

Inventarislijst MCEN-documenten (september 2025)				
Nr.	Onderwerp	Eenheid kabinetsbeleid	Procespositie	Openbare vindplaats
1	01 13 mei MCEN LVVN 98720605 Informatieverzoek Tweede Kamer stukken MCEN.pdf	x		p.7-14 in definitieve vorm openbaar: https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2025/06/20/verzamelbrief-over-artikel-68-grondwet p.15-29 reeds openbaar: https://parlementenwetenschap.nl/wp-content/uploads/2023/06/230609_Factsheet_Artikel_68GW_Bove nd-Eert_et_al.pdf
2	02 13 mei MCEN Stand van zaken (ambtelijk) 13 mei.pdf			
3	03 27 mei MCEN LVVN 98984856 Vervolgaanpak en -proces MCEN.pdf		x	
4	04 27 mei MCEN LVVN 98982677 Voorstel maatregelselectie MCEN voor kennisvraag en verdere uitwerking.pdf		x	
5	05 27 mei MCEN 27 mei - Stand van zaken (ambtelijk).pdf		x	
6	06 10 juni MCEenN LVVN 99278448 Kamerbrief Eerste appreciatie voorlichting van de Raad van State over de Rekenkundige Ondergrens.pdf	x		p.3-5 in definitieve vorm openbaar: https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2025/06/13/eerste-appreciatie-voorlichting-van-de-raad-van-state-over-de-rekenkundige-ondergrens
7	07 10 juni MCEN 10 juni - Stand van zaken ambtelijk (final).pdf		x	
8	08 17 juni MCEenN LVVN 99373433 Spoorboek spoor 1 en 2.pdf	x		p.7-8 in definitieve vorm openbaar: https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2025/06/19/indicatieve-overzichtsplanning-dossiers-lvvn
9	09 17 juni MCEenN LVVN 99374202 Notitie voorbereiding Catshuissessie 17 juni.pdf			
10	10 17 juni MCEenN LVVN 99375809 Een alternatief voor de KDW omgevingswaarden.pdf			
11	11 17 juni MCEN 17 juni - Stand van zaken (ambtelijk) final.pdf			
12	12 1 juli MCEN EZ 99538204 Onderzoek economische effecten stikstofproblematiek.pdf	x		p.3-7 in definitieve vorm openbaar: https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2025/07/02/eindrapport-onderzoek-economische-effecten-stikstofproblematiek p.8-85 reeds openbaar: https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2025/07/02/stikstofuitstoot-en-stikstofbeperkingen
13	13 1 juli MCEN LVVN 99656360 Robuuste vervolgstappen maatregelenpakket spoor 2.pdf		x	
14	14 1 juli PBL ____ 2025 07 01 Reflectie MCEN maatregelen spoor 2.pptx	x (integraal)		Definitieve versie openbaar via: https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/stikstof/documenten/kamerstukken/2025/08/28/kamerbrief-aanbieding-appreciatie-pbl-maatregelpakket-stikstof
15	15 1 juli ____ Ambtelijke reactie kennisinstellingen 29062025.pptx			

16	16 1 juli MCEN 1 juli - Stand van zaken ambtelijk.pdf			
17	17 8 juli MCE&N LVVN 99800701 Vervolgstap & uitvoering voor Nederland.pdf		x	
18	18 8 juli MCE&N LVVN 99805720 Wetsvoorstel vervanging KDW-gebaseerde omgevingswaarden Omgevingswet.pdf	x		p.5-19 in definitieve vorm openbaar: https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2025/07/11/kamerbrief-wetsvoorstel-vervangen-van-de-kdw-omgevingswaarde
19	19 8 juli MCEN aanbiedingsformulierministerraad - Non paper2.pdf			
20	20 8 juli Non paper tijdelijke stikstof emissies energieprojecten.pdf			
21	21 8 juli MCEN 8 juli - Stand van zaken (ambtelijk) final.pdf	x		
22	22 19 augustus 0819 MCEN LVVN 100571271 Ontwerp-amvb kleine en tijdelijke verduurzamingsactiviteiten.pdf	x		p.19 in definitieve vorm openbaar: https://www.rijksoverheid.nl/documenten/beleidsnotas/2025/08/25/beslisnota-bij-internetconsultatie-amvb-over-vergunningvrije-verduurzamingsactiviteiten p.20-23 in definitieve vorm openbaar: https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2025/08/25/internetconsultatie-amvb-over-vergunningvrije-verduurzamingsactiviteiten
23	23 19 augustus 0819 MCEN LVVN 100571601 Borging en financiën vervolgpakket MCEN.pdf	x		
24	24 19 augustus MCEN LVVN 100584875 Start uitvoering regionale maatwerkaanpak voor de Veluwe en de Peel.pdf	x		
25	25 19 augustus MCEN LVVN Stand van Zaken A4 (ambtelijk) - MCEN 19 augustus.pdf	x		
26	27 26 augustus MCEN LVVN 98479308 Voorstel beoordeling handhavingsverzoeken PAS-melders.pdf	x		
27	28 26 augustus MCEN LVVN 100744650 Notitie Borging, Financiën en Veluwe en de Peel.pdf	x		
28	29 26 augustus Stand van Zaken A4 _ MCEN 26 augustus.pdf			
29	31 2 september Stand van Zaken A4 MCEN 2 september.pdf	x		
30	RFL LVVN 100956252 Toedeling middelen vervolg aan de LVVN-begroting.pdf			
31	RFL LVVN 100958564 Kamerbrief vervolgstap 'Nederland van het slot'.pdf	x		

Handtekening bewindspersoon

Persoonsgegevens

Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Rijksoverheid
Aanbiedingsformulier
voor MCE&N

Van 1 *

Type voorstel *

Aanbieding

Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Notitie

Titel *

Titel en inhoud

Informatieverzoek Tweede Kamer stukken MCEN

Openbare toelichting op inhoud en doelstelling van het voorstel *

Op 30 april 2025 heeft het lid Baudet (FvD, met brede steun van de Kamer) verzocht om alle relevante informatie die in de Ministeriële Commissie Economie en Natuurherstel (MCEN) zijn behandeld te ontvangen . Op 2 mei heeft MLVVN een Kamerbrief gestuurd waarin wordt aangegeven dat er tijd nodig is voor zorgvuldige weging en besluitvorming over het verzoek.

Toelichting niet geschikt voor openbaarmaking

Eenheid kabinetsbeleid

Voorgesteld besluit *

Instemmen met het voorstel.

Datum aanbieding *

Behandeltraject

09-05-2025

Kenmerk *

98720605

Hamerstuk *

☐ Ja ☒ Nee

Voorgaande behandeling *

☐ Ja ☒ Nee

Gevolgen en juridisch kader

- Gevolgen rijksbegroting * ☐ Ja ☒ Nee
- Gevolgen apparaatsuitgaven * ☐ Ja ☒ Nee
- Gevolgen voor regeldruk * ☐ Ja ☒ Nee
- Overeenstemming met JenV inzake wetgevingstoets * ☐ Ja ☐ Nee ☐ Niet geselecteerd voor toetsing ☒ N.v.t.
- Overeenstemming met BZK inzake constitutionele toets * ☐ Ja ☐ Nee ☐ Niet geselecteerd voor toetsing ☒ N.v.t.
- Overeenstemming met JenV inzake fouten- en misbruiksignalering * ☐ Ja ☐ Nee, met bijlage ☐ Nee, zonder bijlage ☒ N.v.t.
- Aan EU Notificatie voldaan * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Verplichting int. verdragen en/of Europese regelgeving * ☐ Ja ☒ Nee

Interdepartementale afstemming

- Overeenstemming BZK inzake Uitvoerbaarheidstoets decentrale overheden (UDO) binnen Europees Nederland en/of Caribisch Nederland ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Overeenstemming Aruba, Curaçao en Sint Maarten * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Overeenstemming Caribisch Nederland: is er sprake van comply or explain? Licht toe ☐ Comply ☐ Explain ☒ N.v.t.
- Ambtelijk afgestemd * ☒ Ja ☐ Nee ☐ N.v.t. in DO en DGO MCEN
- Overeenstemming bereikt op ambtelijk niveau * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.

Contactpersonen

	Contactpersoon 1	Contactpersoon 2
Naam *	Persoonsgegevens	
Afdeling *	LVVN/BPZ	LVVN/LGS
Telefoonnummer *	Persoonsgegevens	
E-mailadres *	Persoonsgegevens@minInv.nl	Persoonsgegevens@minInv.nl

Ministerie van Landbouw, Visserij,
Voedselzekerheid en Natuur

De leden van de Ministeriële Commissie
Economie en Natuurherstel

**Directie Bestuurlijke en
Politieke Zaken**

Auteur

Persoonsgegevens

T Persoonsgegevens

Persoonsgegevens@minlnv.nl

Datum

08-05-2025

Kenmerk

BPZ / 98720605

nota

Informatieverzoek Tweede Kamer stukken MCEN

Kopie aan

Bijlage(n)

Aanleiding

Op 30 april 2025 heeft het lid Baudet (FvD, met brede steun van de Kamer) verzocht om alle relevante informatie die in de Ministeriële Commissie Economie en Natuurherstel (MCEN) zijn behandeld te ontvangen¹. Op 2 mei heeft MLVVN een Kamerbrief gestuurd waarin wordt aangegeven dat er tijd nodig is voor zorgvuldige weging en besluitvorming over het verzoek². Met deze nota wordt een voorstel gedaan voor de afwikkeling van het verzoek.

Beslispunten

De MCEN wordt geadviseerd om:

- Akkoord te gaan met het verstrekken van alle stukken aan de Kamer die in de MCEN geagendeerd zijn geweest (t/m MCEN van 24 april 2025), waarbij alleen gelakt wordt op persoonsgegevens en de procespositie van de Staat (als invulling van 'belang van de staat').

Indien de MCEN instement met dit voorstel zal MLVVN de stukken, met een korte Kamerbrief waarin de stukken van duiding en context worden voorzien, naar de Kamer sturen.

Kernpunten

- Het kabinet zal belang hechten aan een goede informatievoorziening aan de Kamer maar zal ook een zorgvuldige afweging moeten maken.
- Het verzoek dat de Kamer heeft gedaan is omvangrijk en is in de brief van 2 mei al nader ingekaderd (alleen stukken die geagendeerd zijn geweest in de MCEN).
- De reactie op dit verzoek moet passen binnen de kaders van artikel 68 van de Grondwet, waarbij ook betrokkenheid van andere partijen, eenheid van kabinetsbeleid en de procespositie van de Staat worden betrokken.
- Daarom lijkt het logisch om zoveel als mogelijk de stukken die in de MCEN geagendeerd zijn geweest te delen met de Kamer. Hierbij wordt alleen gelakt op persoonsgegevens (van ambtenaren) en de procespositie van de Staat (met name het hoger beroep inzake Greenpeace).

Nadere toelichting

BZK heeft recentelijk de kaders voor een verzoek om informatie (artikel 68 Grondwet) uitgewerkt, met de daarbij relevante afwegingen en verschillende

Ontvangen BPZ

¹ E-mailprocedure d.d. 30 april 2025 van het Kamerlid Baudet (2025A03721)

² Kamerstuk 35 334, nr. 363

**Directie Bestuurlijke en
Politieke Zaken**

voorbeelden van informatievoorziening richting de Kamer (onder andere de APB 2024 en de NBSAP). Dit stuk is bijgevoegd.

Kenmerk
BPZ / 98720605

Voor een verzoek in het kader van artikel 68 Grondwet zijn een aantal scenario's denkbaar:

1. Geen stukken publiceren
2. Alle stukken publiceren (gelakt op persoonsgegevens en procespositie van de staat)
3. Alle stukken publiceren (in aanvulling op bovenstaande, ook lakken op onvoltooide besluitvorming)
4. Alternatieve informatie verstrekken
5. Vertrouwelijk met de Kamer delen

Elk van deze scenario's draagt gevolgen/risico's met zich mee:

- Nadere verzoeken om informatie (art. 68 of WOO).
- De resultaten van het informatieverzoek worden uit de juiste context gehaald, bijvoorbeeld in media of Kamerdebat (22 mei over de MCEN).
- De resultaten van het informatieverzoek geven inzicht in het (onvoltooide) besluitvormingsproces (eenheid van Kabinetsbeleid).
- Motie van wantrouwen (indien Kamerlid niet tevreden is met informatievoorziening)

Directie Bestuurlijke en
Politieke Zaken

Bijlage

Kenmerk
BPZ / 98720605

In de MC-stukken is middels gele arcering aangegeven welke stukken er gelakt worden. Hieronder de inventarislijst met overzicht van welke stukken er niet worden verstrekt, worden gelakt of volledig openbaar worden.

Inventarislijst:

Titel document	Status
11 maart MCEN LVVN 97509531 Rekenkundige ondergrens - voorlichting Raad van State.pdf	Gelakt op persoonsgegevens
11 maart MCEN LVVN 97523055 Bijeenkomst 'inzichten van de wetenschap'.pdf	Gelakt op persoonsgegevens
11 maart MCEN LVVN ambtelijke stand van zaken - 11 maart.pdf	Volledig openbaar
1 april LVVN_MCEenN LVVN 97830050 Advies hoger beroep Greenpeace.pdf	Niet verstrekken vanwege procespositie.
1 april LVVN_MCEenN LVVN 97972568 Notitie invulling bouwstenen spoor 1.pdf	Gelakt op persoonsgegevens
1 april LVVN_MCEenN LVVN 97726719 Contouren programma van maatregelen spoor 2.pdf	Gelakt op persoonsgegevens
15 april DEP-V MCEN Stand van zaken (ambtelijk) 14 april.pdf	Volledig openbaar
15 april LVVN_DEP-V_MCEenN LVVN 98244011 Maatregelen spoor 2 MCEN.pdf	Gelakt op persoonsgegevens en procespositie
24 april LVVN_DEP-V_MCEenN LVVN 98438424 Kamerbrief Startpakket Nederland van het slot.pdf	Gelakt op persoonsgegevens
24 april DEP-V MCEN Stand van zaken (ambtelijk) 24 april.pdf	Volledig openbaar
24 april LVVN_DEP-V_MCEenN LVVN 98435034 startpakket financiën.pdf	Gelakt op persoonsgegevens
8 april LVVN_DEP-V_Notitie invulling bouwstenen spoor 1 MCEN.pdf	Gelakt op persoonsgegevens
8 april LVVN_DEP-V_Notitie invulling bouwstenen spoor 2 MCEN_GEWIJZIGD.pdf	Gelakt op persoonsgegevens
8 april LVVN_MCEenN LVVN 97830050 Advies hoger beroep Greenpeace.pdf	Niet verstrekken vanwege procespositie.
25 maart MCEN LVVN 97829557 HERZIENE VERSIE Notitie Clustering 'vier sporen'.pdf	Gelakt op persoonsgegevens
25 maart MCEN 25 maart stand van zaken (final).pdf	Volledig openbaar
11 maart Resultaten inventarisatiefase sporen.pdf	Gelakt op persoonsgegevens

**Directie Bestuurlijke en
Politieke Zaken**

Kenmerk
BPZ / 98720605

4 maart MCEenN LVVN 94917 - Agendapunt Voorbereiding Catshuissessies 5 en 12 maart (1).pdf	Gelakt op persoonsgegevens
4 maart 040325_Presentatie Ministeriele cie Economie en Natuurherstel_finaal.pdf	Volledig openbaar
4 maart MCEenN LVVN 97367609 presentatie tbvhet inzichtelijk maken van de aard en omvang van de opgave voor economie en natuurherstel.pdf	Gelakt op persoonsgegevens
4 maart MCEN LVVN 97015348 Tussentijds advies hoger beroep Greenpeace.pdf	Niet verstrekken vanwege procespositie.
4 maart MCEN 4 maart 2025 viersporenaanpak stand van zaken (final).pdf	Volledig openbaar
18 februari MCEenN LVVN 97133537 Notitie Betrokkenheid externe partijen in MC-proces (inclusief Catshuissessies).pdf	Gelakt op persoonsgegevens
18 februari MCEenN LVVN 97144021 Achtergrondnotitie bevindingen Remkes 'Wat wel kan' (2022).pdf	Gelakt op persoonsgegevens
18 februari MCEenN LVVN 97130253 Factsheet sectorale bijdragen aan stikstofdepositie en -emissie.pdf	Gelakt op persoonsgegevens
18 februari Ambtelijke stand van zaken aanpak MCEN sporen - informatief (final).pdf	Volledig openbaar
18 februari MCEenN LVVN 97133537 Notitie impact uitspraken intern salderen 2020-2025.pdf	Gelakt op persoonsgegevens
11 februari MCEenN LVVN 96535513 Contourenbrief bedrijfsspecifieke emissienormen stikstof en broeikasgassen.pdf	Gelakt op persoonsgegevens
11 februari MCEenN LVVN 92859 aanpak Ministeriële Commissie Economie & Natuurherstel.pdf	Gelakt op persoonsgegevens
28 januari Presentatie voor ministeriële commissie PBL Persoonsgegevens (1).pdf	Volledig openbaar
28 januari MCE&N LVVN Politieke opdracht ministeriële commissie Economie Natuurherstel en planning.pdf	Gelakt op persoonsgegevens
8 april DEP-V_MCEN 8 april Stand van zaken (ambtelijk).pdf	Volledig openbaar
14 april PBL voor MCEN 14 april 2025.pdf	Volledig openbaar
14 april Handout MCEN 14 april 2025 (minister).pdf	Volledig openbaar
14 april LVVN_DEP-V_MCEenN LVVN 98244011 Maatregelen spoor 2 MCEN.pdf	Gelakt op persoonsgegevens en procespositie
14 april DEP-V MCEN Stand van zaken (ambtelijk) 14 april.pdf	Volledig openbaar

MCE&N 13 mei 2025: Ambtelijke stand van zaken verdere besluitvorming & uitvoering startpakket

1. Inleiding:

In de MCE&N is sinds januari gewerkt aan een samenhangend pakket over vier sporen (juridische/wettelijke aanpassingen; geborgde maatregelen; vergunning casuïstiek; Europa). Dat gebeurt om Nederland van het slot te halen en duurzaam mogelijk te maken dat vergunningverlening, economische bedrijvigheid van alle sectoren en het benodigde natuurherstel gerealiseerd wordt op een geborgde manier.

Op 25 april heeft dat geleid tot het startpakket. Op het startpakket is gemengd gereageerd. Er zijn uiteenlopende opmerkingen over de reikwijdte/maatvoering en borging van het eerste pakket, en diverse partijen beraden zich op hun positionering voor de komende periode.

Met de MCE&N sluiten we de eerste fase af. Er zijn enkele elementen rondom de eerste fase van de MCEN die specifiek aandacht verdienen, waaronder ook het openbaarheidsvraagstuk van de geagendeerde stukken in de MCEN (heden op de agenda van de MCE&N; benoemd in de MR van 9 mei 2025). De Kamer verzoekt om openbaarmaking van relevante MC&EN-stukken, en zal zelf adviezen van maatschappelijke partijen uitvragen.

Met de MCEN komen we nu in een nieuwe fase: van verdere besluitvorming (inclusief financiële aspecten) enerzijds en uitvoering anderzijds. De fase die nu begint kent daarmee een én-én-aanpak van verdere besluitvorming én executie. Bij die fase hoort bijvoorbeeld ook dat we in dit stadium vroegtijdig met uitvoeringsorganisaties in gesprek gaan om de uitvoerbaarheid van de gekozen maatregelen te bewerkstelligen.

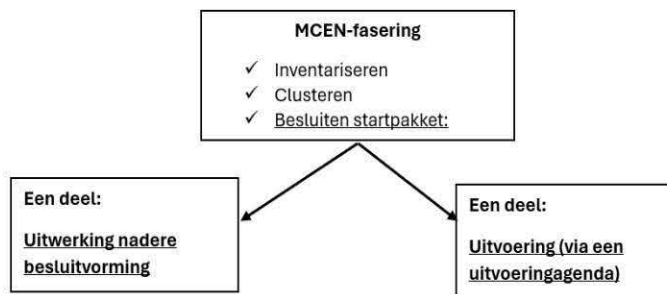
Om de ervaringen uit de eerste fase goed te benutten en om dat vervolgwerk van de MCEN goed in te kunnen richten wordt deze periode ook benut om gezamenlijk te reflecteren op (de samenwerking in) de afgelopen fasen (inclusief inrichting van MCEN, ambtelijke voorbereiding et cetera). Dat zal uiteindelijk een plek krijgen in een plan van aanpak over de inrichting van het verdere werk, voorzien voor de MCEN van 27 mei 2025.

Hieronder volgt een toelichting op deze nieuwe fase van verdere besluitvorming en uitvoering (2.), een korte vooruitblik op het plenaire stikstofdebat in de Tweede Kamer (3.), verscheidene andere relevante zaken (4.), en is tevens de meest actuele planning opgenomen (5.).

2. Fase van besluitvorming en uitvoering:

In de MCE&N van 27 mei is een plan van aanpak voorzien waarin verder wordt ingegaan op de uitvoering van maatregelen uit de verschillende sporen en de verdere besluitvorming op weg naar de augustusbesluitvorming. Hierbij zal de input betrokken worden van alle betrokkenen (op (hoog-)ambtelijk niveau zijn interdepartementaal diverse sessies voorzien om gezamenlijk te reflecteren op de eerste fase van de MCEN; en ook met mede-overheden zal die reflectie plaatsvinden).

De vervolgfase kan als volgt worden weergegeven:

Met ingang van 25 april (afronding startpakket) is direct begonnen om op relevante onderwerpen de uitvoering ter hand te nemen (Peel & Veluwe, handreiking NDA's, natuurmaatregelen, et cetera); zodat daadwerkelijk op korte termijn resultaten in beeld komen om druk op natuur (over alle relevante factoren) aan te pakken en ook systeemaanpassingen te realiseren.

3. Kamerdebat 22 mei:

Op 22 mei vindt een plenair debat in de Tweede Kamer over de stikstofaanpak (MP en minister LNV). Behalve over het startpakket zal dit debat naar verwachting wederom worden gevoerd over aanverwante onderwerpen, zoals de rekenkundige ondergrens (waarover hieronder meer), PAS-melders, EU-vraagstukken.

Tevens wordt voorafgaand aan het debat op 22 mei nog een tweeminutendebat *Stikstof en natuur* verwacht naar aanleiding van het commissiedebat van 2 april. Daarnaast wordt mogelijk specifiek nog een debat over 'stikstof en de woningmarkt' ingepland.

De voorbereiding van het debat zal in samenwerking met betrokken departementen plaatsvinden, in het bijzonder voor die thema's die vakministeries betreffen.

4. Overige ontwikkelingen:

Reacties startpakket (w.o. Brief MOB/vereniging Leefmilieu)

Naar aanleiding van het startpakket hebben vele organisaties en partijen gereageerd. Deze schriftelijke reacties zullen worden verzameld, ook met het oog op voorbereiding van het debat van 22 mei. Specifiek wordt genoemd de brief van 'Mobilisation for the Environment (MOB)' en Vereniging Leefmilieu, die bij herhaling juridische stappen ondernemen tegen de overheid en die verder in gesprek willen op politiek niveau (met verwijzing naar mogelijke nieuwe rechtszaken). In navolging van eerdere (hoogambtelijke) contacten, zal gewogen worden op welke wijze hieraan goede opvolging te geven.

Rekenkundige ondergrens (RKO)

Eerder is via de MCEN de adviesaanvraag aan de Raad van State rondom de technisch-juridische aanpassing van de rekenkundige ondergrens (MCE&N van 11 maart). De Raad van State rondt hoogstwaarschijnlijk dit advies (formeel: voorlichting) deze maand af, mogelijk kort voorafgaand aan het Kamerdebat.

Appreciatie pakket MCEN

Eerder is reeds besproken dat de onderliggende beleidsvarianten en pakketten door een consortium van vier kennisinstellingen (PBL, RIVM, Deltares en WUR) van een appreciatie zou worden voorzien. Op dit moment wordt, in contacten tussen PBL en LNV, gewerkt

aan een voorbereiding van die appreciatie/doorrekening van het MCEN beleidspakket. Dat gebeurt op zo'n manier dat de uitkomsten benut kunnen worden voor de augustusbesluitvorming. De planning is dat het uitvragen van de appreciatie op het beleidspakket zal worden voorgelegd aan de MCEN op 27 mei.

Europa

In Europees verband wordt onverkort doorgewerkt aan de Europese aanpak, inclusief de invulling van de afspraken in het startpakket. Vanuit Europa is (nog) geen reactie op het startpakket; wel is vanuit Brussel medio april in een brief aan de Tweede Kamer gezonden met opvattingen Commissie ten aanzien van derogatie en het belang van bredere natuurinspanningen.

5. *Planning:*

Hieronder volgt de huidige planning, die de komende periode bijgesteld/ aangevuld kan worden, afhankelijk van de voortgang.

Wanneer?	Wat?
13 mei	MCEN
16 mei	MR
22 mei	Plenair Kamerdebat
27 mei	MCEN (plan van aanpak; appreciatie kennisinstellingen)
30 mei	MR

Handtekening bewindspersoon

Persoonsgegevens

Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Rijksoverheid
Aanbiedingsformulier
voor MCE&N

Van 1 *

Aanbieding

Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Type voorstel *

Notitie

Titel *

Titel en inhoud

Vervolgaanpak en -proces MCEN

Openbare toelichting op inhoud en doelstelling van het voorstel *

In dit stuk wordt uiteengezet welke stappen er de komende tijd in de MCEN moeten worden gezet. Deze vallen uiteen in uitvoeringsacties en nadere politieke besluitvorming.

Toelichting niet geschikt voor openbaarmaking

Voorgesteld besluit *

Instemmen met het voorstel.

Datum aanbieding *

Behandeltraject

23-05-2025

Kenmerk *

98984856

Hamerstuk *

☐ Ja ☒ Nee

Voorgaande behandeling *

☐ Ja ☒ Nee

Gevolgen en juridisch kader

Gevolgen rijksbegroting *

☐ Ja☒ Nee

Gevolgen apparaatsuitgaven *

☐ Ja☒ Nee

Gevolgen voor regeldruk *

☐ Ja☒ Nee

Overeenstemming met JenV inzake wetgevingstoets *

☐ Ja☐ Nee☐ Niet geselecteerd voor toetsing☒ N.v.t.

Overeenstemming met BZK inzake constitutionele toets *

☐ Ja☐ Nee☐ Niet geselecteerd voor toetsing☒ N.v.t.

Overeenstemming met JenV inzake fouten- en misbruiksignalering *

☐ Ja☐ Nee, met bijlage☐ Nee, zonder bijlage☒ N.v.t.

Aan EU Notificatie voldaan *

☐ Ja☐ Nee☒ N.v.t.

Verplichting int. verdragen en/of Europese regelgeving *

☐ Ja☒ Nee

Interdepartementale afstemming

Overeenstemming BZK inzake Uitvoerbaarheidstoets decentrale overheden (UDO) binnen Europees Nederland en/of Caribisch Nederland

☐ Ja☐ Nee☒ N.v.t.

Overeenstemming Caribisch Nederland: is er sprake van comply or explain? Licht toe

☐ Comply☐ Explain

Overeenstemming Aruba, Curaçao en Sint Maarten *

☐ Ja☐ Nee☒ N.v.t.

Ambtelijk afgestemd *

☒ Ja☐ Nee☐ N.v.t. in

DO en DGO LGS

Overeenstemming bereikt op ambtelijk niveau *

☐ Ja☐ Nee☒ N.v.t.

Contactpersonen

	Contactpersoon 1	Contactpersoon 2
Naam *	Persoonsgegevens	-
Afdeling *	LGS/LVVN	-
Telefoonnummer *	Persoonsgegevens	-
E-mailadres *	Persoonsgegevens @minInv.nl	-

Vervolgaanpak MCEN

I. Inleiding:

Op 24 januari 2025 heeft de Ministerraad de Ministeriële Commissie Economie en Natuurherstel (MCEN) ingesteld. Doel was en is een aanpak om Nederland van het slot te halen, de vergunningverlening natuur te faciliteren en blijvend perspectief te bieden aan de sectoren en partijen die zijn geraakt en gelijktijdig stappen te zetten in het voldoen aan het bevel in de zaak Greenpeace.

Op 25 april jl. is het 'startpakket Nederland van het slot' vastgesteld. Daarmee is op een aantal punten besluitvorming (voorlopig) gereed en kan op die onderdelen actief en voortvarend de uitvoering ter hand worden genomen. In het startpakket zijn bijvoorbeeld besluiten genomen die per direct tot uitvoering kunnen worden gebracht of waaraan voortvarend gewerkt kan worden. Denk hierbij aan de verdere uitvoering van de acties op spoor 1 zoals de invoering van de RKO, herziening van de NDA-systematiek, etc. maar ook de maatregelen voor stikstofreductie en natuurherstel uit spoor 2, waaronder het startbudget voor de zonering bij de Peel en de Veluwe.

Tegelijkertijd is ook evident dat om aan de opdracht uit de instellingsnotitie van de MCE&N te voldoen vervolgbesluitvorming noodzakelijk is van de richtingen die in de eerste fase zijn gekozen. Er zal bijvoorbeeld aanvullende besluitvorming nodig zijn over de vormgeving en vervolgstappen rondom gebiedsgericht werken/zonering, of bijvoorbeeld hoe de emissiereductiepercentages uit de brief worden voorzien van geborgde instrumenten.

De fase tussen de voorjaarsbesluitvorming en de augustusbesluitvorming is op te delen in twee trajecten:

Traject 1: 'ACTIE OP UITVOERING'

Dit betreft de maatregelen in spoor 1, 2, 3 en 4 waarover reeds besloten is en waarmee direct na 25 april een start is gemaakt. Omdat dit uitvoering is van maatregelen waarover politieke besluitvorming heeft plaatsgevonden kunnen vervolgstappen ook via 'reguliere' beleidsprocessen en besluitvormingslijnen plaatsvinden. Dit zal nooit geheel kunnen: op specifieke onderdelen van de dossiers die nu in uitvoering zijn en worden gebracht zijn immers soms ook vervolgbesluiten nodig door de MCEN omdat het dermate samenhangt met de opdracht en totstandkoming in MCEN-verband.

Traject 2: 'VOORTVARENDE EN HELDERE UITWERKING & BESLUITVORMING' (voor augustusbesluitvorming en verder)

In de eerste fase zijn in de MCEN de richtingen van een volledig maatregelenpakket besproken. Deze richtingen krijgen de komende periode een verdere uitwerking, verfijning (op inhoud, borging, maatvoering, et cetera) zodat bij augustusbesluitvorming daarover plaats zou kunnen vinden. Op die manier bouwen we het 'vervolg-pakket' dat voortbouwt op het startpakket, zodanig dat vergunningverlening kan plaatsvinden. Deze uitwerking en voorbereiding van de augustusbesluitvorming zal lopen via de MCEN. In dit traject wordt ook gewerkt aan een robuust plan om in de toekomst de besluitvorming hierover te monitoren en in reguliere besluitvormingsprocessen te zetten.

Hieronder volgen eerst de beslispunten (II.), daarna de routekaart '**ACTIE OP UITVOERING**' (III.), vervolgens de routekaart '**VOORTVARENDE EN HELDERE UITWERKING**' (IV.), overige aandachtspunten (V.) en de beoogde planning van de MCEN (VI.)

In de bijlagen; Toelichting op de roadmap systeemaanpassingen; uitvoering spoor 4; en de indicatieve kalender van Kamerbrieven/ wet en regelgeving.

II. Beslispunten:

De MCE&N wordt gevraagd:

- De voorgestelde aanpak voor de vervolgfase vast te stellen: enerzijds bestaande uit een agenda '**ACTIE OP UITVOERING**' en anderzijds een agenda '**VOORTVARENDE EN HELDERE UITWERKING & BESLUITVORMING**' (op weg naar augustusbesluitvorming e.v.);
- De agenda '**ACTIE OP UITVOERING**' via gebruikelijke lijnen in uitvoering te brengen (m.u.v. die zaken die zeer nauw verweven zijn met het MCEN-traject en waar in dat verband nog besluitvorming noodzakelijk is);
- Akkoord te gaan met een frequentie van de MC van eens in de twee weken tot medio juli.

III. Agenda '**ACTIE OP UITVOERING**': zaken die nu obv startpakket 25 april uit te voeren zijn:

Op basis van het startpakket zijn een aantal concrete uitvoeringsacties te benoemen. Deze zijn direct na 25 april ook ter hand genomen om in uitvoering te zetten. Hieronder staan ze opgesomd in de vorm van een uitwerkingsagenda. Dit verloopt verder via reguliere besluitvormingskanalen bij de rijksoverheid. Hiervoor worden momenteel de benodigde stappen en planning in beeld gebracht evenals het trekkerschap (intra- en interdepartementaal), maar ook de bijbehorende voorziene risico's.

Onderwerpen in de uitvoeringsagenda:

	WAT?	Wanneer?	Bijzonderheden?
1	Roadmap systeemaanpassingen		
A	Rekenkundige ondergrens	Advies RvS retour eind mei, koers op besluitvorming in de zomer	Vraagt zorgvuldig interbestuurlijk afstemmingsproces en debat in de Tweede Kamer
B	NDA-aanpassing (handreiking en systematiek)	Concept aanpassing handreiking rond de zomer	Betrokkenheid medeoverheden
C	AMvB kleine en tijdelijke emissies van projecten waaronder kleine en tijdelijke emissies van verduurzamingsprojecten	Spoed AMvB, start internetconsultatie: medio augustus – medio september 2025	Betreft spoed-AMvB waar kleine en tijdelijke emissies van vergunningplicht worden uitgezonderd. Met evt. bijbehorende voorwaarden. NB: vergt aanvullend maatregelenpak-ket

D	AMvB herziene systematiek vergunningverlening	Spoed AMvB, brief TK presentatie herziene systeem na zomer 2025	Fundamentele herziening systeem vergunning-verlening, aansluiten bij ervaringen milieubelastende activiteiten; inclusief een sluitende oplossing voor PAS-melders NB: vergt aanvullend maatregelenpak-ket
E	Juridisch houdbaar alternatief KDW (KDW uit de wet/ voorstel vervangen juridisch alternatief emissiedoelen)	brief TK emissiedoelen rond zomer 2025 wetsvoorstel: - Internetconsultatie voor de zomer 2025	1. Schrapen omgevings waarde-KDW 2. Vervangen KDW-doelen door emissiedoelen
F	Praktijkportfolio	Doorlopend	Handelingsperspectieven worden met bevoegd gezagen gedeeld en waar mogelijk juridisch verder geborgd.
2	Maatwerkaanpak/ Zonering Veluwe en de Peel	Per direct gesprekken met de betreffende regio's, besteding per 2026; afsluiting samenwerkings-overeenkomst voor de zomer	Startpakket; 600 mln.
3	Vrijwillige beëindigingsregeling	Verwachte notificatie in Brussel; augustus	Startpakket; 750 mln.
4	Uitbreiding agrarisch natuurbeheer	Vervolguitwerking voor de zomer in Kamerbrief	Startpakket; 200 mln. (struc.)
5	Verbetering Natuurmonitoring	Concept PvA inclusief concrete informatiebehoefte en actualisatie van de kosten is rond de zomer gereed	Startpakket; 12,5 mln. (struc.)
6	Investerings in natuurherstel	Voor de zomer: inventarisatie van bestaande en zinvolle voorstellen van maatregelen, i.s.m. provincies.	Startpakket; 100 mln.
7	Uitvoering extensiveringsregeling	Verwachte notificatie in Brussel; juni	Startpakket; 627 mln.
8	Ontwikkeling nieuwe doelsturingssystematiek	Voor zomer verwachte resultaten van de WUR m.b.t. technisch reductiepotentieel melkvee Najaar keuze over eenheden en hoogte	Startpakket; 200 mln.

9	Afspraken met ketenpartijen en banken over hun financiële bijdrage	September kamerbrief voorzien over financiële bijdragen vanuit ketenpartijen	
10	EU/Internationaal (EU-gezant; spoor 4)	MCEN 1 juli	Uitwerking in bijlage 2
11	Ontwikkeling systematiek van monitoring en bijsturing	Terug in MCEN na zicht op maatregelpakket	
12	Uitvoeringskracht: aandacht voor inrichten voldoende uitvoeringskracht	Doorlopend in contact met partijen, bijv. via laten opstellen van een 'uitvoeringstoets'	Bezien mogelijkheden voor publiek-private samenwerkingsvormen. Afspraken mogelijk met sectorpartijen en met bevoegd gezagen

Voor enkele punten uit de uitvoeringsagenda zal nog incidentele besluitvorming in de MCE&N noodzakelijk zijn voordat de punten volledig binnen de reguliere beleidslijnen en besluitvormingsgremia kunnen worden opgenomen, omdat deze dusdanig nauw verbonden zijn met de bespreking en besluitvorming in de eerste fase van de MCEN. Dit kunnen verscheidene punten zijn, bij voorbeeld onderdelen van de Roadmap systeemadaptaties en mogelijk EU/internationaal.

IV. Agenda 'VOORTVARENDE en HELDERE UITWERKING & BESLUITVORMING' (op weg naar augustusbesluitvorming en verder):

Zoals aangegeven in de Kamerbrief met het startpakket en in de inleiding zijn er zaken die de komende periode verdere uitwerking & besluitvorming vergen richting augustusbesluitvorming en verder. Het gaat dan om uitwerking van de richtingen (maatregelpakketten) die zijn opgenomen bij het vastleggen van emissiereductie-percentages (50-50-42/46%). Het betreft voor die maatregelen uitwerking ten aanzien van o.m. vormgeving, maatvoering, financiële aspecten, en borgingsvragen (op maatregelniveau en over de gehele aanpak, mede naar aanleiding van het advies van de Landsadvocaat). Ten behoeve van de uitvoerbaarheid van de maatregelen zal het pakket ook besproken worden met betrokken uitvoeringsorganisaties.

Dat gaat om onderstaande agenda.

	WAT?	Wanneer?	Bijzonderheden?
1	Industrie		
A	Intensivering Aanpak Piekbelasting Industrie	MCE&N 27 mei waar nodig nadere concretisering van alle hier genoemde maatregelen, de borging en het financieringsbeeld ten behoeve van appreciatie door de kennisinstellingen.	
B	Verduurzaming afvalverbrandingsinstallaties		
C	Gebiedsgerichte aanpak basisindustrie		
2	Landbouw		
A	Doelsturing	MCE&N 10 juni/ 1 juli, evt. specifieke bespreking op borging	Invulling deels lopende uitwerking, waarvan is aangekondigd de Kamer rond de zomer te informeren.
B	Inzet natuurlijk verloop		
C	Aanvullende maatregelen rondom specifieke N2000-gebieden/ zoning		Relatie met aanpak Ruimte voor Landbouw en Natuur

D	Verdere uitbreiding agrarisch natuurbeheer	MCE&N 8 juli maatregelenpakket met verwerking appreciatie en besluiten over pakket voor financiële besluitvorming	Gaat om de rest van de enveloppe
3	Mobiliteit en bouw		
A	Verduurzaming binnenvaart		
B	Verduurzaming spoorgoederenvervoer (Rot. Haven)		
C	Maatregelen verduurzaming wegverkeer		
D	Gebiedsgerichte trajectcontroles		
F	Maatregelen verduurzaming bouw	Augustus: financiële besluitvorming	
4	Natuur: aanvullende natuurherstelmaatregelen gericht op alle drukfactoren		
5	Ondersteunende en flankerende maatregelen		Maatvoering af te stemmen op het pakket. Richting augustus nog keuzes te maken over de selectie en maatvoering van maatregelen op basis van analyse kennisinstellingen naar sociaal-economische effecten.

In nader detail staan de maatregelen waar het om gaat in de notitie die op 27 mei eveneens in de MCEN voorligt. Met het kennisconsortium is afgesproken dat zij tussen ca. 1 en 30 juni een geconcretiseerd pakket maatregelen zullen analyseren en appreciëren.

Financiële aspecten;

De keuzes over maatregelen, borging, wetgeving en dekking bepalen uiteindelijk in samenhang of Nederland van het slot kan. Op dit moment zijn er voor verdere maatregelen maar beperkte middelen beschikbaar. Beoogd wordt om tijdig ook dit aspect te betrekken en in de MCEN van 10 juni verder te spreken over eventuele extra dekkingsbronnen en aanpak. Alle departementen worden daarbij verzocht op weg naar 10 juni vanuit eigen begrotingsmiddelen een voorstel te doen, om bij te dragen aan de benodigde oplossingen.

V. Overige aandachtspunten:

Kamerdebat 22 mei: In dit kamerdebat is hoofdzakelijk gevraagd om op onderdelen van het startpakket en het ingezette beleid vaart te maken. Dit ondersteunt de splitsing tussen 'ACTIE OP UITVOERING' en 'VOORTVARENDE EN HELDERE UITWERKING & BESLUITVORMING'. Door met hoge urgentie verder te werken aan de concrete acties uit het startpakket kan aan de Kamer snel resultaat worden getoond en kan gelijktijdig worden gewerkt aan de vervolgbesluitvorming richting augustus.

Lopende rechtszaken: Gedurende de komende maanden zullen er wellicht additionele rechterlijke uitspraken volgen. Dat geldt in het bijzonder rondom het vraagstuk 'handhavingsverzoeken'

	Procespositie
Procespositie	Ook voor deze zaken

geldt dat deze zorgvuldig via de MCEN van follow-up zullen worden voorzien.

Betrokkenheid medeoverheden en stakeholders: Evenals bij de eerste fase zal er met medeoverheden en stakeholders in overleg worden getreden. Hier vindt nog een nadere uitwerking voor plaats.

VI. Planning:

In de MCEN zal in de komende weken tot aan de zomer elke twee weken overleg plaatsvinden, voorafgegaan door ambtelijke voorbereiding. Vervolgens kan de verdere (financiële) besluitvorming betrokken worden bij de begrotingsraden in augustus.

Wanneer?	Wat?
13 mei	- Verzoek Baudet - Ambtelijke stand van zaken (ambtelijk)
27 mei	- Vervolg aanpak MCEN - Besluit op de MCEN pakket(ten) maatregelenselectie borging en kostenplaat ten behoeve van uitvraag aan kennisinstellingen - Stand van zaken (ambtelijk)
10 juni	- (ovb) Nadere uitwerking maatregelen - Procesvoorstel dekkingsvraagstuk, mede op basis van inventarisatie - Stand van zaken (ambtelijk)
17 juni	- Eerste appreciatie advies Raad van State over RKO
1 juli	- (ovb) Appreciatie bespreking en opties voor verwerking - (ovb) EU/internationaal (EU-gezent; spoor 4 - Stand van zaken (ambtelijk)
8 juli	- Appreciatie & analyse maatregelen - Een voorstel hoe uitvoering vorm gaat krijgen na augustusbesluitvorming - Stand van zaken (ambtelijk)

Bijlage 1. Toelichting voor de Roadmap systeemaanpassingen (spoor 1)

In de brief van 25 april wordt een herziening van het huidige vergunningstelsel aangekondigd. In de Roadmap systeemaanpassingen wordt aan deze wens voldaan. Hierbij worden zowel nieuwe juridische kaders (via spoedwet en spoedAMvB's) uitgewerkt als ook binnen het huidige systeem gewerkt aan handelingsperspectieven en oplossingen. We onderkennen daarbij een aantal focuspunten:

- verbinden van in fase 1 opgeleverde oplossingsrichtingen met de praktijk in praktijkportfolio's,
- voorbereiden en invoeren van 'oplossingsrichtingen NDA's en RKO, inclusief handreiking NDA's),
- voorbereiden, uitwerking en aanpassing van wet- en regelgeving.

Veel onderdelen binnen de Roadmap systeemaanpassingen houden sterk verband met het maatregelenpakket en de effecten daarvan. In de Roadmap systeemaanpassingen wordt daarom steeds een link gelegd met het maatregelenpakket en de betekenis daarvan voor vergunningverlening.

PraktijkPortfolio

In de Praktijkportfolio werken we aan het optimaliseren van het bestaande vergunningensysteem. Voor de korte termijn is dit een passende oplossingsrichting. In de komende maanden wordt binnen het onderdeel PraktijkPortfolio gewerkt aan nieuwe inzichten vanuit de praktijk om te komen tot aanpassingen van het vergunningensysteem. In deze aanpak, die in nauwe samenwerking met bevoegd gezagen, zoals provincies en gemeenten, en met maatschappelijke partners wordt opgezet, wordt naar verschillende onderwerpen gekeken. Projectbegrip, additionaliteit, verduurzaming en innovatie, maar ook natuurherstel en doelsturing worden in de praktijkportfolio juridisch uitgewerkt en getest. Met concrete casussen wordt een directe verbinding gelegd met de uitvoeringspraktijk. Het leereffect van deze manier van werken is groot, kennisdeling en doorwerking naar het toestemmingssysteem is geboden.

De komende maanden gaan we binnen de praktijkportfolio aan de slag met tenminste 15 concrete casussen, waarvan een aantal al in een vergevorderd stadium zijn en waar stikstof een beperkende factor is voor vergunningverlening. Zowel woningbouwplannen, defensie-uitbreidingen, gebiedsgerichte ontwikkelingen en innovatie en verduurzamingprojecten worden in de praktijkportfolio opgepakt. Juridische toetsing maakt hier een essentieel onderdeel van uit. Iedere casus heeft een eigen projectanalyse en projectplan. Op basis daarvan werken we het kennisdelingsaspect nader uit en bekijken hoe we de inzichten kunnen incorporeren in het wetgevingstraject.

Uitgebreide beschrijving van alle te onderscheiden acties voor het komend jaar

Standaardonderdelen

We werken ten behoeve van verduurzaming en innovatie uit of en wanneer sprake is van standaardonderdelen die mogen betrokken in de voortoets, waardoor bij intern salderen vanwege verduurzaming en innovatie toch geen natuurvergunning met passende beoordeling nodig is. Hierbij wordt ook de Landadvocaat om advies gevraagd. We zoeken naar de beste manier om te borgen dat wettelijk voorgeschreven verduurzamings- of emissiemaatregelen gericht op het beschermen van de fysieke leefomgeving, als zodanig zullen worden aanvaard, met in het bijzonder aandacht voor de vraag of dat het beste kan via middelvoorschriften of via doelvoorschriften (i.a.m. spoor 2).

Additionaliteit

Om te bezien wat de maatregelen gericht op geborgde reductie uit het huidige spoor 2 doen voor vergunningverlening in spoor 1 wordt als eerste slag tot de augustusbesluitvorming samen met onder meer provincies per gebied inzichtelijk gemaakt wanneer behoud geborgd is (en er dus geen (dreigende) verslechtering is) om aldus perspectief te bieden hoe stappen gezet kunnen worden om Nederland van het slot te halen.

Daarnaast maken we een begin met het bepalen van de ecologische opgave op basis van de actuele

staat van instandhouding en de mate van KDW-overschrijding per relevant habitattype en brengen we de benodigde depositiedaling per gebied in kaart.¹

Projectbegrip

De eerste analyse geeft aan wat wel en wat geen project is. Het grijze gebied daartussen wordt in dit handelingsperspectief nader onderzocht, door in te zetten op daadwerkelijke projecten te vergunnen. Intern salderen hangt hier nauw mee samen.

Verduurzaming en innovatie

Voor bedrijven die tot verduurzaming en vermindering van stikstofdepositie komen onderzoeken we een handelingsperspectief voor vergunningverlening op basis van de argumentatie die wordt gehanteerd bij de deelnemers aan beëindigingsregelingen die 15% van hun stikstofruimte mogen behouden voor een nieuwe activiteit.

Natuurbeheer en natuurherstel

We onderzoeken of vergunningverlening waarbij de initiatiefnemer zelf zorgt voor (toekomstig) natuurherstel een handelingsperspectief voor vergunningverlening is. Aan welke voorwaarden dit natuurherstel moet voldoen is nog onvoldoende uitgekristalliseerd en vraagt om nadere duiding.

Ecologische onderbouwing

We onderzoeken wat er voor nodig is om de ecologische onderbouwing vaker in te zetten. Deze mogelijkheid bestaat immers al, maar wordt nog niet altijd ten volle benut.

Doelsturing

Het vergunnen van doelen is een nieuwe vorm. We gaan op een aantal locaties experimenteren met deze vorm van vergunningverlening.

ADC en natuurcompensatie bank

De ADC systematiek is ingewikkeld, maar waarschijnlijk behulpzaam bij grotere projecten. De eisen waaraan natuurontwikkeling moet voldoen is beschreven, maar nog nauwelijks in de praktijk gebracht.

Aerius aanpassen

Via het Nationaal Kennisprogramma Stikstof wordt permanent gewerkt aan het verder verbeteren van Aerius. Ook loopt er een driejarig onderzoek naar de droge depositie en wordt onderzocht hoe de overgang van depositie- naar emissiesturing in Aerius verwerkt kan worden. En wordt er onderzoek verricht naar de technisch-modelmatige bezwaren het berekenen van depositiebijdrages als gevolg van kortdurende projecten/emissies.

¹ Parallel hieraan wordt begonnen met het verbeteren van de systematiek van de natuurdoelanalyses.

Bijlage 2, opzet voor uitvoering van spoor 4

Europa en de aanstelling van de EU gezant:

In Europees verband zal onverminderd worden gewerkt aan een agenda zowel gericht op Brussel (inclusief een vorm van gezant, in combinatie met andere dossiers) als op samenwerking met omliggende landen. Voor alle producten van spoor 4 is het noodzakelijk inzicht te hebben in de verkenning rondom mogelijkheden in vergunningverlening (spoor 1) en het programma van maatregelen gericht op geborgde daling van stikstofemissie en natuurherstel (spoor 2). Het 'startpakket Nederland van het slot' biedt hiervoor de eerste handvatten om de EU-inzet vanuit spoor 4 verder vorm te geven. De volgende vervolgstappen zijn voorzien:

- Een bredere afweging m.b.t. strategische EU-inzet, i.v.m. raakvlakken tussen dossiers.
- Een overzichtsnotitie met daarin een schets waar we nu staan, welk handelingsperspectief in Brussel de analyse en doorlichting van EU-wetgeving heeft opgeleverd (i.s.m. spoor 1) en een voorstel met wat we gaan doen.
- Onderzoeken of een verdere concretisering i.s.m. spoor 1 van het handelingsperspectief t.a.v. EU-wetgeving mogelijk is.
- Een profiel en opdracht opstellen voor de EU-gezent, in samenwerking met de PVEU en BZ.
- Voortzetten van de bilaterale gesprekken met EU-lidstaten om beter inzicht te krijgen hoe zij de Habitatrichtlijn, Natuurherstelverordening en andere relevante EU-wetgeving implementeren en hun natuurvergunningverlening hebben ingevuld.
- Voortzetten van de dialoog met de Europese Commissie over de maatregelen uit het startpakket voor uitvoering en implementatie, die (voor een deel) notificatie bij de Europese Commissie vereisen. Over de vrijwillige beëindigingsregeling en extensiveringsregeling is een constructieve dialoog met DG COMP van de Europese Commissie reeds gestart.

Bijlage 3: Brievenoverzicht/ kalender

Wat?	Wanneer?
MLVVN Advies RKO	Mei
MLVVN Kamerbrief RLN	Juni
MLVVN Inzet sociaaleconomische vitaliteit landelijk gebied	Voor de zomer (met RLN)
MLVVN ANB vervolguitering en contouren	Juni (met RLN)
SLVVN Investerings Natuurherstel	Voor de zomer
MLVVN Stand van zaken en aanbidding enkele rapporten doelsturing	Voor het zomerreces (juni/juli)
MLVVN Beleidscontouren KDW uit de wet en alternatief emissiedoelen	Rond de zomer
MLVVN Nieuw vergunningsstelsel	Na de zomer
MLVVN Kamerbrief afspraken ketenpartijen en banken over financiële bijdrage	September
MLVVN Verdere systematiek doelsturing agrarische sector	Najaar
SLVVN Resultaten 2025 en planning 2026 Natuurmonitoring	Eind v/h jaar

Wetgevingsoverzicht

Wetsvoorstel	Strekking	Planning aanbidding TK	Voorafgaande stappen	Beoogde inwerkingtreding
Wijziging Omgevingswet (maatwerkpaak PAS-projecten)	Verlenging en verbreding legalisatieprogramma PAS-melders	Eind mei 2025		Q4
Wijziging Omgevingswet (Spoedwet sporen 1 en 2)	- Schrappen omgevingswaarde -KDW - Vervangen KDW door emissiedoel.	Q4 2025 NB: brief TK emissiedoelen rond zomer 2025	- Internetconsultatie voor de zomer - Spoedadvies Raad van State oktober-november 2025 - Nader rapport en indiening december 2025	Medio 2026
AMVB's met voorhang ontwerp parlement	Strekking	Planning aanbidding TK voorhang	Voorafgaande stappen	Beoogde inwerkingtreding
Wijziging amvb's Omgevingswet (Uitwerking Spoedwet)	- Borging emissiedoelen en MCEN-pakket. - Monitoring en bijsturing, tussendoelen - Instructieregels zonering - Mogelijk voorziening vergunningverlening verduurzaming	Q4 2025 / Q1 2026	Internetconsultatie november of december 2025 (NB Raad van State pas na voorhang: Q1 2026)	Medio 2026
Wijziging amvb's Omgevingswet	Uitzondering projecten van natuurvergunning:	Q3/Q4 2025	Internetconsultatie: medio	Q1 2026

(Spoedamvb vrijstelling kleine emitters)	kleinschalige en tijdelijke emissies waaronder verduurzamingsprojecten (stap 1 nieuwe vergunningen- systematiek)	(eerst onderzoek voorwaarden) NB vergt aanvullend maatregelenpak- ket	augustus – medio september 2025 (NB Raad van State pas na voorhang: Q4 2025/Q1 2026)	
Wijziging amvb's Omgevingswet (systeemwijziging vergunningverlening) NB: misschien ook wetswijziging benodigd	Fundamentele herziening systeem vergunning- verlening, aansluiten bij ervaringen milieubelastende activiteiten	PM 2026 NB1: brief TK presentatie herziene systeem na zomer 2025	PM	Middel- lange/lan gere termijn

NB:

1. Er volgt later meer wetgeving in het kader van doelsturing en wellicht maatregelen augustusbesluitvorming en uitwerking RLN.

Handtekening bewindspersoon

Persoonsgegevens

Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Rijksoverheid

Aanbiedingsformulier
voor MCE&N

Van 1 *

Type voorstel *

Aanbieding

Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Notitie

Titel *

Titel en inhoud

Voorstel maatregelselectie MCEN voor kennisvraag en verdere uitwerking

Openbare toelichting op inhoud en doelstelling van het voorstel *

Op basis van de eerder door de MCEN bepaalde uitgangspunten is gekomen tot een selectie van maatregelen. De MCEN wordt gevraagd in te stemmen om deze maatregelselectie voor een kennisvraag aan het kennisconsortium voor te leggen. Er is nadrukkelijk nog niet besloten over deze maatregelen.

Toelichting niet geschikt voor openbaarmaking

Voorgesteld besluit *

Instemmen met het voorstel.

Datum aanbieding *

Behandeltraject

27-mei-2025

Kenmerk *

98982677

Hamerstuk *

☐ Ja ☒ Nee

Voorgaande behandeling *

☐ Ja ☒ Nee

Gevolgen en juridisch kader

Gevolgen rijksbegroting *

☐ Ja☒ Nee

Gevolgen apparaatsuitgaven *

☐ Ja☒ Nee

Gevolgen voor regeldruk *

☐ Ja☒ Nee

Overeenstemming met JenV inzake wetgevingstoets *

☐ Ja☐ Nee☐ Niet geselecteerd voor toetsing☒ N.v.t.

Overeenstemming met BZK inzake constitutionele toets *

☐ Ja☐ Nee☐ Niet geselecteerd voor toetsing☒ N.v.t.

Overeenstemming met JenV inzake fouten- en misbruiksignalering *

☐ Ja☐ Nee, met bijlage☐ Nee, zonder bijlage☒ N.v.t.

Aan EU Notificatie voldaan *

☐ Ja☐ Nee☒ N.v.t.

Verplichting int. verdragen en/of Europese regelgeving *

☐ Ja☒ Nee

Interdepartementale afstemming

Overeenstemming BZK inzake Uitvoerbaarheidstoets decentrale overheden (UDO) binnen Europees Nederland en/of Caribisch Nederland

☐ Ja☐ Nee☒ N.v.t.

Overeenstemming Caribisch Nederland: is er sprake van comply or explain? Licht toe

☐ Comply☐ Explain

Overeenstemming Aruba, Curaçao en Sint Maarten *

☐ Ja☐ Nee☒ N.v.t.

Ambtelijk afgestemd *

☒ Ja☐ Nee☐ N.v.t. in DGO E&N 21 mei 2025

Overeenstemming bereikt op ambtelijk niveau *

☐ Ja☐ Nee☒ N.v.t.

Contactpersonen

	Contactpersoon 1	Contactpersoon 2
Naam *	Persoonsgegevens	Persoonsgegevens
Afdeling *	LVVN, DGLGS, Directie TLG	LVVN, DGLGS, Directie TLG
Telefoonnummer *	Persoonsgegevens	Persoonsgegevens
E-mailadres *	Persoonsgegevens@minInv.nl	Persoonsgegevens@minInv.nl

Voorstel maatregelselectie MCEN voor kennisvraag en verdere uitwerking

Ten behoeve van MCEN 27 mei 2025

Bijlagen:

1. Maatregelselectie MCEN: compact (belangrijkste info)
2. Maatregelselectie MCEN: gedetailleerd (uitgebreide info)
3. Huidige borging van maatregelselectie

I. Inleiding

In de Kamerbrief 'Startpakket Nederland van het slot' van 25 april 2025¹ presenteerde het kabinet een startpakket om Nederland van het slot te halen, waaronder een aantal concrete maatregelen (spoor 2). In de brief is geschetst welke maatregelen verder worden overwogen en tot welke emissiereductie in de industrie, landbouw en mobiliteit deze maatregelen moeten leiden. Ook staat in de brief dat het kabinet met de augustusbesluitvorming met robuuste vervolgstappen zal komen en besluiten zal nemen over de omvang van maatregelen, de bijbehorende financiering en daarbij ook zal kijken naar de adviezen van de Landsadvocaat, die onder meer toezien op een adequate borging.

Aangekondigd is dat het kabinet een consortium van kennisinstellingen zal verzoeken om een analyse te maken, zodat deze kan worden betrokken bij de besluitvorming. In dit kader wordt voorgesteld om aantal maatregelen aan de kennisinstellingen voor te leggen. Tot deze selectie van maatregelen is gekomen op basis van de richting die de MCEN eerder gegeven heeft, en de reductiepercentages per sector die in de Kamerbrief zijn aangekondigd. Nadrukkelijk wordt daarbij aangetekend dat de voorlegging op geen enkele wijze ook kan betekenen dat deze maatregelen (zowel op zichzelf als in samenhang) zijn geselecteerd of besloten; de uitvraag strekt louter tot het verder verbeteren van de kennispositie ten behoeve van ordentelijke besluitvorming in de MCEN.

De MCEN wordt gevraagd om een aantal besluiten te nemen met betrekking tot: het voorleggen van een selectie van maatregelen (hierna 'maatregelselectie') aan het consortium voor een kennisvraag, de borging van de aanpak, en de verdere financiële besluitvorming.

II. Beslis- en bespreekpunten

De MCEN wordt gevraagd om:

- 1) In te stemmen met het voorleggen van de maatregelselectie (*zie bijlagen*) aan de kennisinstellingen voor een kennisvraag.*
- 2) Kennis te nemen van de uitgangspunten op basis waarvan is gekomen tot deze maatregelselectie, en van de risico's die hierbij worden voorzien.
- 3) Te reflecteren op de voorgestelde invulling van borging (*zie paragraaf V*), mede naar aanleiding van het advies van de Landsadvocaat en met het oog op de kennisvraag.
- 4) In te stemmen met deze maatregelselectie als startpunt voor het financiële vervolgproces; waarvoor nog een verder proces wordt ingericht (*zie paragraaf VI*).

* (**NB1:** De regionale maatwerkaanpak wordt momenteel verder uitgewerkt, en ontbreekt zodoende nog in de maatregelselectie. **NB2:** Voorgesteld wordt om alle ondersteunende en flankerende maatregelen in te dienen voor de kennisvraag, omdat verdere afbakening en concretisering van de ondersteunende en flankerende maatregelen afhankelijk is van de keuze voor de maatregelen gericht op stikstofreductie en natuurherstel.)

III. Toelichting kaders en invulling maatregelselectie

Uitgangspunten maatregelselectie

Eerder zijn verschillende uitgangspunten en richtinggevende keuzes vastgesteld door de MCEN. Deze zijn gebruikt om te komen tot de maatregelselectie die nu voorligt. De belangrijkste hiervan zijn:

- De aanpak als geheel (in samenhang met spoor 1) heeft tot doel om de emissies zodanig te reduceren en de natuur zodanig te herstellen dat Nederland van het slot kan en de vergunningverlening weer op gang komt.

¹ Kamerstuk 35 334, nr. 362.

- Het beleid moet realistisch, haalbaar en duidelijk zijn, zodat ondernemers weten waar ze aan toe zijn. Er moeten voldoende middelen en uitvoeringskracht beschikbaar zijn.
- Het is van belang dat maatregelen worden geborgd en duidelijk is welke vervolgstappen kunnen worden gezet als de opbrengst tegenvalt.
- Er wordt ingezet op breed natuurherstel en -behoud, gericht op alle drukfactoren, om daarmee de verslechtering in Natura 2000-gebieden te stoppen en additionaliteit te kunnen onderbouwen.
- Voor alle sectoren (industrie, landbouw, mobiliteit) is er een stikstof-emissiereductie (NOx en NH₃)
 - Voor de sector industrie moeten de maatregelen leiden tot een emissiereductie van 50% in 2035 ten opzichte van 2019.
 - Voor de sector landbouw moeten de maatregelen leiden tot een emissiereductie van 42-46% in 2035 ten opzichte van 2019.
 - Voor de sector mobiliteit (inclusief bouw) wordt gestuurd op een emissiereductie van 50% in 2035 ten opzichte van 2019.
- Voor de regionale maatwerkaanpak (RMA) wordt ingezet op breed natuurherstel voor meerdere drukfactoren om daarmee aanvullend gebiedsgericht een bijdrage te leveren om vergunningverlening weer op gang te brengen en additionaliteit te onderbouwen. Deze aanpak bestaat uit specifiek beleid voor stroken rond Natura 2000-gebieden en een gebiedsspecifieke aanpak voor sleutelgebieden.

Samenstelling maatregelselectie

In bijlage 1 (en in bijlage 2 in meer detail) staat de voorgestelde maatregelselectie. In de basis is dit gelijk aan de maatregelen op 8 april en 14 april in de MCEN hebben voorgelegd en op basis waarvan besloten is over het startpakket en de Kamerbrief van 25 april. Op een aantal aspecten zijn deze maatregelen verder uitgewerkt of verder ingevuld op basis van: 1) de richting die is gegeven in de Kamerbrief van 25 april; 2) het advies van de Landsadvocaat; en 3) nadere uitwerking en concretisering waar dit nog nodig was. Per maatregelcategorie gaat het om de volgende aanpassingen:

- Industrie: De maatregelen zijn hetzelfde gebleven, de maatvoering met bijbehorende effectinschatting is aangepast op het reductiedoel van 50%.
- Landbouw: De maatregelen zijn hetzelfde gebleven, de maatvoering met bijbehorende effectinschatting is aangepast op het reductiedoel van 42-46%.
- Mobiliteit (incl. bouw): De maatregelen zijn hetzelfde gebleven, de maatvoering met bijbehorende effectinschatting is aangepast op het reductiedoel van 50%.
- Regionale maatwerkaanpak: In de brief van 25 april jl. is aangekondigd dat wordt gestart met de regionale maatwerkaanpak in de Peel en op de Veluwe, en dat wordt gedacht aan het instellen aan een zoneringsstrook van 250 meter. Op korte termijn volgt een concreter voorgestelde invulling hiervan. In de bijlagen staat dit nog op PM.
- Natuurherstel: De maatregelen zijn hetzelfde gebleven en zijn verder uitgewerkt. Aanvullend is de maatregel agrarisch natuurbeheer nu, in lijn met de Kamerbrief van april, als aparte maatregel in de maatregeltabel opgenomen, waar deze eerder onderdeel was van de regionale maatwerkaanpak en ondersteunende maatregelen.
- Ondersteunend en flankerend: Dit betreft maatregelen die nodig zijn om de reductie- en natuurmaatregelen succesvol uit te rollen, en helpen om de sociale, maatschappelijke en economische implicaties van maatregelen te beperken. De keuze voor ondersteunende en flankerende maatregelen (type maatregel en maatvoering) is daarmee afhankelijk van de keuze voor de reductie- en natuurmaatregelen. Verdere afbakening en concretisering van de ondersteunende en flankerende maatregelen lijkt opportuun zodra er meer duidelijkheid is over vervolgstappen. Zodoende wordt voorgesteld om nu een brede selectie van ondersteunende en flankerende maatregelen voor te leggen voor de kennisvraag.

Borgingselementen waar al toe besloten is

In de Kamerbrief van 25 april heeft het kabinet aangekondigd om op de volgende manieren te borgen dat de maatregelen het beoogde effect hebben:

- 1) Waar dat passend is worden maatregelen in wet- en regelgeving vastgelegd en wordt er toezicht en handhaving ingericht.
- 2) Het kabinet legt doelstellingen voor emissiereductie tot 2035 vast, en richt een tweejaarlijkse monitoring in (vanaf 2027) om de voortgang van de realisatie van deze emissiereductie ten opzichte van de doelen voor 2035 vast te stellen. Deze systematiek bouwt verder voort op diverse borgings- en bijsturingsinstrumenten die reeds bestaan, in zowel de agrarische sector als industrie en mobiliteit.

- 3) In de nieuwe regelgeving die het kabinet uitwerkt ten behoeve van het stikstofbeleid zullen de benodigde wettelijke voorzieningen worden opgenomen.
- 4) De aanpak wordt zo ingericht dat een significant deel van de te bereiken emissiereductie in de eerste vijf jaren (tot 2030) wordt gerealiseerd.

Aanvullend op deze algemene borgingsprincipes van de aanpak is in de MCEN eerder ook de borging op maatregelniveau aan de orde geweest. Bijlage 3 geeft weer hoe deze borging in de maatregelselectie is ingevuld.

Risico's

Ambtelijk zijn onderstaande risico's gesignaleerd. Afhankelijk van de keuze en omvang van vervolgstappen waartoe besloten wordt, zijn deze risico's in meer of mindere mate van toepassing:

- 1) Onzekerheid Nederland van het slot en handhavings- en intrekkingverzoeken – De Landsadvocaat heeft een advies uitgebracht op basis van de maatregelselectie (bijlagen) die nu voorligt. Uit dit advies volgt echter dat er met deze maatregelselectie *an sich* nog geen sprake is van perspectief op juridisch houdbare vergunningverlening. Voor het verlenen van natuurvergunningen is namelijk nodig dat de natuur in het betrokken Natura 2000-gebied niet langer verslechtert. Er zal specifiek per gebied moeten worden gekeken wat er nodig is. Ook voor het kunnen afwijzen van handhavingsverzoeken (jegens PAS-melders) en intrekkingverzoeken (van vergunningen voor uiteenlopende activiteiten en projecten), is deze gebiedsgerichte aanvullende inspanning nodig. Dit volgt uit de uitspraken van de Raad van State en rechtbanken. Dit is ook van belang met het oog op het voorkomen van nieuwe rechtszaken (en onzekerheid die daarmee gepaard gaat). Uiteenlopende belangenorganisaties, zoals MOB, de Vereniging Leefmilieu en Deltalinqs, hebben al rechtszaken aangekondigd als er onvoldoende maatregelen worden getroffen.
- 2) Afhankelijkheid van vergunningverlening – Voor verschillende maatregelen in de maatregelselectie geldt dat deze enkel uitgevoerd kunnen worden als de vergunningverlening op korte termijn weer mogelijk is (o.a. maatregelen gericht op stalaanpassingen). Indien de vergunningverlening niet op korte termijn op gang komt, kunnen deze maatregelen niet worden getroffen. Dat maakt het risico dat de selectie die nu voorligt onvoldoende is om de beoogde reductiedoelen te halen groter.

Procespositie

Deze risico's kunnen voor een deel, maar niet geheel, worden afgedekt met een betere borging.

IV. Kennisvraag kennisinstellingen

In lijn met de eerdere Kamerbrief zal het consortium van kennisinstellingen (PBL, RIVM, Deltares, RIVM) op basis van een kennisvraag een analyse maken van de aanpak. Het gaat hier om een analyse gericht op zowel de effecten van (combinaties) van maatregelen op stikstofreductie en natuurherstel, alsook de maatschappelijke en sociaaleconomische implicaties. Hiervoor geldt dat er beperkingen in de tijd zijn ten aanzien van wat het consortium kan adresseren in deze kennisvraag.

De maatregelselectie die nu voorligt is op basis van de door de MCEN gemaakte keuzes en gewogen risico's (zie voorgaande paragraaf) tot stand gekomen. Voorgesteld wordt daarom om de maatregelselectie aan de kennisinstellingen voor te leggen, teneinde begin juli 2025 een reactie te ontvangen dat betrokken kan worden bij de augustusbesluitvorming. Deze kennisvraag zal inzicht geven in de verschillende effecten van de maatregelselectie en zal helpen bij het maken van een afweging tussen maatregelen. Vanuit hun expertise zullen de kennisinstelling geen uitsluitel kunnen geven of deze maatregelen voldoende zijn om Nederland van het slot te halen.

Gezien het grote belang van uitvoerbaarheid, handhaafbaarheid en borging zal, parallel aan de kennisvraag, aan de betrokken uitvoeringspartijen (RVO, Staatsbosbeheer, NVWA en het realisatie-DG RTLg) worden gevraagd om vanuit de eigen rol en verantwoordelijkheden op hoofdlijnen een

uitvoeringstoets te doen. Dit, zodat ook inzichten daaruit in het vervolgtraject kunnen worden betrokken. Deze toets komt niet in de plaats van de reguliere uitvoeringstoetsen die op individuele onderdelen (zoals regelingen) al lopen of nog zullen worden uitgevraagd. Daar zal de standaardwerkwijze worden gehanteerd.

V. Mogelijke verdere invulling borging

Op 22 april jl. heeft de Landsadvocaat op verzoek van de MCEN een advies uitgebracht over het in spoor 2 ontwikkelde maatregelselectie d.d. 15 april, specifiek vanuit het perspectief van toestemming- en vergunningverlening, het additionaliteitsvereiste en de borging. De maatregelselectie waarop het advies van de Landsadvocaat betrekking heeft, komt op hoofdlijnen overeen met de maatregelselectie die nu voorligt als voorstel voor de kennisvraag. In de Kamerbrief van 25 april heeft het kabinet toegezegd het advies van de Landsadvocaat de zullen betrekken bij de verdere uitwerking van de sporen.

Aanscherping van de borging is daarnaast relevant in het kader van de komende kennisvraag door de kennisinstellingen. Naast verdere concretisering van maatregelen zal ook versteviging van de borging, zowel op individueel maatregelniveau als op het niveau van de totale aanpak, namelijk bijdragen aan het kunnen toekennen van doelbereik in de kennisvraag aan de kennisinstellingen.

Daarom is het voorstel om de borging op de volgende punten aan te passen of verder uit te werken, zodat dit: 1) de komende periode verder uitgewerkt kan worden, en; 2) waar dat nu al mogelijk is een plek kan krijgen in de maatregelselectie die voor een kennisvraag aan de kennisinstellingen wordt voorgelegd:

1. De aanpak vastleggen in een programma. Reductiepercentages, voorzien van doelen, vastleggen. Monitoren van de voortgang en bijsturen (als de reductie achterblijft) op basis van vooraf te bepalen maatregelen/ aanpak indien dat nodig blijkt.
2. Zo spoedig mogelijk na de definitieve besluitvorming een gebiedsgerichte doorrekening van de aanpak voor individuele Natura 2000-gebieden laten doen, die als onderbouwing kan dienen ten aanzien van hoezeer de druk op de natuur verlicht wordt.
3. Specifiek voor doelsturing verder uitwerken van de monitoring en handhaving van bedrijfs-specifieke normen (gekoppeld aan productierechten).
4. Zorg voor afdoende financiële dekking voor de uitvoering van de aanpak.
5. Zorg voor borging van de aanpak van maatregelen.
6. Adequate bestuurlijke afspraken met medeoverheden.

Indien hier positief over besloten wordt door de MCEN, dan kan deze invulling van de borging al op hoofdlijnen worden meegegeven aan het kennisconsortium ten behoeve van de kennisvraag over de maatregelselectie. Zaken die nadere uitwerking behoeven voor besluit, kunnen parallel worden uitgewerkt en achter de hand worden gehouden voor uiteindelijke besluitvorming over de aanpak na oplevering van de kennisvraag door de kennisinstellingen.

VI. Financiële besluitvorming

Inzet is om de financiële besluitvorming over vervolgstappen te laten plaatsvinden bij augustusbesluitvorming, gericht op publicatie van de resultaten in de Miljoenennota op Prinsjesdag. Alhoewel dat nog ver weg lijkt, leert de ervaring dat de tijd voor financiële besluitvorming in augustus beperkt is. Dat maakt het extra van belang om tijdig een besluit te nemen over aanvullende maatregelen en goede afspraken met elkaar te maken over het te doorlopen proces en de reikwijdte, ook met het oog op het beschikbaar komen van de benodigde financiële dekking.

De totaalkosten van de maatregelen die nu in beeld zijn voor de landbouw tellen naar verwachting op tot aanzienlijk meer dan er beschikbaar is binnen de enveloppen van 5 miljard en 500 miljoen op de Aanvullende Post. Ook voor de andere sectoren overstijgen de kosten van de maatregelen de bij HLA beschikbaar gestelde middelen. Bovendien geldt dat de middelen uit het HLA ook al een bestemming kennen en niet zomaar vrij beschikbaar zijn. Indien er na toetsing tot aanvullende stappen besloten wordt, resulteert dat in een fors dekkingsvraagstuk binnen de MCE&N. Mogelijke dekkingsbronnen zijn nog bestedingsvrije middelen binnen de begrotingen, fondsen en Aanvullende Post-artikelen van bij de MCE&N belanghebbende departementen. Specifiek ten aanzien van het financiële proces en mogelijke dekkingsopties is het voorstel om 10 juni een notitie financieel voor te leggen aan de MCEN waarin de mogelijkheden en vervolgstappen worden geschetst.

De maatregelselectie die voorligt dient als basis voor de verdere uitwerking, maar betreft nog geen besluit over welke maatregelen en maatvoering exact in de augustusbesluitvorming te brengen. De definitieve analyse van de kennisinstellingen die ca. 30 juni wordt opgeleverd, zal op 8 juli in de MCEN worden geagendeerd, zodat deze betrokken kan worden bij verdere besluitvorming over de aanpak. Hierbij zal vervolgens ook gezocht moeten worden naar financiële dekking ervan, voor zover deze in het startpakket nog niet geregeld is.

Startpakket

In de Voorjaarsnota zijn al middelen beschikbaar gesteld voor de maatregelen in het startpakket. Dat gaat om de volgende maatregelen met bijbehorende kosten:

	Incidentele kosten (in mln.)	Structurele kosten per jaar (in mln.)
Landbouw	€1.577	€213
Regionale maatwerkaanpak	€600	-
Natuurherstel	€100	€12,5
Totaal	€2.277	€225,5

Inschatting kosten maatregelselectie

Onderstaande tabel geeft per maatregelcategorie een inschatting van de middelen die, additioneel aan het budget voor het startpakket, nodig zijn voor uitvoering van de maatregelselectie. Dit is een optelling van de kosten per maatregel zoals weergegeven in bijlage 1 en 2.

Voor de regionale maatwerkaanpak en de ondersteunende en flankerende maatregelen zijn nog geen bedragen in de tabel opgenomen, omdat deze hier nog nadere richting en uitwerking nodig is.

	Incidentele kosten totaal 2026-2029 (in mln.)	Incidentele kosten totaal tot 2035 (in mln.)	Structurele kosten per jaar (in mln.)
Industrie	€130,8	€130,8	€-231
Landbouw	€2.630 - 4.630	€6.440 - 8.940	-
Mobiliteit (incl. bouw)	€3.245 - 3.770	€3.245 - 3.770	-
Natuurherstel (incl. agrarisch natuurbeheer)	€3.400	€3.400	€44,9 + €295 vanaf 2026 + €475 vanaf 2032
Regionale maatwerkaanpak	PM	PM	PM
Ondersteunend en flankerend	PM	PM	PM
Totaal	€9.405,8-11.930,8 + PM	€13.215,8-16.240,8 + PM	€583,9 + PM

Bijlage 1: Maatregelselectie MCEN (compact)

T.b.v. MCEN 27-05. Deze bijlage bevat dezelfde maatregelselectie als bijlage 2, maar met minder informatie per maatregel. Voor de kennisvraag zal bijlage 2 gebruikt worden.
Versie 23-05-2025

I. Industrie

Maatregel (titel + beschrijving + instrumentatie)	Emissiereductie in 2030 (verwacht, in kton NH ₃ per jaar)	Emissiereductie in 2035 (verwacht, in kton NH ₃ per jaar)	Kosten overheid (eenmalig + structureel)
Intensivering Aanpak Piekbelasters (API)	0,55 kton NH ₃	0,55 kton NH ₃	Eenmalig: €85 mln.
Gebiedsgerichte aanpak industrie (waaronder Gelderland)	0,2 – 0,6 kton NOx	0,2 – 0,6 kton NOx	Eenmalig: €50 mln.
Verduurzaming afvalverbrandingsinstallaties	1,1 kton NOx	1,1 kton NOx	Structureel p.j.: €-231 mln.
Totaal	0,55 kton NH ₃ 1,3 – 1,7 kton Nox	0,55 kton NH ₃ 1,3 – 1,7 kton Nox	Eenmalig: €130,8 mln. Structureel: €-231 mln. p.j.

II. Landbouw

Maatregel (titel + beschrijving + instrumentatie)	Emissiereductie in 2030 (verwacht, in kton NH ₃ per jaar)	Emissiereductie in 2035 (verwacht, in kton NH ₃ per jaar)	Kosten overheid (eenmalig + structureel)
Doelsturing: managementmaatregelen	4 kton	17 kton	Eenmalig 0,72 mld (tot 2030) Eenmalig 1,04 (tot 2035)
Doelsturing: aanpassing stallen	2 kton	10-13 kton	Eenmalig 0,61 mld. (tot 2030); Eenmalig 2,1 – 2,6 mld. (tot 2035).
Geborgd natuurlijk verloop: extensiveringsregeling melkveehouderij (korte termijn resultaat)	0,6 kton	0,6 kton	Eenmalig 0,6 mld. (reeds toegekend via startpakket)
Geborgd natuurlijk verloop: vrijwillige beëindigingsregeling veehouderijlocatie	4-8 kton	9-10 kton	Eenmalig 1,3-3,3 mld. in 2030 en 3,3-5,3 mld. in 2035. (Exclusief toegekende 750 mln. uit het startpakket)
Regionale maatwerkaanpak – stroken rond Natura 2000 & sleutelgebieden	PM	PM	PM
Totaal	10,6-14,6 kton + PM	36,6-40,6 kton +PM	€6.440 – 8.940 mln. + PM

III. Mobiliteit (incl. bouw)

Maatregel ¹ (titel + beschrijving + instrumentatie)	Emissiereductie in 2030 (verwacht, in kton NOx per jaar)	Emissiereductie in 2035 (verwacht, in kton NOx per jaar)	Kosten overheid (eenmalig + structureel)
Verduurzaming spoorgoederenvervoer Rotterdamse haven	≤0,2	≤0,2	€55 mln. eenmalig
Gebiedsgerichte trajectcontroles bij N2000-gebieden met (dreigende) verslechtering	≤0,04	≤0,03	€2-3 mln. per traject; €0,2-0,3 mln. p.j. per traject. Excl. apparaatskosten en boete-inkomsten Totaal 2028-2035: 50-75 mln.
Intensiveren subsidie verduurzaming binnenvaart	0,1-1,6	1 – 7	€400 mln. Eenmalig t/m 2035, waarvan 95 mln. tot 2030.
Sloop- of vervangingsregeling personen- en bestelauto's (Euro 5 en ouder)	0,2-0,3	2	€1,5-2 mld. Eenmalig t/m 2035, waarvan 200 miljoen tot 2030
Intensiveren programma Schoon en Emissieloos Bouwen;	0,1 – 0,4	0,5 – 1,5	€400 mln. Eenmalig t/m 2035, waarvan 100 mln. t/m 2030
Industrialisering woningbouw	0,65	1,23	€ 840 mln. t/m 2029 (€ 168 mln. per jaar)
Totaal	1,29-3,09	4,96-11,96	€3.245 – 3.770 mln.

¹ De maatregel 'Herziening autobelastingen: aanpassen MRB voor versnelde instroom EV' (potentieel effect 0,024 kton per jaar) is niet langer onderdeel van het startpakket, omdat deze maatregel reeds onderdeel is geworden van het klimaatpakket van dit voorjaar.

IV. Natuurherstel en -beheer

Maatregel (titel + beschrijving + instrumentatie)	Ecologisch effect (verwacht)	Kosten overheid (eenmalig + structureel)
Overkoepelende maatregel: Programma (overkoepelend).	Met een aantoonbaar geborgd pakket aan natuurmaatregelen per gebied (in combinatie met voldoende stikstofbronmaatregelen) wordt verslechtering van de natuur gestopt . Met dit bereikte niveau van natuurbehoud wordt, mede in het licht van de natuurherstelverordening, de basis geboden om te werken aan natuurverbetering en vergunningverlening voor diverse ontwikkelingen (t.b.v. additionaliteitstoets). Met dit programma kunnen maatregelen getroffen worden in ruim 133 gebieden met stikstofgevoelige habitats. Inzet binnen dit programma is niet toereikend om de gunstige staat van instandhouding te realiseren.	3.5 miljard (incidenteel), inclusief uitvoeringskosten. Daarbij zal het bedrag voor structurele oplopen tot 57,4 mln. vanaf 2031. Binnen uitvoeringskosten wordt ook rekening gehouden met kosten voor borging van het natuurpakket.
Beheermaatregelen (regulier)	Maatregel naar inschatting nodig in 46% van de gebieden. Maatregel is randvoorwaardelijk.	120 mln. Structureel 32,4 miljoen vanaf 2030 (continuering SNL vergoeding van 84%)
Beheermaatregelen (geïntensiveerd)	Maatregel naar inschatting nodig in 93% van de gebieden. Effect: vermindert effecten stikstof op verzuiging en verzuring. Het doel is dat geïntensiveerd beheer overgaat in regulier beheer na een bepaalde tijd.	110 mln.
Hydrologische maatregelen in/rondom N2000	Maatregel naar inschatting nodig in 96% van de gebieden Effect: tegengaan verzuring, verzuiging en verdroging.	1,260 mld.
Verbeteren waterkwaliteit	Maatregel naar inschatting nodig in 81% van de gebieden. Effect: tegengaan verzuring en verzuiging tegen. Maatregel heeft effect op waterkwaliteit in (niet) stikstofgevoelige natuur.	180 mln.
Vergroten dynamiek	Maatregel naar inschatting nodig in 10 – 20% van de gebieden. Effect: tegengaan verdroging, verzuring en vermessing, en herstel wind en/of waterdynamiek. Wanneer onvoldoende dynamiek aanwezig is, krijgt afgestorven plantenmateriaal de kans om op te hopen.	60 mln.
Aanpak exoten	Maatregel naar inschatting nodig in 55% van de gebieden. Effect: verwijderen bepaalde exoten kan verzuring en verzuiging tegengaan. Maatregel kan voorkomen dat een habitat verloren gaat door een exoot	430 mln.
Essentiële ecologische verbindingen/connectiviteit	Maatregel naar inschatting nodig in 54% van de gebieden. Effect: vermindering stikstofeffecten en vergroot veerkracht systeem.	600 mln.
Verstoring tegengaan (incl. recreatiedruk en handhaving)	Maatregel naar inschatting nodig in 46% van de gebieden. Effect: tegengaan verstoring is nodig om naast aanpak stikstof tot natuurherstel te komen	6 mln.
Inrichting (binnen of buiten N2000 gebied)	Maatregel is lastig in te schatten, omdat dit uit een gebiedsproces volgt. Ondersteunende maatregel die effectiviteit van andere maatregelen vergroot.	275 mln.
Monitoring	Randvoorwaardelijk	25 miljoen structureel
Totaal natuur		Incidenteel: 3.5 miljard minus 100 miljoen toegekend in startpakket Structureel: 57,4 vanaf 2031 minus 12.5 toegekend in startpakket voor monitoring.
Agrarisch Natuurbeheer	Het ANB draagt bij aan de natuur-, water en klimaatdoelen. Het gaat hierbij om de Europese doelen van de Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR), de Natuurherstelverordening (NHV), de Kaderrichtlijn water (KRW) en de (Europese) Klimaatverplichtingen. Aan de richtinggevende hectare uitbreiding naar 280.000 hectare ANLb in 2031 ligt bijvoorbeeld een analyse van WUR en SOVON (2022) ten grondslag. Deze 280.000 hectare ANLb is het in de studie genoemde areaal dat nodig is voor een bijdrage aan de 30%-doelstelling van de VHR. Inzet van het ANB heeft door aanpassing van de bedrijfsvoering direct effect op de emissiereductie. In het rapport van E. Gies et al. (2025) is onderzocht dat bij natuurinclusieve landbouw, waarvan ANB een belangrijk onderdeel is, zowel in de melkveehouderij als in de akkerbouw, een bijdrage van meer dan 40% ammoniakemissiereductie behaald kan worden op alle hectares in overgangsgebieden. De effecten zijn per ANB-instrument verschillend, en sterk afhankelijk van initiatieven vanuit gebieden, zwaarte van beheermaatregelen en maatvoering bij invoering van (vrijwillige) beperkingen in de bedrijfsvoering. Hierbij worden de adviezen uit de beleidsbrief ANB van het PBL (maart 2025) en de resultaten van de ecologische evaluatie ANLb meegenomen. (WUR, maart 2025).	Groei van €295 mln in 2026 naar €475 mln structureel vanaf 2032. Met het startpakket MCEN is een deel van deze middelen reeds beschikbaar (zie bestedingsplan startpakket MCEN).
Totaal agrarisch natuurbeheer		Groei van €295 mln. in 2026 naar €475 mln. structureel vanaf 2032 (minus startpakket).

V. Ondersteunende maatregelen

Disclaimer: De maatregelen moeten nog nader uitgewerkt en afgewogen worden. Definitieve selectie volgt.

a. Ondersteunende maatregelen landbouw

Maatregel	Kosten overheid (eenmalig + structureel)
Ondersteuning agrarische ondernemers via zaakbegeleiders	○ We gaan uit van zaakbegeleiding aan 1000 ondernemers per jaar. Daarnaast zijn voor het equiperen van zaakbegeleiders, het verantwoord uitvoeren en afgestemde inzet en in algemene zin kennis en expertise, middelen nodig. ○ Totaal: € 74 mln. voor de jaren 2026 – 2030 ○ Oplopende reeks; vanaf 2028 structureel : € 17,8 mln op jaarbasis tot en met 2030. ○ Basiscapaciteit inzet zaakbegeleiders voor 1000 agrarische ondernemers per jaar: € 8 mln. ○ Ondersteuning zaakbegeleiders van kennis & expertise (werkbudget): € 9,8 mln. ○ 2031-2035: $5 \times 17,8 = 89$ mln.
Sociaal Economische begeleiding	De kosten voor overige trajecten zijn afhankelijk van de maatvoering / daarmee samenstelling van het pakket.
Opschaling Investeringsfonds Duurzame Landbouw (IDL)	○ Structureel 2027 t/m 2030: €75 mln. p.j. ○ Structureel 2031 t/m 2034: €50 mln. p.j. ○ Totaal: €500 mln.
GLB-regeling (vestigingssteun en Eco-regeling 2027)	○ Eenmalig: €70 mln. (vestigingssteun) ○ Eenmalig: €50 mln. (Eco-regeling 2027) ○ Totaal: €120 mln.
Bevorderen multifunctionele landbouw (MFL)	Eenmalig €37,5 mln.
Landbouwinnovatiepakket	<u>Periode 2026-2030</u> Benodigd: € 953,75 mln. Waarvan al toegekend bij VJN: € 308,50 mln. Claim MCEN: € 622,952 <u>Periode 2031-2035</u> Claim MCEN: € 574,40 mln. <u>Gehele periode 2026-2035:</u> Totale claim MCEN: € 1.197,352 mln.

b. Gebieden en medeoverheden

Maatregel	Kosten overheid (eenmalig + structureel)
Ondersteuning van uitvoering in regio's waar de komende jaren voor een aanvullende maatwerk aanpak wordt gekozen	○ Totaal 2026-2030: € 35 mln. (€ 7,0 mln. op jaarbasis) ○ Inzet menskracht: 10 fte per gebied voor een periode van vijf jaar. ○ 2031-2035: $5 \times 7 = 35$ mln.
Ondersteuning van medeoverheden bij inzet van ruimtelijk instrumentarium	○ Totaal 2026 – 2030: € 11 mln. bestaande uit 2 onderdelen: ○ Uitvoering ondersteuning, kennis en expertise: € 1,5 mln. per jaar tot en met 2030 ○ Capaciteitsinzet voor kennisdeling Rijk: € 700K structureel per jaar (6 FTE) tot en met 2030 ○ 2031-2035: $(5 \times 1,5) + (5 \times 0,7) = 11$ mln.
Grondfaciliteit	○ Totaal 2027 – 2030: € 11 mln. ○ Tot en met 2026 is voorzien in de dekking van uitvoeringskosten binnen het NGB. ○ Voor de jaren 2027–2030 is aanvullend € 11,0 mln nodig om de uitvoering van zowel nieuwe als reeds lopende dossiers te kunnen continueren. ○ 2031-2035: 5×2 mln = 10 mln
Maatwerk	○ Totaal 2026 – 2030: €30 mln. (Bedrag op basis van casussen in 2024 met een gemiddelde van €3,5 mln per casus.) ○ 2031-2035: 5×5 mln = 25 mln.
Ondernemingsplan	Deze aanpak bouwt voort op de pilots ondernemingsplan in De Peel en de Veluwe (via aanpak piekbelasting). ○ subsidies aan ondernemers voor het opstellen van ondernemingsplannen (€ 9,6 mln.) ○ capaciteitsbijdragen aan medeoverheden: gemeenten, provincie, waterschap (€ 3,2 mln.) ○ deskundigenpanel dat plannen beoordeelt op toekomstbestendigheid (€ 1,2 mln.) ○ begeleiding van ondernemers tijdens de uitvoering (zaakbegeleiders, experts: (€ 6 mln) ○ meetsystemen voor emissiereductie (€ 2 mln.) ○ apparaatskosten (€ 4,7 mln.) ○ communicatie, expertise en onderzoek (€ 500k) 2031-2035: 27,2 mln.

c. Flankerende maatregelen voor versterking sociaaleconomische vitaliteit van het landelijk gebied en het betrekken van de samenleving

Maatregel	Kosten overheid (eenmalig + structureel)
Versterken van vitaliteit van het landelijk gebied	Conform volgorde maatregel: 1. Eenmalig €150 mln. 2. €1 mln per jaar t/m 2035 (totaal 10 mln) 3. €458.000 per jaar t/m 2035 (totaal 4.58 miljoen) 4. €500.000 per jaar t/m 2035 en €160.000 per jaar t/m 2028 jaar fte ter ondersteuning (5,48 miljoen totaal) Totaal €170,06 mln t/m 2035

d. Divers

Maatregel	Kosten overheid (eenmalig + structureel)
Monitoring, evaluatie en bijsturing	Eenmalig: 2025-2030 €14,4 mln. Daarna 3 mln. per jaar structureel.
Sociaaleconomisch investeringsprogramma industrie	PM

Bijlage 2: Maatregelselectie MCEN (uitgebreid)

T.b.v. MCEN 27-05 en kennisvraag door kennisconsortium. Deze bijlage bevat dezelfde maatregelselectie als bijlage 1, maar met meer informatie per maatregel. Voor de kennisvraag zal bijlage 2 gebruikt worden.
Versie 23-05-2025

Inhoud

I. Industrie.....1

II. Landbouw2

III. Mobiliteit (incl. bouw).....4

IV. Natuurherstel en -beheer5

V. Ondersteunende maatregelen8

I. Industrie

Maatregel (titel + beschrijving + instrumentatie)	Maatvoering (waaronder omvang, doelgroep, tijdsperiode, locatie)	Emissiereductie in 2030 (verwacht, in kton NH ₃ per jaar)	Emissiereductie in 2035 (verwacht, in kton NH ₃ per jaar)	Effect andere opgaven • Klimaat (emissiereductie kwantitatief); • Water (KRW); • Luchtkwaliteit.	Kosten overheid (eenmalig + structureel)	Kosten privaat (voor bedrijven/ondernemers)
Intensivering Aanpak Piekbelasters (API) Vervolg geven aan bestaande NH3 regeling (BAIP), afvallers eerste ronde een tweede kans geven.	Doelgroep zijn industriële bedrijven (basisindustrie / energie / Avi's) die (na implementatie effecten van API I) een rest-emissie hebben van >10.000 kg NH3 emissie per jaar. Projecten geïmplementeerd vóór 2030. Verdeling middelen op basis van gemiddelde NH3 reductiekosten per kilo	0,55 kton NH ₃	0,55 kton NH ₃	PM	Eenmalig: €85 mln.	
Gebiedsgerichte aanpak industrie (waaronder Gelderland) Aanpak is gericht op terugdringen van NOx emissies van industriële bedrijven in gebieden (zones) rond natuurgebieden met een focus op bedrijven die zijn vermeld op lijst piekbelasters	Doelgroep: Industriële bedrijven in zones rond natuurgebieden. Focus op bedrijven die ook piekbelaster zijn (RIVM lijst) = circa 6 bedrijven. (Buiten regeling maatwerkbedrijven waar apart over stikstof maatwerktrajecten lopen) Verdeling middelen op basis van rangorde kosten om depositie-reductie effect te sorteren. Projecten gerealiseerd vóór 2030	0,2 – 0,6 kton NOx	0,2 – 0,6 kton NOx	PM	Eenmalig: €50 mln.	
Verduurzaming afvalverbrandingsinstallaties Aanscherping beprijzing afvalverbrandingsinstallaties, via aanscherping CO2-heffing industrie of afvalstoffenbelasting (afhankelijk besluitvorming klimaattafel).	Zie pagina 5 – bijlage 1 bij Kamerbrief 25 april 2025 Klimaatmaatregelen: Toelichting op de besluitvorming	1,1 kton NOx	1,1 kton NOx	PM	Structureel p.j.: €-231 mln.	
Totaal		0,55 kton NH ₃ 1,3 – 1,7 kton NOx	0,55 kton NH ₃ 1,3 – 1,7 kton NOx		Eenmalig: €130,8 mln. Structureel: €-231 mln. p.j.	

II. Landbouw

Maatregel (titel + beschrijving + instrumentatie)	Maatvoering (waaronder omvang, doelgroep, tijdsperiode, locatie)	Emissiereductie in 2030 (verwacht, in kton NH ₃ per jaar)	Emissiereductie in 2035 (verwacht, in kton NH ₃ per jaar)	Effect andere opgaven • Klimaat (emissiereductie kwantitatief); • Water (KRW); • Luchtkwaliteit.	Kosten overheid (eenmalig + structuureel)	Kosten privaat (voor bedrijven/ondernemers)
Doelsturing: managementmaatregelen De te behalen reductie van emissie op sectorniveau wordt ver- taald naar een bedrijfsspecifieke emissienorm bijvoorbeeld uitge- drukt per fosfaatrecht of per dierplaats. Bedrijven die al veel maatregelen hebben genomen en dus een relatief lage stikstofe- missie hebben per fosfaat- of dierrecht hoeven relatief minder stappen te zetten dan bedrijven die nog minder maatregelen heb- ben genomen en dus een relatief hoge stikstofemissie hebben per eenheid. Daarnaast gelden voor sommige onderdelen (bestaande) middelvoorschriften. Om aan de bedrijfsspecifieke afrekenbare emissienormen voor ammoniak te voldoen kan een ondernemer verschillende manage- mentmaatregelen nemen zoals: • het verlagen van het ruweiwitgehalte in voer; • het verlengen van het aantal uren weidegang; • stallen spoelen met water • toedienen van magnesiumchloride aan mest; • het emissiearm aanwenden van dierlijke mest of vloeibare stikstofkunstmest.	Het afrekenbare bedrijfsspecifieke doel zal voor 2035 gaan gelden. De inzet via stimulering om on- dernemers te ondersteunen om de bedrijfsvoering aan te passen richting dat doel begint ruim daar- voor. De precieze invulling van het afrekenbare bedrijfs- specifieke doel is onderwerp van nadere uitwerking.	4 kton* *Dit is gebaseerd op een inzet m.b.t. doelsturing die gericht is om infor- meren en stimuleren (be- lonen). Wanneer er in 2030 ook met afreken- bare bedrijfsspecifieke doelen wordt gewerkt dan is de inschatting dat er tot 12 kton geredu- ceerd kan worden.	17 kton	In hetzelfde emissienor- men systeem kunnen ook methaanemissies worden meegenomen. Het effect op klimaat is positief, maar afhankelijk van de hoogte van de normen. Het effect op overige doelen is afhankelijk van type maatregel, veel van de maatregelen hebben ook positief effect op de andere doelen	Eenmalig 0,72 mld (tot 2030) Eenmalig 1,04 (tot 2035) Deze kosten komen voort uit subsidies voor deze specifieke stappen en de uit- voeringskosten voor doelsturing.	Kosten voor be- drijven zijn afhan- kelijk van het type maatregel, de hoogte van het subsidiepercen- tage en deelne- mersaantal.
Doelsturing: aanpassing stallen Via toepassing van emissiearme stalsystemen en technieken kan zowel in de intensieve veehouderij als in de melkveehouderij een forse geborgde reductie van emissies gerealiseerd worden. In- schatting is dat 10% van de stallen kan worden aangepast t/m 2030. Tot 2035 is een verdere uitrol mogelijk tot 40% – 50% van de huidige bedrijven. Belangrijke instrumenten hiervoor: • Investeringsubsidies en regelingen voor stallen (voort- zetting/uitbreiding SBV-regelingen); • Stimuleren om in de sector de Best Beschikbare Tech- nieken (BBT) in te zetten.	De stalaanpassingen worden voorzien in de melk- veehouderij en in de intensieve veehouderij. In 2030 is de inschatting dat 10% van de huidige stal- len (LBT 2022) zijn aangepast en 40-50% van de huidige stallen (LBT 2022) zijn aangepast.	2 kton	10-13 kton	Vaak positieve effecten op luchtkwaliteit en kli- maat, weinig tot geen ef- fect op waterkwaliteit	Eenmalig 0,61 mld. (tot 2030); Eenmalig 2,1 – 2,6 mld. (tot 2035). Deze kosten komen voort uit subsidies voor deze specifieke stappen.	Uitgaande van im- plementatie van investeringen voor milieu op 10% van de huidige bedrij- ven in 2030 met een gem. subsi- diepercentage van 68,75%: 223 mln. Uitgaande van im- plementatie van investeringen voor milieu op 40-50% van de huidige be- drijven in 2035 met een gem. subsidiepercen- tage van 68,75%: 893-1.116 mln.
Geborgd natuurlijk verloop: extensiveringsregeling melk- veehouderij (korte termijn resultaat) Een snelle en stevige eerste stap bestaande uit de volgende in- strumenten/uitwerking: • Melkveehouder kiezen ervoor om gedurende drie jaar 10 – 20% minder melkkoeien te houden; • De bijbehorende fosfaatrechten worden permanent door- gehaald (plafond dus naar beneden). • Gedurende drie jaar daarna mag op bedrijfsniveau het aantal melkkoeien niet toenemen. • Uitgaande van totaal effect van 75.000 melkkoeien.	Tijd: 2025-2029 Doelgroep: Melkveehouderij Locatie: Generiek Middelen: 0,6 mld. reeds toegekend uit het start- pakket	0,6 kton	0,6 kton	Circa 0,5 mton CO2- equivalenten reductie BKG (methaan).	Incidenteel 0,6 mld. (reeds toegekend via startpakket)	nvt
Geborgd natuurlijk verloop: vrijwillige beëindigingsrege- ling veehouderijlocatie	Tijd: 2026-2035	4-8 kton	9-10 kton	0,68 mton (BKG) bij 4 kton reductie en 1,36	Incidenteel 1,3-3,3 mld. in 2030 en	nvt

Een brede beëindigingsregeling die zo doeltreffend mogelijk bijdraagt, in het bijzonder aan de opgaven rond de urgente gebieden. Bij beëindiging worden de productierechten permanent doorgehaald en de veehouderijlocaties afgebroken.	Doelgroep: Veehouderijlocaties (LBV (+) en kleine sectoren). Locatie: Generieke insteek met voorrang voor locaties in urgente gebieden Middelen: 750 mln. toegekend uit het startpakket			mton (BKG) bij 8 kton reductie (tot 2030) en 1,53 mton (BKG) bij 10kton reductie BKG (methaan, lachgas in Mton CO2-equivalenten).	3,3-5,3 mld. in 2035. (Exclusief toegekende 750 mln. uit het startpakket)	
Regionale maatwerkaanpak – stroken & sleutelgebieden rond Natura 2000 Het is duidelijk dat deze aanpak voor alle sectoren relevant is. De aanpak in deze stroken vwb landbouw is voor een belangrijk deel gericht op extensivering, omdat juist in deze gebieden (extensieve) landbouw noodzakelijk is om de natuurdoelen te halen. Binnen deze stroken is voor de aanpak een combinatie van faciliterend en normerend beleid nodig. Een deel van de benodigde reductie wordt behaald door het generieke beleid. Concreet betekent dit dat we in aanvulling hierop bij het faciliterend beleid in deze zones denken aan een combinatie van uitkoop of verplaatsing van een deel van de boeren in deze gebieden, en financiële ondersteuning voor de blijvende boeren om de verminderde opbrengsten per hectare te compenseren en de gewenste beweging mogelijk te maken. Aanvullend zijn er maatregelen nodig voor hydrologisch herstel. Alle sectoren hebben een bijdrage te leveren aan breed natuurherstel vanuit stroken en bredere sleutelgebieden. Voor industrie en andere sectoren zijn ook andere instrumenten dan stroken denkbaar. Daarbij zoeken we in de uitwerking van stroken ook de verbinding met de aangekondigde zone-aanpak voor de sector industrie. De financiële onderbouwing voor de stroken richten we op de sector landbouw. Voor specifieke sleutelgebieden (zoals de Gelderse Vallei) zou een additionele/ maatwerk-gedreven aanpak in overleg met betreffende gebiedspartners en bevoegd gezagen tot de mogelijkheden behoren.	[PM: de maatvoering van de regionale maatwerkaanpak is bepalend voor het effect, waar vanuit kennisinstellingen verscheidene varianten voor kunnen bestaan] Ruimte voor maatwerk is cruciaal voor een deugdelijke motivering; zowel voor de uitlegbaarheid van het beleid naar boeren, alsmede om de stroken juridisch houdbaar te laten zijn. Als Rijk sturen we door middel van een opdracht aan provincies via de Omgevingswet maar laten we de uitwerking van dit maatwerk primair aan provincies. Een strook van 250 meter is daarbij een vuistregel. Daarbij kan de vraag opkomen hoe in specifieke gebieden zo goed mogelijk wordt bijgedragen aan de onderbouwing van de additionaliteit.	PM	PM	De inzet van stroken is om te sturen op breed natuurherstel, in ieder geval voor maatregelen ten behoeve van emissiereductie stikstof en hydrologie. De aanpak in deze stroken is voor een belangrijk deel gericht op extensivering, met lokaal positieve gevolgen voor breder doelbereik. Bij de vormgeving van standaardregels en normering, als onderdeel van de instructies van de Omgevingswet wordt naast een normering voor stikstofemissiereductie ook gekeken naar regels voor hydrologie, waterkwaliteit en mest, en natuurherstel.	PM	PM
Totaal		10,6-14,6 kton + PM	36,6-40,6 kton + PM		€6,440-8,940 mld. + PM	PM

III. Mobiliteit (incl. bouw)

Maatregel ¹ (titel + beschrijving + instrumentatie)	Maatvoering (waaronder omvang, doelgroep, tijdsperiode, locatie)	Emissiereductie in 2030 (verwacht, in kton NOx per jaar)	Emissiereductie in 2035 (verwacht, in kton NOx per jaar)	Effect andere opgaven • Klimaat (emissiereductie kwantitatief); • Water (KRW); • Luchtkwaliteit.	Kosten overheid (eenmalig + structureel)	Kosten privaat (voor bedrijven/ondernemers)
Verduurzaming spoorgoederenvervoer Rotterdamse haven Elektrificatie van de Distri-driehoek in het Rotterdamse havengebied, en subsidieregeling om de ombouw of overstap naar batterij-elektrische locomotieven te kunnen maken, en maatregelenpakket gericht op de terminal.	Voorstel uit mjp klimaatfonds ²	≤0,2	≤0,2	Positief op klimaat en luchtkwaliteit	€55 mln. eenmalig	45 mln. eenmalig
Gebiedsgerichte trajectcontroles bij N2000-gebieden met (dreigende) verslechtering Inzet van trajectcontroles nabij overbelaste Natura 2000-gebieden.	Voor het rapport Normeren en Beprijzen uit 2023 is een ambtelijke inschatting gemaakt op basis van een aantal trajecten, daaruit komt een effect in 2024 van gemiddeld 0,04 mol/ha/jaar. Effect is afhankelijk van het aantal, lengte en locaties van trajectcontroles en zal jaarlijks afnemen door verschoning van het wegverkeer. Periode 2028-2035	≤0,04	≤0,03	Positief op klimaat en luchtkwaliteit	€2-3 mln. per traject; €0,2-0,3 mln. p.j. per traject. Excl. apparaatskosten en boete-inkomsten Totaal 2028-2035: 50-75 mln.	Boete uitgaven PM, structureel.
Intensiveren subsidie verduurzaming binnenvaart Ophoging en verlenging van lopende subsidieregeling "verduurzaming binnenvaartschepen", in aangepaste vorm. Huidige subsidieregeling is hoofdzakelijk gericht op het stimuleren van vervanging met schonere (minimaal stage V) motoren of het plaatsen van katalysatoren.	Precieze opzet nader te bepalen, mede op basis van lopende evaluatie. Vanaf 2026 zal naar verwachting de opzet meer gericht worden op stimulering van hernieuwbare aandrijflijnen (o.a. elektrisch en waterstof). Periode 2025-2035.	0,1-1,6	1 - 7	Positief op klimaat en luchtkwaliteit	€400 mln. Eenmalig t/m 2035, waarvan 95 mln. tot 2030.	266-1600 mln. Eenmalig t/m 2035 ³
Sloop- of vervangingsregeling personen- en bestelauto's (Euro 5 en ouder); Vrijwillige regeling	800.000 voertuigen, gerekend met gemiddeld 2.000 euro premie. Periode 2026-2035	0,2-0,3	2	Positief op klimaat en luchtkwaliteit	€1,5-2 mld. Eenmalig t/m 2035, waarvan 200 miljoen tot 2030	
Intensiveren programma Schoon en Emissieloos Bouwen; O.a. intensivering SSEB, de SPUK voor medeoverheden, en wettelijke prestatie-eis 'minimumniveau routekaart SEB' opnemen in Bbl. Effect ingeschat o.b.v. eerdere openstelling SSEB.	Huidige programma met convenant loopt tot 2030. Na evaluatie in 2027 de inzet richting 2035 bepalen.	0,1 - 0,4	0,5 - 1,5	Positief op klimaat en luchtkwaliteit	€400 mln. Eenmalig t/m 2035, waarvan 100 mln. t/m 2030	800 mln. Eenmalig t/m 2035 ⁴
Industrialisering woningbouw; De maatregel is erop gericht de vraag naar fabrieksmatig ('prefab') gebouwde woningen te stimuleren, met als doel in 2030 50% van de nieuwbouw fabrieksmatig te bouwen. Dergelijke woningen vergen kortere inzet van bouwmachines, vermindert het aantal vervoersbewegingen, en maakt lichtere en biobased materialen beter toepasbaar.	Tijdspad en omvang: Het reductiepotentieel is berekend op basis van een ingroeipad naar structureel 50% fabrieksmatige nieuwbouw vanaf 2030. Doelgroep: Een aanzienlijk deel zal door woningcorporaties worden gerealiseerd.	0,65	1,23	Reductie van CO2 en fijnstof	€ 840 mln. t/m 2029 (€ 168 mln. per jaar)	PM
Totaal		1,29-3,09 kton	4,96-11,96 kton		€3,245 - 3,770 mld.	€1,111 - 2,445 mld.

¹ De maatregel 'Herziening autobelastingen: aanpassen MRB voor versnelde instroom EV' (potentieel effect 0,024 kton per jaar) is niet langer onderdeel van het startpakket, omdat deze maatregel reeds onderdeel is geworden van het klimaatpakket van dit voorjaar.

² <https://open.overheid.nl/documenten/561fcb09-e2df-4f0e-bbcd-51593bcb3f20/file>

³ Indicatieve extrapolatie o.b.v. voortzetting huidige regeling met subsidie tussen 20% tot 60% van de investeringskosten. <https://www.rvo.nl/subsidies-financiering/srvb>

⁴ Indicatieve kosten op basis van verhouding bijdrage Rijk/privaat in de SSEB. Via het programma SEB en met name de SPUK en middelen voor de Rijksdiensten kunnen de private kosten in evenwicht worden gebracht (of verlaagd).

IV. Natuurherstel en -beheer

Maatregel (titel + beschrijving + instrumentatie)	Maatvoering (waaronder omvang, doelgroep, tijdsperiode, locatie)	Ecologisch effect (verwacht)	Effect andere opgaven • Klimaat (emissiereductie kwantitatief); • Water (KRW); • Luchtkwaliteit.	Kosten overheid (eenmalig + structureel)	Kosten privaat (voor bedrijven/ondernemers)
Overkoepelende maatregel: Programma (overkoepelend). Onderstaande maatregelen worden via dit programma in uitvoering gebracht; met name via specifieke uitkeringen. Huidig beleid is niet voldoende om verslechtering landelijk te stoppen. Dit programma is daarom aanvullend op bestaand beleid, zoals Programma Natuur en de koplopertrajecten. Binnen dit programma kunnen aanvragen ingediend worden door de doelgroep (zie hiernaast). Deze aanvragen worden door een onafhankelijke commissie getoetst op aantoonbare effectiviteit v/d maatregelen en urgentie. Hiervoor worden in de regeling criteria opgesteld. Op deze manier wordt geprioriteerd op de meest urgente/impactvolle gebieden waarbij de meest effectieve maatregelen gekozen worden die leiden tot systeemherstel. <i>In de rijen hieronder worden de meest relevante natuurmaatregelen beschreven, incl. inschatting van de opgave in de gebieden en kosten.</i>	Doelgroep: de voortouwnemers van de N2000 gebieden: dit zijn met name de provincies. Tijdsperiode programma: 2026-2035. Locatie: landelijk. Binnen het programma worden effectieve maatregelen getroffen in en rondom prioritaire Natura 2000-gebieden die leiden tot het wegnemen van drukfactoren (breder dan stikstof - zie onder) en daarmee het tegengaan van verslechtering in en rondom prioritaire N2000 gebieden. Op welke locaties en op welke manier dit het geval is is onderbouwd in verschillende analyses, zoals de NDA's en de adviezen van de EA. Omvang: Met dit programma kunnen maatregelen getroffen worden in ruim 133 gebieden met stikstofgevoelige habitats. Zie per maatregel hieronder een inschatting van het aantal hectares.	Met een aantoonbaar geborgd pakket aan natuurmaatregelen per gebied (in combinatie met voldoende stikstofbronmaatregelen) wordt verslechtering van de natuur gestopt. Met dit bereikte niveau van natuurbehoud wordt, mede in het licht van de natuurherstelverordening, de basis geboden om te werken aan natuurverbetering en vergunningverlening voor diverse ontwikkelingen (t.b.v. additionaliteitstoets). Met dit programma kunnen maatregelen getroffen worden in ruim 133 gebieden met stikstofgevoelige habitats. Inzet binnen dit programma is niet toereikend om de gunstige staat van instandhouding te realiseren.	Per maatregel hieronder gespecificeerd.	3.5 miljard (incidenteel), inclusief uitvoeringskosten. Daarbij zal het bedrag voor structurele oplopen tot 57,4 mln. vanaf 2031. Binnen uitvoeringskosten wordt ook rekening gehouden met kosten voor borging van het natuurpakket.	
Beheermaatregelen (regulier) Verzameling van maatregelen in het gebied zelf om het systeem op orde te houden. De maatregelen zijn snel effectief, lokaal en structureel nodig. Voorbeelden hiervan zijn: Reguliere beheer zoals maaien, dunnen/snoeien, onderhouden watergangen.	Met een bedrag van 120 miljoen wordt ingeschat dat ongeveer 31,5 duizend hectare aan extra beheermaatregelen kunnen worden genomen, afhankelijk van de locatie en intensiteit van de maatregel.	Maatregel naar inschatting nodig in 46% van de gebieden. Maatregel is randvoorwaardelijk.	Water (KRW) Klimaat (bestendiger): VHR	120 mln. Structureel 32,4 miljoen vanaf 2030 (continuering SNL vergoeding van 84%)	Nvt
Beheermaatregelen (geïntensiveerd) Verzameling van maatregelen in gebied om het systeem op orde te brengen. Deze beheermaatregelen worden eenmalig of intensiever uitgevoerd dan reguliere beheermaatregelen. Hier vallen ook de PAS-maatregelen onder. In sommige gevallen kan zo'n eenmalige maatregel schade toebrengen aan het systeem. Voorbeelden uit deze categorie zijn: Extra maaien, afvoeren voedingsstoffen, plaggen	Met een bedrag van 110 miljoen wordt ingeschat dat ongeveer 27,5 duizend hectare aan geïntensiveerde beheermaatregelen kunnen worden genomen, afhankelijk van de locatie en intensiteit van de maatregel.	Maatregel naar inschatting nodig in 93% van de gebieden. Effect: vermindert effecten stikstof op verzuuring en verzuring. Het doel is dat geïntensiveerd beheer overgaat in regulier beheer na een bepaalde tijd.	Water (KRW) Klimaat (bestendiger) VHR	110 mln.	Nvt
Hydrologische maatregelen in/rondom N2000 Deze maatregel is gericht op het tegengaan van verdroging (wat de 2e grote drukfactor is). Om herstel structureel te realiseren moet worden ingezet op hydrologisch systeemherstel. Dat betekent inzet in N2000- gebieden en in combinatie met de strokenaanpak. Voorbeelden hiervan zijn: waterpeil verhogen, drooggevallen beken herstellen.	Met een bedrag van 1,26 miljard wordt ingeschat dat ongeveer 36 duizend hectare aan hydrologische maatregelen kunnen worden genomen, afhankelijk van de locatie en intensiteit van de maatregel.	Maatregel naar inschatting nodig in 96% van de gebieden Effect: tegengaan verzuring, verzuuring en verdroging.	Water (KRW) Klimaat (bestendiger): positief effect waterpeil verhogen in veenweide gebied en aanleg bossen 4 ton/ha/jaar (na 10 jaar het dubbele). VHR	1,260 mld.	Nvt
Verbeteren waterkwaliteit Gericht op het verbeteren van de waterkwaliteit in het gebied. Effectief voor natuurherstel. Voorbeelden hiervan zijn: vervuilde bron wegnemen, extensiveren	Met een bedrag van 180 miljoen wordt ingeschat dat ongeveer 7 duizend hectare aan maatregelen voor waterkwaliteit kunnen worden genomen, afhankelijk van de locatie en intensiteit van de maatregel.	Maatregel naar inschatting nodig in 81% van de gebieden. Effect: tegengaan verzuring en verzuuring tegen. Maatregel heeft effect op waterkwaliteit in (niet) stikstofgevoelige natuur.	Water (KRW) VHR	180 mln.	Nvt
Vergroten dynamiek Voorwaarde voor goed functioneren van bepaalde (dynamische) ecosystemen. Maatregelen in deze categorie hebben mogelijk beperkte impact op agrarische activiteiten	Met een bedrag van 60 miljoen wordt ingeschat dat ongeveer op 1300 hectare maatregelen tbv dynamiek kunnen worden genomen, afhankelijk van de locatie en intensiteit van de maatregel.	Maatregel naar inschatting nodig in 10 – 20% van de gebieden.	Water (PAGW) Klimaat (bestendiger) VHR	60 mln	Nvt

Voorbeelden hiervan zijn: Herstel dynamiek duinen, natuur van vloedvlakten, kwelders		Effect: tegengaan verdroging, verzuring en ver- mesting, en herstel wind en/ of waterdynamiek. Wanneer onvoldoende dynamiek aanwezig is, krijgt afgestorven plantenmateriaal de kans om op te hopen.			
Aanpak exoten Het tegengaan van exoten maakt een gebied robuuster omdat de exoot (als zijnde drukfactor) wordt weggenomen. Dit vergroot de veerkracht van het systeem. Voorbeelden hiervan zijn: Verwijderen exoten, beheersen exoten, voorkomen exoten	Met een bedrag van 430 miljoen wordt ingeschat dat ongeveer op 10,7 duizend hectare maatregelen tbv aanpak exoten kunnen worden genomen, af- hankelijk van de locatie en intensiteit van de maat- regel.	Maatregel naar inschatting nodig in 55% van de gebieden. Effect: verwijderen bepaalde exoten kan verzuring en verruiging tegengaan. Maatregel kan voorko- men dat een habitat verloren gaat door een exoot	Water (KRW) VHR	430 mln	Nvt
Essentiële ecologische verbindingen/connectiviteit Gericht op het tegengaan van versnippering en het leggen van (groen blauwe) verbindingen. Deze effecten vinden plaats op landschapsschaal. Voorbeelden hiervan zijn: Functieverandering grond, ecoduct, realisatie stapstenen, realisa- tie NNN.	Met een bedrag van 600 miljoen wordt ingeschat dat ongeveer op 5500 hectare maatregelen tbv aanpak exoten kunnen worden genomen, afhanke- lijk van de locatie en intensiteit van de maatregel.	Maatregel naar inschatting nodig in 54% van de gebieden. Effect: vermindering stikstofeffecten en vergroot veerkracht systeem.	Klimaat (bestendiger) VHR NNN (80.000 ha)	600 mln	Nvt
Verstoring tegengaan (incl. recreatiedruk en handhaving) Vooral inzet op informatie en handhaving. De effecten zullen vooral betrekking hebben op soorten en minder op habitattypen. Voorbeelden hiervan zijn: Gebieden afzetten tijdens broedseizoen, meer handhaving in ge- bied, voorlichtingen	Met een bedrag van 6 miljoen wordt ingeschat dat ongeveer op 12,6 duizend hectare maatregelen tbv tegengaan verstoring kunnen worden genomen, af- hankelijk van de locatie en intensiteit van de maat- regel.	Maatregel naar inschatting nodig in 46% van de gebieden. Effect: tegengaan verstoring is nodig om naast aanpak stikstof tot natuurherstel te komen	VHR	6 mln	Nvt
Inrichting (binnen of buiten N2000 gebied) Maatregel gericht om een (deel van het) gebied in te richten zo- dat het passend is in het systeem. Inrichten kan snel, echter be- halen balans duurt langer.	Met een bedrag van 275 miljoen wordt ingeschat dat ongeveer op 6900 hectare maatregelen tbv in- richting kunnen worden genomen, afhankelijk van de locatie en intensiteit van de maatregel.	Maatregel is lastig in te schatten, omdat dit uit een gebiedsproces volgt. Ondersteunende maatre- gel die effectiviteit van andere maatregelen ver- groot.	Locatie afhankelijk: Water (KRW) Klimaat (bestendiger) VHR NNN (80.000 ha)	275 mln.	Nvt
Monitoring Maatregel gericht op monitoring; zowel verbetering van de me- thodiek als de uitvoering zelf. Focus ligt op meer uniforme en ge- biedsgerichte monitoring, en op monitoring van zowel maatregelen, omgevingscondities, drukfactoren (breder dan al- leen stikstof) en doelbereik.		randvoorwaardelijk		25 miljoen structu- reel	
Totaal Natuur				Incidenteel: 3.5 mil- jard minus 100 mil- joen toegekend in startpakket Structureel: 57,4 vanaf 2031 minus 12.5 toegekend in startpakket voor monitoring.	
Agrarisch Natuurbeheer Het agrarisch natuurbeheer (ANB) bestaat uit vrijwillig instrumen- tarium dat bij uitstek ingezet kan worden om drukfactoren in en rondom stikstofgevoelige N2000 gebieden te verminderen en draagt daarmee bij aan natuurherstel. Het ANB biedt boeren een alternatief verdienmodel bij het aan- passen van hun bedrijfsvoering en bevordert duurzamere vormen van bedrijfsvoering. In samenhang met extensivering komt er binnen de agrarische bedrijven ruimte voor een zwaarder beheer wat ten goede komt aan natuur, water en klimaat. Het ANB bestaat uit een samenhangend instrumentarium waar boeren op vrijwillige basis (maar niet vrijblijvend) aan kunnen deelnemen. Instrumenten die hier onder vallen kunnen gebieds- gericht worden ingezet, zoals het Agrarisch Natuur- en Land- schapsbeheer (ANLb), gebiedsspecifieke vergoedingen, herwaar- dering van grond, Nationale Grondbank, Ruilverkaveling en inves- terings- en kennis-/samenwerkingsmaatregelen.	Met het ANB-instrumentarium wordt ingezet op een groei naar circa 280.000 hectare ANLb in 2031, af- hankelijk van nog te maken keuzes over onder meer de hoeveelheid van het zwaar en geclusterd beheer. Hier wordt uitgegaan van een groeipad op basis van wat (groepen van) agrariërs in afstemming met ge- biedspartners zelf aangeven hoe zij de bedrijfsvoe- ring in een gebied aanpassen aan de opgave. Het ANB wordt ingezet voor soorten, gebieden en landschappelijke waarden, waar mogelijk wordt ge- werkt met functiecombinaties. Het ANB kan effectief worden ingezet rond Natura 2000-gebieden (zie ook regionale maatwerk aanpak onder landbouwmaatregelen). Daarnaast wordt ANB ook in andere gebieden ingezet zoals de	Het ANB draagt bij aan de natuur-, water en kli- maatdoelen. Het gaat hierbij om de Europese doe- len van de Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR), de Natuurherstelverordening (NHV), de Kaderrichtlijn water (KRW) en de (Europese) Klimaatverplichtin- gen. Aan de richtinggevende hectare uitbreiding naar 280.000 hectare ANLb in 2031 ligt bijvoorbeeld een analyse van WUR en SOVON (2022) ten grondslag. Deze 280.000 hectare ANLb is het in de studie genoemde areaal dat nodig is voor een bijdrage aan de 30%-doelstelling van de VHR. Inzet van het ANB heeft door aanpassing van de bedrijfsvoering direct effect op de emissiereductie. In het rapport van E. Gies et al. (2025) is onder- zocht dat bij natuurinclusieve landbouw, waarvan ANB een belangrijk onderdeel is, zowel in de	De instrumenten uit het stelsel van agrarisch Na- tuurbeheer (ANB) zorgen gezamenlijk voor meer en beter leefgebied voor dieren, minder uitstoot van broeikasgassen en een betere waterhuishou- ding en waterkwaliteit. Voor alle opgaves (na- tuur, water en klimaat) wordt op de middellange termijn een positief effect verwacht, die doorgaans vrij zeker wordt inge- schat.	Groei van €295 mln. in 2026 naar €475 mln. structureel vanaf 2032. Met het startpakket MCEN is een deel van deze middelen reeds beschikbaar (zie bestedingsplan startpakket MCEN).	

	veenweidegebieden, grutto kansgebieden, en grondwaterbeschermingsgebieden en de brede beekdalen. De middelen zullen voor een deel ook worden ingezet <i>buiten</i> de hierboven genoemde specifieke gebieden. Bijvoorbeeld om te voldoen aan de vereisten van de Natuurherstelverordening, onder meer op het gebied van bestuivers en landbouwecosystemen	melkveehouderij als in de akkerbouw, een bijdrage van meer dan 40% ammoniakemissiereductie behaald kan worden op alle hectares in overgangsgebieden De effecten zijn per ANB-instrument verschillend, en sterk afhankelijk van initiatieven vanuit gebieden, zwaarte van beheermaatregelen en maatvoering bij invoering van (vrijwillige) beperkingen in de bedrijfsvoering. Hierbij worden de adviezen uit de beleidsbrief ANB van het PBL (maart 2025) en de resultaten van de ecologische evaluatie ANLb meegenomen. (WUR, maart 2025)			
Totaal agrarisch natuurbeheer				Groei van €295 mln. in 2026 naar €475 mln. structureel vanaf 2032 (minus startpakket).	

V. Ondersteunende maatregelen

Disclaimer: De maatregelen moeten nog nader uitgewerkt en afgewogen worden. Definitieve selectie volgt.

a. Ondersteunende maatregelen landbouw

Maatregel (titel + beschrijving + instrumentatie)	Effect (verwacht)	Kosten overheid (eenmalig + structureel)
Maatvoering (waaronder omvang, doelgroep, tijdsperiode, locatie)	Incl. effect andere opgaven • Klimaat (emissiereductie kwantitatief); • Water (KRW); • Luchtkwaliteit.	Kosten privaat (voor bedrijven/ondernemers)
Ondersteuning agrarische ondernemers via zaakbegeleiders Als gevolg van de maatregelen komt er veel op agrarisch ondernemers af. Dit geldt in algemene zin en zeker binnen de voorgestelde significantiestroken. Veel ondernemers staan voor de keus om te innoveren, extensiveren, omschakelen of stoppen. Zij kunnen daarbij gebruik maken van o.a. een regeling voor vrijwillige bedrijfsbeëindiging, een tijdelijke extensiveringsregeling of het Investeringsfonds Duurzame Landbouw (IDL). Om ondernemers te ondersteunen in hun keuze biedt LVVN persoonlijke begeleiding aan via zaakbegeleiders. De zaakbegeleider luistert, informeert over beschikbare instrumenten, brengt agrarisch ondernemers in contact met medeoverheden en denkt mee over de toekomst van het bedrijf. NB. ondersteuning via zaakbegeleiders is momenteel gericht op agrarische ondernemers. Het kan ook door departementen voor andere sectoren worden ingezet.	Hoger gebruik door ondernemers van regelingen en instrumenten en daarmee meer stikstofreductie.	We gaan uit van zaakbegeleiding aan 1000 ondernemers per jaar. Daarnaast zijn voor het equiperen van zaakbegeleiders, het verantwoord uitvoeren en afgestemde inzet en in algemene zin kennis en expertise, middelen nodig. Totaal: € 74 mln. voor de jaren 2026 – 2030 Oplopende reeks; vanaf 2028 structureel : € 17,8 mln op jaarbasis tot en met 2030. Basiscapaciteit inzet zaakbegeleiders voor 1000 agrarische ondernemers per jaar: € 8 mln. Ondersteuning zaakbegeleiders van kennis & expertise (werkbudget): € 9,8 mln. 2031-2035: 5*17,8 = 89 mln.
Sociaal Economische begeleiding Om ondernemers te ondersteunen in hun keuze biedt LVVN persoonlijke sociaal economische begeleiding aan Er zijn verschillende bestaande en aanvullende trajecten van belang voor sociale en economische vitaliteit van de agrariër (denk aan plattelands-coaches, Taboer, sociaaleconomische begeleiding).	Deze inzet is erop gericht om boeren en tuinders die een stikstofreductie opgave op zich af zien komen te begeleiden en ondersteunen.	De kosten voor overige trajecten zijn afhankelijk van de maatvoering / daarmee samenstelling van het pakket.
Opschaling Investeringsfonds Duurzame Landbouw (IDL) Het IDL helpt boeren en tuinders met in de kern een gezond bedrijf, voldoende toekomstperspectief, die integraal omschakelen naar een duurzamere en structureel stikstof armere bedrijfsvoering. Gezien de opgaven die op het boerenafkomen, is het een realistisch scenario dat meer boeren kiezen hun bedrijfsvoering om te schakelen. Dit leidt tot een toename in de vraag naar omschakelingen uit het IDL. Hierdoor raakt het fondsvermogen sneller uitgeput. Een verhoging van het fondsvermogen zorgt dat in de toekomst meer boerenbedrijven kunnen omschakelen. Hiermee draagt het fonds met zijn 8 duurzaamheidscriteria direct bij aan een toekomstbestendige land- en tuinbouwsector in Nederland.	Borging van de maatregel IDL loopt via het al bestaande instrument: Voor het aanvragen van een IDL-lening is het indienen van een omschakelplan verplicht. Dit plan moet invullingen geven aan 8 duurzaamheidsdoelen: 1. Reductie van stik-stofemissie (verplicht) 2. Minder gewasbeschermingsmiddelen 3. Emissiereductie van broeikasgassen 4. Reductie uitspoeling nitraat 5. Vergroting biodiversiteit 6. Versterking duurzaam bodembeheer 7. Circulair veevoergebruik 8. Verbetering dierenwelzijn / diergezondheid	Structureel 2027 t/m 2030: €75 mln. p.j. Structureel 2031 t/m 2034: €50 mln. p.j. Totaal: €500 mln. Voor deze maatregel geldt dat het voornamelijk fondsleningen en geen subsidies betreft. De kosten voor de overheid worden als laag ingeschat. Deze kosten bestaan voornamelijk uit mogelijke voorzieningen voor faillissementen. Na afloop van het fonds stromen de uitgeleend middelen terug naar de rijksoverheid.

GLB-regeling (vestigingssteun en Eco-regeling 2027)	Maatregelen die vallen onder het GLB dragen bij aan perspectief voor jonge boeren door het beiden van vestigingssteun. De Eco-regeling onder het GLB is een jaarlijkse die boeren helpt om hun bouwplan te verduurzamen zonder dat het verdienvermogen erop achteruit gaat. Hiermee helpen beide regelingen boeren die als gevolg van de genomen maatregelen hun bedrijfsvoering moeten aanpassen. Het voortzetten van vestigingssteun geeft een extra impuls voor jonge boeren om bedrijven over te nemen of te starten. Jonge boeren staan vaker open voor innovatie, verandering en nieuwe technologieën. De regeling voor vestigingssteun is onder andere bedoeld om jonge boeren meer armslag te geven voor investeringen die nodig zijn voor vernieuwende bedrijfsmodellen. De Eco-regeling is een jaarlijkse regeling voor agrarische ondernemers die boeren helpt om hun bouwplan te verduurzamen zonder dat het verdienvermogen erop achteruit gaat. De Eco-regeling compenseert boeren die maatregelen nemen die bijdragen aan bodem- en luchtkwaliteit, biodiversiteit, waterkwaliteit en landschap. Door het succes van de regeling is er een tekort ontstaan. Zonder het oplossen van dit tekort zullen de premies naar beneden moeten worden bijgesteld. Verwachting is dat de deelname aan deze duurzame regeling daardoor afneemt en de milieuwinst daardoor verloren gaat. Met het budget voor 2027 kan een dreigende korting op de Eco-regeling tarieven voor 2027 worden voorkomen. De extra compensatie voor 2027 stelt agrarisch ondernemers in staat om deel te nemen aan de Eco-regeling, zonder dat dit verliesgevend is.	Eenmalig: €70 mln. (vestigingssteun) Eenmalig: €50 mln. (Eco-regeling 2027) Totaal: €120 mln.
Bevorderen multifunctionele landbouw (MFL) Met de aanpak MFL waaronder een fonds ter bevordering van MFL wordt boeren de mogelijkheid geboden tot verbreding van het bedrijf. Dit biedt boeren perspectief op het ontwikkelen van nieuwe verdienmodellen die passen bij de agrarische functie van de onderneming.		Eenmalig €37,5 mln. Voor deze maatregel geldt dat het voornamelijk fondsleningen en geen subsidies betreft. De kosten voor de overheid worden als laag ingeschat. Deze kosten bestaan voornamelijk uit mogelijke voorzieningen voor faillissementen. Na afloop van het fonds stromen de uitgeleend middelen terug naar de rijksoverheid.
Landbouwinnovatiepakket (integraal samenhangend pakket aan innovatiemaatregelen) Een integraal samenhangend pakket aan landbouwinnovatiemaatregelen gericht op duurzaam toekomstperspectief voor de gehele land- en tuinbouwsector, met daarin vier inhoudelijke <u>innovatieprogramma's</u>: • Stal- en managementmaatregelen > opgenomen in tabel 2 • Robotisering en digitalisering • Weerbare teeltsystemen (inclusief gewasbescherming, bodem en klimaatadaptatie) • Mest (renure, mestverwerkingsinstallaties en precisiebemesting opgenomen in tabel 2) Die worden ondersteund door een afgewogen onlosmakelijk verbonden instrumentenmix voor de hele innovatieketen: van het ontwikkelen van innovaties, landsdekkend netwerk van experimenteelocaties, praktijkpilots op boerenerven, kennisverspreiding en onderwijs, tot de uitrol van innovaties op het boerenerv voor impact (waaronder ook het meten/monitoren van stikstof en natuur).		Periode 2026-2030 Benodigd: € 953,75 mln. <i>Waarvan al toegekend bij VJN: € 308,50 mln.</i> Claim MCEN: € 622,952 Periode 2031-2035 Claim MCEN: € 574,40 mln. Gehele periode 2026-2035: Totale claim MCEN: € 1.197,352 mln. Waar mogelijk wordt gewerkt met openbaar-private samenwerkingsverbanden en benutten Europese middelen (via nationale cofinanciering), zowel in de

Draagt op de korte termijn deels bij aan stikstofreductie en natuurherstel en biedt voor de middellange tot langere termijn duurzaam toekomstperspectief voor blijvers en nieuwkomers in de sector in Nederland en daarbuiten. De instrumentenmix ondersteunt ook het innovatieprogramma stal- en managementmaatregelen (primaire maatregel). Centraal staat dat de innovaties ook daadwerkelijk landen in de boerenpraktijk. De innovaties moeten werken, betaalbaar, opschaalbaar en juridisch geborgd zijn om impact te kunnen maken.	ontwikkeling van innovaties als de toepassing ervan in de praktijk.
---	---

b. Gebieden en medeoverheden

Maatregel <i>(titel + beschrijving + instrumentatie)</i> Maatvoering <i>(waaronder omvang, doelgroep, tijdsperiode, locatie)</i>	Effect <i>(verwacht)</i> Incl. effect andere opgaven • Klimaat (emissiereductie kwantitatief); • Water (KRW); • Luchtkwaliteit.	Kosten overheid <i>(eenmalig + structureel)</i> Kosten privaat <i>(voor bedrijven/ondernemers)</i>
Ondersteuning van uitvoering in regio's waar de komende jaren voor een aanvullende maatwerkaanpak wordt gekozen In gebieden waar agrarische ondernemers staan voor (een stapeling van) urgente opgaven is het belangrijk dat zowel gebruik wordt gemaakt van generieke regelingen als maatwerk om tot resultaten te komen. Het kabinet zet in op een aanvullende, gebiedsspecifieke aanpak voor in elk geval de Veluwe en de Peel. Deze aanpak wordt begeleid en versterkt met capaciteitsinzet van het Rijk. Voor de gebieden zijn actiegerichte gebiedsafspraken nodig om gericht naar de opgaven te instrumenteren. Bijvoorbeeld via landinrichting of herstructurering kan op een voor de ondernemers geborgde manier de inrichting worden verbeterd. Het gaat onder meer om inzet van expertise over grond, het alloceren van bestaande financiële middelen (zoals ANB) en (ruimte in) kaderstelling.	Bedoeld voor het bieden van oplossingen voor knelpunten die in het gebied passen om versneld resultaten te behalen.	Totaal 2026-2030: € 35 mln. (€ 7,0 mln. op jaarbasis) Inzet menskracht: 10 fte per gebied voor een periode van vijf jaar. 2031-2035: 5*7 = 35 mln.
Ondersteuning van medeoverheden bij inzet van ruimtelijk instrumentarium Gemeenten spelen een sleutelrol in de uitvoering van vrijwillige (beëindigings)regelingen en ruimtelijke inrichting van een gebied, die mede als gevolg van deelname van agrarische ondernemers aan regelingen verandert. Gemeenten in significantiestroken en andere gebieden waar veel maatregelen landen, krijgen te maken met een grote werklast. In kleinere gemeenten ontbreekt vaak de expertise en/of capaciteit om deze opgave goed in te vullen. Dat belemmert niet alleen de uitvoering, maar ook de realisatie van de rijksdoelen. Het Rijk biedt medeoverheden de juiste expertise en ondersteuning. Het gaat daarbij niet om extra FTE's, maar om werkbudget bij het Rijk om te kunnen voorzien in: – landelijke kennisdeling en voorbeeldontwikkeling – juridische en planologische ondersteuning – handreikingen en tools – tijdelijke inzet van deskundigen waar nodig	Mogelijk maken van uitvoering.	Totaal 2026 – 2030: € 11 mln. bestaande uit 2 onderdelen: Uitvoering ondersteuning, kennis en expertise: € 1,5 mln. per jaar tot en met 2030 Capaciteitsinzet voor kennisdeling Rijk: € 700K structureel per jaar (6 FTE) tot en met 2030 2031-2035: (5*1,5) + (5*0,7) = 11 mln.
Grondfaciliteit Grond(mobiliteit) is een sleutelfactor voor bedrijfsverplaatsing (juiste bedrijf op de juiste plaats), extensivering en vrijwillige bedrijfsbeëindiging. Met name relevant in de significantiestroken en andere gebieden waar veel maatregelen genomen zullen worden. De Nationale Grondbank heeft als doel om de grondmobiliteit te bevorderen. Dit betreft een faciliteit voor de aankoop van gronden (al dan niet via voorkeursrecht) om in te zetten voor gewenste maatregelen zoals verplaatsing van bedrijven of herinrichting/herbestemming. We gaan uit van de behandeling van 15-35 dossiers per jaar.		Totaal 2027 – 2030: € 11 mln. Tot en met 2026 is voorzien in de dekking van uitvoeringskosten binnen het NGB. Voor de jaren 2027–2030 is aanvullend € 11,0 mln nodig om de uitvoering van zowel nieuwe als reeds lopende dossiers te kunnen continueren. 2031-2035: 5*2 mln = 10 mln

		NB. Raming nader uit te werken op basis van gerichte grondverwervings- strategie.
Maatwerk De maatwerkaanpak is gericht op veehouders waarbij het generieke instrumentarium onvoldoende mogelijkheden en perspectief biedt. Maatwerk is vooral relevant om in te zetten bij: • Generieke maatregelen voor vrijwillige bedrijfsbeëindiging, • Bedrijven met de grootste impact op stikstofgevoelige natuur, bijvoorbeeld binnen significantiestroken, die door hun complexiteit of situatie niet binnen bestaande regelingen passen.	Maatwerk is bedoeld om het doelbereik van bestaande regelingen te vergroten en het vertrouwen in de overheid te verbeteren.	Totaal 2026 – 2030: €30 mln. Bedrag op basis van casussen in 2024 met een gemiddelde van €3,5 mln per casus. 2031-2035: 5*5 mln = 25 mln.
Ondernemingsplan De ondernemingsplanaanpak biedt handelingsperspectief aan ondernemers die willen verduurzamen. De aanpak laat ondernemers zelf met een plan komen voor emissiereductie, binnen vooraf meegegeven kaders door de vier overheidslagen. Ondernemers wordt gevraagd om in het plan in ieder geval in te gaan op 14 verschillende indicatoren en inzichtelijk te maken hoe het bedrijf daarop een bijdrage kan leveren. De aanpak stimuleert ondernemers om met innovatieve oplossingen te komen, waarbij niet alleen de harde prestatie indicatoren een rol spelen maar ook de sociaal-economische indicatoren. <i>Deze opzet is m.n. gericht op agrarische ondernemers maar dat zou ook door andere departementen kunnen worden gekopieerd om in te zetten voor ondernemers in andere sectoren.</i>		Deze aanpak bouwt voort op de pilots ondernemingsplan in De Peel en de Veluwe (via aanpak piekbelasting). - subsidies aan ondernemers voor het opstellen van ondernemingsplannen (€ 9,6 mln.) - capaciteitsbijdragen aan medeoverheden: gemeenten, provincie, waterschap (€ 3,2 mln.) - deskundigenpanel dat plannen beoordeelt op toekomstbestendigheid (€ 1,2 mln.) - begeleiding van ondernemers tijdens de uitvoering (zaakbegeleiders, experts: (€ 6 mln) - meetsystemen voor emissiereductie (€ 2 mln.) - apparaatskosten (€ 4,7 mln.) - communicatie, expertise en onderzoek (€ 500k) 2031-2035: 27,2 mln.

c. Flankerende maatregelen voor versterking sociaaleconomische vitaliteit van het landelijk gebied en het betrekken van de samenleving

Maatregel (titel + beschrijving + instrumentatie)	Maatvoering (waaronder omvang, doelgroep, tijdsperiode, locatie)	Effect (verwacht)	Effect andere opgaven • Klimaat (emissiereductie kwantitatief); • Water (KRW); • Luchtkwaliteit.	Kosten overheid (eenmalig + structuureel)	Kosten privaat (voor bedrijven/ondernemers)
Versterken van vitaliteit van het landelijk gebied Via diverse interventies impact mitigeren, toekomstperspectief versterken en draagvlak vergroten in het landelijk gebied, via: 1. Sociaaleconomisch investeringsprogramma ten behoeve van het behouden en verbeteren van de sociale en economische vitaliteit van regio's en gemeenschappen. Decentrale overheden staan aan het stuur - zij maken zelf een plan op basis van specifieke behoeften van regio en gemeenschappen. Rijk	Investeringsprogramma: Inzet in significantie gebieden (o.a. Veluwe, De Peel) waar stikstof-opgave meest urgent zijn. Streefbedrag tussen de 20 - 30 mln per gebied (bij 5 tot 7 urgente gebieden). Bij verdeling budget wordt aangesloten bij uiteindelijke inzet van de MCEN en de gebieden waar dit de meeste impact heeft. Inzet ook afhankelijk van uiteindelijke impact. Daarbij belangrijk om flexibiliteit te behouden voor gebieden waar de impact groot blijkt te zijn door keuzes van MCEN. Mogelijk ook inzet nodig in additionele gebieden waar zonering sociaaleconomische impact heeft en het regionale absorptievermogen beperkt is. Vanuit perspectief van rechtvaardigheid is bij verdelen middelen belangrijk om breder te kijken dan directe impact, ook aansluiten op bredere behoeften van gebieden en gemeenschappen.	De opgave voor stikstofreductie brengen veel te weinig in het landelijk gebied. Bij boeren, de platelandsgemeenschap en de samenleving hebben de opgave en de aanpak feitelijke en gevoelsmatige impact. Daarom zijn er maatregelen nodig voor het versterken van de vitaliteit van het landelijk gebied. Hiermee kan de impact van de stikstofreducerende maatregelen gemitigeerd worden. Er is ook sprake van gevoelsmatige impact en een breder plaatsgebonden ressentiment in het landelijk gebied. Daarom is breed aandacht nodig voor de vitaliteit van het landelijk gebied, om het draagvlak en perspectief te vergroten. Inzet op	Door te investeren in vitaliteit van het landelijk gebied ontstaan win-win effecten op klimaat, water en luchtkwaliteit.	Conform volgorde maatregel: 1. Eenmalig €150 mln. 2. €1 mln per jaar t/m 2035 (totaal 10 mln) 3. €458.000 per jaar t/m 2035 (totaal 4.58 miljoen) 4. €500.000 per jaar t/m 2035	Bij 1: Middelen worden uitgegeven via een bijdrage aan medeoverheden via de SPUKS. De optie bestaat om in te zetten op (max 50%) cofinanciering van medeoverheden en/of maatschappelijke

toets aan kaders (o.a. bijdrage aan vitale gemeenschap en economie). 2. Kennisprogramma vitaal landelijk gebied om inzichten naar staat van het landelijk gebied te verbeteren op het gebied van economische ontwikkelingen en sociale vraagstukken, in relatie met een vitale leefomgeving. 3. Versterken van de stem van het platteland en het ophalen wat er speelt in het landelijk gebied. Hiermee draagvlak vergroten en beleid beter laten aansluiten bij behoeften plattelandsgemeenschap, via plattelandsgezag, maatschappelijke raad, Rural Pact en plattelandstop. Transitieplan voor werknemers in de voedsel- en agrosector conform motie van der Plas. Werknemers die door de stikstofopgave en de genomen maatregelen hun baan (dreigen te) verliezen worden met dit plan ondersteund met het vinden van passend werk.	Kennisprogramma: Met dit programma wordt ingezet op de gehele onderzoeks- en kenniscolom van fundamenteel onderzoek (wo), toepassingsgericht onderzoek (TO2) en praktijkgericht onderzoek (hbo). Hiermee wordt, zowel top-down als bottom-up, invulling gegeven aan de gehele kenniscyclus (mbo-hbo-wo) van vraagarticulatie, kennisontwikkeling, implementatie en het gebruik van kennis in de praktijk. Stem van het platteland: instellen plattelandsgezag + ondersteunend secretariaat. Maatschappelijke adviesraad van 10 leden + voorzitter + ondersteunend secretariaat. Rural Pact jaarlijkse bijdrage conform oproep Europese Commissie. Plattelandstop jaarlijks. Transitieplan werknemers: voor werknemers in de voedsel- en landbouwsector. Sociale partners (werkgevers en werknemers) hebben verantwoordelijkheid bij het begeleiden van werk naar werk met financiële inzet voor een periode van 10 jaar voor het versterken van bestaande van leer- en ontwikkeltrajecten en werk-naar-werkbegeleiding.	het versterken van de vitaliteit van het landelijk zorgt via wederkerigheid en de mitigatie van negatieve neveneffecten voor meer verdelende rechtvaardigheid. Dit leidt tot meer maatschappelijk draagvlak wat bewezen bijdraagt aan effectiever beleid (WRR, 2023).		en €160.000 per jaar t/m 2028 jaar fte ter ondersteuning (5,48 miljoen toetaal) Totaal €170,06 mln t/m 2035	partijen en/of bedrijven.
---	---	--	--	--	----------------------------------

d. Divers

Maatregel (titel + beschrijving + instrumentatie)	Maatvoering (waaronder omvang, doelgroep, tijdsperiode, locatie)	Effect (verwacht)	Effect andere opgaven • Klimaat (emissiereductie kwantitatief); • Water (KRW); • Luchtkwaliteit.	Kosten overheid (eenmalig + structureel)	Kosten privaat (voor bedrijven/ondernemers)
Monitoring, evaluatie en bijsturing Uit de aanpak Economie en Natuurherstel komen extra maatregelen voort, zal de focus verbreed worden naar meer drukfactoren op de natuur dan enkel stikstof (m.n. waterkwaliteit en -kwantiteit) en ligt er meer nadruk op flankerend beleid met het oog op de zorg voor de sociaaleconomische vitaliteit van het landelijk gebied. Verwachting is dat er meer inzet nodig is (intensivering van de analyses en de daarvoor benodigde data), nieuwe expertise (bijv. op het gebied van water) en zullen nieuwe methoden moeten worden ontwikkeld (bijv. het tot stand brengen van de verbinding tussen natuur en water voor de waterafhankelijke natuur, t.o.v. bestaande monitoring.		Dit is randvoorwaardelijk voor uitvoering van het pakket.	N.v.t.	Eenmalig: 2025-2030 €14,4 mln. Daarna 3 mln. per jaar structureel.	N.v.t.
Sociaaleconomisch investeringsprogramma industrie Sociaaleconomisch investeringsprogramma voor industriële regio's die beperkt in staat zijn de negatieve socio-economische impact van het maatregelenpakket op te vangen.	[Afhankelijk van het uiteindelijke pakket en de mate waarin dit leidt tot negatieve socio-economische effecten.]	De industrie is verdeeld over Nederland. Bepaalde industriële regio's zijn naar schatting economisch weerbaarder dan anderen. In het flankerend beleid is het daarom belangrijk dat er een investeringsprogramma wordt opgenomen voor die industriële regio's die beperkt in staat zijn de negatieve socio-economische impact van het maatregelenpakket op te vangen.	PM	PM	PM

Bijlage 3: Huidige borging van maatregelselectie

Categorie Maatregelen	Huidig borging van maatregelselectie
Industrie	- De NH₃-reductie wordt georganiseerd met een intensivering van de Aanpak Piekbelasting Industrie (subsidie), waarvoor geldt dat die aanpak is gebaseerd op inzichten verkregen uit de eerste ronde (belangstelling, kosten en opbrengsten). - De benodigde reductie wordt gestut op nieuwe emissienormen uit het BAL (Besluit activiteiten leefomgeving) en de nieuwe verplichting uit de Rie (Richtlijn Industriële Emissies) om aan de scherpe kant van de bandbreedte te vergunnen. - De reductie van NO_x wordt geborgd door het bestaande klimaatbeleid (ETS en Nationale CO₂ heffing en CO₂-maatwerk) de besparingsplicht en het milieubeleid bestaande uit voortdurende aanscherpingen van BBT's, nieuwe nationale normen (BAL) en de Richtlijn Industriële emissies: op basis hiervan worden vergunnen aan de onderkant de nieuwe norm: Daarnaast is op basis van de nieuwe RIE een EU norm in ontwikkeling om de kosteneffectiviteit van maatregelen te bepalen.
Landbouw – doelsturing	Doelsturing is een strategische stap naar het daadwerkelijk sturen op emissiereductie. Daarvoor is borging voorzien op langere termijn (2035) en nadrukkelijk ook in de tussenliggende periode (2025-2035). De voorgestelde borging omvat de volgende maatregelen: - Financiële borging: concreet is financiering een randvoorwaarde (opgenomen in tussenpakket) en zonder financiering vinden maatregelen niet plaats; door middelen ter beschikking te stellen wordt de borging versterkt want de zekerheid is groter dat de geïdentificeerde maatregelen ook daadwerkelijk plaatsvinden. - Wettelijke borging (korte en lange termijn 2025-2035): komend jaar worden afrekenbare bedrijfsspecifieke emissienormen vastgesteld met als uiteindelijk doeljaar 2035 (totstandkoming sluitende doelsturingssystematiek in combinatie met uitbreiding van productierechtenstelsels, die aanpak en normstelling wordt ook vastgelegd in wet-/regelgeving; vanzelfsprekend heeft dit ook reeds de komende jaren effect: bedrijven zullen ingroeien naar de norm ('ingroei-effect'), en op die wijze werpen doelsturing en doelen vanaf aankondiging hun effectieve schaduw vooruit. Inrichting en financiering van innovatieregelingen draagt hier actief aan bij. - Het daadwerkelijk en rechtszeker kunnen benutten van juridisch geborgde innovaties en het eventueel inzetten van andere (nieuwe) technieken/maatregelen die structureel kunnen bijdragen aan het behalen van de norm is randvoorwaardelijk voor het kunnen functioneren van deze doelsturingsaanpak. Dat geldt ook voor de rechtszekere systematiek van objectieve rekenmethoden en dataverzameling. Het is een verantwoordelijkheid van de overheid dat te organiseren. - Objectieve metingen en dataverzameling: er wordt waar mogelijk aangesloten bij (wettelijke) systematieken van bestaande dataverzameling en -registratie van rechten (RVO-systematiek); - Handhaving doelsturing: Via verder uit te werkend sanctieregime dat past bij de zwaarte van de overtreding met oplopende escalatieladder via bijvoorbeeld boete, vervolgens last onder dwangsom; en in ultieme situaties inname van de vergunning. Hiermee is handhaving voor bedrijven die uiteindelijk niet voldoen aan hun emissieopgave geborgd. - Borging tussenliggende periode (periode komende jaren 2025-2035): op weg naar het definitieve systeem worden bestaande initiatieven verder vormgegeven (KPI-gestuurde aanpak, kringloopwijzer, stoffenbalans) en kan eventueel de inzet van Algemeen Verbindend Verklaring (AVV) benut worden (via Branche-Organisaties (BO's); Producenten-Organisaties (PO's); (mogelijk) via nieuw te vormen productschappen). - Voor een deel van het doelbereik van doelsturing kan in de uitwerking ook besloten worden dat middelvoorschriften (voor veldemissies) een beter passend instrument zijn, of dat het huidige systeem van emissiegrenswaarde voor stallen een passend instrument is.

Landbouw – natuurlijk verloop	Door de inzet (op korte termijn) van extensiveringsregelingen en daarnaast een vrijwillige beëindigingsregeling wordt in de komende jaren een emissiereductie gerealiseerd. De voorgestelde borging omvat de volgende maatregelen: • Financiële borging: concreet is financiering een randvoorwaarde en zonder financiering vinden maatregelen niet plaats; door middelen ter beschikking te stellen wordt de borging versterkt want de zekerheid is groter dat de geïdentificeerde maatregelen ook daadwerkelijk plaatsvinden. Bij natuurlijk verloop zal borging worden versterkt door middelen beschikbaar te houden tot aan uitputting van die middelen; • Vastlegging en monitoring: de voorgenomen emissie-reductie-effecten (in Kiloton) van dit natuurlijk verloop zal worden vastgelegd in regelgeving inclusief een publieke monitoringssystematiek met een evaluatiebepaling (die elke twee jaar wordt gemonitord (2027-2029-2031-2033- 2035)); • Indirecte borging doelsturing: doordat ondernemers weten dat doelsturing (met borging) de toekomst is zal dat aanzetten tot reflectie op de extensiveringsregelingen en vrijwillige beëindigingsregelingen; • Bestuurlijke borging: door met medeoverheden afspraken te maken over de inzet in zoneringsgebieden (waarvan beëindiging/extensivering deel kan uitmaken) is eveneens geborgd dat beëindiging effect sorteert; • Borging afoming (tijdelijke en structurele afoming): er is een koppelkans met de lopende afoming ten aanzien van productierechten; die loopt zolang de mestplafonds niet zijn bereikt en borgt zo op korte termijn de afname. Ook daarna wordt bij overdracht van fosfaatrechten, dus in de melkveehouderij, buiten familieverband 10% van de rechten afgeroomd (is een reeds bestaande wettelijke verplichting).
Mobiliteit (incl. bouw)	• De meeste maatregelen in het pakket voor mobiliteit betreffen een voortzetting of intensivering van reeds bestaande instrumenten. De ingeschatte toekomstige effecten zijn gebaseerd op resultaten uit het verleden en zijn daarmee relatief betrouwbaar. • Voor de sector mobiliteit geldt dat er sprake is van huidige en toekomstige aanscherping van Europese en internationale emissienormen waarover reeds besloten is. Dit is de belangrijkste factor achter de reeds geraamde afname van emissies. • Voor mobiliteit wordt gestuurd op een emissiereductie van 50% in 2035 ten opzichte van 2019. Het PBL geeft aan dat de sector mobiliteit in 2037 al op 50% emissiereductie zit, zonder aanvullende maatregelen. • Industrialisatie van de bouw wordt gestimuleerd door middel van objectsubsidies voor industrieel gebouwde woningbouw in relatie met afspraken over bouwaantallen uit de woondeals.
Regionale Maatwerkaanpak	• De aanpak in zoneringsstroken zal een combinatie zijn van stimulering en normering. • Door middel van het aanbieden van een breed pallet aan instrumenten die extensivering mogelijk maken worden boeren gestimuleerd om stappen te zetten naar een extensieve bedrijfsvoering. Concreet zal dit gaan om een combinatie van de volgende instrumenten: versnelde uitrol verbeterde stalsystemen, toegang tot extensiveringspremies, mogelijkheden tot afwaardering en het aanbieden van aantrekkelijke beëindiging- en verplaatsingsregelingen. • De aanwijzing van zoneringsstroken wordt geborgd via instructieregels. Voor de regionale maatwerkaanpak worden de instrumenten van de Omgevingswet ingezet. Daarbij kan de aard en de maatvoering worden afgestemd op de opgave en omgevingskwaliteit in gebieden en de inzet van andere (stimulerende) instrumenten met het oog op doelbereik. <i>[PM over de nadere invulling van de regionale maatwerkaanpak wordt de MCEN op een ander moment geïnformeerd, de bijbehorende borging wordt hier vervolgens op afgestemd.]</i>
Natuurherstel (incl. agraris natuurbeheer)	• Uitvoering van maatregelen via een Programma (onder de Omgevingswet, via WSN/PSN), incl; uitvoeringsplicht, financiering, heldere afspraken over besteding van de middelen (prioritaire gebieden, toetsing op effectiviteit en haalbaarheid maatregelen), monitoring en bijsturing. Bijsturing betekent dat als uit de monitoring blijkt dat de effecten van bepaalde maatregelen tegenvallen, er een verplichting is om aanvullende maatregelen te nemen/bestaande maatregelen te intensiveren. Het programma levert reservemaatregelen op om in het geval van tegenvallende resultaten direct actie te kunnen ondernemen.

	• Verbeteren van inzicht in de benodigde maatregelen voor doelbereik: via verbeterde NDA-systematiek (Natuurdoelanalyse-systematiek) en de koppeling met beheerplannen. • Natuurmonitoring (staat van de natuur) en natuurmaatregelmonitoring: intensivering van natuurmonitoring en organiseren van uniform informatiesysteem voor inzicht in maatregelgegevens, ook ter ondersteuning van de additionaliteitstoetsing. Daarnaast monitoring koppelen aan een systematiek van bijsturing als effect maatregelen achterligt op schema • Verkennen van opties voor toezicht en handhaving op de uitvoering van natuurmaatregelen via beheerplannen en andere uitvoering (bijvoorbeeld via sturing op verbeterd beheer van TBO's inclusief prestatieafspraken). • Verkenning van aanvullende bestuurlijke afspraken m.b.t. nemen van passende maatregelen om verslechtering tegen te gaan, mogelijk via een convenant van verschillende partijen, en het opnemen van maatregelen in het Natuurplan.
Ondersteunende maatregelen landbouw & Gebieden en medeoverheden	• Borging is niet letterlijk van toepassing want ondernemers en mede-overheden maken vrijwillig gebruik van ondersteunende maatregelen. • Dat er gebruik kan worden gemaakt van deze maatregelen wordt geborgd via DG Realisatie Landelijk Gebied (DG RLG, onderdeel van het Ministerie van LVVN). • De Nationale Grondbank/Grondfaciliteit is bij DG RLG • DG RLG monitort de inzet van ondersteunende maatregelen, bijvoorbeeld de inzet van zaakbegeleiders en waarbij periodiek wordt geëvalueerd hoe de ondersteuning wordt ervaren door ondernemers.
Flankerende maatregelen voor versterking sociaaleconomische vitaliteit van het landelijk gebied en het betrekken van de samenleving	• Voor doelbereik van interventies is commitment vanuit maatschappelijke partijen, medeoverheden en departementen belangrijk. Via ondersteunende maatregelen en de inzet van DG realisatie wordt hieraan bijgedragen. Ook kan integraal plattelandsontwikkelingsbeleid een rol spelen. In de tweede helft van 2025 start een reviewtraject van de OESO naar de sociaaleconomische staat van het platteland en de benodigde structuur om hieraan te kunnen werken. Daarin kunnen de borging van de omschreven interventies aan bod komen. • Voor het sociaaleconomisch investeringsprogramma kan gekozen worden voor cofinanciering vanuit gebieden t.b.v. goede besteding, doelsturing, commitment en het stimuleren van lokale samenwerking. • Via burger-betrokkenheid, participatie, cofinanciering en publiekscampagnes worden middelen en innovatiekracht uit de samenleving actief betrokken om bij te dragen voor meer draagvlak en gedeelde verantwoordelijkheid.
Divers	• Ontwikkeling van een duidelijk beoordelingskader rondom de besteding van de middelen.

MCE&N 27 mei 2025: Stand van zaken (ambtelijk)

1. Inleiding:

In de MCE&N wordt sinds 25 april aan de uitvoering van de genomen besluiten uit het startpakket en aan een samenhangend vervolgpakket om Nederland gaandeweg van het slot te halen en duurzaam mogelijk te maken dat vergunningverlening, economische bedrijvigheid van alle sectoren en het benodigde natuurherstel gerealiseerd worden op een geborgde manier.

De MCE&N bevindt zich daarmee nu in een tweede fase: van verdere uitwerking & besluitvorming (inclusief financiële aspecten) enerzijds en uitvoering anderzijds. Dit is een én-én aanpak, besluitvorming en executie. Het plan van aanpak en de agenda die daarbij hoort ligt in deze MCEN op tafel.

Bij deze fase hoort ook dat we in dit stadium de kennispositie voor de MCEN verrijken voor verdere besluitvorming. Dat betekent concreet een uitvraag aan kennisinstellingen (consortium) en een vroegtijdige uitvraag bij uitvoeringsorganisaties om de uitvoerbaarheid van de gekozen maatregelen te bewerkstelligen.

De MCE&N besluit over de vervolgfase (2.). Voorts heeft er over het startpakket een plenair Kamerdebat plaatsgevonden op 22 mei (3.). Hiernaast wordt in dit document stilgestaan bij enkele overige ontwikkelingen (4.), zoals de organisatie van een vierde ronde Catshuissessies; signalen uit de maatschappij en ontwikkelingen in de procesgang in het hoger beroep van Greenpeace. Als laatste wordt afgesloten met de meest actuele planning (5.).

2. Vervolgaanpak en- proces MCE&N:

De afgelopen week is teruggeblikt en vooruitgeblikt op alle niveau's, inclusief op hoogambtelijk niveau en in het kader van het SGO. Op basis van die 'deep dives' ligt in de MCE&N de vervolgaanpak voor de volgende fase op tafel:

- Concrete maatregelen uit het startpakket worden per direct tot uitvoering gebracht in het traject 'ACTIE OP UITVOERING';
- Daarnaast worden de richtinggevende keuzes en elementen uit het startpakket verder geconcretiseerd voor vervolgbesluitvorming, in het traject 'VOORTVARENDE EN HELDERE UITWERKING & BESLUITVORMING'.

Om invulling te kunnen geven aan de verdere besluitvorming ligt bij deze MCEN eveneens het besluit op tafel om een selectie maatregelen voor te leggen aan kennisinstellingen (consortium). Nadrukkelijk niet voor besluitvorming over die maatregelen, maar juist teneinde de kennispositie van de MCEN te versterken. De kennisinstellingen hebben aangeven, bij aanlevering conform planning, tot eind juni nodig te hebben voor het opstellen van een reactie.

3. Plenair debat 22 mei:

Op 22 mei heeft een plenair debat over het startpakket plaatsgevonden met de MP, MLVVN en StasLVVN. De Kamerbrief van 25 april met het startpakket was het hoofdthema van dit debat, maar er werd ook stilgestaan bij de uitkomsten van de informatieverzoeken.

Een minderheid in de Kamer heeft tijdens het debat verzocht om ook de annotaties voor de MCE&N met de Kamer te delen, wat door het kabinet is geweigerd. Daarnaast kwamen de vervolgstappen die de commissie gaat nemen veelvuldig aan de orde. Daarbij is nadrukkelijk gewezen op een pad waarbij in de komende maanden, met gebruikmaking van de reguliere begrotingsmomenten, vervolgbesluitvorming aan de orde is.

Vanuit de Kamer is herhaaldelijk geïnsisteerd op grotere snelheid en voortvarendheid, in het bijzonder ten aanzien van wetgevende stappen. In dat kader, en om inzicht te geven in de vervolgstappen is een planningsbrief toegezegd die door MLVVN en StasLVVN zal worden verzonden. De planningsbrief sluit aan bij de planning zoals opgenomen in de vervolgaanpak.

Daarnaast passeerde een veelvoud aan inhoudelijke dossiers de revue. Zoals de Rekenkundige ondergrens en de advisering van de Raad van State daaromtrent, de oplossingen die aan PAS-melders kunnen worden geboden, en het in gesprek treden met enkele partijen (zie hieronder onder overige ontwikkeling), etc.

Er is ook aandacht gevraagd voor de verscheidene moties rondom het werk van de MCEN, waarbij is aangegeven dat die steeds betrokken worden bij de verdere werkzaamheden. Er is tevens een aantal moties ingediend, de stemming daarover is vandaag (27 mei), het betreft onder meer:

- De ChristenUnie heeft een motie ingediend waarin ze vragen om het wetsvoorstel voor het inwisselen van de KDW voor een ander doel voor de zomer te publiceren, en de spoedwet zo spoedig mogelijk uit te werken waarin de uitwerking van spoor 1 hand-in-hand gaat met een geborgd maatregelpakket uit spoor 2;
- MLVVN heeft de Kamer toegezegd dat het voorstel voor de KDW voor de zomer komt;
- De PVDA heeft een motie van afkeuring ingediend, gesteund door D66, Partij voor de Dieren en VOLT.

4. Overige ontwikkelingen:

Catshuissessies medeoverheden en maatschappelijke partners 11 juni

Na drie rondes van overleggen met medeoverheden en maatschappelijke partijen in aanloop naar het Startpakket, zijn de voorbereidingen gestart voor een vierde ronde Catshuissessies. Deze staan gepland op 11 juni 2025. Ook in deze fase is het belangrijk om goed in contact te blijven met deze partijen. Dit draagt bij aan steun voor de aanpak en uitvoerbare maatregelen. De inzet is om de aanpak met deze partijen inhoudelijk goed door te spreken, o.a. op basis van de maatregelen-inventarisatie die naar de kennisinstellingen wordt gestuurd. De Catshuissessies zullen dan gericht zijn op enkele inhoudelijk besprekpunten. De Catshuissessies worden uitvoerig voorbereid met de deelnemers zodat deze ook aan hun verwachtingen voldoen.

Medeoverheden

Een aantal provincies hebben publiekelijk aangekondigd hun inzet op gebiedsprocessen en de legalisatie van PAS-melders 'on-hold' te zetten tot er duidelijke besluitvorming vanuit de MCE&N gereed is. Zo heeft de provincie Utrecht aangegeven voorlopig geen PAS-melders te kunnen legaliseren en heeft de provincie Brabant aangekondigd een aantal gesprekken in specifieke gebieden op pauze te zetten. Met elk van deze provincies is nauw contact (evenals met andere provincies) zodat de gehele inzet van het kabinet (en de betreffende provincies) voor PAS-melders in beeld is en uitvoering krijgt.

Gesprekken met partijen (MOB, Vereniging Leefmilieu, Deltalings)

Naar aanleiding van het startpakket hebben vele organisaties en partijen gereageerd. Specifiek wordt hier genoemd de brief gericht aan MLVVN van 'Mobilisation for the Environment (MOB)' en Vereniging Leefmilieu, die bij herhaling juridische stappen ondernemen tegen de overheid en die verder in gesprek willen op politiek niveau (met verwijzing naar mogelijke nieuwe rechtszaken). Na contact met deze partijen en het inplannen van een afspraak heeft MOB een aantal rechtszaken aangekondigd.

Eveneens heeft Deltalings (Rotterdamse haven) aangekondigd rechtszaken te overwegen. Na een gesprek met de MP is afgesproken om samen in nauw contact te blijven om te zorgen voor passende oplossingen waarmee ook de Rotterdamse haven uit de voeten kan.

Brussel

De inzet van het kabinet richting Brussel blijft ambitieus en urgent. Voor de implementatie van de besluiten uit het startpakket (zoals de (partiele) beëindigingsregelingen) is intensief contact met Brussel gaande, zodat de regelingen zo spoedig mogelijk tot stand kunnen worden gebracht.

Daarnaast wordt in Brussel, in lijn met de besluitvorming terzake in de MR, contact onderhouden over de impact van natuurmaatregelen op defensie gereedstelling.

Specifiek heeft de Tweede Kamer een correspondentie gehad met de Europese Commissie over de aflopende derogatie op de nitraatrichtlijn. Deze correspondentie kwam eveneens in het Kamerdebat van 22 mei en het SO landbouw- en visserijraad aan de orde. In reactie vanuit MLVVN hierop wordt telkens verwezen naar de plannen die gemaakt worden in het 8e actieprogramma nitraat en de MCE&N. MLVVN komt daarnaast met een appreciatie op de politieke correspondentie tussen de Kamer en de CIE.

Rechtsgang Greenpeace

Ten aanzien van de Greenpeace-procedure is door de Staat hoger beroep ingesteld. Procespositie

Procespositie

5. Planning:

Hieronder volgt de huidige planning, die de komende periode bijgesteld/ aangevuld kan worden, afhankelijk van de voortgang.

Wanneer?	Wat?
27 mei	MCEN (plan van aanpak; kennisvraag kennisinstellingen; advies RvS RKO)
28 mei	MR
10 juni	MCEN ((ovb) nadere uitwerking maatregelen; procesvoorstel financieel dekkingsvraagstuk)
11 juni	Catshuissessies medeoverheden
14 juni	MR
17 juni	MCEN (eerste appreciatie advies RvS over RKO)
18 juni	TK Commissiedebat stikstof en mest
20 juni	MR
1 juli	MCEN ((ovb) antwoord kennisinstellingen en opties voor verwerking; (ovb) EU/internationaal (EU-gezant, spoor 4), (ovb, producten spoor 1).
8 juli	MCEN (maatregelen, voorstel uitvoering en utiwerking na augustusbesluitvorming)

Handtekening bewindspersoon

Persoonsgegevens

Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Rijksoverheid

Aanbiedingsformulier
voor MCEenN

Aanbieding

Van 1 *

Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Type voorstel *

Brief aan de Tweede Kamer

Titel en inhoud

Titel *

Kamerbrief - Eerste appreciatie voorlichting van de Raad van State over de Rekenkundige Ondergrens

Openbare toelichting op inhoud en doelstelling van het voorstel *

Op 26 mei jl. heeft de Afdeling advisering van de Raad van State haar voorlichting uitgebracht over de mogelijkheden tot introductie van een wetenschappelijk onderbouwde rekenkundige ondergrens voor stikstofdepositie van 1 mol per hectare per jaar. In de voorliggende kamerbrief wordt de eerste appreciatie gegeven op deze voorlichting en wordt een voorstel gedaan voor het vervolgproces richting een mogelijke invoering.

Toelichting niet geschikt voor openbaarmaking

Voorgesteld besluit *

De brief aan de Tweede Kamer sturen.

Behandeltraject

Datum aanbieding *

06-jun-2025

Kenmerk *

99278448

Hamerstuk *

☐ Ja ☒ Nee

Voorgaande behandeling *

☐ Ja ☒ Nee

Gevolgen en juridisch kader

- Gevolgen rijksbegroting * ☐ Ja ☒ Nee
- Gevolgen apparaatsuitgaven * ☐ Ja ☒ Nee
- Gevolgen voor regeldruk * ☐ Ja ☒ Nee
- Overeenstemming met JenV inzake wetgevingstoets * ☐ Ja ☐ Nee ☐ Niet geselecteerd voor toetsing ☒ N.v.t.
- Overeenstemming met BZK inzake constitutionele toets * ☐ Ja ☐ Nee ☐ Niet geselecteerd voor toetsing ☒ N.v.t.
- Overeenstemming met JenV inzake fouten- en misbruiksignalering * ☐ Ja ☐ Nee, met bijlage ☐ Nee, zonder bijlage ☒ N.v.t.
- Aan EU Notificatie voldaan * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Verplichting int. verdragen en/of Europese regelgeving * ☐ Ja ☒ Nee

Interdepartementale afstemming

Overeenstemming BZK inzake Uitvoerbaarheidstoets decentrale overheden (UDO) binnen Europees Nederland en/of Caribisch Nederland ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.

Overeenstemming Caribisch Nederland: is er sprake van comply or explain? Licht toe ☒ Comply ☐ Explain

Extra veld voor toelichting *

n.v.t.

Overeenstemming Aruba, Curaçao en Sint Maarten * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.

Ambtelijk afgestemd * ☐ Ja ☒ Nee ☐ N.v.t.

Overeenstemming bereikt op ambtelijk niveau * ☐ Ja ☒ Nee ☐ N.v.t.

Geen overeenstemming bereikt met ☒ AZ ☐ A&M ☐ BHO ☐ BZ ☐ BZK ☒ Def ☒ EZ ☒ Fin ☒ I&W ☒ J&V ☒ KGG ☐ LVVN ☐ OCW ☒ SZW ☒ VRO ☐ VWS

Omschrijving geschilpunten

Beperkte afstem mogelijkheden

Contactpersonen

	Contactpersoon 1	Contactpersoon 2
Naam *	Persoonsgegevens	Persoonsgegevens
Afdeling *	Ministerie LVVN DG LG&S Afd. R&D	Ministerie LVVN DG LG&S Afd. R&D
Telefoonnummer *	Persoonsgegevens	Persoonsgegevens
E-mailadres *	Persoonsgegevens @minInv.nl	Persoonsgegevens @minInv.nl

MCE&N 27 mei 2025: Stand van zaken (ambtelijk)

1. Inleiding:

De MCE&N werkt sinds 25 april én aan de uitvoering van de genomen besluiten uit het startpakket ('uitvoeringsagenda'); én aan een samenhangend vervolgpakket (inhoud en financiële aspecten) om Nederland gaandeweg van het slot te halen en duurzaam mogelijk te maken dat vergunningverlening, economische bedrijvigheid van alle sectoren en het benodigde natuurherstel gerealiseerd worden op een geborgde manier ('vervolgbesluitvorming').

Ook in deze demissionaire periode wordt langs die lijn verder gewerkt, steeds binnen de marges die het Parlement daarvoor biedt. In het plenaire debat van 4 juni is vanuit het Kabinet aangegeven dat de Ministeriële Commissie de werkzaamheden voort zal zetten, en is vanuit de Kamer de aansporing gekomen om dat op een samenhangende manier te doen. Tijdens het debat op 4 juni zijn twee moties (de motie Yesilgöz-Zegerius en de motie Van der Plas) langs die lijnen ingediend. Zoals toegezegd tijdens het debat van 22 mei, zal de Kamer op korte termijn een planningsbrief toegaan waarin de voorgenomen planning staat opgenomen.

Dat betekent dat de lopende processen binnen de MCEN voortgang vinden. Voor het verdere pakket aan stappen ('vervolgbesluitvorming') is op basis van de MCEN van 27 mei een kennisvraag bij PBL en het kennisconsortium neergelegd; die kennis/appreciatie kan behulpzaam zijn om begin juli op onderbouwde wijze verdere besluiten te nemen binnen de MCEN.

Bij de aanpak van de 'uitvoeringsagenda' wordt voortvarend gewerkt aan het implementeren van gemaakte afspraken; waaronder nadrukkelijk ook een 'roadmap' voor de wet- en regelgeving die aanpassing vergt ten behoeve van systeemaanpassing.

Hieronder volgen enkele zaken die aandacht vergen van de MCEN:

- Op basis van het kamerdebat van 22 mei jl. wordt met voorrang gewerkt om voor het reces een wet ter consultatie te leggen die de KDW uit de wet haalt en vervangt door een juridisch houdbaar alternatief, daarover vindt (hoog-)ambtelijk overleg plaats en de aanpak vergt een strakke planning (2.).
- Zoals afgesproken in de vorige MCE&N, is bij alle betrokken departementen een eerste verkennende inventarisatie uitgevoerd over de financiële mogelijkheden om maatregelen te dekken (3.).
- Er zijn twee relevante rechterlijke uitspraken die het werk van de MCE&N raken, van de Raad van State over (intern) salderen en van de rechtbank inzake Schiphol (4.).
- Over de fase van uitvoering en uitwerking wordt nauw contact gehouden met medeoverheden en maatschappelijke partijen. Voor de medeoverheden wordt later in juni een Catshuissessie gepland en maatschappelijke partners begin juli (5.).
- Er zijn enkele overige ontwikkelingen (6.).
- De meest actuele planning is bijgevoegd (7.)

2. Voortvarend proces juridisch houdbaar alternatief voor de KDW:

Het kabinet heeft in de Kamerbrief *Startpakket Nederland van het Slot* een spoedwet aangekondigd voor de uitwerking van spoor 1 en spoor 2. Ook is in deze brief aangekondigd 'de KDW uit de wet te halen en te vervangen door een juridisch houdbaar alternatief'. Tijdens het debat van 22 mei met MP en MLVVN is toegezegd dat het proces tot het verwijderen of aanpassen van de huidige KDW-omgevingswaarden voor de zomer wordt gestart door het starten van de internetconsultatie van het wetsvoorstel voorafgaand aan het reces.

Om invulling te kunnen geven aan het wetsvoorstel worden komende weken overwegingen & vraagstukken in beeld gebracht die bijvoorbeeld zien op de vormgeving en de wijze van vastlegging, en de relatie tot het vraagstuk van borging van het maatregelenpakket. Hierover vindt ook reeds separaat (hoog-)ambtelijk overleg plaats.

Conform de Kamerbrief en het debat van 22 mei wordt komende weken ambtelijk en politiek met voorrang een wetsvoorstel uitgewerkt dat ziet op bovenstaande. Uiterlijk 8 juli wordt dit wetsvoorstel geagendeerd in de MCEN, met (waar nodig) ook tussentijdse bespreking in de MCEN. Na besluitvorming in de MR (11 juli) start de internetconsultatie.

3. *Financiële inventarisatie bij alle betrokken departementen:*

De totaalkosten van de maatregelen die nu in beeld zijn voor een samenhangend pakket aan maatregelen (waartoe nog niet is besloten) overstijgen de reguliere posten die beschikbaar zijn bij departementen. Zo ook de enveloppen die beschikbaar zijn voor de landbouw (5 mrd euro incidenteel en 500 mln euro structureel) op de Aanvullende post. In de MCEN van 27 mei jl. is een oproep gedaan om financieel bij te dragen aan het vervolgpakket van maatregelen.

Alle betrokken departementen (Defensie, EZ/KGG, I&W, LVVN, SZW, VRO/BZK) hebben daarop een eerste poging gedaan mogelijkheden in kaart te brengen. Daarbij is als uitkomst aangegeven geen ruimte op de begroting te hebben voor de bekostiging van aanvullende maatregelen.

Gegeven de demissionaire status wordt op korte termijn uitgewerkt hoe de reeds overeengekomen uitvoeringsagenda (inclusief financiële aspecten uit de VJN) vorm krijgt; en eveneens hoe in een ordentelijk proces verdere financiële besluitvorming over dekking vorm kan krijgen.

4. *Rechterlijke uitspraken: Schiphol en Intern salderen*

De afgelopen weken is er een aantal stikstofuitspraken gedaan. Dat betreft de natuurvergunning en handhavingsprocedure over Schiphol en uitspraken met nadere duiding over intern salderen.

De natuurvergunning van Schiphol is vernietigd door de rechtbank omdat de toets aan additionaliteit van intern en extern salderen onvoldoende is gemotiveerd. Hiervoor moet een nieuw besluit op de vergunningaanvraag worden genomen. Inzake de handhavingsprocedure is het beroep door MOB niet geslaagd. De Staatssecretaris van LVVN mocht het handhavingsverzoek afwijzen omdat er op dat moment een natuurvergunning aanwezig was. Indien er een nieuw handhavingsverzoek komt, zal een belangenafweging moeten plaatsvinden zolang er nog geen nieuwe natuurvergunning is verleend.

Voor wat betreft de uitspraken over intern salderen heeft de Raad van State op 28 mei een nadere duiding van enkele aspecten gegeven. Onder andere is duidelijk geworden dat de regels die gelden voor intern salderen ook van toepassing zijn als de referentiesituatie wordt gevormd door algemene regels (zoals voor bemesten geldt). Dat wordt in concrete zin regelmatig toegepast als er woningbouw plaatsvindt op voormalige agrarische gronden. En in een andere procedure is duidelijk geworden dat bij de verhoging van de maximumsnelheid op wegen, niet alleen de verhoging moet worden beoordeeld, maar eveneens het hele gebruik op het traject dat voorligt.

De precieze gevolgen van deze uitspraken, ook op sectorale aspecten zoals mobiliteit en woningbouw, worden de komende tijd verder in kaart gebracht.

5. *Medeoverheden en maatschappelijke partijen:*

Op korte termijn (deze maand) staat een Catshuissessie met medeoverheden gepland, de precieze planning is nog gaande (zowel voor timing als agenda). De Catshuissessie voor de maatschappelijke partijen staat gepland op 3 juli.

Inmiddels is de ambtelijke voorbereiding voor beide sessies gestart en wordt er in de aankomende weken hoogambtelijk met zowel maatschappelijke partijen als medeoverheden doorgesproken over de concrete inhoudelijke bespreekpunten voor de Catshuissessies. Mogelijke onderwerpen zijn: eigen (positieve) ervaringen en bijdragen van medeoverheden en maatschappelijk partners, voorkomen vertraging in aanpak, uitvoering startpakket, borging, doelsturing en de rekenkundige ondergrens.

6. Overige ontwikkelingen:

Hoger beroep Greenpeace	Procespositie
Procespositie	

7. Planning:

Hieronder volgt de huidige planning, die de komende periode bijgesteld/ aangevuld kan worden, afhankelijk van de voortgang en de oordeelsvorming in de Kamer (over inhoudelijke en financiële onderwerpen).

Wanneer?	Wat?
10 juni	MCEN (Appreciatie RKO; stand van zaken financieel dekkingsvraagstuk)
14 juni	MR
17 juni	MCEN (stand van zaken over uitvoering; voorbereiding wetgeving voor uit de wet halen van de KDW; voorbereidingen op wetgeving ander vergunningssysteem).
medio juni (tbc)	Catshuissessie medeoverheden
18 juni	TK Commissiedebat stikstof en mest
20 juni	MR
1 juli	MCEN (eerste antwoord kennisinstellingen en eerste analyse opties voor verwerking; financiële aanpak/inrichting (onder voorbehoud); stand van zaken uitvoering; EU/internationaal).
3 juli	Catshuissessie maatschappelijke partijen
4 juli	MR
8 juli	MCEN, (mede op basis van kennisinstellingen: richtinggevende besluitvorming pakket uitvoering en uitwerking &

	besluitvorming; eventuele rest-opdracht om in de zomer ambtelijk verder gereed te maken voor besluitvorming in augustus (inclusief eventueel financiële aspecten).
11 juli	MR
11 t/m 29 augustus	Definitieve besluitvorming over vervolgstap-/ pakket uitvoering en uitwerking & besluitvorming

Handtekening bewindspersoon

Persoonsgegevens

Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Rijksoverheid
Aanbiedingsformulier
voor MCE&N

Van 1 *

Mede namens 1

Type voorstel *

Aanbieding

Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

N.v.t.

Notitie

Titel *

Titel en inhoud

Spoorboek spoor 1 en 2

Openbare toelichting op inhoud en doelstelling van het voorstel *

Tijdens de MCE&N van 10 juni is verzocht om nauwkeuriger in beeld te brengen welke activiteiten worden ondernomen ihkv van de uitvoering van spoor 1. Bijgaand document bevat een nauwkeuriger spoorboek voor de uitvoeringsagenda (waaronder spoor 1), zoals deze is vastgesteld op de MCE&N van 27 mei.

Toelichting niet geschikt voor openbaarmaking

Eenheid kabinetsbeleid

Voorgesteld besluit *

Instemmen met het voorstel.

Datum aanbieding *

Behandeltraject

13-jun-2025

Kenmerk *

99373433

Hamerstuk *

☐ Ja ☒ Nee

Voorgaande behandeling *

☐ Ja ☒ Nee

Gevolgen en juridisch kader

Gevolgen rijksbegroting *	☐ Ja	☒ Nee		
Gevolgen apparaatsuitgaven *	☐ Ja	☒ Nee		
Gevolgen voor regeldruk *	☐ Ja	☒ Nee		
Overeenstemming met JenV inzake wetgevingstoets *	☐ Ja	☐ Nee	☐ Niet geselecteerd voor toetsing	☒ N.v.t.
Overeenstemming met BZK inzake constitutionele toets *	☐ Ja	☐ Nee	☐ Niet geselecteerd voor toetsing	☒ N.v.t.
Overeenstemming met JenV inzake fouten- en misbruiksignalering *	☐ Ja	☐ Nee, met bijlage	☐ Nee, zonder bijlage	☒ N.v.t.
Aan EU Notificatie voldaan *	☐ Ja	☐ Nee	☒ N.v.t.	
Verplichting int. verdragen en/of Europese regelgeving *	☐ Ja	☒ Nee		

Interdepartementale afstemming

Overeenstemming BZK inzake Uitvoerbaarheidstoets decentrale overheden (UDO) binnen Europees Nederland en/of Caribisch Nederland	☐ Ja	☐ Nee	☒ N.v.t.
Overeenstemming Caribisch Nederland: is er sprake van comply or explain? Licht toe	☒ Comply	☐ Explain	
Extra veld voor toelichting *	NVT		
Overeenstemming Aruba, Curaçao en Sint Maarten *	☐ Ja	☐ Nee	☒ N.v.t.
Ambtelijk afgestemd *	☐ Ja	☐ Nee	☒ N.v.t.
Overeenstemming bereikt op ambtelijk niveau *	☐ Ja	☐ Nee	☒ N.v.t.

Contactpersonen

	Contactpersoon 1	Contactpersoon 2
Naam *	Persoonsgegevens	Persoonsgegevens
Afdeling *	DG NLGV	Directie Transitie Landelijk Gebied
Telefoonnummer *	Persoonsgegevens	Persoonsgegevens
E-mailadres *	Persoonsgegevens @minInv.nl	Persoonsgegevens @minInv.nl

Routekaart: Systeemaanpassingen voor Nederland spoor 1 en spoor 2.

In de brief van 25 april 'startpakket Nederland van het slot' is besloten hoe we verder willen met een samenhangende aanpak voor Nederland. Het fundamenteel aanpassen/vernieuwen van ons 'systeem' (huidige vergunningstelsel) maakt daar onderdeel van uit. Vanzelfsprekend staat deze aanpak niet op zichzelf. De mogelijkheden die hiervoor bestaan hangen samen met de andere sporen van de MCE&N, waaronder het maatregelpakket dat gericht is op geborgde stikstofreductie en natuurherstel. Soms kan het zo zijn dat specifieke opties en plannen in spoor 1 leiden tot de noodzaak van additionele emissiebeperkende maatregelen.

In de MCE&N van 27 april jl. is het projectplan voor de fase tot en met augustus vastgesteld. Hier is besloten onderscheid te maken tussen het traject 'ACTIE OP UITVOERING' waarin de besluiten het startpakket zo snel als mogelijk in de uitvoering worden gebracht. En het traject 'VOORTVARENDE EN ZORGVULDIG UITWERKING EN BESLUITVORMING' waarin de gewerkt wordt aan de vervolgbesluitvorming. Tijdens deze MCE&N bleek interesse om een aantal aspecten nauwkeuriger in beeld te brengen qua planning. Deze interesse zat met name op de onderdelen van spoor 1. Hieronder volgt beknopt de planning en routekaart voor die onderdelen, zodat daaraan de komende maanden voortvarend gewerkt kan worden.

UITVOERINGSAGENDA uit PROJECTPLAN, verdiept op spoor 1 en aangevuld met enkele overige acties.

	WAT?	Wanneer?	Bijzonderheden?
A	Nieuw systeem van vergunningverlening ('emissiegestuurd') ("systeemwijziging vergunningverlening")	- Brief TK presentatie nieuw vergunningstelsel na zomer 2025; - aanbidding TK (voorhangprocedure) PM 2026; - beoogde inwerkingtreding: middellange/langere termijn	Het gaat om een fundamentele herinrichting van ons vergunningensysteem, waarbij een definitieve oplossing voor PAS-melders randvoorwaardelijk is. Daarvoor zijn verscheidene manieren/werkwijzen denkbaar (in eerdere fase MCEN reeds verkend).
A1	Eerste stappen nieuw systeem vergunningverlening (via ervaringen milieubelastende activiteiten): systeemwijziging vergunningverlening	Spoed AMvB Planning: - start internetconsultatie: vierde kwartaal 2025 - aanbidding TK en EK: 2026 - beoogde inwerkingtreding: nader te bepalen	Aansluiten bij ervaringen milieubelastende activiteiten
B	Aanpassing handreiking NDA-korte termijn	Concept aanpassing handreiking rond de zomer 2025 Beoogde aanpassingen: - Breder kijken naar alle Natura 2000-gebieden, alle instandhoudings-doelstellingen	Betrokkenheid medeoverheden

		en alle drukfactoren. In de eerste cyclus lag de focus op stikstof en stikstofgerelateerde drukfactoren. - Eindconclusies formuleren zodat direct duidelijk is of verslechtering niet uitgesloten kan worden door gebrek aan gegevens, of dat dit op basis van de beschikbare data daadwerkelijk geconstateerd of voorzien is. - Betrekken van adviezen van bijv. de Ecologische Autoriteit en aanvullende gegevens die verkregen zijn vanuit het verbeterprogramma VHR monitoring. - Meenemen van nieuwe vastgestelde maatregelen en de verwachte effecten betrekken bij de conclusies. - Via een tweejaarlijkse APK de NDA's frequent bijwerken met nieuw vastgestelde maatregelen en de verwachte effecten daarvan.	
B1	Aanpassing NDA lange termijn (systematiek; echte staat van de natuur ipv 'modellenwerkelijkheid')	De NDA's worden conform de nieuwe handreiking uitgevoerd. Aansluitend bij de 6 jaarlijkse cycli van de evaluatie van de beheerplannen. In de tussenliggende jaren worden de NDA's via de tweejaarlijkse APK frequent bijgewerkt.	Uitvoering door de voortouwnemers: Provincies MinDef MinIenW/RWS
C	AMvB vrijstelling kleine en tijdelijke emissies van projecten (algemeen)	Spoed AMvB (mogelijk dezelfde als C1): - start internetconsultatie: medio augustus- medio september 2025 - voorhang bij TK en EK: 3^e/ 4^e kwartaal 2025 - inwerkingtreding 1^e kwartaal 2026.	Betreft spoed-AMvB waar kleine en tijdelijke emissies van vergunningplicht worden uitgezonderd. Met evt. bijbehorende voorwaarden.
C1	AMvB vrijstelling kleine en tijdelijke emissies van projecten waaronder kleine en tijdelijke emissies (verduurzaming) van verduurzamingsprojecten die leiden tot emissiereductie	Spoed AMvB (mogelijk dezelfde als C): - start internetconsultatie: medio augustus – medio september 2025 - voorhang bij TK en EK: 3^e/ 4^e kwartaal 2025 - inwerkingtreding 1^e kwartaal 2026.	Betreft spoed-AMvB waar kleine en tijdelijke emissies van vergunningplicht worden uitgezonderd. Met evt. bijbehorende voorwaarden.
D	Rekenkundige ondergrens	Advies RvS retour ontvangen eind mei, vóór 18/6 eerste appreciatie naar TK,	Vraagt zorgvuldig interbestuurlijk afstemmingsproces en

			debat in de Tweede Kamer
E	Juridisch houdbaar alternatief KDW (KDW uit de wet/ voorstel vervangen juridisch alternatief emissiedoelen)	Brief TK emissiedoelen voor het zomerreces 2025 Wetsvoorstel (Spoedwet KDW en sporen 1 en 2): - Internetconsultatie start voor zomerreces (MR 11 juli) - Spoedadvies Raad van State 3 ^e kwartaal 2025 - Aanbieding TK: 4 ^e kwartaal 2025 - Beoogde inwerkingtreding: 2 ^e kwartaal 2026	1. Schrappen omgevingswaarde-KDW 2. Vervangen KDW-doelen door juridisch houdbaar alternatief Daarnaast is (mogelijk) een AMvB nodig voor de nadere uitwerking van deze wet.
F	Standaardonderdelen	Doorlopend	Handelingsperspectieven worden met bevoegd gezagen gedeeld en waar mogelijk juridisch verder geborgd.
G	AERIUS-Actualisatie AERIUS-Onderzoek naar mogelijkheid vrijstellen van kleine en tijdelijke emissies van gebruik AERIUS en daarbij behorend flankerend beleid	1 oktober 2025 Eerste appreciatie voor zomerreces 2025	
H	Praktijkaanpak ('experimenteeruimte/botsproef'): Pragmatische aanpak waarbij in de praktijk gekeken wordt welke mogelijkheden te vinden zijn. Het betreft o.m. Additionaliteit; Projectbegrip; Verduurzaming en innovatie; Natuurbeheer en natuurherstel; Ecologische onderbouwing; Doelsturing; ADC en natuurcompensatie bank; Aerius aanpassen	Doorlopend	Handelingsperspectieven worden met bevoegd gezagen gedeeld en waar mogelijk juridisch verder geborgd.
2	Maatwerkaanpak/ Zonering Veluwe en de Peel	Per direct gesprekken met de betreffende regio's, besteding per 2026	
3	Vrijwillige beëindigingsregeling	Verwachtte notificatie in Brussel; augustus	
4	Uitbreiding agrarisch natuurbeheer	Vervoluitwerking voor de zomer in Kamerbrief	
5	Verbetering Natuurmonitoring	Concept PvA inclusief concrete informatiebehoefte en actualisatie van de kosten is rond de zomer gereed	
6	Investing in natuurherstel	Voor de zomer: inventarisatie van bestaande en zinvolle voorstellen van maatregelen, i.s.m. provincies.	

7	Uitvoering extensiveringsregeling	Verwachtte notificatie in Brussel; juni
8	Ontwikkeling nieuwe doelsturingssystematiek	Voor zomer verwachtte resultaten van de WUR m.b.t. technisch reductiepotentieel melkvee Najaar keuze over eenheden en hoogte
9	Afspraken met ketenpartijen en banken over hun financiële bijdrage	September kamerbrief voorzien over financiële bijdragen vanuit ketenpartijen
10	EU/Internationaal (EU-gezant; spoor 4)	MCEN 1 juli
11	Ontwikkeling systematiek van monitoring en bijsturing	Terug in MCEN na zicht op maatregelpakket
12	Uitvoeringskracht: aandacht voor inrichten voldoende uitvoeringskracht	Doorlopend in contact met partijen, bijv. via laten opstellen van een 'uitvoeringstoets'
Aanvulling overige onderwerpen		
+	Financiële besluitvorming	Er is een eerste inventarisatie uitgevoerd bij departementen. Die inventarisatie leidt op dit moment niet tot aanvullende ruimte voor de financiering van maatregelen. Op de MCE&N van 1 en 8 juli zal gesproken worden over een vervolgtraject hierover.
+	Kennisvraag kennisinstellingen	In de MCE&N van 27 april is bepaald een mogelijk maatregelpakket (waarover nadrukkelijk geen besluitvorming heeft plaatsgevonden) voor te leggen als kennisvraag bij een kennisconsortium van het PBL. De verwachting is hierover in de MCE&N van 1 juli een eerste beeld van de uitkomsten te kunnen toelichten.

Handtekening bewindspersoon

Persoonsgegevens

Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Rijksoverheid
Aanbiedingsformulier
voor MCE&N

Van 1 *

Mede namens 1

Type voorstel *

Aanbieding

Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

N.v.t.

Notitie

Titel *

Titel en inhoud

Notitie voorbereiding Catshuissessie 17 juni

Openbare toelichting op inhoud en doelstelling van het voorstel *

In deze notitie wordt een toelichting gegeven op de agenda voor de Catshuissessie met medeoverheden op dinsdag 17 juni. Ook wordt er alvast een opzet van de agenda van de Catshuissessie met maatschappelijke partijen op 3 juli gedeeld.

Toelichting niet geschikt voor openbaarmaking

Voorgesteld besluit *

Instemmen met het voorstel.

Datum aanbieding *

Behandeltraject

13-jun-2025

Kenmerk *

99374202

Hamerstuk *

☐ Ja ☒ Nee

Voorgaande behandeling *

☐ Ja ☒ Nee

MCEN Notitie voorbereiding Catshuissessie 17 juni

Aanleiding

Na de laatste Catshuissessie op 25 april zijn er op verzoek van de Minister-President nieuwe Catshuissessies ingepland met de medeoverheden (17 juni) en maatschappelijke partijen (3 juli). Het is de wens van het kabinet om op bestuurlijk niveau bij elkaar te (blijven) komen en te bespreken hoe de aankomende tijd verder samengewerkt wordt aan het van het slot brengen van Nederland en uitvoering wordt gegeven aan de reeds gemaakte afspraken. Deze notitie geeft een toelichting op de agenda voor de Catshuissessie met de medeoverheden op 17 juni. Ook geeft de notitie een korte toelichting op de Catshuissessie met maatschappelijke partijen op 3 juli.

Ter voorbereiding op de Catshuissessie hebben alle departementen een basisannotatie ontvangen die in lijn met onderstaande agenda de te verwachte besprekpunten aanhaalt.

Doel

Het doel van deze Catshuissessie is om met de medeoverheden in gesprek te gaan over constructieve stappen die genomen kunnen worden en hierop verder te verdiepen in navolging van eerdere Catshuissessies. Tijdens deze sessie is er ruimte voor toelichting, maar vooral ook ruimte voor de koepels om hen de gelegenheid te geven om aan te geven waar zij kansen zien om in de komende periode stappen met elkaar te zetten. Het gaat hier om een wederzijds gesprek, waarbij er ook voldoende ruimte is ingebouwd om van de medeoverheden te horen welke stappen zij zelf kunnen zetten binnen de beschikbare middelen en beleidsmogelijkheden die zij hebben. Deze nota bevat een geannoteerde agenda van de Catshuissessie.

Geannoteerde agenda Catshuissessie

1. Opening en welkom

De Viceminister-President zal het gesprek openen en iedereen de kans geven om zich kort voor te stellen. Hier zal ook worden stilgestaan bij de huidige actualiteit, waaronder de voortgang die het demissionaire kabinet nog wil boeken komende periode.

2. Voortgang uitvoering startpakket

Vanuit LVVN wordt er een toelichting gegeven op de voortgang van het startpakket en de huidige politieke situatie. Het is belangrijk dat de volgende vragen beantwoord worden:

- Waar kunnen decentrale overheden op rekenen, welke concrete acties lopen nu en worden verder in uitvoering gebracht?
- Welke vervolgbesluitvorming is er aanvullend op het startpakket mogelijk?
- Met welke middelen uit het startpakket kunnen we aan de slag?

3. Besprekpunten

Om het gesprek zo concreet mogelijk in te richten zullen de volgende drie onderwerpen op de agenda staan. Het is de wens om dit gesprek tweerichtingsverkeer te laten zijn, waarbij er een gesprek tot stand komt over de ideeën en wensen van de medeoverheden. Met deze besprekpunten kan het kabinet concrete ideeën ophalen voor de voortgang van het startpakket.

a. *Borging*

Bij dit onderwerp kan MLVVN een toelichting geven op hoe zij een geborgde aanpak uitgewerkt ziet worden. Daarnaast kan zij de medeoverheden vragen wat zij nodig hebben van het Rijk om tot een geborgde aanpak te komen. Het agendapunt is goed besproken wanneer er concrete afspraken worden gemaakt over de verdere invulling van borging.

b. *Aantonen additionaliteit*

Om van het slot te gaan is het lokaal nodig om additionaliteit aan te kunnen tonen. Dat vraagt om een lokale/ regionale onderbouwing en zal ook betekenen dat er bezien moet worden hoe generiek beleid in de gebieden uitpakt. MLVVN kan de medeoverheden bevragen hoe zij deze opgave voor zich zien.

Daarbij zullen medeoverheden refereren aan de regionale maatwerkaanpak bij de Peel en de Veluwe. Dergelijke maatregelen geënt op specifieke gebieden dragen volgens de provincies bij aan het aantonen van additionaliteit. Medeoverheden hechten er belang aan om ook bij de vervolgbesluitvorming (ook naast de Veluwe en de Peel, waar de contacten goed zijn) over regionaal maatwerk betrokken te worden.

c. *Spoor 1*

Bij dit onderwerp kan MLVVN een toelichting geven op de routekaart spoor 1, waarin de verschillende juridische acties (waaronder bijvoorbeeld de spoed AMvB) in de tijd worden gezet. De belangrijkste acties worden inhoudelijk toegelicht om alle deelnemers mee te nemen in de uitvoering die hier nu op loopt. Bij dit onderwerp kan MLVVN vragen wat de concrete behoeftes zijn van medeoverheden als het gaat om de verdere uitwerking van spoor 1. Hoe kunnen zij dit in gezamenlijkheid oppakken?

De Viceminister-President zal het gesprek leiden naar aanleiding van bovenstaande bespreekpunten. Alle deelnemers van kabinetszijde worden uitgenodigd om deel te nemen aan het open gesprek en te komen tot constructieve vervolgstappen.

4. Afspraken o.a. over vervolg en communicatie;

U kunt afspraken maken met de medeoverheden over hoe er over deze sessie naar buiten toe wordt gecommuniceerd. Er zal geen media aanwezig zijn bij het Catshuis.

5. Afsluiting

Afsluiting door de Viceminister-President.

Genodigden

Hieronder een overzicht met de genodigden voor de Catshuissessie op 17 juni. De namen in het grijs behoren tot de ambtelijke ondersteuning.

1	Vice- MP (MKGG en MI&W)	Sophie Hermans
2	MLVVN	Femke Wiersma
3	MVRO	Mona Keijzer
4	MBZK	Judith Uitermark
5	StasFIN	Tjebbe van Oostenbruggen
6	IPO	Jelle Beemsterboer
7	IPO	Mirjam Sterk
8	UvW	Jeroen Haan
9		Erik den Hartog
10	VNG	Sharon Dijksma
11		Jan Pieter v/d Schans
12	IPO	Persoonsgegevens
13	UvW	
14	VNG	
15	VRO	
16	KGG	
17	BZK	
18	I&W	
19	LVVN	
20	LVVN	
21	AZ	
22	AZ	
TWEDE RIJ:		
23	AZ	
24	AZ	

Catshuissessie Maatschappelijke partijen 3 juli

Op 3 juli zal er een soortgelijke Catshuissessie met maatschappelijke partijen plaatsvinden, waarbij een agenda gedeeld zal worden. Naar aanleiding van de eerste ambtelijke overleggen zijn de volgende bespreekpunten geïdentificeerd:

- Appreciatie maatregelenpakket door de maatschappelijke partijen??
- Specifieke thema's
 - o Borging
 - o Rekenkundige ondergrens (RKO)
 - o Tijdelijke vergunningen voor activiteiten

- Emissiedoelen per sector (wetsvoorstel)
 - Referentiesituatie
- Hoe voorkomen we stilstand? Waar kunnen we mee door uit startpakket, zoals doelsturing, Natuurdoelanalyses, middelen ANB.
- Vervolg: wat kan nu al worden voorbereid voor een nieuw kabinet?

De agenda en verdere voorbereiding voor de sessie op 3 juli zal later gedeeld worden.

Handtekening bewindspersoon

Persoonsgegevens

Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Rijksoverheid

Aanbiedingsformulier

voor MCE&N

Van 1 *

Type voorstel *

Aanbieding

Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Notitie

Titel *

Titel en inhoud

Een alternatief voor de KDW omgevingswaarden

Openbare toelichting op inhoud en doelstelling van het voorstel *

De MCEN wordt gevraagd in te stemmen met het uit de wet halen van de huidige KDW-omgevingswaarden en deze te vervangen voor wettelijke sectorale emissiedoelstellingen voor 2035, met als basisjaar 2019. Er wordt geadviseerd de sectorale doelstellingen uit de brief van 25 april jl. als uitgangspunt te hanteren (landbouw 42-46 procent, mobiliteit en industrie 50 procent).

De overstap naar wettelijke emissiedoelen sluit aan bij de ambitie van het kabinet om meer te sturen op emissies i.p.v. depositie, en sluit aan bij de motie Grinwis/Vedder dat verzoekt de KDW uit de wet te halen en te vervangen voor emissiedoelstellingen.

Ter onderbouwing van het uit de wet halen van de KDW wordt het huidige pakket aan stikstofreductiemaatregelen (Psn) geactualiseerd en herzien, in samenhang met de uitkomsten van de MCEN.

Het wetsvoorstel wordt ambtelijk nader uitgewerkt om de internetconsultatie voor de zomer te starten, en na de zomer een adviesprocedure in te dienen bij de Raad van State.

Toelichting niet geschikt voor openbaarmaking

Voorgesteld besluit *

Instemmen met het voorstel.

Datum aanbieding *

Behandeltraject

13 juni

Kenmerk *

99375809

Hamerstuk *

☐ Ja ☒ Nee

Voorgaande behandeling *

☐ Ja ☒ Nee

Gevolgen en juridisch kader

Gevolgen rijksbegroting *	☐ Ja	☒ Nee		
Gevolgen apparaatsuitgaven *	☐ Ja	☒ Nee		
Gevolgen voor regeldruk *	☐ Ja	☒ Nee		
Overeenstemming met JenV inzake wetgevingstoets *	☐ Ja	☐ Nee	☐ Niet geselecteerd voor toetsing	☒ N.v.t.
Overeenstemming met BZK inzake constitutionele toets *	☐ Ja	☐ Nee	☐ Niet geselecteerd voor toetsing	☒ N.v.t.
Overeenstemming met JenV inzake fouten- en misbruiksignalering *	☐ Ja	☐ Nee, met bijlage	☐ Nee, zonder bijlage	☒ N.v.t.
Aan EU Notificatie voldaan *	☐ Ja	☐ Nee	☒ N.v.t.	
Verplichting int. verdragen en/of Europese regelgeving *	☐ Ja	☒ Nee		

Interdepartementale afstemming

Overeenstemming BZK inzake Uitvoerbaarheidstoets decentrale overheden (UDO) binnen Europees Nederland en/of Caribisch Nederland	☐ Ja	☐ Nee	☒ N.v.t.
Overeenstemming Caribisch Nederland: is er sprake van comply or explain? Licht toe	☐ Comply	☐ Explain	
Overeenstemming Aruba, Curaçao en Sint Maarten *	☐ Ja	☐ Nee	☒ N.v.t.
Ambtelijk afgestemd *	☐ Ja	☐ Nee	☒ N.v.t.
Overeenstemming bereikt op ambtelijk niveau *	☐ Ja	☐ Nee	☒ N.v.t.

Contactpersonen

	Contactpersoon 1	Contactpersoon 2
Naam *	Persoonsgegevens	Persoonsgegevens
Afdeling *	LG&S	DG LGS
Telefoonnummer *	Persoonsgegevens	Persoonsgegevens
E-mailadres *	Persoonsgegevens @minInv.nl	Persoonsgegevens @minInv.nl

Ministerie van Landbouw, Visserij,
Voedselzekerheid en Natuur

Directoraat Generaal
Landelijk Gebied en Stikstof

Auteur

Persoonsgegevens

T Persoonsgegevens

Persoonsgegevens@minlnv.nl

Datum

13 juni 2025

Kenmerk

DGLGS / 99300823

nota

TER ADVISERING

Kopie aan

Bijlage(n)

Parafenroute

Persoonsgegevens	Persoonsgegevens	TLG	Persoonsgegevens	TLG
Persoonsgegevens				

Aanleiding

Het kabinet heeft in het Regeerprogramma aangegeven de op KDW gebaseerde omgevingswaarden uit de Omgevingswet te halen en te vervangen voor een juridisch houdbaar alternatief. Tijdens het debat van 22 mei jl. heeft de minister van LNVN bij de appreciatie van de motie Vedder/Grinwis¹ aangegeven voor de zomer een voorstel in internetconsultatie te brengen. In deze nota wordt een voorstel gedaan over vormgeving van het alternatief in de vorm van wettelijke vastlegging van sectorale emissiedoelen.

Advies

De MCEN wordt geadviseerd:

- De huidige omgevingswaarden gebaseerd op het percentage van stikstofgevoelige N2000-gebieden onder de KDW te vervangen door omgevingswaarden gebaseerd op wettelijke sectorale emissiedoelstellingen voor 2035, met 2019 als basisjaar.
 - De keuze voor emissiedoelen sluit aan bij de lijn van het kabinet om in het stikstofbeleid de omslag te maken van depositie naar emissiebeleid en bij de brief van 25 april waarin is aangegeven het alternatief te baseren op emissiedoelen.
 - Een wettelijke verankering wordt geadviseerd met het oog op onder andere een zo stevig mogelijk onderbouwing bij de Raad van State en politiek draagvlak voor het nog in te dienen wetsvoorstel.
- De sectorale doelstellingen uit de brief van 25 april (50 procent reductie voor mobiliteit, 42-46 procent voor landbouw en 50 procent emissiereductie voor industrie) als uitgangspunt te nemen.
- Ter onderbouwing in het voorstel op te nemen dat het Programma stikstofreductie en natuurherstel wordt geactualiseerd met aanvullende maatregelen, zoals die door de MCEN worden besloten.
- In te stemmen met het nader uitwerken van een wetsvoorstel en Memorie van toelichting ten behoeve van de internetconsultatie voor de zomer.

Ontvangen BPZ

¹ Motie 35334 – 389

5. Na de internetconsultatie het wetsvoorstel, ter besluitvorming voor te leggen aan de MR en vervolgens voor te leggen aan de Raad van State.

Kenmerk
DGLGS / 99300823

Als alternatief kan ook worden overwogen om in plaats van wettelijke doelstellingen een programma van maatregelen wettelijk vast te leggen. Dit pakket van maatregelen is zoveel mogelijk gericht op het halen van de Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR). Sectorale doelstellingen worden in het programma vastgelegd.

Toelichting

Ad 1) Alternatief in de vorm van wettelijke sectorale doelstellingen

- Het kabinet heeft in het Regeerprogramma aangegeven de omslag te maken van depositiebeleid naar emissiesturing. Daartoe heeft het aangekondigd de huidige omgevingswaarden gebaseerd op de KDW uit de wet te halen en te vervangen door een juridisch houdbaar alternatief. In de brief van 25 april heeft het kabinet dit nader geconcretiseerd en aangegeven het alternatief te baseren op emissiedoelen.
- Voorgesteld wordt om deze emissiedoelstellingen op te nemen als wettelijke doelstellingen. Daarbij dient opgemerkt te worden dat het vervangen van de huidige KDW-omgevingswaarden voor een alternatief, ongeacht de vorm, niet zal leiden tot een versoepeling van individuele vergunningverlening.
- Het uit de wet halen van de huidige omgevingswaarden dient gemotiveerd te worden. De Afdeling Advisering van de Raad van State² heeft bij het wetsvoorstel van de Wet stikstofreductie en natuurverbetering (Wsn) geadviseerd stikstofdoelen als resultaatsverplichtende waarden wettelijk te borgen, voor een robuuste en duurzame borging van het nemen van maatregelen.

Ad 2) Hoogte van emissiedoelstellingen

- In de brief van 25 april heeft het kabinet drie sectorale emissiedoelen opgenomen voor 2035, te weten 50 procent emissiereductie voor sector mobiliteit inclusief bouw, 50 procent reductie voor de industrie, en 42-46 procent emissiereductie voor de landbouw ten opzichte van 2019.
- Deze doelstellingen dienen op dit moment ook als uitgangspunten bij het samenstellen van een aanvullend pakket aan maatregelen door de MCEN.

Ad 3) Actualisering van het Programma stikstofreductie en natuurherstel

- In aanvulling op wettelijke doelstellingen geldt dat het vaststellen van een (aanvullend) pakket aan maatregelen de onderbouwing van het wetsvoorstel versterkt en ook verplicht is als het aannemelijk is dat de doelstellingen, op basis van de bestaande inzet en prognoses, niet worden gehaald (art 3:10 OW). Dat is op basis van de huidige opbrengst van maatregelen gericht op het reduceren van stikstofemissies het geval. Wel is het zo dat de monitoring nog niet is ingericht op emissiedoelstellingen. Inzichten hiervan zullen worden betrokken bij nadere invulling van het programma.
- Geadviseerd wordt om met de uitkomsten van de MCEN het bestaande Programma stikstofreductie en natuurherstel te herzien en actualiseren.

² Kamerstukken II 2020/21, 35600, nr. 4

Directoraat Generaal
Landelijk Gebied en Stikstof

- Daarnaast kan dit pakket van maatregelen – mits het op tijd is vastgesteld – ook dienen ter ondersteuning om het wetsvoorstel met een positief advies langs de Raad van State te krijgen.

Kenmerk
DGLGS / 99300823

Hoewel een voorstel voor (de invulling van) een concreet programma van maatregelen nog niet hoeft te zijn vastgesteld als onderdeel van een juridisch houdbaar alternatief, is de timing rondom de besluitvorming van het maatregelenpakket en bijkomende financiën wel van belang. *Ad 4) Opdracht tot uitwerken van wetsvoorstel en Memorie van Toelichting*

- De motie Vedder/Grinwis, in combinatie met de interpretatie van de minister van LVVN, vraagt om nog voor het zomerreces een voorstel in internetconsultatie te brengen. Er wordt op dit moment naar gestreefd om een concreet voorstel voor een wetsvoorstel inclusief Memorie van Toelichting voor te leggen aan de MCEN op 8 juli.
- De termijn voor de internetconsultatie is in de praktijk tussen de vier en zes weken. Gelet op het feit dat de consultatieronde en de uitvoeringstoetsen in het zomerreces vallen, is het voorstel dit op minimaal zes weken te stellen.
- Na de internetconsultatie wordt het wetsvoorstel na de zomer ingediend bij de Raad van State.

Ad 5) Gelijktijdige indiening

- Geadviseerd wordt om de huidige omgevingswaarden niet apart uit de wet te halen, maar direct een alternatief voor vervanging, in de vorm van wettelijke sectorale emissiedoelen, onderdeel van het voorstel te maken. Daarmee wordt het alternatief onderdeel van de onderbouwing op basis waarvan het uit de wet halen van de KDW-omgevingswaarden sterker wordt gemotiveerd. Dit komt tegemoet aan de afspraak uit het Hoofdlijnenakkoord.
- Om de internetconsultatie te starten heeft een (aanvullend) pakket van maatregelen op basis waarvan het Psn kan worden geactualiseerd nog niet rond te zijn. Het volstaat om bijvoorbeeld aan te geven dat het kabinet voornemens is om een passend pakket van maatregelen vast te stellen.

Alternatieve invulling op basis van borging van maatregelenpakket

- Bij deze alternatieve invulling worden er geen wettelijk emissiedoelen vastgelegd. Borging vindt plaats via een vastgelegd maatregelenpakket met daarin vastgelegde sectorale emissiedoelen.
- Emissiedoelstellingen op wetsniveau garanderen in zichzelf immers niet dat natuurdoelstellingen van de VHR gehaald worden. De VHR is en blijft het doel om op te sturen en te monitoren. Bij deze invulling wordt erop ingezet een maatregelenpakket in te richten, te monitoren en te sturen op de VHR.
- Aan de hand van een generieke aanpak aangevuld met gebiedsgericht beleid, kunnen Rijk en provincies onderbouwen met welke bron- en natuurmaatregelen behoud en herstel in de N2000-gebieden wordt geborgd en hoe daarmee wordt voldaan aan de VHR-vereisten.
- Ter borging van dat maatregelenpakket valt – ook als geen omgevingswaarden worden vastgesteld – te overwegen een landelijk programma voor te schrijven dat gericht is op vermindering van stikstofemissies en het realiseren van de instandhoudingsdoelstellingen.

MCE&N 17 juni 2025: Stand van zaken (ambtelijk)

1. Inleiding:

De MCE&N werkt sinds 25 april aan de uitvoering van de genomen besluiten uit het startpakket en aan een samenhangend vervolgpakket om Nederland gaandeweg van het slot te halen en duurzaam mogelijk te maken dat vergunningverlening, economische bedrijvigheid van alle sectoren en het benodigde natuurherstel gerealiseerd worden op een geborgde manier.

De MCE&N bevindt zich daarmee nu in een tweede fase: van verdere uitwerking & besluitvorming (inclusief financiële aspecten) enerzijds en uitvoering anderzijds. Dit is een én-én aanpak, besluitvorming en executie. Aan deze én-én aanpak wordt gewerkt volgens de vastgestelde aanpak in de MCE&N van 27 mei. Zo ligt deze MCE&N bijvoorbeeld een notitie voor het vervangen van de KDW en een routekaart voor spoor 1 en 2 voor (in samenhang) en deze aanpak vindt ook zijn plek in een planningsbrief aan de Kamer.

Binnen het werk van de MCE&N wordt hieronder op enkele punten de stand van zaken toegelicht.

Zo wordt er volop doorgewerkt aan het tot uitvoering brengen van de besluiten die in het startpakket zijn genomen (2.).

Op 17 juni en op 3 juli zal een vervolg en verdieping worden gegeven op de eerdere Catshuissessies (3.).

Op 18 juni is een commissiedebat Stikstof en Mestbeleid voorzien waarbij de werkzaamheden van de MCE&N ongetwijfeld ook behandeld zullen worden (4.).

De Kamer heeft zich 10 juni uitgesproken over een aantal moties en zal deze week stemmen over een eerste zogenoemde controversieel lijst (5.).

Verder wordt er momenteel ook gesproken in de HCEU en de REA over de aanvraag voor derogatie (6.).

Als laatste wordt er stilgestaan bij enkele overige ontwikkelingen (7.) en de meest actuele planning (8.)

2. Stand van zaken uitvoering:

Voor de samenhangende werkzaamheden en planning van spoor 1 en 2 ligt op deze MCEN een spoorboek voor. Daarnaast worden er nu al concrete stappen gezet om onderdelen van de uitvoeringsagenda zo snel als mogelijk tot praktijk te brengen.

Zo zijn er op het gebied van concrete natuurherstelmaatregelen en verbetering van de natuurmonitoring gesprekken gevoerd met provincies en met BIJ12. Deze gesprekken zien op de vragen in welke gebieden de mogelijke natuurherstelmaatregelen uitgevoerd kunnen worden.

Verder wordt met die partijen gewerkt aan inzicht in de daadwerkelijke stand van de natuur, in het bijzonder door het intensiveren van het 'verbeterprogramma monitoring'. Er wordt hard gewerkt aan de brede beëindigingsregeling, én aan de extensiveringsregeling en de vervolgbesluiten op doelsturing. Waarbij de huidige planning voor extensiveringsregeling is dat deze in juli, en de beëindigingsregeling in september ter notificatie worden aangeboden in Brussel.

Ook met andere partners is contact geweest. Er is intensief overleg gevoerd met de partijen die betrokken zijn bij de Veluwe en de Peel. Voor de zomer wordt een concreet voorstel tot uitwerking van de zoneringsaanpak in die gebieden voorgelegd. Provincies hebben daarbij verzocht om samen met andere partijen in deze gebieden een 'botsproef' uit te voeren die de opbrengst van de maatregel tbv additionaliteit in kaart brengt. Voor de uitvoering van andere maatregelen is bij de RVO, NVWA, Staatsbosbeheer en de

Regieorganisatie Landelijk Gebied een uitvoeringstoets uitgezet. Daarin is gevraagd om vanuit eigen rol en verantwoordelijkheden een reflectie te geven op de maatregelselectie zoals die naar het kennisconsortium is gestuurd. Dit is behulpzaam om later tot uitvoerbare en toepasbare maatregelen te komen.

3. *Catshuissessies medeoverheden en maatschappelijke partijen:*

In de middag van dinsdag 17 juni en op 3 juli zal een vervolg worden gegeven op de eerdere Catshuissessies met de medeoverheden, respectievelijk maatschappelijke partijen.

De Catshuissessies zijn ruim gepland, om een verdieping op eerdere gesprekken te zoeken. Met deelnemers zijn de sessies voorbesproken, waarbij een breed gedeelde wens is om in een constructief gesprek concrete stappen te zetten. Daarnaast is er interesse in de ambitie die het kabinet heeft op dit onderwerp gegeven de demissionaire status.

Daarnaast is het aannemelijk dat partijen rondom de Catshuissessies enkele eigen suggesties zullen publiceren. Zo is bekend dat het IPO in samenspraak met enkele maatschappelijke partijen aan een dergelijk voorstel werkt. Tijdens de Catshuissessies is ook ruimte ingebouwd om te spreken over de gezamenlijke communicatie.

4. *Commissiedebat stikstof en mestbeleid:*

Op 18 juni vindt het Commissiedebat stikstof en mestbeleid plaats. Hier kan een breed scala aan onderwerpen langskomen, zoals de legalisatie van PAS-melders, het advies van de RvS met betrekking tot de rekenkundige ondergrens, de mestproblematiek en de mogelijke aanvraag van derogatie. Het is de verwachting dat ook de werkzaamheden van de MCE&N betrokken zullen worden bij het debat.

Zoals toegezegd in het plenaire debat van 22 mei wordt er voor dit commissiedebat een planningsbrief verzonden. De planningsbrief gaat in op de aankomende beleidsbrieven, wetgeving, regelingen en andere stappen die vanuit LVVN worden ondernomen en die de Kamer worden toegezonden. Dit biedt de Kamer procesmatig inzicht in het brede spectrum van werkzaamheden waar LVVN momenteel beleid op aan het ontwikkelen is. Deze planningsbrief is gevoegd bij de stukken van deze MCEN.

5. *Moties en controversieel lijst:*

Tijdens het debat over de val van het kabinet zijn meerdere moties ingediend. De moties Yesilgöz-Zegerius (ten minste doorgaan met een aantal dossiers waaronder stikstof (en een reeks andere onderwerpen)) en Van der Plas (onverminderd doorgaan met de vier sporen van de MCE&N) lagen ter stemming voor op dinsdag 10 juni. De motie Yesilgöz-Zegerius is verworpen en de motie Van der Plas is aangehouden.

Dit betekent echter niet dat de MCEN haar werkzaamheden moet staken. De motie Yesilgöz-Zegerius zag op een breed aantal onderwerpen waarvan ook verscheidene onderwerpen reden kunnen zijn geweest om geen steun te geven. Op woensdag 18 juni wordt er gestemd over de eerste zogenoemde controversieel lijst. Hier geeft de Kamer aan welke dossiers zij controversieel acht en hier tot het aantreden van een nieuw kabinet verzoekt geen substantiële vervolgstappen te zetten.

6. *Derogatie mest:*

Volgens de Nitraatrichtlijn mag maximaal 170 kg stikstof (N) per hectare aan dierlijke mest op het land worden geplaatst. Daarvan kan worden afgeweken via een zogenoemde

derogatie. In het Hoofdlijnenakkoord is opgenomen dat het kabinet in zal zetten op een nieuwe derogatie van de Nitraatrichtlijn.

Om die inzet vorm te geven dient bij de Europese Commissie een aanvraag te worden ingediend. De minister van LVVN heeft in de Tweede Kamer toegezegd om voor de zomer 2025 een aanvraag te doen, tevens roept de aangenomen motie Bromet ook hiertoe op. In de Stuurgroep Tactiek & Timing van 2 juni is afgesproken om voor de zomer een derogatieverzoek in te dienen. Gezien de Europese en diplomatieke component van dit onderwerp is besloten formele besluitvorming via de HCEU (12 juni)-REA (17 juni)-MR (20 juni) route te laten verlopen. Daarbij geldt dat het voorlopige MCEN maatregelenpakket zoals deze is aangeboden aan het consortium ook rekening houdt met behoud van derogatie (in tegenstelling tot de PBL-raming), omdat het maatregelenpakket is afgezet tegen de feitelijke situatie 2019 (toen een volledige derogatie gold). MCEN en voorbereidende (hoog-)ambtelijke overleg zullen geïnformeerd blijven worden; vanzelfsprekend zal ook de TK geïnformeerd worden.

7. Overige ontwikkelingen:

Kennisvraag

Een consortium onder leiding van het PBL heeft de kennisvraag van de MCE&N ontvangen. Naar verwachting levert het consortium begin juli een resultaat op. Hier zou in de MCE&N van 1 juli bij kunnen worden stilgestaan. Het verdient aandacht dat de resterende planning tot aan het zomerreces zeer beperkt is en mogelijke bijstelling van het aangeleverde maatregelenpakket dan binnen zeer korte tijd zal moeten plaatsvinden.

Rekenkundige ondergrens

In de MCE&N van 10 juni lag een concept Kamerbrief over de rekenkundige ondergrens voor. Na de MCE&N is verder interdepartementaal (ambtelijk en bestuurlijk) contact geweest over de concept brief. Dit heeft tot een reeks aan wijzigingen in de concept brief geleid die vervolgens is geagendeerd op de MR; daar is besloten tot een proces voor afronding van de brief met het oog op uitsturen.

Gesprekken maatschappelijke partijen

In aanvulling op hetgeen hierboven genoemd is bij de voorbereiding van Catshuis-sessies met medeoverheden en maatschappelijke partijen, vindt onverkort veel contact plaats met diverse maatschappelijke spelers. Afgelopen week vond onder meer een gesprek plaats tussen MOB en LVVN, hetgeen overigens niet tot bijstellingen leidde van hun voornemen tot verdere rechtsgang; verder vond afgelopen week de eerste 'strategische dialoog-tafel Landbouw' plaats, dat bood eveneens gelegenheid met enkele partijen bij te spreken.

8. Planning:

Hieronder volgt de huidige planning, die de komende periode bijgesteld/ aangevuld kan worden, afhankelijk van de voortgang en de oordeelsvorming in de Kamer (over inhoudelijke en financiële onderwerpen).

Wanneer?	Wat?
17 juni	MCEN (voorbereiding wetgeving voor uit de wet halen van de KDW; spoorboek spoor 1 en spoor 2 (inclusief planning); voorbereidingen Catshuissessies)
17 juni	Catshuissessie medeoverheden
18 juni	TK Commissiedebat stikstof en mest

20 juni	MR
1 juli	MCEN (eerste antwoord kennisinstellingen en eerste analyse opties voor verwerking; financiële aanpak/inrichting (onder voorbehoud); stand van zaken uitvoering; EU/internationaal).
3 juli	Catshuissessie maatschappelijke partijen
4 juli	MR
8 juli	MCEN, (mede op basis van kennisinstellingen: richtinggevende besluitvorming pakket uitvoering en uitwerking & besluitvorming; eventuele rest-opdracht om in de zomer ambtelijk verder gereed te maken voor besluitvorming in augustus (inclusief eventueel financiële aspecten).
8 juli	Havenoverleg Rotterdamse Haven (Deltalinqs)
11 juli	MR
11 t/m 29 augustus	Definitieve besluitvorming over vervolgstap-/ pakket uitvoering en uitwerking & besluitvorming

Handtekening bewindspersoon

Persoonsgegevens

Minister van Economische Zaken

Rijksoverheid

Aanbiedingsformulier voor MCE&N

Van 1 *

Type voorstel *

Aanbieding

Minister van Economische Zaken

Brief aan de Tweede Kamer

Titel *

Titel en inhoud

Onderzoek economische effecten stikstofproblematiek

Openbare toelichting op inhoud en doelstelling van het voorstel *

Op verzoek van de Tweede Kamer is een onderzoek uitgevoerd naar de economische en milieu-effecten van de stikstofproblematiek. Onderzoeksinstituten SEO en CE Delft hebben het eindrapport van het onderzoek opgeleverd. De Tweede Kamer is toegezegd dit onderzoek, met kabinetsappreciatie voor het zomerreces te ontvangen.

De netto schade (€4,1 mrd. in het basisscenario) is door substitutie-effecten volgens het onderzoek aanzienlijk lager dan het omzetverlies als gevolg van projecten die geen vergunning krijgen (€30,7 mrd.). Er is echter een aantal redenen waarom deze effecten zorgelijker zijn dan de cijfers op het eerste gezicht suggereren. Ten eerste zijn er aspecten die niet gemodelleerd zijn, maar zeker op de langere termijn wel heel groot kunnen zijn, zoals de schade aan het vestigingsklimaat. Ten tweede zijn de gevolgen voor geraakte burgers en bedrijven groot. Ten derde laat het onderzoek zien dat de schade van stikstof niet alleen bestaat uit minder vergunningverlening, maar ook uit welvaartsverlies door stikstofemissies in termen van gezondheids- en natuurschade.

Toelichting niet geschikt voor openbaarmaking

Voorgesteld besluit *

Instemmen met agendering in onderraad of ministerraad.

Datum aanbieding *

Behandeltraject

23-jun-2025

Kenmerk *

DGED-AEP / 99538204

Hamerstuk *

☐ Ja ☒ Nee

Voorgaande behandeling *

☐ Ja ☒ Nee

Gevolgen en juridisch kader

Gevolgen rijksbegroting *

☐ Ja☒ Nee

Gevolgen apparaatsuitgaven *

☐ Ja☒ Nee

Gevolgen voor regeldruk *

☐ Ja☒ Nee

Overeenstemming met JenV inzake wetgevingstoets *

☐ Ja☐ Nee☐ Niet geselecteerd voor toetsing☒ N.v.t.

Overeenstemming met BZK inzake constitutionele toets *

☐ Ja☐ Nee☐ Niet geselecteerd voor toetsing☒ N.v.t.

Overeenstemming met JenV inzake fouten- en misbruiksignalering *

☐ Ja☐ Nee, met bijlage☐ Nee, zonder bijlage☒ N.v.t.

Aan EU Notificatie voldaan *

☐ Ja☐ Nee☒ N.v.t.

Verplichting int. verdragen en/of Europese regelgeving *

☐ Ja☒ Nee

Interdepartementale afstemming

Overeenstemming BZK inzake Uitvoerbaarheidstoets decentrale overheden (UDO) binnen Europees Nederland en/of Caribisch Nederland

☐ Ja☐ Nee☒ N.v.t.

Overeenstemming Caribisch Nederland: is er sprake van comply or explain? Licht toe

☐ Comply☐ Explain

Overeenstemming Aruba, Curaçao en Sint Maarten *

☐ Ja☐ Nee☒ N.v.t.

Ambtelijk afgestemd *

☒ Ja☐ Nee☐ N.v.t. in

DO en DGO landelijk gebied en stikstof

Overeenstemming bereikt op ambtelijk niveau *

☒ Ja☐ Nee☐ N.v.t.

Overeenstemming bereikt met

☒ AZ☐ A&M☐ BHO☒ BZ☐ BZK☒ Def☒ EZ☒ Fin

☒ I&W☒ J&V☒ KGG☒ LVVN☐ OCW☒ SZW☒ VRO☐ VWS

Omschrijving geschilpunten

Contactpersonen

Naam *

Contactpersoon 1

Persoonsgegevens

Contactpersoon 2

Persoonsgegevens

Afdeling *

AEP, EZ

DG LGS, LVVN

Telefoonnummer *

Persoonsgegevens

E-mailadres *

Persoonsgegevensaminezk.nl

PersoonsgegevensminInv.nl

Handtekening bewindspersoon

Persoonsgegevens

Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Rijksoverheid
Aanbiedingsformulier
voor MCE&N

Van 1 *

Type voorstel *

Aanbieding

Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Notitie

Titel *

Titel en inhoud

Robuuste vervolgstappen maatregelenpakket spoor 2

Openbare toelichting op inhoud en doelstelling van het voorstel *

Aan de MCEN wordt een besluit gevraagd ten aanzien van de vormgeving van het maatregelenpakket (spoor 2).

Toelichting niet geschikt voor openbaarmaking

Voorgesteld besluit *

Instemmen met het voorstel.

Datum aanbieding *

Behandeltraject

27-jun-2025

Kenmerk *

99656360

Hamerstuk *

☐ Ja ☒ Nee

Voorgaande behandeling *

☐ Ja ☒ Nee

Gevolgen en juridisch kader

- Gevolgen rijksbegroting * ☐ Ja ☒ Nee
- Gevolgen apparaatsuitgaven * ☐ Ja ☒ Nee
- Gevolgen voor regeldruk * ☐ Ja ☒ Nee
- Overeenstemming met JenV inzake wetgevingstoets * ☐ Ja ☐ Nee ☐ Niet geselecteerd voor toetsing ☒ N.v.t.
- Overeenstemming met BZK inzake constitutionele toets * ☐ Ja ☐ Nee ☐ Niet geselecteerd voor toetsing ☒ N.v.t.
- Overeenstemming met JenV inzake fouten- en misbruiksignalering * ☐ Ja ☐ Nee, met bijlage ☐ Nee, zonder bijlage ☒ N.v.t.
- Aan EU Notificatie voldaan * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Verplichting int. verdragen en/of Europese regelgeving * ☐ Ja ☒ Nee

Interdepartementale afstemming

- Overeenstemming BZK inzake Uitvoerbaarheidstoets decentrale overheden (UDO) binnen Europees Nederland en/of Caribisch Nederland ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Overeenstemming Caribisch Nederland: is er sprake van comply or explain? Licht toe ☐ Comply ☒ Explain

Extra veld voor toelichting *

NVT

Overeenstemming Aruba, Curaçao en Sint Maarten * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.

Ambtelijk afgestemd * ☒ Ja ☐ Nee ☐ N.v.t. in DGO E&N

Overeenstemming bereikt op ambtelijk niveau * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.

Contactpersonen

	Contactpersoon 1	Contactpersoon 2
Naam *	Persoonsgegevens	
Afdeling *	LG&S, TLG	LG&S, TLG
Telefoonnummer *	Persoonsgegevens	
E-mailadres *	Persoonsgegevens @minInv.nl	Persoonsgegevens @minInv.nl

Robuuste vervolgstappen maatregelenpakket spoor 2

Versie 27 juni 2025

I. Inleiding

Per Kamerbrief van 25 april jl. heeft het kabinet aangegeven tijdens de augustusbesluitvorming robuuste vervolgstappen te willen zetten op o.a. een maatregelenpakket om Nederland van het slot te halen; steeds in samenhang met de overige besluiten van de MCEN (zoals systeemwijzigingen).

Ter voorbereiding op besluitvorming worden richtinggevende keuzes gevraagd aan de MCEN ten aanzien van de omvang van het pakket. Op basis van deze keuze, wordt in de MCEN van 8 juli een voorstel voor een maatregelenpakket voorgelegd.

II. Besprekpunten

- De MCEN wordt gevraagd een keuze te maken voor een van onderstaande opties:
 - Optie 1: "grote sprong vooruit": een totaalpakket aan maatregelen om de vastgestelde reductiedoelen in 2035 te halen inclusief dekking van circa 15,5 – 18,5 miljard euro en de benodigde borging, in lijn met motie-Grinwis/Vedder.¹ Dit sluit aan bij de oorspronkelijke oriëntatie van de MCEN; en is de voorkeursoptie van de minister van LVVN. Hierbij is een essentiële vraag hoe deze optie gefinancierd kan worden.
 - Optie 2: "continuïteit en vooruit": het vormgeven en financieren van een aantal zorgvuldige stappen, evenredig over alle sectoren, die in balans zijn (deelpakket) op basis van een criteriaweging. Deze intensivering kan voor de landbouwmaatregelen deels gedekt worden uit het restant van de landbouwenveloppe uit het Hoofdpijnenakkoord (HLA). Op een later moment kan besluitvorming plaatsvinden over aanvullende maatregelen inclusief bijbehorende dekking.
 - Optie 3: "geen nieuwe stappen": nu aandacht op het uitvoeren van de reeds genomen besluiten en verdergaande besluiten op een later moment in samenhang bezien; waarbij nadrukkelijk staand beleid en gemaakte afspraken geïnventariseerd en gepresenteerd zullen worden. Deze variant heeft geen omvangrijke/nieuwe financiële consequenties.

III. Kernpunten

- De MCEN heeft sectorale reductiedoelen vastgesteld waarmee zij, samen met ontwikkelingen in spoor 1, beoogt Nederland van het slot te halen; die doelen zijn een invulling van de evenredige bijdrage van alle sectoren.
 - Deze reductiedoelen zijn vastgesteld op een emissiereductie van 42-46% in de landbouw en 50% in mobiliteit en industrie in het jaar 2035, ten opzichte van 2019.
 - De Kamer dringt met o.a. de motie-Grinwis/Vedder² aan op het rond Prinsjesdag presenteren van een totaalpakket aan maatregelen ten einde het weer op gang brengen van de vergunningverlening.
 - Tevens geldt, voor juridische zaken Procespositie, dat een geborgd maatregelenpakket, waarmee met voldoende zekerheid het beoogde reductiepercentage op weg naar 2035 behaald wordt, van invloed is op de kansen van de Staat en anderen. De mate waarin dat maatregelenpakket én de borging groter zijn maakt de kans van slagen in juridische procedures groter, en andersom (minder maatregelen/borging verkleint de kans op het slagen van juridische procedures). Procespositie
- Procespositie
- Het geniet daarom de nadrukkelijke voorkeur om bij augustusbesluitvorming over een totaalpakket aan maatregelen te besluiten inclusief bijbehorende borging en financiële dekking.

¹ Kamerstuk 35334, nr. 388

² Kamerstuk 35334, nr. 388

- In het belang van een stevige borging is voor alle opties, en in het bijzonder optie 1, door leden van de MCEN gewezen op de mogelijkheid tot normeren/beprijzen.
- Er zijn scenario's waarin nu geen complete besluitvorming plaats kan vinden over een totaal maatregelenpakket. Dit mede omdat de tot nu toe uitgewerkte optie om dit te bereiken gepaard gaat met een zeer grote financieringsopgave; haalbaarheids- en impactvraagstukken (zoals o.a. blijkt uit de analyse van de kennisinstellingen, medeoverheden en uitvoeringspartners).
- Tegen die achtergrond, en vanuit bestuurlijke verantwoordelijkheid, is tevens een alternatief scenario uitgewerkt dat vanwege de omvang eenvoudiger in te passen is in de beschikbare middelen. Daarmee zullen de doelstellingen van de MCEN op dit moment niet bereikt worden. Wel wordt hiermee opnieuw een stap gezet in het vlot trekken van de vergunningverlening.

IV. Mogelijke invulling maatregelpakketten

Optie 1: Grote sprong vooruit

- In de voorbije periode is ingevuld welke combinatie van maatregelen kan leiden tot het behalen van de door het kabinet vastgestelde reductiedoelen. Er heeft echter geen besluitvorming plaatsgevonden over het daadwerkelijk treffen van deze maatregelen.
- Indien u ervoor kiest tijdens de augustusbesluitvorming in te willen zetten op een pakket waarmee – evenredig voor alle sectoren – voldaan kan worden aan de vastgestelde reductiedoelen, wordt voorgesteld om dit te doen op basis van de selectie van maatregelen zoals deze eerder in de MCEN heeft voorgelegd. In bijlage 1 is opgenomen welke maatregelen dit betreft.
- Dit heeft nadrukkelijk de voorkeur van de minister van LNV; dit zou van iedereen inclusief betrokken vakdepartementen vergen dat omvangrijke dekkingsopgave gerealiseerd moet worden.
- Nadrukkelijk aandachtspunt is de financiële omvang van dit pakket. De dekkingsopgave bij deze optie bedraagt 15,5 – 18,5 miljard euro. Op dit moment is er nog geen zicht op voldoende middelen om dit totaalpakket te dekken. Dat leidt vanuit LNV in beginsel tot een beroep op het generaal beeld voor de LNV maatregelen.
- Met dit totaalpakket is nog niet gezegd dat aan de doelstellingen van de MCEN wordt voldaan, waaronder het vlot trekken van de vergunningverlening. Uit de reactie van de kennisvraag die aan het kennisconsortium is voorgelegd, kan blijken dat aanvullende maatregelen of een aanvullende inzet op borging (specifiek en algemeen) noodzakelijk zijn.
- N.B. essentieel voor de slagingskans van een totaalpakket is de mogelijkheid om weer vergunningen te verlenen. Indien dit slechts beperkt mogelijk blijft, zijn sommige maatregelen niet (volledig) uitvoerbaar.

Optie 2: Continuïteit en vooruit

- Als alternatief kan ook gekeken worden naar een vervolg op het startpakket.
- Concreet betekent dit: in ieder geval maatregelen treffen voor zover het budgettaire beslag het restant van de bij het HLA-beschikbaar gestelde landbouwenveloppe (€ 5 miljard incidenteel, € 500 miljoen structureel) niet overstijgt; mogelijk aan te vullen met additionele dekking (onderbouwen met (bestaande) middelen).
- Bij het startpakket is besloten tot een maatregelpakket met een omvang van € 2,2 miljard incidenteel en € 213 miljoen structureel. De incidentele middelen komen voor € 1,6 miljard voort uit de HLA-enveloppe en voor € 600 miljoen uit de Voorjaarsnota, de structurele middelen komen ook uit de HLA-enveloppe. Van de HLA-enveloppe is nog € 2,6 miljard incidenteel en € 287 miljoen structureel beschikbaar.
- Bij dit pakket zal vanzelfsprekend gewerkt worden aan een goede balans; oog zijn voor haalbaarheid; en zal op eerder geformuleerde aandachtspunten (zoals toelichting/verduidelijking borging) werk verzet worden.
- Het vertrekpunt om tot samenstelling van een dergelijk deelpakket te komen, is de selectie van maatregelen geweest uit het totaalpakket. In bijlage 2 is daartoe een voorstel opgenomen met o.a. de onderwerpen landbouwinnovatie, doelsturing en ANB waaraan desgewenst ook andere zaken toegevoegd kunnen worden (bijvoorbeeld zonering).

- Dit deelpakket zou een intensivering van het startpakket betreffen waarbij maatregelen tegen een aantal criteria zijn gewogen. De kosten hiervan passen grotendeels binnen het restant uit de landbouwenveloppe die bij het HLA beschikbaar is gesteld. Gegeven de herkomst van de middelen, de uitkomsten van de eerdere interdepartementale inventarisatie bij andere departementen, ligt het in de rede om deze middelen binnen het LVVN-domein te besteden.
- Ook bij een deelpakket is van belang dat de beoogde effecten van maatregelen voldoende geborgd zijn (mede in het licht van lopende rechtszaken).
- Aandachtspunt bij deze aanpak is de financiering en vormgeving van maatregelen in andere sectoren dan de landbouwsector.
- Het gevolg van kiezen voor optie 2 is dat de doelstellingen van de MCEN niet op dit moment zullen worden bereikt. Het voortzetten van de deze aanpak inclusief vervolgbesluitvorming over aanvullende maatregelen zal noodzakelijk zijn om vergunningverlening weer breder mogelijk te maken.
- Tevens zullen overige doelen volgend uit het HLA voor zover voorzien is dat zij gedekt worden uit de landbouwenveloppe, niet ten uitvoering gebracht kunnen worden tenzij hier alternatieve dekking voor gevonden wordt.

Tekstbox A: criteria opname maatregelen in volgend deelpakket

De onderstaande criteria zijn betrokken bij het voorstel te komen welke maatregelen op te nemen in een volgend deelpakket:

- Urgentie van een maatregel i.r.t. het realiseren van de opgave:
 - Voor maatregelen gericht op stikstofreductie en natuurherstel betreft dit de relevantie van een specifieke maatregel in relatie tot de opgave.
 - Kosteneffectiviteit en samenhang met andere opgaven zijn ook onderdeel van dit criterium.
 - Voor flankerende en ondersteunende maatregelen kan bijvoorbeeld gekeken worden in hoeverre een maatregel randvoorwaardelijk is om (indirect) tot stikstofreductie/natuurherstel te komen.
- Bijdrage aan andere opgaven: Een volgend deelpakket zal primair gericht op stikstofreductie en natuurherstel. Voor sommige maatregelen geldt echter dat zij ook (kunnen) bijdragen aan andere opgaven, zoals waterkwaliteit (KRW), klimaat en mest. Vanwege de samenhang met deze opgaven en het benutten van eventuele koppelkansen kan dit aanleiding zijn om deze op te nemen in een volgend deelpakket.
- Mogelijkheden voor gedeeltelijke uitvoering: Sommige maatregelen lenen zich beter voor gedeeltelijke financiering en daarmee uitvoering van de maatregel, dan andere.
- Mogelijkheden tot daadwerkelijke besteding van middelen: Mate waarin middelen uitgegeven kunnen worden. Om middelen te besteden, is vereist dat een maatregel tot uitvoering gebracht wordt. Voor sommige maatregelen is er een afhankelijkheid met andere trajecten (bijv. problemen rond vergunningverlening) waardoor het onwaarschijnlijk is dat middelen daadwerkelijk besteed kunnen worden.
- Borging, effectiviteit en doelmatigheid van maatregelen: de zekerheid dat een maatregel ook daadwerkelijk leidt tot het beoogde effect.

Optie 3: geen nieuwe stappen

- Afgelopen voorjaar heeft het kabinet besloten tot het startpakket. Tevens zijn er, in het kader van klimaatbeleid, besluiten genomen die een gunstig effect hebben op stikstofreductie.
- Het kabinet heeft o.a. besloten tot maatregelen op het gebied van vrijwillige beëindiging, een regionale maatwerkaanpak en verduurzaming van afvalverbrandingsinstallaties.
- U kunt besluiten om nadruk te leggen op het in uitvoering brengen van deze maatregelen.
- Hierbij zal ook inzichtelijk worden gemaakt welke stappen zijn gezet op basis van de besluitvorming van 25 april jl.; én daarnaast binnen het kabinet verder in kaart te brengen welke besluitvorming en activiteiten bijdragen aan aanzienlijke beoogde reductie van stikstofemissies om een zo compleet mogelijk beeld te kunnen schetsen (ter illustratie: de bijdragen van Defensie, de bijdragen van natuurbeleid).

- Het gevolg van dit besluit is echter wel dat er nu niet besloten wordt tot aanvullende maatregelen waardoor het behalen van de doelstellingen van de MCEN nu niet versneld wordt.

V. Dekkingsopties

- De kosten bij een totaalpakket overstijgen ruimschoots de beschikbare middelen. Ook voor de andere opties zal in meer of mindere mate verduidelijking gegeven moeten worden ten aanzien van de vormgeving van de dekking; al geldt daarvoor dat dekking te onderbouwen is (vanuit bestaande middelen).
- Er heeft een inventarisatie plaatsgevonden om te bekijken welke wegen er zijn om tot voldoende dekking te komen. Het vergt politieke besluitvorming om middelen uit deze opties in te zetten voor een totaalpakket.
- Indien wordt gekozen voor een totaalpakket, zal potentiële dekking verder worden ingevuld.
- De geïnventariseerde opties zijn o.a.:
 - Fondsen op diverse begrotingen
 - Rijksbegrotingen in brede zin
 - Bijdragen door de private sector (bijv. publiek-private samenwerking)

Bijlage 1: invulling totaalpakket

Met onderstaande maatregelen kan invulling gegeven worden aan de reductiedoelstellingen die het kabinet heeft vastgesteld.

Industrie

Maatregel (titel + beschrijving + instrumentatie)	Emissiereductie in 2035 (verwacht, in kton NH ₃ per jaar)	Kosten overheid (eenmalig + structureel)
Intensivering Aanpak Piekbelasters (API) Vervolg geven aan bestaande NH ₃ regeling (BAIP), afvallers eerste ronde een tweede kans geven.	0,55 kton NH ₃	Eenmalig: €85 mln.
Gebiedsgerichte aanpak industrie (waaronder Gelderland) Aanpak is gericht op terugdringen van NO _x emissies van industriële bedrijven in gebieden (zones) rond natuurgebieden met een focus op bedrijven die zijn vermeld op lijst piekbelasters	0,2 – 0,6 kton NO _x	Eenmalig: €50 mln.
Verduurzaming afvalverbrandingsinstallaties Aanscherping beprijzing afvalverbrandingsinstallaties, via aanscherping CO ₂ -heffing industrie of afvalstoffenbelasting (afhankelijk besluitvorming klimaat Tafel).	1,1 kton NO _x	Structureel p.j.: €-231 mln.
Totaal	0,55 kton NH ₃ 1,3 – 1,7 kton NO _x	Eenmalig: €130,8 mln. Structureel: €-231 mln. p.j.

Landbouw

Maatregel (titel + beschrijving + instrumentatie)	Emissiereductie in 2035 (verwacht, in kton NH ₃ per jaar)	Kosten overheid (eenmalig + structureel)
Doelsturing: managementmaatregelen De te behalen reductie van emissie op sectorniveau wordt vertaald naar een bedrijfsspecifieke emissienorm bijvoorbeeld uitgedrukt per fosfaatrecht of per dierplaats. Bedrijven die al veel maatregelen hebben genomen en dus een relatief lage stikstofemissie hebben per fosfaat- of dierrecht hoeven relatief minder stappen te zetten dan bedrijven die nog minder maatregelen hebben genomen en dus een relatief hoge stikstofemissie hebben per eenheid. Daarnaast gelden voor sommige onderdelen (bestaande) middelvoorschriften.	17 kton	Eenmalig 0,72 mld. (tot 2030) Eenmalig 1,04 (tot 2035) Deze kosten komen voort uit subsidies voor deze specifieke stappen en de uitvoeringskosten voor doelsturing.
Doelsturing: aanpassing stallen Via toepassing van emissiearme stalsystemen en technieken kan zowel in de intensieve veehouderij als in de melkveehouderij een forse geborgde reductie van emissies gerealiseerd worden. Inschatting is dat 10% van de stallen kan worden aangepast t/m 2030. Tot 2035 is een verdere uitrol mogelijk tot 40% – 50% van de huidige bedrijven. Belangrijke instrumenten hiervoor: • Investeringsubsidies en regelingen voor stallen (voortzetting/uitbreiding SBV-regelingen); • Stimuleren om in de sector de Best Beschikbare Technieken (BBT) in te zetten. Onderbouwd met o.m. wetenschappelijke WUR-studies.	10-13 kton	Eenmalig 0,61 mld. (tot 2030); Eenmalig 2,1 – 2,6 mld. (tot 2035). Deze kosten komen voort uit subsidies voor deze specifieke stappen.
Geborgd natuurlijk verloop: extensiveringsregeling melkveehouderij (korte termijn resultaat) Een snelle en stevige eerste stap bestaande uit de volgende instrumenten/uitwerking: • Melkveehouder kiezen ervoor om gedurende drie jaar 10 – 20% minder melkkoeien te houden;	0,6 kton	Incidenteel 0,6 mld. (reeds toegekend via startpakket)

- De bijbehorende fosfaatrechten worden permanent doorgehaald (plafond dus naar beneden). - Gedurende drie jaar daarna mag op bedrijfsniveau het aantal melkkoeien niet toenemen. - Uitgaande van totaal effect van 75.000 melkkoeien.		
<u>Geborgd natuurlijk verloop: vrijwillige beëindigingsregeling veehouderiilocatie</u> Een brede beëindigingsregeling die zo doeltreffend mogelijk bijdraagt, in het bijzonder aan de opgaven rond de urgente gebieden. Bij beëindiging worden de productierechten permanent doorgehaald en de veehouderiilocaties afgebroken.	9-10 kton	Incidenteel 1,3-3,3 mld. in 2030 en 3,3-5,3 mld. in 2035. (Exclusief toegekende 750 mln. uit het startpakket)
<u>Regionale maatwerkaanpak/zonering – stroken rond N2000-gebieden (geconcretiseerd ten opzichte van maatregelselectie)</u> Aanpak in stroken van 250 meter rondom de meest urgente N2000-gebieden waar zonering kan bijdragen aan de onderbouwing van additionaliteit in aanvulling op het generieke beleid. Deze aanpak is voor een belangrijk deel gericht op extensivering. Juist in deze gebieden kan (extensieve) landbouw een bijdrage leveren aan het behalen van de natuurdoelen. Dit betreft o.a. een combinatie van vrijwillige beëindiging of verplaatsing in deze gebieden, en financiële ondersteuning voor de blijvende boeren om de verminderde opbrengsten per hectare te compenseren en de gewenste beweging mogelijk te maken. In de uitwerking van stroken wordt ook de verbinding gezocht met de aangekondigde zone-aanpak voor de sector industrie. De financiële onderbouwing voor de stroken (hiernaast) is gericht op de sector landbouw.	0,5-0,6 kton	Totaal 2,3 mld (tot 2035). Waarvan incidenteel 1,63 mld en structureel p.j. 68 miljoen.
Totaal	37,1-41,2 kton	€8,74-11,24 mld.

Mobiliteit (incl. bouw)

Maatregel³ (titel + beschrijving + instrumentatie)	Emissiereductie in 2035 (verwacht, in kton NOx per jaar)	Kosten overheid (eenmalig + structureel)
<u>Verduurzaming spoorgoederenvervoer Rotterdamse haven</u> Elektrificatie van de Distri-driehoek in het Rotterdamse havengebied, en subsidieregeling om de ombouw of overstap naar batterij-elektrische locomotieven te kunnen maken, en maatregelenpakket gericht op de terminal.	≤0,2	€55 mln. eenmalig
<u>Gebiedsgerichte trajectcontroles bij N2000-gebieden met (dreigende) verslechtering</u> Inzet van trajectcontroles nabij overbelaste Natura 2000-gebieden.	≤0,03	€2-3 mln. per traject; €0,2-0,3 mln. p.j. per traject. Excl. apparaatskosten en boete-inkomsten Totaal 2028-2035: 50-75 mln.
<u>Intensiveren subsidie verduurzaming binnenvaart</u> Ophoging en verlenging van lopende subsidieregeling "verduurzaming binnenvaartschepen", in aangepaste vorm. Huidige subsidieregeling is hoofdzakelijk gericht op het stimuleren van vervanging met schonere (minimaal stage V) motoren of het plaatsen van katalysatoren.	1 – 7	€400 mln. Eenmalig t/m 2035, waarvan 95 mln. tot 2030.
<u>Sloop- of vervangingsregeling personen- en bestelauto's (Euro 5 en ouder):</u> Vrijwillige regeling	2	€1,5-2 mld. Eenmalig t/m 2035, waarvan 200 miljoen tot 2030
<u>Intensiveren programma Schoon en Emissieloos Bouwen:</u> O.a. intensivering SSEB, de SPUK voor medeoverheden, en wettelijke prestatie-eis 'minimumniveau routekaart SEB' opnemen in Bbl. Effect ingeschat o.b.v. eerdere openstelling SSEB.	0,5 – 1,5	€400 mln. Eenmalig t/m 2035, waarvan 100 mln. t/m 2030
<u>Industrialisering woningbouw:</u> De maatregel is erop gericht de vraag naar fabrieksmatig ('prefab') gebouwde woningen te stimuleren, met als doel in 2030 50% van de	1,23	€ 840 mln. t/m 2029 (€ 168 mln. per jaar)

³ De maatregel "Herziening autobelastingen: aanpassen MRB voor versnelde instroom EV" (potentieel effect 0,024 kton per jaar) is niet langer onderdeel van het startpakket, omdat deze maatregel reeds onderdeel is geworden van het klimaatpakket van dit voorjaar.

nieuwbouw fabrieksmatig te bouwen. Dergelijke woningen vergen kortere inzet van bouwmachines, vermindert het aantal vervoersbewegingen, en maakt lichtere en biobased materialen beter toepasbaar.		
Totaal	4,96-11,96 kton	€3,245 – 3,770 mld.

Natuurherstelmaatregelen

Maatregel (titel + beschrijving + instrumentatie)	Kosten overheid (eenmalig + structureel)
<u>Overkoepelende maatregel: Programma (overkoepelend).</u> Onderstaande maatregelen worden via dit programma in uitvoering gebracht; met name via specifieke uitkeringen. Huidig beleid is niet voldoende om verslechtering landelijk te stoppen. Dit programma is daarom aanvullend op bestaand beleid, zoals Programma Natuur en de koplopertrajecten. Binnen dit programma kunnen aanvragen ingediend worden door de doelgroep (zie hiernaast). Deze aanvragen worden door een onafhankelijke commissie getoetst op aantoonbare effectiviteit v/d maatregelen en urgentie. Hiervoor worden in de regeling criteria opgesteld. Op deze manier wordt geprioriteerd op de meest urgente/impactvolle gebieden waarbij de meest effectieve maatregelen gekozen worden die leiden tot systeemherstel. <i>In de rijen hieronder worden de meest relevante natuurmaatregelen beschreven, incl. inschatting van de opgave in de gebieden en kosten.</i>	3.5 miljard (incidenteel), inclusief uitvoeringskosten. Daarbij zal het bedrag voor structurele oplopen tot 57,4 mln. vanaf 2031. Binnen uitvoeringskosten wordt ook rekening gehouden met kosten voor borging van het natuurpakket.
<u>Beheermaatregelen (regulier)</u> Verzameling van maatregelen in het gebied zelf om het systeem op orde te houden. De maatregelen zijn snel effectief, lokaal en structureel nodig. Voorbeelden hiervan zijn: Reguliere beheer zoals maaien, dunnen/snoeien, onderhouden watergangen.	120 mln. Structureel 32,4 miljoen vanaf 2030 (continuering SNL vergoeding van 84%)
<u>Beheermaatregelen (geïntensiveerd)</u> Verzameling van maatregelen in gebied om het systeem op orde te brengen. Deze beheermaatregelen worden eenmalig of intensiever uitgevoerd dan reguliere beheermaatregelen. Hier vallen ook de PAS-maatregelen onder. In sommige gevallen kan zo'n eenmalige maatregel schade toebrengen aan het systeem. Voorbeelden uit deze categorie zijn: Extra maaien, afvoeren voedingsstoffen, plaggen	110 mln.
<u>Hydrologische maatregelen in/rondom N2000</u> Deze maatregel is gericht op het tegengaan van verdroging (wat de 2e grote drukfactor is). Om herstel structureel te realiseren moet worden ingezet op hydrologisch systeemherstel. Dat betekent inzet in N2000- gebieden en in combinatie met de strokenaanpak. Voorbeelden hiervan zijn: waterpeil verhogen, drooggevallen beken herstellen.	1,260 mld.
<u>Verbeteren waterkwaliteit</u> Gericht op het verbeteren van de waterkwaliteit in het gebied. Effectief voor natuurherstel. Voorbeelden hiervan zijn: vervuilde bron wegnemen, extensiveren	180 mln.
<u>Vergroten dynamiek</u> Voorwaarde voor goed functioneren van bepaalde (dynamische) ecosystemen. Maatregelen in deze categorie hebben mogelijk beperkte impact op agrarische activiteiten Voorbeelden hiervan zijn: Herstel dynamiek duinen, natuur van vloedvlakten, kwelders	60 mln.
<u>Aanpak exoten</u> Het tegengaan van exoten maakt een gebied robuuster omdat de exoot (als zijnde drukfactor) wordt weggenomen. Dit vergroot de veerkracht van het systeem. Voorbeelden hiervan zijn: Verwijderen exoten, beheersen exoten, voorkomen exoten	430 mln.
<u>Essentiële ecologische verbindingen/connectiviteit</u> Gericht op het tegengaan van versnippering en het leggen van (groen blauwe) verbindingen. Deze effecten vinden plaats op landschapsschaal. Voorbeelden hiervan zijn: Functieverandering grond, ecoduct, realisatie stapstenen, realisatie NNN.	600 mln
<u>Verstoring tegengaan (incl. recreatiedruk en handhaving)</u>	6 mln

Vooraf inzet op informatie en handhaving. De effecten zullen vooral betrekking hebben op soorten en minder op habitattypen. Voorbeelden hiervan zijn: Gebieden afzetten tijdens broedseizoen, meer handhaving in gebied, voorlichtingen	
Inrichting (binnen of buiten N2000 gebied) Maatregel gericht om een (deel van het) gebied in te richten zodat het passend is in het systeem. Inrichten kan snel, echter behalen balans duurt langer.	275 mln.
Monitoring Maatregel gericht op monitoring; zowel verbetering van de methodiek als de uitvoering zelf. Focus ligt op meer uniforme en gebiedsgerichte monitoring, en op monitoring van zowel maatregelen, omgevingscondities, drukfactoren (breder dan alleen stikstof) en doelbereik.	25 miljoen structureel
Totaal Natuur	Incidenteel: 3.5 miljard minus 100 miljoen toegekend in startpakket Structureel: 57,4 vanaf 2031 minus 12.5 toegekend in startpakket voor monitoring.
Agrarisch Natuurbeheer Het agrarisch natuurbeheer (ANB) bestaat uit vrijwillig instrumentarium dat bij uitstek ingezet kan worden om drukfactoren in en rondom stikstofgevoelige N2000 gebieden te verminderen en draagt daarmee bij aan natuurherstel. Het ANB biedt boeren een alternatief verdienmodel bij het aanpassen van hun bedrijfsvoering en bevordert duurzamere vormen van bedrijfsvoering. In samenhang met extensivering komt er binnen de agrarische bedrijven ruimte voor een zwaardere beheer wat ten goede komt aan natuur, water en klimaat. Het ANB bestaat uit een samenhangend instrumentarium waar boeren op vrijwillige basis (maar niet vrijblijvend) aan kunnen deelnemen. Instrumenten die hier onder vallen kunnen gebiedsgericht worden ingezet, zoals het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb), gebiedsspecifieke vergoedingen, herwaardering van grond, Nationale Grondbank, Ruilverkaveling en investerings- en kennis-/samenwerkingsmaatregelen.	Groei van €262 mln. in 2026 naar €475 mln. structureel vanaf 2032. Met het startpakket MCEN is een deel van deze middelen reeds beschikbaar (zie bestedingsplan startpakket MCEN).
Totaal agrarisch natuurbeheer	Groei van €262 mln. in 2026 naar €475 mln. structureel vanaf 2032 (minus startpakket).

Ondersteunend en flankerend

Een voorstel voor ondersteunende- en flankerende maatregelen wordt nog uitgewerkt.

Bijlage 2: mogelijke invulling restant landbouw-enveloppe HLA

Onderdeel	kosten incidenteel X 1 miljoen	kosten structureel	Toelichting
• Doelsturing (managementmaatregelen)	€ 630		- In het startpakket zijn hier nog geen middelen voor vrijgemaakt - Er is significante emissiereductie te behalen door het stimuleren van managementmaatregelen - Met deze middelen kunnen tot 2035 het treffen van managementmaatregelen gestimuleerd worden. - Hiermee is een emissiereductie van ca. 17 kiloton NH3 te behalen
• Uitvoering doelsturingssystematiek	€ 300		- In het startpakket is € 200 miljoen opgenomen voor de ontwikkeling van de doelsturingssystematiek - Er zijn aanvullende middelen nodig om de systematiek verder uit te werken en uit te voeren.
• Vrijwillige beëindigingsregeling veehouderijlocaties	€ 500		- In het startpakket is € 750 miljoen opgenomen voor een vrijwillige beëindigingsregeling. - Met deze intensivering kan een emissiereductie van ca. 1,4 kton worden behaald. - Naar verwachting zijn aanvullende middelen voor deze regeling relatief eenvoudig te besteden. - Voorgesteld wordt daarom om het budget te verhogen voor de jaren 2027 tot en met 2029. - Daarnaast is 627 miljoen opgenomen voor vrijwillige gedeeltelijke beëindigingsregeling (extensiveringsregeling).
• Agrarisch natuurbeheer (ANB)		€ 287,5	- In het HLA is opgenomen om € 500 miljoen structureel beschikbaar te stellen voor ANB. - In het startpakket is reeds €213 miljoen beschikbaar gesteld. - Met deze maatregel wordt opvolging gegeven aan een wens uit het HLA.
• Natuurherstelmaatregelen	€ 500		- Aanpak van drukfactoren naast stikstof is van belang om verslechtering van de natuur te stoppen. - In het startpakket is reeds € 100 miljoen hiervoor opgenomen. - Met deze aanvullende middelen kan een stevigere inzet hierop gepleegd worden.
• Ondersteunende en flankerende (O&F) maatregelen	€ 260		O&F maatregelen zijn noodzakelijk om het pakket emissiereducerende- en natuurherstelmaatregelen maximaal te laten renderen.
• Landbouwinnovatiemaatregelenpakket	€ 1.197		Het landbouwinnovatiepakket bestaat uit vier programma's (stal- en managementmaatregelen, robotisering en digitalisering, weerbare teelten, mest) en een daaraan verbonden instrumentenmix voor kennis- en innovatie, en is vormgegeven ten behoeve van het realiseren van de HLA-ambities en het regeerprogramma.
• Eventueel: Zoneringsaanpak	Per gebied ca. € 32,6	Per gebied ca. € 1,4	- Aanpak in stroken van 250 meter rondom de meest urgente N2000-gebieden waar zonering kan bijdragen aan de onderbouwing van additionaliteit in aanvulling op het generieke beleid. - Voor de Veluwe en de Peel is de afgelopen tijd een eerste richting uitgewerkt. In aansluiting daarop kunnen eventueel andere urgente gebieden worden toegevoegd. - De kosten voor de totale aanpak is onderbouwd in bijlage 1. Financiële bandbreedte volgt de selectie van het aantal gebieden waarmee wordt begonnen; naar mate u meer van deze gebieden doet draagt u extra bij aan het realiseren van de opgave.
Totaal	€ 3.387.651,4 + + zonering	€ 287,5 + zonering	
Beschikbare middelen HLA enveloppen	€ 2.600	€ 287	
Ter overweging: additionele dekking (mogelijkheden bestaande middelen)	PM		

Ministerie van
Volkshuisvesting, Ruimte-
ontwikkeling en Infrastructuur

Ambtelijke oriëntaties voor de vervolgstap

Hand-out MCEN 1 juli 2025

Waar zitten we in het proces?

Vandaag richting ophalen voor het volgende week voor te leggen besluit:

5 rode draden uit de reflectie van de kennisinstellingen:

- I. Maatvoering en effectiviteit maatregelen – leveren maatregelen genoeg op?
- II. Borging – hoe weten we zeker dat maatregelen echt leveren?
- III. Natuur- inzet op alle drukfactoren
- IV. Zonering
- V. Haalbaarheid, verdienvermogen en sociaaleconomisch

* Bij de oriëntaties om hier opvolging aan te geven zijn direct ook de adviezen van uitvoeringspartners betrokken

I. Maatvoering en effectiviteit maatregelen

De kennisinstellingen noemen:

- › Landbouw – doelsturing: PBL benoemt dat dit de juiste richting is maar het doel moet haalbaar zijn en dat vraag om voldoende andere maatregelen gericht op stikstofreductie.
- › Landbouw - beëindiging: past in elk effectief pakket, beschikbaarheid van middelen voor herhaalde, structurele regeling belangrijk voor stabiel beleid. Aandachtspunt is het voorkomen van averechtse effecten zoals het omzetten van gras- en bouwland.
- › Mobiliteit en industrie: maatregelen kunnen effectief zijn, maar PBL vraag aandacht voor relatief hoge kosten

II. Borging

De kennisinstellingen (en de landsadvocaat) hebben diverse aanbevelingen gedaan rond borging. Deze kan worden verbeterd met een combinatie van de volgende ambtelijk in beeld gebrachte opties:

- › Sluitende borgingssystematiek o.a. op maatregelniveau bijv. bij doelsturing
- › Sterkere sturing op individuele natuurgebieden
- › Vastleggen van doelen of een programma van maatregelen
- › Mogelijke borgingsvoorstellen vanuit medeoverheden en enkele maatschappelijke partners.

III. Natuur – inzet op alle drukfactoren

PBL constateert dat het pakket natuurmaatregelen effectief is, het kan nog verder aan kracht winnen door:

- › Aandacht te vestigen op hydrologie en waterkwaliteit
- › Langjarige consistente investeringen
- › Leefgebieden te vergroten

IV. Zonering/gebiedsgericht

PBL wijst op effectiviteit van zonering als belangrijk element van de aanpak. PBL suggereert concretisering:

- › Aandacht voor o.a. hydrologie
- › Aandacht voor de omvang van de bufferzones afhankelijk van gewenste intensiteit landbouw
- › Maatregelen op basis van de staat van de natuur
- › Het voorkomen om averechtse effecten, zoals omzetten van gras- en bouwland
- › Clustering van ANB-middelen

V. Haalbaarheid, verdienvermogen en sociaaleconomische aandachtspunten

Kennisinstellingen signaleren de grote impact van het ambitieuze maatregelpakket op ondernemer en maatschappij. Manieren om de haalbaarheid te vergroten:

- › Adequate inzet (doelmatig en voor relevante sectoren) op ondersteunende en flankerende maatregelen
- › Ondersteuning bij innovatie (financieel én juridisch)
- › Haalbaarheid onderdeel laten uitmaken van het monitorings- en bijsturingsmechanisme
- › Uitvoeringsarrangement/executiekraacht van o.a. medeoverheden

Vraag aan MCEN: welke ambitie?

Er zijn drie ambtelijke varianten voor een vervolgaanpak. Onderstaande opties moeten in samenhang worden gezien met noties uit de notitie "Robuuste vervolgstappen maatregelenpakket spoor 2":

- I. 'Grote sprong vooruit': een totaalpakket met de vele maatregelen die zijn beschreven, hier en daar aangevuld, die in zijn geheel recht doet aan de opgave (inclusief mogelijk omvangrijke financiële impact);
- II. 'Continuïteit & vooruit': enkele zorgvuldige stappen die in balans zijn, en daarnaast veel aandacht voor de uitvoering van genomen besluiten; NB: hiermee is NL (nog) niet (overal) van het slot.
- III. 'Geen nieuwe stappen': in de genomen besluiten zit ook het nodige werk en uitvoering; er kan voor gekozen worden alle aandacht daarop te richten en verdergaande besluiten op een later moment in samenhang (o.m. inhoud, financiën, samenhang tussen sporen) te bezien.

Vragen aan de MCEN

- › Herkent u de analyse van de kennisinstellingen en de ambtelijke inventarisatie van (theoretisch) mogelijke vervolgstappen?
- › Zijn er denkrichtingen die u bij voorbaat wilt opzoeken/uitsluiten?
- › Heeft de MCEN een voorkeur voor 1 van de drie geschetste scenario's?
- › Wil de MCEN op basis van bovenstaande een ambtelijke uitwerking bestellen op weg naar de MCEN van 8 juli?

Planning

Dinsdag 1 juli	MCEN
Woensdag 2 juli	Bestuurlijke verdiepingssessie met medeoverheden (zonering, additionaliteit en borging)
Donderdag 3 juli	Catshuissessie met maatschappelijke partners
Donderdag 3 juli	BWO
Dinsdag 8 juli	MCEN – maatregelpakket en dekking
Vrijdag 11 juli	Ministerraad
Augustus	Financiële besluitvorming (kabinet)

MCE&N 17 juni 2025: Stand van zaken (ambtelijk)

1. *Inleiding:*

In de MCE&N wordt sinds 25 april gewerkt aan de uitvoering van de genomen besluiten uit het startpakket en daarnaast aan een samenhangend vervolgpakket, bedoeld om Nederland gaandeweg van het slot te halen en duurzaam mogelijk te maken dat vergunningverlening, economische bedrijvigheid van alle sectoren en het benodigde natuurherstel gerealiseerd worden op een geborgde manier.

De MCE&N bevindt zich daarmee nu in een tweede fase: van verdere uitwerking & besluitvorming (inclusief financiële aspecten) enerzijds en uitvoering anderzijds. Dit is een én-én aanpak, besluitvorming en executie. Aan deze én-én aanpak wordt gewerkt volgens de vastgestelde aanpak in de MCE&N van 27 mei. Waarbij ook de inbreng van de Kamer steeds wordt betrokken, in het bijzonder moties en toezeggingen. Deze weken wordt hard gewerkt aan de vormgeving van de vervolgstappen, waaraan onder meer de opbrengst van de kennisinstellingen bijdraagt.

In aanvulling op de separaat geagendeerde onderwerpen van de MCE&N wordt hieronder op enkele punten de stand van zaken ambtelijk toegelicht.

Zo wordt er volop doorgewerkt aan het tot uitvoering brengen van de besluiten die in het startpakket genomen zijn, hierover is een korte update toegevoegd (2.).

Daarnaast hebben verschillende uitvoeringsorganisaties gereflecteerd op de maatregelen die voor hebben gelegen in de MCEN. Met als doel te komen tot uitvoerbare en doeltreffende maatregelen en vanuit de rijksbrede gedachte om uitvoeringsaspecten vroegtijdig te verzamelen (3.).

Zijn de verdiepende sessies met medeoverheden en de Catshuissessie met maatschappelijke partijen in voorbereiding (4.).

Heeft er een Bewindsliedenoverleg plaatsgevonden over het schrappen van de KDW en een alternatief (5.).

Als laatste wordt er stilgestaan bij enkele overige ontwikkelingen, inclusief Europa (6.) en de meest actuele planning (7.)

2. *Actie op Uitvoering:*

Er wordt voortvarend verder gewerkt aan de uitvoering van de besloten maatregelen uit het startpakket van de Kamerbrief 'Nederland van het Slot' van 25 april. Het verder brengen van de reeds besloten maatregelen geeft blijk van de urgentie die het Kabinet voelt om bij te dragen aan Nederland van het slot krijgen.

Richting de MCEN van 8 juli zal daarom feitelijk uitgebreid in beeld worden gebracht bij de reeds gezette stappen die bijdragen aan stikstofreductie zo snel als mogelijk tot uitvoering te brengen.

Die stappen zullen onder meer zien op de contacten met medeoverheden gaande zonering (Peel en Veluwe) en de uitvoeringsovereenkomsten die daarvoor in de maak zijn. De stappen die zijn gezet voor de verschillende regelingen zoals de beëindigingsregeling en de extensiveringsregeling. Verbeteringen die zijn geïnventariseerd voor de natuurmonitoring, waaronder het actief verrichten van bodemmetingen. Of de stappen die zijn gezet in het opzetten van de ANB-regelingen, waarover ook de Kamer op zeer korte termijn zal worden geïnformeerd.

3. *Reflectie uitvoeringsorganisaties:*

Met het oog op de vervolgbesluitvorming en een goede inrichting van de uitvoeringsfase, is aan RVO, NVWA, Staatsbosbeheer en het DG Regieorganisatie Transitie Landelijk Gebied

(DGRTLG in hun rol als uitvoerder) gevraagd om te reflecteren op de aanpak (Kamerbrief 'Nederland van het slot') en de maatregelselectie zoals deze ook aan het kennisconsortium is voorgelegd.

Alle vier de organisaties spreken hun waardering uit voor de aandacht voor uitvoering in dit stadium en gaan in op de rol die zijn in de vervolgstappen kunnen vervullen. Deze vroege betrokkenheid komt voort uit eerdere lessen rondom het belang van uitvoering en uitvoerbaarheid. De hoofdboodschappen uit de uitvoering zijn de volgende:

- I. Wees helder over het te voeren beleid en over de governance;
- II. Zorg voor een integrale meerjarenaanpak, omwille van een integrale dienstverlening met oog voor de menselijke maat.
- III. Heb aandacht voor een goede samenhang tussen bestaande en nieuwe instrumenten.

De reflecties van de uitvoeringsinstellingen zijn breed interdepartementaal gedeeld en daarmee beschikbaar voor de deelnemers aan de MCEN. In de voorstellen ter opvolging van de reflectie van de kennisinstellingen worden ook de relevante elementen uit de adviezen van de uitvoeringsorganisatie meegewogen. Beoogd is om de adviezen rond Prinsjesdag openbaar te maken, tegelijk met de besluiten over de vervolgstappen van de MCEN en de adviezen van de kennisinstellingen.

4. *Catshuissessie Maatschappelijke partijen en verdiepingssessies medeoverheden:*

De overleggen met externe partijen gaan onverminderd door. Zowel met de medeoverheden als de maatschappelijke partijen worden op regelmatige basis bijgepraat over de uitwerking en de uitvoering uit het MCE&N-traject.

Medeoverheden

Op dinsdag 17 juni 2025 was er een Catshuissessie met de medeoverheden. Er vond een constructief gesprek plaats over enkele onderwerpen, met name borging, additionaliteit en zonering. Er is onder andere afgesproken om tot aan het zomerreces een aantal extra bestuurlijke overleggen over specifieke onderwerpen in te plannen:

- Bestuurlijke Verdiepingssessie met MLVVN op woensdag 2 juli waarin bestuurlijke vragen centraal staan over onder meer borging en bijsturing; additionaliteit; en de uitwerking van zonering (inclusief andere drukfactoren). Vanuit de andere ministeries zal ambtelijke vertegenwoordiging aanwezig zijn. Mogelijk zal een gezamenlijk voorstel van IPO (en eventuele andere koepels) en LTO (en mogelijk andere maatschappelijke partners) over additionele suggesties rondom borging ter tafel komen.
- Bestuurlijk Overleg Toestemmingsverlening met MLVVN op woensdag 9 juli naar aanleiding van de brief die IPO, VNG en UvW op maandag 16 juni hebben gestuurd met vragen rondom spoor 1 van het MCEN-traject.

Maatschappelijke partijen

Op 3 juli 2025 vindt van 15.30 – 17.45 uur een vierde Catshuissessie plaats met de maatschappelijke partijen. Dit overleg is (hoog)ambtelijk voorbereid en zal zich voornamelijk focussen op spoor 2: het nemen van maatregelen om Nederland van het slot te krijgen. Deze partijen geven aan zich zorgen te maken over de voortgang van het Startpakket en de verdere uitwerking ervan nu het kabinet demissionair is. Zij zullen vooral het gesprek willen aangaan over de mogelijkheden die er nog wel zijn. Daarnaast kan ook hier mogelijk een gezamenlijk voorstel van IPO en LTO (en andere medeoverheden en partners) over borging onderwerp van gesprek zijn.

5. *BWO over aanpak KDW-omgevingswaarden.*

In de MCEN van 17 juni jl. is besloten een BWO te organiseren om door te spreken over een alternatief voor de huidige omgevingswaarden en de emissiedoelstelling(en) voor de industrie. Op weg naar besluitvorming in MCEN en MR van respectievelijk 8 en 11 juli over het in consultatie brengen van een eerste voorstel terzake. Dit BWO vond 26 juni plaats.

In het BWO is uitgebreid gesproken over de aanpak/vormgeving van dit concept-wetsvoorstel. Inclusief richtingen op vraagstukken van het opnemen van wettelijke sectorale emissiedoelstellingen voor 2035 uit de brief van 25 april (basisjaar 2019); de stevige verbinding met een (wettelijk) programma; en afspraak over koppeling met bredere besluitvorming over (wettelijke) borging en maatregelpakket voorafgaand aan indiening van het wetsvoorstel bij de Raad van State.

In het BWO is nog geen eenduidigheid gekomen over NOx doelstelling voor de industrie. Daarover vinden nadere contacten plaats.

De besluitvorming voor het wetsvoorstel is voorzien op de MCEN van 8 juli en de MR van 11 juli. Na positieve besluitvorming, start de internetconsultatie voor een periode van zes weken.

6. Overige ontwikkelingen:

Aangenomen moties

Tijdens het TMD van 19 juni en vervolgens bij de stemmingen op 25 juni zijn een negental waardevolle moties aangenomen. Al deze moties zullen waar nodig en in lijn met de gegeven interpretatie betrokken worden bij de werkzaamheden van de MCEN. Hieronder een kort overzicht van de relevante aangenomen moties;

- De motie-Van der Plas over uitspreken dat een minister niet gedwongen kan worden in gesprek te gaan;
- De motie-Grinwis c.s. over de provincies en daarmee tevens de 40 agrarische collectieven verzekeren van extra budget voor uitbreiding van het ANLb in 2026;
- De motie-Grinwis/Vedder over samen met melkveehoudersorganisaties komen tot een emissiereductieplan;
- De motie-Podt over de voorwaarden voor de fondsen van de MCEN beter uitvoerbaar maken;
- De gewijzigde motie-Podt over de randvoorwaarden voor gebiedsspecifieke zonering rond Natura 2000-gebieden op orde brengen;
- De motie-Flach over vasthouden aan een derogatie die bijdraagt aan verbetering van de waterkwaliteit en het milieu;
- De motie-Flach over bij het verhogen van de rekenkundige ondergrens zorg dragen voor het inperken van juridische risico's;

Brief van Eurocommissaris Roswall gaande Voordelta

Op 23 juni heeft commissaris Roswall een brief aan SLVVN gestuurd over een specifieke natuurcasus (Voordelta). In de brief worden, naast de specifieke casus, bredere zorgen van de Commissie geuit over voortgang het Nederlandse natuurbeleid (waaronder stikstof en de eerste stappen in het startpakket en andere dossiers). De Commissie kondigt aan dat zij op 1 juli aanstaande in de 'Environmental Implementation Review' (Europa brede publieke rapportage) bij landen, waaronder Nederland, zal aandringen op verdergaande stappen om verbetering in gang te zetten.

Defence Readiness Omnibus en onderzoeken RVO en RHDHV:

Op 17 juni jl. heeft de Europese Commissie het pakket met voorstellen voor de Defence Readiness Omnibus gepubliceerd. Er wordt nu gewerkt aan een BNC-fiche (Beoordeling

Nieuwe Commissievoorstellen) met daarin de kabinetsappreciatie op de Defence Readiness Omnibus.

Om de impact van de stikstofproblematiek op de gereedstelling van de krijgsmacht nader te duiden heeft Defensie twee onderzoeksvragen uitgezet bij respectievelijk RHDHV en TNO (bijdrage van Defensie en defensie-groei aan de totale stikstofdepositie; impact op de operationele gereedheid van Defensie).

De openbare/relevante delen van die rapporten zijn breed ambtelijk gedeeld en daarmee beschikbaar. De rapporten worden binnenkort naar de Tweede Kamer verstuurd.

Havenoverleg Rotterdamse Haven (Deltalinqs):

Op 8 juli staat een Catshuissessie met Deltalinqs gepland naar aanleiding van een eerder gesprek met de MP. Het gesprek gaat over oplossingen om de vergunningverlening in het havengebied weer op gang te brengen. Hiervoor hebben zij een notitie gemaakt waarin oplossingsrichtingen staan benoemd en wat daarbij nodig is van het rijk. Bij deze Catshuissessie zijn de MP, MEZ, MKGG, MIenW en MLVVN (onder voorbehoud) aanwezig.

7. *Planning:*

Hieronder volgt de huidige planning, die de komende periode bijgesteld/ aangevuld kan worden, afhankelijk van de voortgang en de oordeelsvorming in de Kamer (over inhoudelijke en financiële onderwerpen).

Wanneer?	Wat?
1 juli	MCEN (eerste antwoord kennisinstellingen en eerste ambtelijke oriëntatie; robuuste vervolgstappen; onderzoek economische effecten stikstofproblematiek en kabinetsreactie; stand van zaken uitvoering; EU/internationaal).
2 juli	Verdiepingssessie MLVVN en medeoverheden
3 juli	BWO MCEN
3 juli	Catshuissessie maatschappelijke partijen
Ntb	Bilateraal KDW
4 juli	MR (kamerbrief economische effecten stikstofproblematiek en kabinetsreactie)
8 juli	MCEN, (mede op basis van kennisinstellingen: richtinggevende besluitvorming pakket uitvoering en uitwerking & besluitvorming; (evt.) kleine en tijdelijke emissies (duurzaam); consultatievoorstel KDW; overzichtsnotitie spoor 4 ; eventueel ambtelijke opdracht zomerreces.
8 juli	Havenoverleg Rotterdamse Haven (Deltalinqs)
9 juli	Bestuurlijk overleg Toestemmingsverlening (o.a. nieuwe vergunningssystematiek)
11 juli	MR
11 t/m 29 augustus	Definitieve besluitvorming over vervolgstap-/ pakket uitvoering en uitwerking & besluitvorming

Handtekening bewindspersoon

Persoonsgegevens

Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Rijksoverheid
Aanbiedingsformulier
voor MCE&N

Van 1 *

Type voorstel *

Titel *

Openbare toelichting op inhoud en doelstelling van het voorstel *

Toelichting niet geschikt voor openbaarmaking

Voorgesteld besluit *

Datum aanbieding *

Kenmerk *

Hamerstuk *

Voorgaande behandeling *

Aanbieding

Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Notitie

Titel en inhoud

Vervolgstap & uitvoering voor Nederland

De MCEN wordt gevraagd om een besluit te nemen ten aanzien van de aard en omvang van het maatregelenpakket. Deze besluitvorming ziet op het type maatregelen, de financiële omvang van de maatregelen en bijbehorende borgingssystematiek om te garanderen dat de beoogde effecten daadwerkelijk gerealiseerd worden.

Instemmen met het voorstel.

Behandeltraject

04-07-2025

99800701

☐ Ja ☒ Nee

☐ Ja ☒ Nee

Gevolgen en juridisch kader

- Gevolgen rijksbegroting * ☐ Ja ☒ Nee
- Gevolgen apparaatsuitgaven * ☐ Ja ☒ Nee
- Gevolgen voor regeldruk * ☐ Ja ☒ Nee
- Overeenstemming met JenV inzake wetgevingstoets * ☐ Ja ☐ Nee ☐ Niet geselecteerd voor toetsing ☒ N.v.t.
- Overeenstemming met BZK inzake constitutionele toets * ☐ Ja ☐ Nee ☐ Niet geselecteerd voor toetsing ☒ N.v.t.
- Overeenstemming met JenV inzake fouten- en misbruiksignalering * ☐ Ja ☐ Nee, met bijlage ☐ Nee, zonder bijlage ☒ N.v.t.
- Aan EU Notificatie voldaan * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Verplichting int. verdragen en/of Europese regelgeving * ☐ Ja ☒ Nee

Interdepartementale afstemming

Overeenstemming BZK inzake Uitvoerbaarheidstoets decentrale overheden (UDO) binnen Europees Nederland en/of Caribisch Nederland ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.

Overeenstemming Caribisch Nederland: is er sprake van comply or explain? Licht toe ☐ Comply ☒ Explain

Extra veld voor toelichting *

Beoogd voorstel heeft geen impact op Caribisch Nederland.

Overeenstemming Aruba, Curaçao en Sint Maarten * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.

Ambtelijk afgestemd * ☒ Ja ☐ Nee ☐ N.v.t. in DGO E&N

Overeenstemming bereikt op ambtelijk niveau * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.

Contactpersonen

	Contactpersoon 1	Contactpersoon 2
Naam *	Persoonsgegevens	Persoonsgegevens
Afdeling *	LG&S, TLG	LG&S, TLG
Telefoonnummer *	Persoonsgegevens	Persoonsgegevens
E-mailadres *	Persoonsgegevens @minInv.nl	Persoonsgegevens @minInv.nl

MCEN 8 juli 2025- Vervolgstap & uitvoering voor Nederland

I. Inleiding

Er is sinds begin 2025 hard gewerkt aan het zetten van verstandige vervolgstappen in het kader van de aanpak van natuurherstel en economie en thans ligt een vervolgstap voor.

Aan het einde van de eerste fase is op 25 april 2025 een eerste plan ('startpakket') opgesteld met concrete maatregelen en systeemwijzigingen die in samenhang de inzet van het kabinet vormgeven voor het aanpakken van zowel de korte als langere termijn vraagstukken rondom natuur en economie, gericht op Nederland zo snel mogelijk 'van het slot' én een duurzame aanpak die leidt tot systeemwijziging en een geborgde serieuze emissiereductie.

Na deze eerste stap is voortvarend de uitvoering van gemaakte afspraken ter hand genomen; deze uitvoering krijgt gaandeweg vorm.

Daarnaast is afgesproken dat verder wordt gewerkt aan verdere uitwerking en additionele besluitvorming. Steeds in de samenhangende combinatie van een trefzekere & objectieve natuuraanpak (over de daadwerkelijke stand van de natuur) en emissiereductie en een gebiedsgerichte/regionale aanpak. En daarnaast onlosmakelijk verbonden met wezenlijke aanpassingen van ons (wettelijk) systeem.

Zowel de uitvoering als de verdere uitwerking ten behoeve van besluitvorming kregen de afgelopen periode vorm, onder meer door een uitvraag bij kennisinstellingen, input vanuit maatschappelijke partijen en medeoverheden, reflecties ('prealabele uitvoeringstoets') vanuit uitvoerende partijen, kennis/inzichten/opvattingen uit het maatschappelijk middenveld, en vanzelfsprekend ook de waardevolle bijdragen uit het Parlement waaronder diverse moties die nadrukkelijk zijn betrokken.

De MCEN heeft op 1 juli deze elementen zijn bij elkaar gebracht en gewogen, waarbij de minister van LNV heeft gepleit voor een integraal pakket dat recht doet aan de gehele opgave inclusief bijbehorende middelen. De MCEN heeft gezamenlijk besloten in te zetten op optie 2 ('continuïteit') en verzocht een samenhangende, financieel uitgewerkte, vervolgstap voor te leggen, op basis van de vijf 'rode draden' die geschetst zijn door de kennisinstellingen. Vanzelfsprekend in combinatie met aandacht voor en inzicht in de uitvoering van de reeds gemaakte afspraken en staand beleid. Op die manier betracht het kabinet continuïteit (stapsgewijs naar robuuste stappen) en houdt het vast aan de uitvoering van eerder gemaakte afspraken, in de demissionaire context.

Tijdens het BWO op 3 juli 2025 is aangegeven dat de invulling van de vijf rode draden op koers ligt waarbij echter nadrukkelijk vervolgwerk is toegezegd ten aanzien van de rode draad borging. Ten aanzien van de financiële tabel is aangegeven dat besteding kan plaatsvinden op voorwaarde dat ze gedekt zijn waarbij nadrukkelijk een (politieke) weging nodig is voor de toedeling over de pos-ten.

Hieronder liggen de contouren voor van de vervolgstap waarbij aan de MCEN enkele richtingge- vende keuzes/beslispunten voorliggen (II.), deze thema's krijgen een korte toelichting (III.). In de bijlagen is een pakket aan financieel onderbouwde maatregelen (tabel) opgenomen (bijlage 1) evenals een overzicht van de samenhang (spoor 1 en spoor 2) (bijlage 2). Bijlage 3 geeft inzicht in de uitvoering van de stappen tot op heden.

II. Beslispunten

De robuuste en richtinggevende keuzes die voorliggen vormen in essentie de samenhangende ver- volgstap en dienen in combinatie met het 'startpakket' van 25 april jl. gezien te worden als de in- zet van dit kabinet. Daarbij behoort de volgende keuze:

1. Kan de MCEN gezamenlijk instemmen met de keuze voor onderstaand impuls pakket zoals inhoudelijk voorgesteld, inclusief de financiële onderbouwing en de voorgestelde concrete aanvullingen ten aanzien van de vijf 'rode draden' (precisie/maatvoering; borging; natuur; zonering; haalbaarheid), in de samenhang van spoor 1 en spoor 2, en betrokkenheid van alle sectoren?
2. Kan de MCEN instemmen met de verdere uitwerking op weg naar de augustusbesluitvor- ming en uitwerking t.z.t. in een Kamerbrief, in het bijzonder ten aanzien van de rode draad borging voor alle sectoren en de verdeling in het financiële pakket?

III. Toelichting

Hieronder volgt een uitwerking van enkele algemene punten rondom de vervolgstap (A). Hieronder zijn vervolgens uitgewerkt de contouren van het impuls pakket (B); de vijf rode draden inclusief

concrete voorstellen (C), de evenwichtigheid tussen alle sectoren (D) en de samenhang tussen spoor 1 en spoor 2 (E). Daarnaast is in beeld gebracht welke stappen er zijn gezet op de uitvoering van het startpakket en welke staand beleid met significante effecten op stikstof en natuur reeds loopt (F).

A. *Contouren vervolgstap - algemeen*

- Voor het vormgeven van de vervolgstap is nadrukkelijk gekeken naar de combinatie van enerzijds actieve uitvoering van gemaakte afspraken (Kamerbrief 25 april) en bestaand beleid, juist om ook te tonen welke serieuze stappen en resultaten reeds worden geboekt (daartoe is herhaaldelijk opgeroepen in de MCEN-besprekingen). Daarnaast zijn er concrete aanvullingen in een robuuste vervolgstap.
- Deze vervolgstap dient in samenhang met de hele MCEN-aanpak gezien te worden, in het bijzonder de fundamentele stappen in spoor 1 (systeemaanpassing/nieuw stelsel); waarvoor ook een routekaart is opgesteld.

B. *Impulspakket (vormgeving inclusief dekking)*

- De in het deelpakket opgenomen maatregelen dragen bij aan de opgaven op korte en langere termijn (waaronder natuur, economie, aansporingen uit het maatschappelijk middenveld, lopende juridische procedures).
- Bij de vormgeving van het impulspakket (zie bijlage 2 voor de (financiële) invulling van het pakket) zijn overwegingen betrokken rondom doelbereik, zowel op het gebied van natuur als stikstof; rondom effectiviteit en kosten; rondom effecten bij individuele ondernemers; en zijn ook uitvoeringselementen betrokken (zoals maatregelen in de uitvoerende/ondersteunende sfeer). Daarbij zijn de vijf rode draden volgend uit de analyse van de kennisinstellingen en de discussie in de MCEN van 1 juli (en het BWO van 3 juli) als leidend genomen; zodat er een echte doorwerking is van hun reflectie in deze vervolgstap.
- Zoals ook eerder aangegeven bij de vormgeving van het startpakket, kan ook met het impulspakket nu niet de volledige natuuropgave voor Nederland worden voldaan.

Procespositie	
Procespositie	

- Die weging vond in april plaats rondom het startpakket en ook hier zal hierover een weging moeten worden gemaakt.
- De keuze voor een vervolgstap nu zal behulpzaam zijn, maar betekent niet dat geen verdere stappen noodzakelijk zijn en zal leiden tot vervolgwerk.
- Het voorgestelde impulspakket kent een mogelijke omvang tot ca. € 3,6 mld. Dekking van het pakket is vorm te geven met het restant van de landbouwenveloppen uit het HLA + en de eventuele inzet van overige bestaande structurele en incidentele middelen. Hierbij zal ook een nadrukkelijk (politieke) weging plaats moeten vinden over de maatvoering, met het oog op de juiste balans. Daarbij verdient aantekening dat deze indicatieve verdeling in grote mate lijkt op de invulling zoals die in Kamerbrief over inzet op stikstofemissiereductie (29 november 2024) is opgenomen¹.

C. *Vijf rode draden uit reflectie kennisinstellingen*

Uit de reflectie van de kennisinstellingen zijn vijf rode draden voortgekomen waarvoor hieronder per onderwerp een concreet voorstel wordt gedaan voor een aanvullende stap.

Maatvoering en precisie

De voorgestelde aanpak om recht te doen aan meer maatvoering en precisie is:

- Emissiereductie doel vastleggen: om rondom het uiteindelijke wetsvoorstel KDW helder vast te leggen welke emissiereducties sectoraal bereikt moeten worden ('resultaat'; 50-50-42/46); dit loopt samen met het wetstraject KDW (MCEN 8 juli) en een eventueel daartoe behorend wetgevend programma;
- Concretisering en uitbreiding maatregelen: in dit vervolgpakket enkele additionele stappen te zetten voor precisering, omvang en uitvoering van maatregelen; concreet uitbreiding vrijwillige beëindigingsregelingen; additionele middelen voor natuurmaatregelen.

Borging

Borging is een wezenlijk onderdeel van de aanpak om Nederland van het slot te krijgen en is door verscheidene partijen benoemd als randvoorwaardelijk onderdeel van een succesvolle vervolgstap. Op basis van de eerdere stappen is daarvoor reeds het een en ander voorzien,

¹ Kamerstuk 35334, nr. 323

waaraan ook zaken kunnen worden toegevoegd. Ten aanzien van borging geldt dat de voorgestelde aanpak bestaat uit de volgende elementen ('borgingshuis'), mogelijk komen er vanuit maatschappelijke partijen/medeoverheden ook nog suggesties die hierin betrokken kunnen worden:

1. Wet en regelgeving (wettelijk): zo nodig vastlegging van de maatregelen in wet-/ regelgeving verankerd en uitgevoerd (dat gebeurt in (wettelijk programma) bij het wetsvoorstel KDW; dat gebeurt daarnaast ook bij de vast te stellen amvb's en systeemwijziging vergunningstelsel; en bij eventuele sectorale wetten ('doelsturingswet'));
2. Vastlegging & precisie (programma): op sommige punten is die concreetheid niet te bieden in de wetsteksten; daarom wordt ook voorzien in het vastleggen van afspraken in een Rijksprogramma met een precisering van effecten, timing, vormgeving;
3. Financiering: door te voorzien in de financiering van de maatregelen wordt de zekerheid van uitvoering ook groter;
4. Monitoring en bijsturing: een geloofwaardig systeem van monitoring en bijsturing elke twee jaar (2027 en verder), inclusief zicht op wat er gebeurt als effecten niet worden bereikt
5. Borging regionale maatregelen: instructieregels voor provincies;
6. Handhaving en maatregelen (algemeen): voor alle maatregelen zal een handhavingsregime en een adequaat en proportioneel sanctioneringsregime worden ingevoerd, dat gericht is op het maximaal bevorderen van naleving. Voor sanctionering wordt aangesloten bij bestuursrechtelijk en/of strafrechtelijke mogelijkheden.
7. Borging doelsturing: de borging van doelsturing zal ook stevig vormkrijgen door in een specifieke doelsturingswet/-regelgeving vast te leggen dat gewerkt wordt met bedrijfsspecifieke emissiedoelen en bijbehorende verantwoordingssystematiek, in combinatie met het productierechtenstelsel. Daarin ook een handhavingsregime en proportioneel en uitvoerbaar sanctioneringsregime, dat gericht is op het maximaal bevorderen van naleving. Dit zal een escalatiemodel moeten zijn, waarbij stapsgewijs (waarschuwing; (bestuurlijke) boete; last onder dwangsom) de handhaving en borging worden vormgegeven; met als mogelijkheid dat de uiteindelijke sanctie zal worden vormgegeven door een harde koppeling met productierechten waarbij via het benutten van die rechten voor het houden van dieren gestuurd kan worden op naleving. In die integrale borgingssysteematiek zitten bestuursrechtelijke en/of strafrechtelijke mogelijkheden (bijvoorbeeld uit de Wet op de economische delicten), zoals ook elders in de landbouw worden ingezet (bij voorbeeld meststoffenwet).
8. Borging industrie: de sturing op de industrie vindt plaats met normerende en beprijzende maatregelen (uit klimaat- en milieubeleid), op Europees en nationaal niveau; daarmee is borging gezekerd. Handhaving van die milieunormering vindt plaats met een proportionele handhavingssladder (waarschuwingen; boetes; tot uiteindelijk mogelijkheid bedrijfssluiting) waarop wordt toegezien door de inspectie leefomgeving (ILT).
9. Borging mobiliteit: de sturing op mobiliteit vindt plaats met beprijzende en normerende maatregelen en afspraken op internationaal, Europees, nationaal niveau. Deze maatregelen borgen dat de emissies in de sector mobiliteit al fors zijn gedaald en dat deze daling geborgd verder doorzet. Het gaat bijvoorbeeld om sturing via Europese emissienormen NO_x en normen voor CO₂ waar alle nieuwe voertuigen en motoren aan moeten voldoen (toelatingseisen vooraf). Borging gebeurt ook via sturing op het gebruik o.a. via brandstofprijzen en fiscale maatregelen en door opname van vrijwel de gehele sector in het Europees emissiehandelsstelsel ETS/ETS2 en de vrachtwagenheffing. Handhaving gebeurt bijvoorbeeld via de emissiezones in de grote steden.

Over de inhoudelijke vormgeving van deze borging zal ook adequate en tijdige externe communicatie plaatsvinden.

Natuur

- Het verzekeren van voldoende inzet en borging op alle drukfactoren krijgt aandacht door:
 - De systemische inzet op de daadwerkelijke staat van de natuur (aanpak NDA's en betrokkenheid van alle factoren (w.o. hydrologie, recreatie, exoten), die hiervoor (met betrokken mede overheden) de handvatten zal bieden;
 - De additionele stap om bij financiering te kiezen voor inzet van natuurherstelmaatregelen; daarbij zal nadrukkelijk aandacht zijn voor de adviezen van de kennisinstellingen.
- De in het deelpakket opgenomen maatregelen ondersteunen ook de naderende, op korte termijn verplichte opgave vanuit de Natuurherstelverordening tot en met 2030. Deze maatregelen vormen, zowel binnen het kader van de MCEN als het ANLB, een belangrijke no-regret bijdrage aan het realiseren van deze opgave.

Zonering

Zonering wordt gezien als een belangrijk onderdeel van de aanpak. Daarin heeft de MCEN reeds eerder stappen gezet (De Peel en Veluwe). Gezien de bijdrage van deze aanpak zou een significanter/grootschaliger gezamenlijke keuze voor zonering zinvol kunnen zijn als dat aantoonbaar bijdraagt aan onderbouwing van additionaliteit; hieraan kunnen -bij volledige uitrol- ook aanzienlijke (financiële) consequenties verbonden (in totaal tot € 2,3 mld.; thans ongedekt); en dat dient een zorgvuldig en weloverwogen proces te zijn gegeven evidente redenen.

- De vervolgstap die nu wordt voorgelegd is een geleidelijke, zorgvuldige en onderbouwde aanpak, waarbij in aanvulling op de Veluwe en de Peel additionele gebieden kunnen worden toegevoegd; op voorwaarde dat dat nodig is voor onderbouwing van de additionaliteit. Daarvoor worden in de komende periode concrete 'gebieden geïdentificeerd zodat daarover besluitvorming kan plaatsvinden, mits daarvoor financiële middelen beschikbaar zijn.
- Bij de vormgeving van instrumenten zoals ANB en vrijwillig beëindigen zal nadrukkelijk gekeken worden naar de werking van zonering.

Haalbaarheid en uitvoerbaarheid

- Het kennisconsortium vraagt in haar reflectie aandacht voor de uitvoerbaarheid van maatregelen. Voor een effectief pakket moeten maatregelen zodanig vormgegeven zijn dat (agrarisch) ondernemers in staat zijn om hier opvolging aan te kunnen geven.
- Deze tussenstap draagt concreet bij aan perspectief individuele ondernemers (bij voorbeeld door inzet van innovatie).
- Bijvoorbeeld bij de verdere vormgeving van doelsturing is het daarom zaak om te kijken naar het vastleggen van een emissiedoel per bedrijf zodat bedrijven gestimuleerd worden om hun uitstoot te reduceren zonder dat negatieve bedrijfseconomische gevolgen het verhinderen om een renderende onderneming te exploiteren.
- Tevens is, om inzicht te krijgen in de effecten, opname van haalbaarheid in de monitoringssysteematiek van belang.
- Om de stikstofreducerende- en natuurherstelmaatregelen maximaal te laten renderen, wordt met het pakket tevens ingezet op ondersteunende en flankerende maatregelen. Deze dragen o.a. bij aan de uitvoerbaarheid van het pakket.

D. Evenwichtigheid alle sectoren

- Uitgangspunt voor het kabinet is sinds de start van de MCEN geweest om de opgave evenwichtig te verdelen over de verschillende sectoren. Een evenwichtige inzet draagt bij aan het maatschappelijk draagvlak van beleid.
- Dat evenwicht blijft een wezenlijk punt waaraan in de uiteindelijke besluitvorming recht gedaan zal moeten worden. Dat evenwicht wordt des te relevanter nu kosteneffectiviteitsoverwegingen ertoe leiden dat enkele maatregelen bij industrie en mobiliteit (die slechts zouden leiden tot een versnelling van 2 jaar (2037-2035)) niet worden gefinancierd.
- Daarbij is relevant dat voor zowel de industrie als mobiliteit op Europees en nationaal niveau fors wordt gestuurd op reductie middels normering en beprijzing, daarmee is voor die sectoren dus een geborgde reductie vastgelegd. In combinatie met additionele besluiten dit voorjaar, zoals de heffing voor vuilverbranders, kan een emissiereductie van 50% voor deze sectoren binnen bereik komen.
- Punt van aandacht blijft de mate waarin de MCEN-maatregelen evenwichtig bij alle sectoren landen, ook bij deze vervolgstap. Daartoe kunnen mogelijk nog nadere stappen gezet worden, ter illustratie: als wettelijke prestatie-eis "minimumniveau routekaart Schoon en Emissieloos Bouwen" opnemen in het Bouwbesluit, zodat zowel voor initiatiefnemer als bevoegd gezag duidelijk is aan welke eisen emissiereducerende maatregelen minimaal moeten voldoen (mobiliteit, mobiele werktuigen); aanpak emissie verbrandingsinstallaties (industrie).

E. Samenhang spoor 1 en spoor 2

- Kernpunt van de MCEN is steeds geweest dat een effectieve en samenhangende aanpak nodig is op zowel spoor 1 als spoor 2.
- Op termijn kan het wegnemen van problematiek rond vergunningverlening er bijvoorbeeld toe leiden dat het eenvoudiger wordt om emissiearme staltechnieken te gaan toepassen binnen de landbouw.
- Ook in andere sectoren kunnen hierdoor meer mogelijkheden ontstaan om innovatieve technieken toe te passen in het kader van verduurzaming.
- Tevens wordt voortvarend voortgang geboekt op het vervangen van de KDW-doelstellingen in de wet voor een juridisch houdbaar alternatief.

- Andersom maken concrete geborgde maatregelen het mogelijk om ook in spoor 1 resultaten te boeken. Zo draagt een forse inzet op spoor 2 bij aan de onderbouwing van het alternatief voor KDW.
- In bijlage 2 zijn ter informatie de afgesproken besluiten opgenomen die op beide sporen actief ter hand worden genomen.

F. Uitvoering startpakket en articuleren staand beleid

- Hoewel het geen nieuw beleid betreft kan een krachtig pleidooi gehouden worden voor het toelichten van staand beleid, waaronder ook de concrete stappen uit het startpakket. In eerdere MCEN's is daarvoor enkele malen aandacht gevraagd.
- In bijlage 3 is een overzicht ingevoegd waarbij 1) de staat van uitvoering voor enkele elementen uit het startpakket wordt uitgelicht en 2) een overzicht wordt gegeven van reeds staand beleid dat significante effecten kent op stikstof en natuur.

Bijlagen:

1. Contouren 'impuls'-pakket inclusief dekking
2. Overzicht van de samenhang (spoor 1 en spoor 2)
3. Inzicht in de uitvoering startpakket en staand beleid

Bijlage 1: contouren 'impuls'-pakket

Onderdeel	kosten incidenteel X 1 miljoen	kosten structureel	Beschikbare dekking	Toelichting
• Doelsturing (managementmaatregelen)	€ 630			- Hiermee kan tot 2035 het nemen van managementmaatregelen gestimuleerd worden. - Met deze middelen is een emissiereductie van ca. 17 kiloton NH3 te behalen (indicatieve cijfers, deze worden nog gevalideerd bij het kennisconsortium).
• Uitvoering doelsturingssystematiek	€ 300			- Met deze aanvullende middelen kan de doelsturingssystematiek verder worden uitgewerkt; zodat een sluitend, uitvoerbaar systeem ontstaat om echte resultaten te boeken ten aanzien van emissiereductie; dit geeft ook invulling aan de prealabele uitvoeringstoets van uitvoeringspartijen die vroegen om tijdige invulling en vormgeving van de systemische aanpak van doelsturing. - Geeft follow-up aan de aansporing van het kennisconsortium (PBL e.a.) om doelsturing robuust vorm te geven als wezenlijk onderdeel van de aanpak.
• Innovatiemaatregelen doelsturing	€ 70			- Met deze middelen kan geïnvesteerd worden in onderzoek naar en de ontwikkeling van emissiereducerende staltechnieken om de gestelde doelsturingsopgave -die ook rechtstreeks daaraan verbonden is ook daadwerkelijk te kunnen realiseren. - Bovendien wordt hiermee ingezet op het versnellen van het innovatieproces.
• Basispakket landbouwinnovatie	€ 350			- Met het basispakket kan voortvarend opvolging gegeven worden aan de ambities voortvloeiend uit het HLA. - Kennisconsortium (PBL e.a.) heeft aangegeven dat innovatie een blijvend onderdeel kan zijn en dat daarvoor prikkels behulpzaam zijn.
• Vrijwillige beëindigingsregeling veehouderijlocaties	€ 500			- Met deze intensivering kan een emissiereductie van ca. 1 kton worden behaald. - Voorgesteld wordt daarom om het budget te verhogen voor de jaren 2027 tot en met 2029. - Bij de vormgeving wordt rekening gehouden met de inzet van de zoneringsaanpak.
• Agrarisch natuurbeheer (ANB)		€ 274,5		- In het HLA is opgenomen om € 500 miljoen structureel beschikbaar te stellen voor ANB. - In het startpakket is reeds € 213 miljoen beschikbaar gesteld. - Met deze maatregel wordt opvolging gegeven aan een wens uit het HLA. - Hierbij zal ook gebruik worden gemaakt van de inzichten van het kennisconsortium (PBL e.a.) - Bij de vormgeving wordt rekening gehouden met de inzet van zoneringsaanpak. - Het gaat effectief om het inzetten van alle resterende structurele middelen op de aanvullende post
• Natuurherstelmaatregelen (inclusief monitoring)	€ 500	€ 12,5		- Aanpak van alle drukfactoren is van belang om recht te doen aan de staat van de natuur. - In het startpakket is reeds € 100 miljoen hiervoor opgenomen. - Met deze aanvullende middelen kan een stevigere inzet hierop gepleegd worden in de meest urgente en kwetsbare gebieden.
• Ondersteunende en flankerende (O&F) maatregelen	€ 250			- O&F maatregelen zijn noodzakelijk om het pakket emissiereducerende- en natuurherstelmaatregelen maximaal te laten renderen. - Sluit ook aan bij de inzichten van kennisconsortium (PBL e.a.) rondom haalbaarheid en uitvoerbaarheid.
Totaal basispakket	€ 2.600	€ 287	€ 2.600	
• Bouwblok: Landbouwinnovatiemaatregelenpakket	€ 850		Eventueel inzet bestaande structurele/incidentele middelen	- Het landbouwinnovatiepakket bestaat uit programma's die bijdragen aan een sterke en weerbare landbouwsector en draagt er daarmee aan bij dat de sector en keten in staat worden gesteld om opgaven te realiseren (op weg naar 2035). - Met deze middelen kan o.a. opvolging gegeven worden aan het realiseren van de HLA-ambities en het regeerprogramma.

				Kennisconsortium (PBL e.a.) heeft aangegeven dat innovatie een blijvend onderdeel kan zijn en dat daarvoor prikkels behulpzaam zijn.
Bouwblok: Zoneringsaanpak	Per gebied gemiddeld € 32,6	Per gebied gemiddeld € 1,4	- Onderbrenging ANB (gedeeltelijk) (sluit aan bij PBL) - Eventueel inzet bestaande incidentele middelen	- Aanpak in stroken van 250 meter rondom de meest urgente N2000-gebieden waar zonering kan bijdragen aan de onderbouwing van additionaliteit in aanvulling op het generieke beleid. - Voor de Veluwe en de Peel is de afgelopen tijd een eerste richting uitgewerkt. In aansluiting daarop kunnen eventueel andere urgente gebieden worden toegevoegd. - Financiële bandbreedte volgt de selectie van het aantal gebieden waarmee wordt begonnen; naar mate u meer van deze gebieden doet draagt u extra bij aan het realiseren van de opgave. - In het kader van borging worden meerdere opties bekeken voor normeren in de stroken, in samenhang met de generieke systematiek van bedrijfsspecifieke doelen. Een optie is een aanvullende bedrijfsspecifieke norm per hectare voor bedrijven in de stroken ('emissie per hectare'). - Ondersteunend aan de opgave en met een passende vergoeding voor agrariërs kan in en rond de stroken het vrijwillige Agrarisch Natuurbeheer worden ingezet.

Bijlage 2: overzicht van de samenhang (spoor 1 en spoor 2)

De MCEN werkt aan álle vier de sporen en zet daarin op al deze sporen belangrijke stappen om Nederland van het slot te brengen. Met name op spoor 1 en 2 zit samenhang. Aanpassingen binnen het systeem kunnen het treffen van maatregelen mogelijk maken (bijv. juridische haakjes voor stikstofreductie of het eenvoudiger maken innovaties toe te passen). Andersom zijn stikstofreducerende maatregelen nodig om stappen te zetten in het wijzigen van het juridisch systeem.

Spoor 1: besluiten over het systeem	Spoor 2: besluiten over maatregelen
- Aanpassing handreiking NDA-korte termijn en aanpassing NDA lange termijn (systematiek en echte staat van de natuur)	- Maatregelen voor 50-50-42/46% emissiereductie (2035) sectoren;
- KDW-wetsvoorstel in consultatie;	- Zonering op specifieke plaatsen (groei-model waar dat noodzakelijk is voor additionaliteit, urgent en stikstof overbelast);
- Inzet op een wetenschappelijk onderbouwde rekenkundige ondergrens (1 mol);	- Doelsturing landbouw uiteindelijk vast te leggen in nationale 'doelsturingswet/-regelgeving'; in combinatie met geborgd natuurlijk verloop;
- Herziening vergunningsstelsel (na de zomer)	- Borging: door middel van o.a. implementatie van wet en regelgeving en monitoring en bijsturing, waaronder een verbeterde natuurmonitoring
- Mogelijk maken (werkwijze; AMVB-regelgeving) kleine en Tijdelijke uitstoot (ook voor verduurzaming);	- Instellen beëindigings- en extensiveringsregeling
- Hoger beroep Greenpeace-uitspraak;	- Uitvoering natuurherstelmaatregelen
- AERIUS-actualisatie, onderzoek naar mogelijkheid vrijstellen van kleine en tijdelijk emissies	- Inzet van middelen voor agrarisch natuurbeheer
-	
Monitor-, borgings- bijstelmechanisme	

Bijlage 3: inzicht in de uitvoering

Hieronder wordt ingegaan op 1) de staat van de uitvoering van het startpakket waartoe het kabinet in april jl. en 2) reeds staand beleid dat significante effecten kent op stikstof en natuur. De komende periode zal dit overzicht waar nodig verder aangevuld worden.

1. Stand van zaken uitvoering startpakket

Onderwerp	Concrete uitvoeringsstappen sinds 25 april	Vervolgstappen
<i>Maatwerkaanpak/ Zonering Veluwe en de Peel</i>	- Meerdere gesprekken met provincies, andere overheden en maatschappelijke partners over invulling van dit pakket en bredere gedachte vorming over de zonering. - Binnen LVVN en met FIN vindt nadere afstemming plaats	- Aankondiging Uitvoeringsovereenkomst met provincies voor de zomer en de eerste uitwerking hiervan - Besluit over concrete invulling van de beschikbare middelen voor de Veluwe en de Peel (augustusbesluitvorming)
<i>Vrijwillige beëindigingsregeling</i>	- Uitvraag RIVM over doelgroep regeling uitgezet waarbij de potentiële overlap met Lbv-regelingen en potentiële stikstofopbrengst in kaart worden gebracht - Uitwerking ervaringen/leerpunten Lbv-regelingen voor de nieuwe regeling.	- Advies opstellen naar aanleiding van analyse RIVM - Verdere uitwerking concept-regeling - Voorbereiding uitvoering RVO
<i>Uitbreiding agrarisch natuurbeheer</i>	- Besprekingen met provincies en uitvoeringsorganisaties voor versterken uitvoering en uitbreiding ANLb in 2026 - Onderbouwing tarieven 2026 - Melding wijzigingen t.b.v. GLB - Voorbereiding Kamerbrief Uitwerking contourenbrief Agrarisch natuurbeheer, incl. prioritaire en gerichte inzet in specifieke gebieden met het oog op stikstofreductie en natuurherstel (vanaf 2027)	- Financiële bevestiging aan provincies voor 2026 - Voorbereiden bestuurlijke afspraken over inzet vanaf 2027 (BO-LG najaar)
<i>Verbetering Natuurmonitoring</i>	- Voortgang Verbeterprogramma VHR Monitoring (VVM) op schema voor 2025 - Trajecten voor aanscherping prioriteiten en actualisatie kosten gestart, en gereed in juli	- PvA voor VVM in 2026 rond de zomer gereed - Uitvoering plan voor bodemmetingen (incl. analyse reeds beschikbare data, pilots, afstemming met plannen provincies)
<i>Investeren in natuurherstel</i>	- Inventarisatie naar kansrijke voorstellen voor natuurherstel die reeds ontwikkeld zijn maar waar tot nu toe onvoldoende budget voor beschikbaar was. Dit betreft reservemaatregelen uit Programma Natuur en de koploperprojecten.	- Afronden inventarisatie voor de zomer. Onderdeel hiervan is afstemming met provincies/IPO. - Na de zomer: verder uitwerken instrumentarium zodat middelen vanaf 2026 ingezet kunnen worden. - In 2026 zullen de eerste middelen (€20 miljoen) beschikbaar komen.
<i>Uitvoering extensiveringsregeling</i>	- N.a.v. informele gesprekken met de Commissie voert WSER nader onafhankelijk onderzoek uit om te onderbouwen dat de regeling onder het steunkader voor tijdelijke maatregelen past en de hoogte van de extensiveringsvergoeding te berekenen. De oorspronkelijke opzet van de regeling valt namelijk onder twee steunkaders, maar dit moet onder één kader passen. - Het WSER-rapport wordt op zeer korte termijn verwacht en z.s.m. met de Commissie gedeeld, zodat deze ter beoordeling aan Persoonsgegevens DG COMP kan worden voorgelegd. - Ook vinden gesprekken met de sector plaats om hen te betrekken bij de uitwerking van de regeling en de daarbij te maken keuzes. Deze gesprekken gaan ook over de private bijdrage bij de regeling.	- De inzet is dat het WSER-rapport z.s.m. met Persoonsgegevens DG COMP wordt gedeeld en de regeling zal – na positief bericht – zo snel mogelijk voor (pre)notificatie aan de Commissie worden voorgelegd. - Uitvoering van de regeling wordt door RVO voorbereid - Het is de inzet dat de regeling in Q4 van 2025 wordt gepubliceerd en opengesteld. - De sector werkt i.s.m. de banken aan een private bijdrage naast de regeling. De uitwerking daarvan verwachten we op korte termijn.
<i>Ontwikkeling nieuwe doelsturingssystematiek</i>	- Kamerbrief met update over ontwikkeling van het doelsturingssysteem zit in de lijn.	- Kamerbrief waarmee WUR-rapport wordt aangeboden over reductiepotentieel stikstof en klimaat in de veehouderij volgt na het zomerreces.

	- Er is meer zicht verkregen op het reductiepotentieel m.b.t. stikstof en klimaat in de veehouderij t.b.v. bedrijfsgerichte emissiedoelen. Het WUR rapport hierover wordt in de zomer afgerond. - True value language (TVL)/ KPI-taal: Publiek-private samenwerkingsstructuur in ontwikkeling ten behoeve van het vaststellen van een gemeenschappelijke KPI-taal en afspraken maken over het toepassen ervan om gezamenlijk te sturen op duurzaamheidsprestaties. - Er is gesproken met stakeholders over systeemkeuzes (o.m. ten aanzien van eenheden/KPI's) en samenwerking op het gebied van stikstof, klimaat en waterkwaliteit.	- Er wordt gewerkt aan invulling moties Grinwis (1. duidelijkheid emissiedoelen en 2. emissiereductieplan melkveehouderij). - TVL zal in Q3 en Q4 2025 nader worden uitgewerkt in overleg met betrokken partijen. LVVN is hierbij niet de initiatiefnemer, maar wel nauw betrokken.
<i>Afspraken met ketenpartijen en banken over hun financiële bijdrage</i>	- In de doelsturingsbrief wordt aangegeven dat sturing vanuit de keten, d.m.v. bovenwettelijke eisen en beloningen zo goed mogelijk moet aansluiten op doelsturing. Keten kan hieraan bijdragen d.m.v. 'gemeenschappelijke taal/KPI's'. - Maandag 7 juli start sector/keteninitiatief om gemeenschappelijke taal/KPI's te ontwikkelen in nauwe aansluiting en samenwerking met LVVN doelsturing en KPIK. - Bestuurlijke gesprekken met een aantal partijen om verdere afspraken te maken (9 juli): Rabo, Vion, Cosun, Agrifirm, Avebe, Friesland Campina. - Ambtelijk worden ook allerlei gesprekken gevoerd in voorbereiding op de Kamerbrief ketenaanpak.	- Deze zomer wordt de Kamerbrief ketenaanpak uitgewerkt. - Komende 6 maanden worden benut om samen met de sector en de keten te verkennen of een samenwerking mogelijk is m.b.t. KPI's. Hierna wordt de koppeling gemaakt verdienvermogen, inclusief de rol van banken en financiers.
<i>EU/Internationaal (EU-ge-zant; spoor 4)</i>	- Notitie met de opdracht voor de stikstofge-zant opgesteld i.s.m. EIA, BZ en PVEU, afstemming interdepartementaal vindt verder plaats - Begeleiden afstemming i.h.k.v. MCEN-opgave non-paper tijdelijke bouwemissies KGG - Inventarisatie resultaten spoor 1 (mogelijkheden aanpassing EU regelgeving) en spoor 2 (maatregelen die dialoog met EU-instellingen behoeven) t.b.v. handelingsperspectief spoor 4 uitgevraagd en begeleid	- Aanstelling stikstofge-zant
<i>Ontwikkeling systematiek van monitoring en bijsturing</i>	- Het maatregelenpakket (spoor 2) is voorgelegd aan het kennisconsortium t.b.v. inschatting mogelijke effecten op stikstofemissie, stikstofdepositie en natuurherstel en reflectie op mate waarin met de maatregelen wordt voldaan aan ecologische randvoorwaarden "Nederland van het slot". - Het consortium heeft hierop een inzichtrijke reflectie opgeleverd, welke benut worden bij het vormgeven van het impuls pakket.	- Hetzelfde kennisconsortium is nu al verantwoordelijk voor monitoring en evaluatie van Wsn/Psn. - Verwachte effecten van het totaalpakket aan maatregelen waartoe de MCEN besluit kunnen – wanneer voldoende uitgewerkt – naar verwachting in de bestaande systematiek worden ingepast. Het overleg hierover wordt gestart na vaststelling van het totaalpakket aan maatregelen. - Een losse rapportage over enkel het start- en vervolgpakket ligt minder voor de hand, omdat lopend en nieuw beleid tezamen zal moeten leiden tot de gewenste doelen.
<i>Uitvoeringskracht: aandacht voor inrichten voldoende uitvoeringskracht</i>	- Gesprekken gevoerd met externe partijen – brancheorganisaties, private partijen en experts. - Intern gestart met korte globale evaluatie huidige instrumentarium (AVV, producenten- en branche organisaties)	- Inventarisatie behoeften en mogelijkheden voor eventuele nieuwe publiek-private samenwerkingsvormen.

2. Staat van uitvoering overig staand beleid

Onderstaand wordt ingegaan op de stand van zaken t.a.v. staand beleid dat significante effecten kent op stikstof en natuur. Allereerst wordt ingegaan op de acties in de sectoren industrie en mobiliteit. Ook een overzicht van de stappen op natuur is daarbij opgenomen. Vervolgens zijn de stappen die binnen de landbouwsector worden gezet, toegelicht.

Sector	Stand van zaken
Landbouw	De NH ₃ -emissies binnen de landbouw dalen reeds structureel. Agrarisch ondernemers worden gestimuleerd om de emissies van ammoniak fors terug te dringen. Dit gebeurt onder meer door het subsidiëren van het toepassen van emissiearme staltechnieken. Daarnaast leiden vrijwillige beëindigingsregelingen zoals de Srv en de Lbv-regelingen tot structurele krimp van de veestapel waarmee de emissies afnemen.
Industrie	De NO _x -emissies in de industrie zijn gedaald, en dalen verder tot -48% in 2035 t.o.v. 2019; enerzijds door het klimaatbeleid, waaronder het EU-ETS, de besparingsplicht en subsidies zoals de SDE+, de VEKI en de DEI+ en anderzijds het Europese en nationale milieubeleid dat bestaat uit een breed pallet van normen, waaronder het toepassen van best-beschikbare technieken die telkens worden bijgesteld. Vooral de aanscherping van milieunormen heeft een positief effect op de reductie van ammoniak. Zo is er de nieuw vastgesteld in EU Richtlijn Industriële emissies, en op nationaal niveau de aanscherping van het Besluit activiteiten leefomgeving. Daarboven zijn met de aanpak Piekbelasting beschikkingen afgegeven voor circa 420.000 kilo ammoniak-reductie.
Mobiliteit	De NO _x -emissies in de mobiliteitssector dalen al decennia en dit zet verder door als gevolg van een combinatie van internationaal, Europees en nationaal beleid. Op internationaal/Europees niveau zijn er de steeds strengere emissienormen voor voertuigen, schepen en mobiele werktuigen van kracht. Nationaal wordt dit versterkt met o.a. beleid dat de overstap naar emissieloos vervoer stimuleert, ondersteund door financiële regelingen en passende laadinfrastructuur. In de bouwsector worden stappen gezet via milieueisen bij aanbestedingen en voor de scheepvaart wordt de verduurzaming versneld met gerichte subsidieregelingen.
Defensie	Defensie neemt op haar terreinen zowel beheersmaatregelen als natuurherstelmaatregelen om de biodiversiteit te versterken en de ecosystemen te beschermen. Hierdoor draagt Defensie concreet bij aan het verantwoord beheer van deze waardevolle gebieden, waardoor een balans wordt gevonden tussen militair gebruik en natuurbehoud. Deze maatregelen maken deel uit van het reguliere beheer zoals geformuleerd in de beheerplannen per terrein, maar worden ook additioneel uitgevoerd om de staat van instandhouding van de natuurwaarden te optimaliseren.
Natuur	Met het Programma Natuur fase 2, maar ook met verwachte resultaten als gevolg van Programma Natuur fase 1, realisatie Natuurnetwerk Nederland en de overige afspraken in het Natuurpact, Programmatische Aanpak Grote Wateren en de koplopertrajecten, wordt een belangrijke stap gezet om de natuur te herstellen.

Handtekening bewindspersoon

Persoonsgegevens

Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Rijksoverheid
Aanbiedingsformulier
voor MCE&N

Van 1 *

Type voorstel *

Aanbieding

Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Wetsvoorstel

Titel *

Titel en inhoud

Wetsvoorstel vervanging KDW-gebaseerde omgevingswaarden Omgevingswet

Openbare toelichting op inhoud en doelstelling van het voorstel *

In het Hoofddijnenakkoord is de afspraak opgenomen om de op de KDW gebaseerde omgevingswaarden uit de Omgevingswet te halen en te vervangen voor een juridisch houdbaar alternatief. Voorliggende wetswijziging voorziet hierin. Als alternatief wordt een wettelijk verplicht programma voorgeschreven met daarin emissiereducerende maatregelen met bijbehorende monitorings- en bijsturingssystematiek.

Indien de MR akkoord is, zal deze wetswijziging in internetconsultatie worden gebracht en de Tweede Kamer hiervan middels een Kamerbrief op de hoogte van worden gebracht.

Toelichting niet geschikt voor openbaarmaking

Eenheid kabinetsbeleid

Voorgesteld besluit *

Anders nl.

Eigen formulering

Zie hiervoor de meegestuurde oplegger.

Datum aanbieding *

8 juli 2025

Kenmerk *

99805720

Hamerstuk *

☐ Ja ☒ Nee

Voorgaande behandeling *

☐ Ja ☒ Nee

Behandeltraject

Gevolgen en juridisch kader

- Gevolgen rijksbegroting * ☐ Ja ☒ Nee
- Gevolgen apparaatsuitgaven * ☐ Ja ☒ Nee
- Gevolgen voor regeldruk * ☐ Ja ☒ Nee
- Overeenstemming met JenV inzake wetgevingstoets * ☒ Ja ☐ Nee ☐ Niet geselecteerd voor toetsing ☐ N.v.t.
- Bijzonderheden wetgevingstoets Wetgevingstoets i.o.m. JenV parallel aan internetconsultatie

- Overeenstemming met BZK inzake constitutionele toets * ☐ Ja ☐ Nee ☐ Niet geselecteerd voor toetsing ☒ N.v.t.
- Overeenstemming met JenV inzake fouten- en misbruksignalering * ☐ Ja ☐ Nee, met bijlage ☐ Nee, zonder bijlage ☒ N.v.t.
- Aan EU Notificatie voldaan * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Verplichting int. verdragen en/of Europese regelgeving * ☒ Ja ☐ Nee
- Naam verdrag * Vogel Richtlijn en Habitat Richtlijn

Interdepartementale afstemming

- Overeenstemming BZK inzake Uitvoerbaarheidstoets decentrale overheden (UDO) binnen Europees Nederland en/of Caribisch Nederland ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Overeenstemming Caribisch Nederland: is er sprake van comply or explain? Licht toe ☐ Comply ☒ Explain

Extra veld voor toelichting *

- Overeenstemming Aruba, Curaçao en Sint Maarten * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Ambtelijk afgestemd * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Overeenstemming bereikt op ambtelijk niveau * ☐ Ja ☒ Nee ☐ N.v.t.
- Geen overeenstemming bereikt met ☐ AZ ☐ A&M ☐ BHO ☐ BZ ☐ BZK ☐ Def ☐ EZ ☐ Fin ☒ I&W ☐ J&V ☒ KGG ☐ LVVN ☐ OCW ☐ SZW ☒ VRO ☐ VWS

Omschrijving geschilpunten Door inzichten in een laat stadium hebben deze departementen de laatste versie van voorliggende stuk niet meer kunnen lezen terwijl agendering in deze week noodzakelijk is om de internetconsultatie voor de zomer open te kunnen zetten conform toezegging TK

Contactpersonen

	Contactpersoon 1	Contactpersoon 2
Naam *	Persoonsgegevens	Persoonsgegevens
Afdeling *	DGLGS- afdeling TLG	DGLGS- afdeling TLG
Telefoonnummer *	Persoonsgegevens	Persoonsgegevens
E-mailadres *	Persoonsgegevens minInv.nl	Persoonsgegevens minInv.nl

memo

Oplegger bij wetsvoorstel vervanging huidige KDW-omgevingswaarden

Behandeld door
Persoonsgegevens

Datum
3 juli 2025

Kenmerk

Kopie aan

Bijlage(n)

Aanleiding

In het Hoofdlijnenakkoord is de afspraak opgenomen om de op de KDW gebaseerde omgevingswaarden uit de Omgevingswet te halen en te vervangen voor een juridisch houdbaar alternatief. Voorliggende wetswijziging voorziet hierin. Als alternatief wordt een wettelijk verplicht programma voorgeschreven met daarin emissiereducerende maatregelen met bijbehorende monitorings- en bijsturingssystematiek. Indien de MR akkoord is, zal deze wetswijziging in internetconsultatie worden gebracht en de Tweede Kamer hiervan middels een Kamerbrief op de hoogte van worden gebracht.

Advies

De MCEN wordt gevraagd:

1. In te stemmen met voorliggende wetswijziging voor de vervanging van de huidige KDW-omgevingswaarden voor een wettelijk programma met sectordoelen;
2. Op dit moment nog niet nader te definiëren op welke sub-sectoren en welke stoffen (NO_x/NH₃) de doelstellingen betrekking hebben.
3. De voorliggende wetswijziging en de nog op te stellen Kamerbrief door te geleiden naar de Ministerraad van 11 juli 2025, om zodoende de internetconsultatie te openen op 14 juli 2025 voor een periode van 6 weken.

Bovenstaande onder de volgende twee randvoorwaarden:

- Pas verzending naar de Raad van State na duidelijkheid binnen het kabinet over het maatregelenpakket en de borging;
- Pas verzending naar de Raad van State wanneer er besluitvorming is over het al dan niet betrekken van NO_x en/of NH₃ voor elk van de sectoren.

Toelichting

- Deze wetswijziging geeft invulling aan de afspraak uit het Hoofdlijnenakkoord en het Regeerprogramma om de huidige op de KDW gebaseerde omgevingswaarden in de Omgevingswet te vervangen voor een juridisch houdbaar alternatief. Het zet ook een stap in de omslag van depositie- naar emissiebeleid zoals opgenomen in het Regeerprogramma door de KDW-omgevingswaarden uit de wet te halen en de emissiedoelen op te nemen in een wettelijk verplicht programma, inclusief bijbehorende maatregelen.
- De maatregelen die in het kader van het MCEN-spoor 2 worden besloten zullen landen in het programma.
- Voor het wettelijk verplicht programma is een herziening en – zo nodig – uitbreiding van het Programma stikstofreductie en natuurherstel (Psn) voorzien, waarin naast de in de Kamerbrief van 25 april aangekondigde emissiedoelen (voor zover deze niet vastgelegd zijn bij algemene regels)

ook maatregelen worden opgenomen.¹ De reeds
bestaande monitorings- en bijsturingssystematiek in het Psn zal ook
hierop worden herzien.

Kenmerk
DGLGS / 99612774 documentId

**Directoraat Generaal
Landelijk Gebied en Stikstof**

- Een aantal uitgangspunten die zien op de vormgeving van het programma, zoals de nadere afbakening van sectoren, monitoring en bijsturing en het feit dat er doelen in het programma kan worden gespecificeerd in een algemene maatregel van bestuur.
- De internetconsultatie zal gedurende het zomerreces plaatsvinden. Daarom wordt deze verlengd naar zes weken zodat alle partijen genoeg tijd hebben om te reageren. De verwachting is dat de wetwijziging na consultatie bij de Raad van State eind 2025 naar de Tweede Kamer kan worden verzonden.

¹ Kamerstukken II, 2024-2025, 35334 nr. 362

Handtekening bewindspersoon

Minister van Klimaat en Groene Groei

Rijksoverheid

Aanbiedingsformulier voor MCE&N

Aanbieding

Van 1 *

Minister van Klimaat en Groene Groei

Type voorstel *

Overig

Titel en inhoud

Titel *

Non paper tijdelijke stikstofemissies energieprojecten

Openbare toelichting op inhoud en doelstelling van het voorstel *

Het non-paper zet in op het verduidelijken van Europese regelgeving dat tijdelijke (beperkte) stikstofemissies bij de aanleg van energieprojecten geen significant negatieve effecten hebben. Omdat juist deze projecten bijdragen aan stikstofreductie. Dit betreft én infrastructuur projecten zoals elektriciteitsstations én opwek projecten zoals bijvoorbeeld mestvergisters.

Deze aanpak sluit aan bij de serieuze aanpak van het kabinet om emissies te reduceren, en om tegelijkertijd te bezien hoe om te gaan met emissies die klein in omvang en tijdelijk van aard zijn. Dat gebeurt nationaal door, deze zomer, doordacht en voortvarend vorm te geven aan beleidsontwikkeling en regelgeving voor kleine en tijdelijke emissies, in het bijzonder voor die gevallen waar een structurele verduurzaming gerealiseerd kan worden.

Toelichting niet geschikt voor openbaarmaking

Voorgesteld besluit *

Instemmen met agendering in onderraad of ministerraad.

Behandeltraject

Datum aanbieding *

04-jul-2025

Kenmerk *

DGKE-DRE / 99554017

Hamerstuk *

☐ Ja ☒ Nee

Voorgaande behandeling *

☐ Ja ☒ Nee

Gevolgen en juridisch kader

- Gevolgen rijksbegroting * ☐ Ja ☒ Nee
- Gevolgen apparaatsuitgaven * ☐ Ja ☒ Nee
- Gevolgen voor regeldruk * ☐ Ja ☒ Nee
- Overeenstemming met JenV inzake wetgevingstoets * ☐ Ja ☐ Nee ☐ Niet geselecteerd voor toetsing ☒ N.v.t.
- Overeenstemming met BZK inzake constitutionele toets * ☐ Ja ☐ Nee ☐ Niet geselecteerd voor toetsing ☒ N.v.t.
- Overeenstemming met JenV inzake fouten- en misbruiksignalering * ☐ Ja ☐ Nee, met bijlage ☐ Nee, zonder bijlage ☒ N.v.t.
- Aan EU Notificatie voldaan * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Verplichting int. verdragen en/of Europese regelgeving * ☐ Ja ☒ Nee

Interdepartementale afstemming

- Overeenstemming BZK inzake Uitvoerbaarheidstoets decentrale overheden (UDO) binnen Europees Nederland en/of Caribisch Nederland ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Overeenstemming Caribisch Nederland: is er sprake van comply or explain? Licht toe ☐ Comply ☐ Explain
- Overeenstemming Aruba, Curaçao en Sint Maarten * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Ambtelijk afgestemd * ☒ Ja ☐ Nee ☐ N.v.t. in DGO MCEN
- Overeenstemming bereikt op ambtelijk niveau * ☒ Ja ☐ Nee ☐ N.v.t.
- Overeenstemming bereikt met ☒ AZ ☐ A&M ☐ BHO ☒ BZ ☐ BZK ☒ Def ☒ EZ ☒ Fin ☒ I&W ☐ J&V ☐ KGG ☒ LVVN ☐ OCW ☐ SZW ☒ VRO ☐ VWS
- Omschrijving geschilpunten

Contactpersonen

	Contactpersoon 1	Contactpersoon 2
Naam *	Persoonsgegevens	Persoonsgegevens
Afdeling *	Realisatie Energietransitie	Realisatie Energietransitie
Telefoonnummer *	Persoonsgegevens	Persoonsgegevens
E-mailadres *	Persoonsgegevens @minezk.nl	Persoonsgegevens @minezk.nl

Non-Paper on Enabling the Energy Transition with Temporary, Small Nitrogen Emissions

The Netherlands fully supports the objectives of the European Union to protect, preserve and restore **biodiversity, the objectives of the Clean Industrial Deal** and to reach our European **climate goals and aim for Zero Pollution in 2050**. Therefore, we need to scale up our sustainable net-zero energy production and the necessary infrastructure in order to **decarbonize** our economy, become **climate-neutral**, strengthen **nature** and **reduce energy dependence**. The EU Action Plan for Affordable Energy and the EU Grids Package are therefore important milestones in reaching our European objectives.

However, the implementation and application of European measures on nature/environment and energy can simultaneously affect each other in certain circumstances. In particular, in densely populated Member States where energy transition projects must fit in small areas in regions where pressure on the environment is already considerable. Therefore, to reach our European goals, EU legislation needs to be more coherent in order to enable one another.

Temporary (small) nitrogen emissions

Renewable energy projects as defined in the Renewable Energy Directive 3 (RED3) lead to a reduction of both carbon and nitrogen emissions¹. Therefore, these projects help to improve the condition of nature, climate and the environment. Renewable energy projects consequently (indirectly) contribute to the goals of the Nature and Habitats Directive as well as the European climate objectives. However, at the moment permitting procedures for renewable energy projects in the Netherlands are often delayed or rejected since small, temporary nitrogen emissions during the construction phase are under circumstances not allowed by the Habitats Directive. These delays are not only affecting decarbonization of industry but are also worsening grid congestion. Tackling grid congestion is essential to allow electrification of existing companies and to connect (new) housing projects and businesses to the grid.

Delays can occur in the permitting process due to the application of the provisions set out in Article 6(3) of the Habitats Directive, which require thorough assessment of potential impacts on protected sites. Article 6(3) requires that even relatively small nitrogen depositions that are emitted during the construction of energy transition projects, are tested and examined extensively as a part of the appropriate assessment. As a rule significant effects of These small, temporary emissions can only be excluded by comprehensive, time consuming and expensive study. Though until that study is finished, the effects are deemed to have a negative impact on the natural characteristics of a Natura 2000 area. This conflicts with the objectives of streamlining and speeding up permitting according to RED3, especially when it is known that significant adverse effects of nitrogen by renewables as a rule can be excluded. The information is parallel to consideration 33 of RED3, while the rebuttable presumption misses. The positive effects of the reduction of nitrogen deposition by a change to renewables are not even taken into account.

Example: **replacement of an existing high-voltage substation and increasing the capacity of the substation, to meet the demand for sustainability.**

An existing high-voltage substation is located directly adjacent to an N2000 area in Limburg. This station needs to be fully replaced and expanded to enable the energy transition in the region. However, the network operator expects delays or even postponement of this specific project as there are no current solutions foreseen for the nitrogen permit. The replacement leads to a (small) temporary nitrogen deposition in N2000 area. Even zero emission materials, which sometimes offers solutions, are not available or not even yet developed. Because of this project houses, businesses and the production of renewable energy in the region cannot be connected to the grid.

¹ PM OSES3

[Laat duurzame energieprojecten bijdragen aan oplossen stikstofcrisis - NVDE - Nederlandse Vereniging Duurzame Energie](#)

If a significant negative impact cannot be excluded beforehand a permit can only be granted based on Article 6(4) of the EU Habitats Directive under the conditions that there is (1) a lack of feasible alternatives, (2) the project is deemed to be necessary by imperative reasons of overriding public interest and (3) for any resulting adverse impacts to be compensated. The process for obtaining a permit under Article 6(4) can be lengthy and costly due to the thorough assessments and need for compensatory measures to ensure that the overall coherence of Natura 2000 is protected.

Therefore, the Netherlands urges the European Commission to clarify that (in line with the goals of RED3) the temporary (small) nitrogen emissions of the construction phase of renewable energy projects and all necessary (infrastructure) projects which are necessary for the connection of these projects do not adversely affect Natura 2000-habitat². This can be given as a rebuttable presumption. This can be governed in upcoming European legislative proposals (such as the European Grid Package) by excluding small, temporary nitrogen emissions from the appropriate assessment of article 6 (3) of the Habitats Directive in regard to the construction of renewable energy projects.

With a rebuttable presumption for (small) temporary nitrogen emissions of the construction phase of these renewable energy projects, a huge barrier in permitting will be tackled, which will lead to a structural reduction in carbon and nitrogen emissions on a long term. The Netherlands is actively working to reduce its national nitrogen emissions. This clarification is in line with our approach to small and temporary emissions that is now in preparation. However, this particular clarification would enable the Netherlands to create the prerequisite to execute the national measures. These long term net positive effects should be ensured when this clarification is made. In that way, this proposal will both contribute to (1) speeding up the energy transition and help reach our climate goals, but (2) also strengthen nature and the environment since the reduction in nitrogen emission will not be used for other activities.

² As defined under the third revision of the Renewable Energy Directive

MCE&N 8 juli 2025: Stand van zaken (ambtelijk)

1. Inleiding:

In de MCE&N wordt sinds 25 april gewerkt aan de uitvoering van de genomen besluiten uit het startpakket en daarnaast aan een samenhangend vervolgpakket, bedoeld om Nederland gaandeweg van het slot te halen en duurzaam mogelijk te maken dat vergunningverlening, economische bedrijvigheid van alle sectoren en het benodigde natuurherstel gerealiseerd worden op een geborgde manier.

De MCE&N bevindt zich daarmee nu in een tweede fase: van verdere uitwerking & besluitvorming (inclusief financiële aspecten) enerzijds en uitvoering anderzijds. Dit is een én-én aanpak, besluitvorming en executie. Aan deze én-én aanpak wordt gewerkt volgens de vastgestelde aanpak in de MCE&N van 27 mei. Waarbij ook de inbreng van de Kamer steeds wordt betrokken, in het bijzonder moties en toezeggingen.

Deze weken wordt hard gewerkt aan de vormgeving van de vervolgstappen, waaraan onder meer de opbrengst van de kennisinstellingen bijdraagt en zijn we in het moment van besluitvorming terecht gekomen over die vervolgstap, die uiteindelijk (mogelijk) in de augustusbesluitvorming kan worden betrokken.

In aanvulling op de separaat geagendeerde onderwerpen van de MCE&N wordt hieronder op enkele punten de stand van zaken ambtelijk toegelicht.

Zo wordt er volop doorgewerkt aan spoor 4 (Europa), waarbij ook de contouren van de opdracht van een 'stikstofgezent' zich aftekenen (2.).

Daarnaast blijven de voorbereidingen voor het hoger beroep van Greenpeace lopen,

Procespositie

Er zijn eveneens (Catshuis-)sessies geweest met de medeoverheden respectievelijk de maatschappelijke partners (4.).

Op 2 juli heeft de Raad van State uitspraak gedaan in de intrekkingverzoeken van twee natuurvergunningen (5.)

Als laatste wordt er stilgestaan bij enkele overige ontwikkelingen (6.) en de meest actuele planning (7.)

2. Spoor 4 (Europa), waaronder Stikstofgezent:

Binnen spoor 4 wordt verder gewerkt aan de Europese aanpak. Op 1 juli zou de Europese Commissie de Environmental Implementation Review publiceren, waarin voor elk van de Europese lidstaten is beschreven hoe de voortgang rondom het implementeren van de Europese wet- en regelgeving vordert. Deze publicatie is uitgesteld.

Ook op deelterreinen, zoals kleine en tijdelijke emissies, wordt (in samenhang met spoor 1) gewerkt aan het bevorderen van Europese beleidsontwikkeling.

In de kamerbrief van 25 april is een stikstofgezent aangekondigd. De opdracht van de stikstofgezent zal uit twee onderdelen bestaan: de inventarisatiefase (welke resultaten uit spoor 1 en 2 hebben een Europese component; inclusief mogelijk weg te nemen belemmeringen in Europese regelgeving voor vergunningverlening (spoor 1); welke maatregelen (spoor 2) actie vereisen in Brussel).

De implementatiefase vangt aan na de inventarisatiefase, op het moment dat er concrete uitkomsten zijn uit spoor 1 en spoor 2 die tot een dialoog leiden. Een gedegen maatregelenpakket is daarvoor nodig, waardoor helder is wat Nederland Brussel te bieden heeft, en andersom wat Nederland van de Europese Commissie vraagt.

De uitkomsten van de inventarisatie- en implementatiefase komen in een komende MCEN, en worden parallel in de HCEU/REA besproken zodat op alle niveaus aan deze agenda wordt gewerkt.

3. *Hoger beroep Greenpeace*

Procespositie

Procespositie

Procespositie

Procespositie

4. *Verslag Catshuissessies/ verdiepingssessies:*

In vervolg op het Bestuurlijk Overleg met de medeoverheden van 17 juni 2025 vond op woensdag 2 juli een bestuurlijke verdiepingssessie plaats met een vertegenwoordiging vanuit IPO, VNG en UvW. Dit leidde tot een constructief gesprek over drie onderwerpen uit het Startpakket: borging en bijsturing; additionaliteit en zonering; en doelsturing.

Op donderdag 3 juli 2025 was er een Catshuissessie met maatschappelijke partijen om de stand van zaken en inhoudelijke onderwerpen met elkaar te bespreken. Aan het begin van het overleg bleek dat er verschillende verwachtingen waren en een aantal maatschappelijke partijen gaf aan dat dat invloed had op dit overleg. Daarmee bleef de inhoudelijke bespreking van deze Catshuissessie beperkt en is afgesproken om in augustus – met t.z.t. ook meer toelichting op de reflectie van kennisinstellingen– verder te praten.

Het lid Bromet heeft overigens kort na afloop van deze Catshuissessie Kamervragen gesteld over het verloop en de reflectie van de kennisinstellingen. Deze vragen zullen binnen de reguliere termijn worden beantwoord.

5. *Uitspraken Raad van State Intrekkingsverzoeken natuurvergunningen:*

Woensdag 2 juli heeft de Raad van State in hoger beroep twee uitspraken gedaan over de afwijzing van verzoeken om natuurvergunningen gedeeltelijk in te trekken. De provincie Noord-Brabant en Gelderland hadden dat geweigerd omdat voldoende andere maatregelen worden getroffen om stikstofdepositie te laten dalen. Volgens de Raad van State moet de provincie per Natura 2000-gebied onderbouwen welke daling van stikstofdepositie noodzakelijk is en binnen welke termijn deze daling kan worden gerealiseerd.

Het besluit van de provincie Noord Brabant bleef vernietigd omdat onvoldoende is onderbouwd welke daling van stikstofdepositie noodzakelijk is voor de betrokken Natura 2000-gebieden en met welke andere maatregelen, binnen welke termijn deze daling wordt gerealiseerd.

Het besluit van de provincie Gelderland kan wel in stand blijven. Door de uitleg over de eigenschappen en kenmerken van het Natura 2000-gebied 'Rijntakken' in samenhang met de gegevens uit AERIUS Monitor 2022 waarin een prognose is gegeven van de effecten van de passende maatregelen, heeft de provincie volgens de Raad van State voldoende inzichtelijk gemaakt dat deze maatregelen tot gevolg hebben dat de stikstofdepositie binnen afzienbare termijn daalt, en door deze daling wordt voorkomen dat de natuurwaarden in Rijntakken verslechteren.

6. Overige zaken:

Zoneringsaanpak Gelderland

De provincie Gelderland is haar zoneringsaanpak aan het uitwerken. Op 8 juli ligt een besluit voor in GS Gelderland over de zoneringsaanpak. Dit gaat om een nadere uitwerking van de reeds aangekondigde maatregel. Daarin geeft de provincie onder andere aan in te willen zetten op stroken met een ammoniaknorm en een reductiepercentage van 60%. De provincie zet in op 500 meter stroken omtrent de stikstofgevoelige natuur. Gelijktijdig wordt samen met de provincie gewerkt aan de 250 meter strook rondom de Veluwe. Middels een intentieverklaring zal het Rijk, samen met partijen in het gebied, de gezamenlijke inzet verdere richting geven.

Onderzoek economische effecten

Op 2 juli heeft de vaste Commissie voor Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur het verzoek gedaan het onderzoek naar de economische en maatschappelijke effecten van de stikstofproblematiek en de kabinetsreactie te ontvangen. Gelijktijdig aan dit verzoek werd bekend dat er in de media berichtgeving op handen was over het nog niet gepubliceerde rapport. De stukken zijn daarom op 2 juli naar de Kamer verstuurd door MEZ. Tijdens de MCEN van 1 juli is afgesproken het rapport en de appreciatie tijdens de MCEN van 8 juli te behandelen. Door deze actualiteiten is besloten het onderzoek en de appreciatie eerder te publiceren en is vervolgens dit agendapunt van de MCEN agenda gehaald.

Vragen n.a.v. presentatie PBL

Tijdens de MCEN van 1 juli is de mogelijkheid geboden om verduidelijkende vragen te stellen over de reflectie van het PBL. Door diverse departementen is van die mogelijkheid gebruik gemaakt. LVVN verzorgt samen met AZ doorgeleiding van die vragen aan het PBL, ten behoeve van een passende follow-up.

7. Planning:

Hieronder volgt de huidige planning, die de komende periode bijgesteld/ aangevuld kan worden, afhankelijk van de voortgang en de oordeelsvorming in de Kamer (over inhoudelijke en financiële onderwerpen).

Wanneer?	Wat?
8 juli	MCEN, (notitie vervolgstap MCEN, vervangen van de KDW omgevingswaarde, non-paper klein en tijdelijk, stand van zaken A4).
8 juli	Havenoverleg Rotterdamse Haven (Deltalinqs)

9 juli	Bestuurlijk overleg medeoverheden Toestemmingsverlening (o.a. nieuwe vergunningssystematiek)
11 juli	MR
11 t/m 29 augustus	Definitieve besluitvorming over vervolgstap-/ pakket uitvoering en uitwerking & besluitvorming

Handtekening bewindspersoon

Persoonsgegevens

Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Rijksoverheid

Aanbiedingsformulier
voor MCE&N

Van 1 *

Aanbieding

Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Type voorstel *

Algemene Maatregel van Bestuur

Titel *

Titel en inhoud

Ontwerp-amvb kleine en tijdelijke verduurzamingsactiviteiten (werktitel: AMvB Kleine en Tijdelijke Emissies)

Openbare toelichting op inhoud en doelstelling van het voorstel *

In de kamerbrief van 25 augustus over het Startpakket om Nederland van het slot te halen is aangegeven dat er wordt onderzocht onder welke voorwaarden kleinschalige en tijdelijke emissies van (verduurzamings)projecten kunnen worden toegestaan. Hieruit is de opdracht voortgekomen om een amvb voor kleine en tijdelijke verduurzamingsactiviteiten op te stellen. Deze concept-amvb ligt voor. Het doel van de AMvB is om activiteiten die zijn gericht op de reductie van stikstof en die zijn te beschouwen als maatregelen voor de natuur uit te zonderen van een natuurvergunningplicht. Op die manier kunnen verduurzamingsactiviteiten, bijvoorbeeld de verduurzaming van stallen of woningen, sneller worden uitgevoerd.

De ontwerp-amvb ligt voor en gaat vergezeld van een nota van toelichting. Het voorstel is om na akkoord van de MR van 22 augustus de internetconsultatie te starten. Parallel aan de internetconsultatie zal een impactanalyse en een ecologische beoordeling worden uitgevoerd.

Toelichting niet geschikt voor openbaarmaking

Eenheid kabinetsbeleid

Voorgesteld besluit *

Instemmen met agendering in onderraad of ministerraad.

Datum aanbieding *

Behandeltraject

15-aug-2025

Kenmerk *

100571271

Hamerstuk *

☐ Ja ☒ Nee

Voorgaande behandeling *

☐ Ja ☒ Nee

Gevolgen en juridisch kader

Gevolgen rijksbegroting *

☐ Ja☒ Nee

Gevolgen apparaatsuitgaven *

☐ Ja☒ Nee

Gevolgen voor regeldruk *

☐ Ja☒ Nee

Overeenstemming met JenV inzake wetgevingstoets *

☐ Ja☒ Nee☐ Niet geselecteerd voor toetsing☐ N.v.t.

Bijzonderheden wetgevingstoets

I.o.m. JenV wordt de wetgevingstoets uitgevoerd tijdens de periode van internetconsultatie. idem de overige toetsen.

Overeenstemming met BZK inzake constitutionele toets *

☐ Ja☐ Nee☐ Niet geselecteerd voor toetsing☒ N.v.t.

Overeenstemming met JenV inzake fouten- en misbruksignalering *

☐ Ja☐ Nee, met bijlage☐ Nee, zonder bijlage☒ N.v.t.

Aan EU Notificatie voldaan *

☐ Ja☐ Nee☒ N.v.t.

Verplichting int. verdragen en/of Europese regelgeving *

☒ Ja☐ Nee

Naam verdrag *

Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn

Interdepartementale afstemming

Overeenstemming BZK inzake Uitvoerbaarheidstoets decentrale overheden (UDO) binnen Europees Nederland en/of Caribisch Nederland

☐ Ja☒ Nee☐ N.v.t.

Omschrijving geschilpunten *

Toetsen moeten nog worden uitgevoerd.

Overeenstemming Caribisch Nederland: is er sprake van comply or explain? Licht toe

☐ Comply☒ Explain

Extra veld voor toelichting *

nvt

Overeenstemming Aruba, Curaçao en Sint Maarten *

☐ Ja☐ Nee☒ N.v.t.

Ambtelijk afgestemd *

☒ Ja☐ Nee☐ N.v.t. in DG-overleg Stikstof

Overeenstemming bereikt op ambtelijk niveau *

☐ Ja☒ Nee☐ N.v.t.

Geen overeenstemming bereikt met

☐ AZ☐ A&M☐ BHO☐ BZ☐ BZK☒ Def☒ EZ☐ Fin☒ I&W☐ J&V☒ KGG☐ LVVN☐ OCW☒ SZW☐ VRO☐ VWS

Omschrijving geschilpunten

Vanuit de departementen is ambtelijk aangegeven het onverstandig te vinden de internetconsultatie nu op te starten. Voorafgaande ecologische onderbouwing en impactanalyse is noodzakelijk vanwege nut, noodzaak en risico's.

Contactpersonen

Naam *
Afdeling *
Telefoonnummer *
E-mailadres *

Contactpersoon 1	Contactpersoon 2
Persoonsgegevens	
NLGV	WJZ
Persoonsgegevens	
Persoonsgegevens @minlnv.nl	Persoonsgegevens @minezk.nl

Ministerie van Landbouw, Visserij,
Voedselzekerheid en Natuur

Aan
Ministeriële Commissie Economie en Natuurherstel

**Directoraat Generaal
Landelijk Gebied en Stikstof**

Behandeld door

Persoonsgegevens

Datum

14 augustus 2025

Kenmerk

DGLGS / 100589490

Kopie aan

Bijlage(n)

memo

Oplegger bij AMvB vergunningvrije
verduurzamingsactiviteiten

Aanleiding

Op 25 april 2025 heeft de Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur, mede namens de leden van de MCEN, de Tweede Kamer geïnformeerd over het startpakket om Nederland van het slot te krijgen. Daarin is aangegeven dat er wordt onderzocht onder welke voorwaarden kleinschalige en tijdelijke emissies van (verduurzamings)projecten kunnen worden toegestaan. Hieruit is de opdracht voortgekomen om een amvb voor kleine en tijdelijke verduurzamingsactiviteiten op te stellen. Deze concept-amvb ligt voor. Indien de MR akkoord is, zal deze concept-amvb in internetconsultatie worden gebracht en zullen de Tweede en Eerste Kamer hiervan middels bijgaande Kamerbrieven op de hoogte worden gebracht.

Advies

De MCEN wordt gevraagd:

1. In te stemmen met het in internetconsultatie brengen van de concept-amvb en parallel daaraan een impactanalyse en ecologische onderbouwing uit te voeren.
2. De voorliggende amvb-wijziging en Kamerbrieven door te geleiden naar de Ministerraad van 22 augustus 2025, om zodoende de internetconsultatie te starten voor een periode van 6 weken.

Toelichting

- Het doel van deze amvb is om verduurzamingsactiviteiten met kleine en tijdelijke stikstofemissies op korte termijn weer doorgang te laten vinden. Met het oog hierop wordt met deze amvb voorgesteld om voor bepaalde verduurzamingsactiviteiten die als hoofddoel hebben de reductie van stikstofemissie door aanpassing van de bestaande activiteit, te verduidelijken dat voor deze activiteiten geen vergunning voor een Natura 2000-activiteit nodig is omdat deze activiteiten in die gevallen geacht worden nodig te zijn voor de natuur.
- Op die manier kunnen verduurzamingsactiviteiten, bijvoorbeeld de verduurzaming van stallen of woningen, sneller worden uitgevoerd.
- De ontwerp-amvb is met zeer grote spoed tot stand gebracht. Dat leidt ertoe dat de gebruikelijke stappen (zoals oriëntatie van wetsvoorstel volgens het beleidskompas) niet allemaal zijn doorlopen. Ook de

probleem-en
risicoanalyse,

Kenmerk
DGLGS / 100589490
documentId

**Directoraat Generaal
Landelijk Gebied en Stikstof**

ecologische toetsing en
andere elementen hebben nog niet het bijbehorende voorbereidingstraject
voor een goede onderbouwing van de amvb doorlopen.

- Parallel aan de internetconsultatie zal een impactanalyse en ecologische beoordeling worden uitgevoerd t.b.v. de verdere onderbouwing en invulling van de amvb.
- De internetconsultatie zal deels gedurende het zomerreces plaatsvinden. Daarom wordt deze verlengd naar zes weken zodat alle partijen genoeg tijd hebben om te reageren.

Handtekening bewindspersoon

Persoonsgegevens

Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Rijksoverheid

Aanbiedingsformulier
voor MCE&N

Van 1 *

Type voorstel *

Titel *

Openbare toelichting op inhoud en doelstelling van het voorstel *

Toelichting niet geschikt voor openbaarmaking

Voorgesteld besluit *

Datum aanbieding *

Kenmerk *

Hamerstuk *

Voorgaande behandeling *

Aanbieding

Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Notitie

Titel en inhoud

Borging en financiën vervolgpakket MCEN

Ten behoeve van nadere besluitvorming over een vervolgpakket zijn in deze notities voorstellen uitgewerkt t.a.v. borging van de aanpak en financiële dekking van de maatregelen in het vervolgpakket.

Eenheid kabinetsbeleid

Instemmen met agendering in onderraad of ministerraad.

Behandeltraject

15 augustus 2025

100571601

☐ Ja ☒ Nee

☐ Ja ☒ Nee

Gevolgen en juridisch kader

Gevolgen rijksbegroting *	☒ Ja	☐ Nee		
Gevolgen apparaatsuitgaven *	☐ Ja	☒ Nee		
Gevolgen voor regeldruk *	☐ Ja	☒ Nee		
Overeenstemming met JenV inzake wetgevingstoets *	☐ Ja	☐ Nee	☐ Niet geselecteerd voor toetsing	☒ N.v.t.
Overeenstemming met BZK inzake constitutionele toets *	☐ Ja	☐ Nee	☐ Niet geselecteerd voor toetsing	☒ N.v.t.
Overeenstemming met JenV inzake fouten- en misbruiksignalering *	☐ Ja	☐ Nee, met bijlage	☐ Nee, zonder bijlage	☒ N.v.t.
Aan EU Notificatie voldaan *	☐ Ja	☐ Nee	☒ N.v.t.	
Verplichting int. verdragen en/of Europese regelgeving *	☒ Ja	☐ Nee		
Naam verdrag *	VHR			

Interdepartementale afstemming

Overeenstemming BZK inzake Uitvoerbaarheidstoets decentrale overheden (UDO) binnen Europees Nederland en/of Caribisch Nederland	☐ Ja	☐ Nee	☒ N.v.t.
Overeenstemming Caribisch Nederland: is er sprake van comply or explain? Licht toe	☐ Comply	☐ Explain	
Overeenstemming Aruba, Curaçao en Sint Maarten *	☐ Ja	☐ Nee	☒ N.v.t.
Ambtelijk afgestemd *	☐ Ja	☐ Nee	☒ N.v.t.
Overeenstemming bereikt op ambtelijk niveau *	☐ Ja	☐ Nee	☒ N.v.t.

Contactpersonen

	Contactpersoon 1	Contactpersoon 2
Naam *	Persoonsgegevens	Persoonsgegevens
Afdeling *	DG LGS, LVVN	DG LGS, LVVN
Telefoonnummer *	Persoonsgegevens	Persoonsgegevens
E-mailadres *	Persoonsgegevens @minInv.nl	Persoonsgegevens @minInv.nl

Begroting sectie A (uitgaven)

Budgetdisciplinesector *

☐ Budgettair Kader Zorg

☐ Sociale Zekerheid

☒ Rijksbegroting in enge zin

☐ N.v.t.

Initiële jaar *

2026

2026

2027

2028

2029

2030

2031

Begrotingshoofdstuk

XIV Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Beleidsartikel nummer

21

Naam

Land- en tuinbouw

Bedrag

108

264

494

294

182

50

Begrotingshoofdstuk

XIV Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Beleidsartikel nummer

22

Naam

Natuur, visserij en landelijk gebied

Bedrag

60

222

481

448

470

317

Begrotingshoofdstuk

XIV Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Beleidsartikel nummer

23

Naam

Kennis en innovatie

Bedrag

43

87

105

107

108

0

Totale uitgaven

211

573

1080

849

760

367

Begroting sectie A (ontvangsten)

Initiële jaar *

2026

2026

2027

2028

2029

2030

2031

Totale ontvangsten

Saldo uitgaven en ontvangsten

-211

-573

-1080

-849

-760

-367

Toelichting

Dekking uit AP enveloppen voor LVVN.

ANB en natuurmonitoring (samen 287 mln struc.) worden gedekt uit de structurele ANB envelop.

Overige maatregelen (samen 2,6 mld incidenteel, 2026 t/m 2035) worden gedekt uit de envelop van 5 mld.

Nadere invulling borging bij impulspakket MCEN

MCEN 19 augustus 2025

Inleiding

In de MCEN van 8 juli is afgesproken te proberen te komen om tot een tussenpakket, waarbij een gedragen aanpak nodig is voor borging en de financiële tabel. In de notitie die nu voorligt, is een voorstel voor verdere invulling van de borging op sector- en bedrijfsniveau uitgewerkt. In het BWO van 15 augustus is de mate waarin tussendoelen op sector en/of bedrijfsniveau afdwingbaar of afrekenbaar vormgegeven dienen te worden, als bespreekpunt voor de MCEN naar voren gekomen.

Beslispunten

U wordt gevraagd:

1. In te stemmen met de voorgestelde invulling van borging op sectoraal en bedrijfsniveau (voor de landbouw) in deze notitie.
2. Een besluit te nemen over de mate van afdwingbaarheid/afrekenbaarheid van tussendoelen (sectorale tussendoelen, bedrijfsspecifieke tussendoelen voor de landbouw).
3. In te stemmen met de voorgestelde tekst over borging voor de Kamerbrief (bijlage 1).

Toelichting

Algemeen

Deze notitie beschrijft hoe de borging van de aanpak verder vorm kan krijgen: in elk van de sectoren industrie, mobiliteit en landbouw, en specifiek op doelsturing en bij de gebiedsgerichte borging. Hierbij geldt het volgende:

- De voorgestelde uitwerking en tekst voor een Kamerbrief staan in bijlage 1.
- De teksten over industrie en mobiliteit zijn opgesteld met IenW en KGG en geven invulling aan de wijze van borging in die sectoren.
- Wat betreft doelsturing in de landbouw is voor nu uitgegaan van het model waarbij gestuurd wordt door koppeling aan productierechten. Op deze manier is voor alle sectoren de borging robuust vormgegeven.
- In bijlage 2 is theoretisch ter illustratie in meer detail uitgewerkt hoe een koppeling van doelsturing in de landbouw aan (in dit voorbeeld) productierechten concreet kan uitwerken voor een bedrijf.

Ad 1) Basis van tussendoelen op sectorniveau en op bedrijfsniveau

In deze notitie wordt voorgesteld om de borging van de aanpak verder te versterken door middel van tussendoelen (voor de periode tussen nu en 2035). Het gaat hier om zowel sectorale tussendoelen, oftewel tussendoelen die voor elk van alle sectoren van toepassing zijn (industrie, landbouw, mobiliteit) en voor de landbouw aangevuld met bedrijfsspecifieke tussendoelen als onderdeel van de doelsturingssystematiek. Om realisatie van tussendoelen te bevorderen, kunnen hierover afspraken met de verschillende sectoren worden gemaakt. De basis voor het versterken van de borging via tussendoelen wordt hieronder verder toegelicht.

- *Sectorale tussendoelen als onderdeel van de systematiek*

In de concept-wetswijziging worden de op de KDW gebaseerde omgevingswaarden uit de Omgevingswet gehaald en vervangen door een wettelijk verplicht programma met daarin op te nemen sectorale emissiedoelstellingen, voor elke sector (industrie, landbouw, mobiliteit). Het Rijk kan voor zichzelf ook streefwaarden stellen voor 2030. Deze zijn ondersteunend en helpen bij het bepalen of de verschillende sectoren op koers liggen met de noodzakelijke emissiereductie voor 2035, of dat bijsturing nodig is. Dit kan worden vastgesteld op basis van tweejaarlijkse monitoring van emissies en geeft richting aan de vraag of, en zo ja in welke mate, eventuele aanpassingen in het programma van maatregelen noodzakelijk zijn. Dergelijke tussendoelen zijn aanvullend op en ondersteunend aan de doelstellingen uit 2035. De tussendoelen zijn er voor het Rijk en niet voor individuele ondernemers en zijn ook niet door derden afdwingbaar. Ten aanzien van het vaststellen

van de hoogte van de tussendoelen wordt geadviseerd rekening te houden met de prognoses van de maatregelen waartoe al besloten is en de voorziene autonome ontwikkelingen tot 2030.

- *Een aansporend bedrijfsspecifiek tussendoel 2030*

Naast tussendoelen op sectorniveau is het mogelijk om als onderdeel van de doelsturingssystematiek in de landbouw bedrijfsspecifieke tussendoelen toe te voegen. Dit is iets dat ook terugkomt in het 'Bouwstenendocument' van IPO, VNG, UvW, LTO en NAJK. Daarbij gaat het om een voor een bedrijf haalbare en te monitoren tussendoel voorafgaand aan de introductie van afrekenbare bedrijfsspecifieke norm voor 2035.

Zowel vanuit het perspectief van de landbouwer als vanuit de overheid is het belangrijk om doelsturing stapsgewijs en uitvoerbaar in te voeren en ook in de komende jaren al voldoende voortgang te zien. Voor een aantal (management)maatregelen geldt dat deze op relatief korte termijn tot een significante emissiereductie kunnen leiden. Door nu voor 2030 een tussentijds doel vast te stellen worden bedrijven geprikkeld en aangespoord om vanuit hun agrarisch vakmanschap emissiebeperkende maatregelen te nemen. Op deze manier worden bedrijven tijdig geïnformeerd over de verwachtingen ten aanzien van de te realiseren reductie de komende jaren, en gericht bijsturen indien nodig en kan worden voorkomen dat er (pas) per 2035 (nood)maatregelen worden getroffen. De varianten zijn in lijn met het commitment vanuit de sector om al in 2026 met specifieke maatregelen reductie te halen (bijvoorbeeld convenant veevoer) en met de emissiereductie die door middel van al bestaand beleid komende jaren wordt gerealiseerd (25% emissiereductie in 2035 conform basispad PBL).

Ten aanzien van de vormgeving van een aansporend bedrijfsspecifiek tussendoel voor 2030, waarmee het voor de ondernemer inzichtelijk wordt in welke mate hij/zij op schema ligt om de bedrijfsspecifieke emissienorm in 2035 te behalen, is het voorstel om dit langs de volgende lijnen vorm te geven:

- a) Het stimulerende instrumentarium tot 2030 zo in te richten dat het aantrekkelijker wordt om zo snel mogelijk in beweging te komen waardoor bedrijven worden aangespoord het tussendoel in 2030 (of meer reductie) te halen.
- b) Ondernemers die niet op schema liggen te verplichten om een bedrijfsplan te maken waarmee zij in 2035 wel aan de bedrijfsspecifieke norm voldoen (vergelijkbaar met de succesvolle aanpak antibioticabeleid). Een sanctie bij het niet behalen van dit tussendoel in 2030 blijft uit.
- c) De overheid gebruikt het inzicht over hoeveel van de ondernemers op schema liggen om de doelen te behalen als evaluatiemoment en indien nodig en mogelijk voor herijking van het beleid, waarbij gedacht kan worden aan zowel het stimulerende beleid als aanvullende verplichtingen.

Sectorafspraken over realisatie van bedrijfsspecifieke tussendoelen

Naar analogie van effectieve afspraken zoals die in het verleden rondom bijvoorbeeld antibioticagebruik in de veehouderij zijn gemaakt, kan verkend worden of het mogelijk is om te komen tot sectorafspraken omtrent realisatie van reductie op basis van bedrijfsspecifieke doelen. Hiermee kan de borging van de aanpak verder worden versterkt. Op basis van overleg en bijvoorbeeld een convenant kan de sector zich committeren aan het behalen van een haalbaar en realistisch tussendoel op sectorniveau in 2030 (bijvoorbeeld zoveel % van bedrijven die het bedrijfsspecifieke tussendoel haalt). Hiertoe worden (mogelijk bindende) afspraken gemaakt, inclusief over eventueel aanvullende maatregelen die de sector en/of overheid zal treffen wanneer het sectortussendoel niet wordt behaald. Een voorbeeld hiervan zou het (extra) afkomen van rechten bij verhandeling kunnen zijn.

Ad 2) Bespreekpunt: mate van afdwingbaarheid/afrekenbaarheid tussendoelen

In het BWO van 15 augustus is, naast bovenstaande uitkomsten die door de deelnemers aan het BWO van 15 augustus ondersteund worden, een bespreekpunt blijven staan over de afdwingbaarheid of afrekenbaarheid van tussendoelen. Hierbij bestaat een spanning tussen enerzijds de wens tot het versterken van de mate van borging en anderzijds de praktische implicaties en uitvoerbaarheid van het stellen van afrekenbare tussendoelen. De minister van LNVN

heeft aangegeven niet in te kunnen stemmen met het instellen van afrekenbare bedrijfsspecifieke tussendoelen.

1. De afdwingbaarheid van tussendoelen per sector.
Door te werken met afdwingbare tussendoelen per sector, bijvoorbeeld door deze vast te leggen op wetsniveau, wordt de systematiek van doelstellingen en een onderliggend programma versterkt. Echter, het kabinet heeft bij de voorgestelde wetswijziging van de omgevingswet bewust gekozen om de huidige doelstellingen (voor 2035) op wetsniveau te vervangen door doelstellingen op programmaniveau met het oog op de balans tussen enerzijds richting geven maar anderzijds ook ruimte te houden om (tussen)doelen te kunnen aanpassen indien nodig.
2. De afrekenbaarheid van bedrijfsspecifieke emissiedoelen.
Afrekenbare bedrijfsspecifieke emissiedoelen dwingen ondernemers om al op korte termijn veranderingen door te voeren op hun bedrijf. Tegelijkertijd bestaan er (ambtelijk en politiek) grote reserveringen ten aanzien van het verder naar voren halen van een afrekenbaar bedrijfsspecifiek tussendoel met betrekking tot de in- en uitvoering (nu gesteld voor 2035). Gelet op het bieden van voldoende tijd voor ondernemers maar vooral vanuit het perspectief implementatie en uitvoering, de hoge eisen die een afrekenbare systematiek vereist aan onder andere betrouwbaarheid van data, wordt substantieel snellere invoering dan 2035 uitvoeringstechnisch ambtelijk onhaalbaar geacht. Daarnaast heeft MLVVN benadrukt dat afrekenbare doelen eerder dan 2035 in praktijk onwerkbaar en onwenselijk zijn met referentie aan onder andere de benodigde doorlooptijd van grote bedrijfsaanpassingen (>5 jaar).

De MCEN wordt gevraagd om te besluiten over de mate van afrekenbaarheid van tussendoelen.

Bijlagen:

1. Concept gezamenlijke tekst voor Kamerbrief.
2. Voorbeeld concrete uitwerking doelsturing voor een bedrijf.

Bijlage 2: Voorbeeld concrete uitwerking doelsturing voor een bedrijf

Hieronder wordt met een theoretisch concreet voorbeeld uitgewerkt hoe de borging van een bedrijfsspecifieke stikstofemissienorm uitwerkt voor melkveehouders, aangenomen dat de norm wordt gekoppeld aan productierechten/fosfaatrechten³.

Situatieschets (illustratief)

- Melkveehouders hebben productierechten (fosfaatrechten) om het aantal gehouden koeien te verantwoorden. Zij mogen niet meer fosfaat produceren met melkvee dan waarvoor ze fosfaatrechten hebben.
- Melkveehouders krijgen ook te maken met een bedrijfsspecifieke emissienorm. In deze uitwerking gaan we uit van een theoretische maximale stikstofemissie per fosfaatrecht, bijvoorbeeld maximaal 0,2 kilogram ammoniak per fosfaatrecht per jaar (NB.: Dit is een indicatief getal, het gaat hier alleen om het rekenvoorbeeld).
- De precieze norm wordt bepaald op basis van de generieke reductieopgave en het technisch reductiepotentieel van management- en stalmaatregelen in de verschillende sectoren.
- Een boer die 100 koeien heeft, moet beschikken over 100 fosfaatrechten en mag vervolgens in de toekomst maximaal 20 kilogram ammoniak uitstoten (illustratief).
- Als deze boer nu op zijn bedrijf méér dan 20 kilogram ammoniak uitstoot en weet dat hij aan deze norm moet gaan voldoen, dan heeft hij op hoofdlijnen drie opties:
 1. De ondernemer kan er duurzaam aan werken om emissies op zijn bedrijf omlaag brengen door managementmaatregelen (bijvoorbeeld bepaalde types voer) of stalmaatregelen (technische maatregelen die ervoor zorgen dat ammoniak wordt opgevangen/ammoniakvorming wordt tegengegaan). Situatie op het erf: hij heeft 100 koeien (en die heeft hij nog steeds), met 100 fosfaatrechten. Door de genomen emissiebeperkende maatregelen blijft de ammoniakemissie onder de 20 kilogram. NB. In de situatie dat een veehouder door maatregelen meer reduceert dan nodig is, kan dat niet opgevuld worden met meer dieren. Hij mag immers voor de 100 fosfaatrechten nog steeds maximaal 100 dieren houden.
 2. De ondernemer kan er ook voor kiezen om emissies omlaag te brengen door weliswaar het aantal fosfaatrechten te behouden maar door daarop minder dieren te houden (hij 'bevriest' dus enkele van zijn fosfaatrechten) en zo de zaak in balans te brengen. Situatie op het erf: hij heeft weliswaar 100 fosfaatrechten, maar hij houdt hier minder dieren op (bijvoorbeeld 90) waardoor de totale emissie onder de toegestane 20 kilogram blijft;
 3. De ondernemer kan er ook voor kiezen om in plaats van bijvoorbeeld emissiebeperkende maatregelen te nemen, extra fosfaatrechten te kopen van een stoppende of extensiverende melkveehouder, en dan zonder hier (extra) dieren op te gaan houden. Hierdoor verwerft een boer het 'recht' op meer stikstofemissieruimte zonder dat dit gepaard gaat met een toename van de feitelijke ammoniakuitstoot op het bedrijf. Situatie op het erf: er staan nog steeds 100 koeien, maar de ondernemer heeft een aantal rechten bijgekocht (bijvoorbeeld 10 extra) waardoor hij beschikt over 110 fosfaatrechten. De toegestane stikstofemissieruimte op het bedrijf is dan $110 \times 0,2 = 22$ kilogram. Hij kan dan aan de wettelijke bedrijfsspecifieke norm voldoen door stikstofemissieruimte in de vorm van fosfaatrechten te kopen in plaats van het nemen van emissiebeperkende maatregelen. Per saldo is er wel reductie van ammoniakemissie omdat de stoppende veehouder van wie de rechten worden gekocht stopt met het houden van melkkoeien.
- In de praktijk zullen combinaties van deze mogelijke opties voorkomen. Ook in de tijd gezien kan een ondernemer voor verschillende opties kiezen: bijvoorbeeld de eerste jaren extra fosfaatrechten kopen en later investeren in een emissiearme stal. Dit biedt de ondernemer meer mogelijkheden en flexibiliteit om aan de wettelijke norm te kunnen voldoen.

Handhaving en sanctionering

³ Op dit moment worden ook nog alternatieven uitgewerkt zoals een koppeling aan hectares in zones of aan de milieugrenswaarden voor stallen. Dan zijn eventueel ook andere borgingsmogelijkheden mogelijk, zoals een beprijzing van de uitstoot, of het intrekken van een vergunning.

Het kan voorkomen dat uit controles blijkt dat iemand zich niet aan de normering houdt. Daarvoor moet een sanctiesysteem zijn. Sanctionering is een gebruikelijk instrument als er door de overheid normen worden gesteld. Dat kan als volgt werken:

- Als op basis van controles blijkt dat een veehouder niet aan de norm per fosfaatrecht voldoet (als hij meer ammoniak op zijn bedrijf uitstoot dan toegestaan), is hij wettelijk gezien in overtreding en is handhaving aan de orde.
- De precieze sanctiesystematiek zal in de wet worden vastgelegd en kan bestuursrechtelijke en/of strafrechtelijke elementen bevatten. Bij de uitwerking geldt dat een sanctie proportioneel moet zijn in relatie tot de overtreding (zo mag het betalen van een boete niet aantrekkelijker zijn dan het verwerven van extra rechten).
- Bij onbedoelde of relatief kleine overtredingen ligt het voor de hand relatief lichte handhavingsinstrumenten in te zetten, gericht op herstel van de overtreding. Denk aan een waarschuwing.
- Bij herhaaldelijke en/of zwaardere overtredingen zijn zwaardere handhavingsinstrumenten passend. Dit kan een bestuurlijke boete of een last onder dwangsom zijn. Het zwaarste instrument is (tijdelijk) dwingend sturen op het aantal dieren dat gehouden kan worden totdat de situatie zich verbeterd heeft. Dat gebeurt nu overigens ook in vergelijkbare regelgeving i.r.t. landbouwsector (bijv. meststoffenwet), waarbij handhaving zowel strafrechtelijk op basis van de wet economische delicten als bestuursrechtelijk plaatsvindt. Handhaving van de productierechtenstelsels loopt bijvoorbeeld via het strafrecht. Zo controleert de NVWA of een bedrijf voldoende rechten heeft voor de hoeveelheid fosfaat dat het produceert. Als de NVWA een overtreding ziet maken zij een proces-verbaal op. Dit sturen ze naar het OM, dat al dan niet besluit tot vervolging en het voor te leggen aan de rechter of het (in kleinere gevallen) zelf af te doen. Voor andere bepalingen uit de meststoffenwet kan RVO namens de minister bestuurlijke boetes opleggen. De NVWA heeft in andere gevallen (bijv. voedselveiligheid) ook beschikking tot bestuursrechtelijke instrumenten, bijvoorbeeld waarschuwingen en aanwijzingen, bestuurlijke boetes, dwangsommen, last onder bestuursdwang, het sluiten van een bedrijf of het schorsen of intrekken van vergunningen/erkenningen.

Noties bij de invulling van de sanctie-systematiek:

- Een rekenvoorbeeld: een boer heeft 80 koeien en hij produceert 18 kilogram ammoniak. Hij moet, bij een norm van 0,2 kilogram per recht, over 90 rechten beschikken. Hij is in overtreding omdat hij maar over 85 rechten beschikt.
- Met bijvoorbeeld een last onder dwangsom kan worden geëist dat de boer vijf rechten verwerft.
- Stel dat de boer de extra rechten niet kan of wil verwerven, blijft de overtreding bestaan. Hij moet dan op een andere manier een einde maken aan die situatie. Daarvoor zijn twee opties: óf hij brengt de emissie op zijn bedrijf naar beneden door management- of stalmaatregelen, óf hij gaat minder koeien houden (zonder het aantal rechten te verlagen).
- Als dat niet gebeurt, is inzet van zwaarder handhavingsinstrumentarium passend. Sanctionering betekent dan dat (tijdelijk) een kleiner aantal dieren op het bedrijf kan worden gehouden. In dit theoretische voorbeeld gaat het om vijf koeien.

Financiële tabel impuls pakket

versie 15 augustus 2025

Tijdens de MCEN van 8 juli is gesproken over de financiële balans van een vervolgpakket. Daar is aanvankelijk over doorgesproken in twee BWO's met M LVVN, M KGG en SFIN op 17 juli en 15 augustus jl. Dat heeft geleid tot bijgaande tabel waar bij middelen zijn vrijgemaakt voor een multidisciplinaire gebiedsgerichte aanpak. De tabel bevat posten die gedekt kunnen worden vanuit de resterende HLA middelen en €600 mln VJN en biedt inzicht in eerder vastgelegde middelen en de strategische balans. In de bijlage is de gehele catalogus aan onderliggende maatregelen opgenomen.

Toelichting

- 'Multidisciplinaire gebiedsgerichte aanpak':
 - o Er zijn drie specifieke multidisciplinaire gebieden (MG) in beeld gebracht waar gebiedsgericht significante geborgde vervolgstappen te zetten zijn op vergunningverlening en natuurherstel, te weten; Rotterdam, Eindhoven en het Groene Hart.
 - o Doel van een aanpak voor de genoemde multidisciplinaire gebieden is om daar focus en waar mogelijk een versnelling in aan te brengen. Met circa € 250 mln. kunnen, gebiedsprocessen gestart worden, gericht op het in kaart brengen van de lokale situaties samen met bestaande ondernemers, en het vinden van mogelijk gebiedsoplossingen.
 - o Voor blijvende agrarische ondernemers gaat het om een combinatie van maatregelen en middelen om hen te ondersteunen bij onder andere herwaardering, extensivering, het nemen van diverse managementmaatregelen en stalaanpassingen om hun ammoniakemissies te reduceren.
 - o Bij deze gebiedsgerichte aanpak zal afstemming worden gezocht met medeoverheden en maatschappelijke partijen.
- Aandachtspunt structurele kosten: De mogelijk benodigde structurele kosten voor doelsturing (30 mln. per jaar; na 2030) en gebiedsgerichte aanpak (9 mln. per jaar) zijn momenteel ongedekt. Dit betreft dus een budgettaire tekort van 39 mln. per jaar (vanaf 2031).
- Aandachtspunt dekkingsbronnen: In dit voorstel is uitgegaan van dekking vanuit de HLA-middelen + 600 mln. VJN. Potentiële dekking vanuit andere dossiers is hierbij niet meegenomen.
- Aandachtspunt relatie met borging: Tijdens het BWO van 15 augustus is aangegeven dat de uitkomsten van de discussie over borging – specifiek de verschillende opvatting over hoe om te gaan met de formulering van tussendoelen – samenhangt met de financiële ruimte voor maatregelen.

Overzichtstabel (Bedragen x € 1 mln.)

Element	A. Oorspronkelijke indicatieve verdeling november 2024 ¹	B. Startpakket/VJN + impulspakket	C. Waarvan startpakket/VJN Voorjaar 2025 (reeds besloten)	D. Waarvan voorstel impulspakket Zomer 2025 (nog te besluiten)	E. Strategische Balans
Incidentele maatregelen					
Brede vrijwillige beëindigings-regeling	1.250-2.500	1.175	750	425	Totaal maatregelen met spoedig effect: €2,5 mld.
Extensivering		627	627		
Mest	250	250	250		
Natuur	500	500	100	400	
Innovatie	1.250-2.500 ²	450		450	Totaal (middel)lange termijn effect: €1,5 mld.
Doelsturing		1.050	200	850	
Ondersteunend en Flankerend		225		225	Randvoorwaardelijke en ondersteunende maatregelen voor bovenstaande effect brengende categorieën: €698 mln.
Overige besluitvorming VJN	500	473 ³	473		
Veluwe en de Peel		600	600		Totaal gebiedsgerichte inzet: € 850 mln.
Multidisciplinaire Gebiedsgerichte aanpak		250		250	
Totaal incidenteel	5.000	5.600	3.000	2.600	
Structurele maatregelen					
Agrarisch natuurbeheer	475	475	200	275	
Natuurmonitoring	25	25	12,5	12,5	
Totaal structureel per jaar	500	500	212,5	287,5	

¹ Hoofdpijnen inzet stikstofemissiereductie dd. november 2024, Kamerstuk II 35334, nr. 323

² Voor innovatie en doelsturing gezamenlijk

³ Dit zijn VJN-middelen voor o.a. Aerius vervanging, dierwaardigheid, Ketenaanpak, PAS-melders, verdienvermogen ecoregeling, HCU, Visserij, Voedselbeleid, Voedseleducatie en schoolfruit, robotisering.

Bijlage 1: Achtergrondinformatie

1. Doelsturing

Totaal €850 mln, incidenteel

1a. managementmaatregelen

€480 miljoen, incidenteel

Maatregel (bedragen x € 1000)	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035	Struc	Cum.
Doelsturing (managementmaatregelen)	16.820	50.75 0	70.12 0	91.80 0	91.85 0	50.20 0	42.25 0	22.40 0	22.11 0	21.70 0	0	480.00 0

- Inhoud:
 - Het stimuleringspakket bestaat uit vijf maatregelen die gericht zijn op toepassing op het boeren erf. Dit pakket moet ervoor zorgen dat de afrekenbare normen in 2035 door veehouders gehaald kunnen worden en er ook de komende jaren al substantiële reductie wordt behaald. Het gaat om:
 - Onderzoek, (door)ontwikkeling en toepassing van voer- en managementmaatregelen (;
 - Subsidiëren van bedrijfsplanvouchers waarmee veehouders onafhankelijke adviseurs een bedrijfsreductieplan laten opstellen voor reductie van ammoniak- en broeikasgasemissies en verbetering van de waterkwaliteit;
 - Opzetten en uitvoeren van praktijkleernetwerken voor kennisoverdracht en -verspreiding;
 - Belonen van melkveeouders die tot 2035 stapsgewijs de emissies verminderen richting de wettelijke bedrijfsemissienormen in 2035;
 - Stimuleren van investeringen in Renure-installaties en nieuwe perspectievolle emissiearme precisie bemestingstechnieken.
 - De kennisinstellingen geven aan dat doelsturing past bij de langetermijnstrategie voor de landbouw mits het instrument nader concreet wordt uitgewerkt. De uitvoeringsorganisaties merken op dat er moet gezorgd worden voor een zorgvuldige overgang naar doelsturing (met een evaluatiemoment om te kunnen bijsturen) en ook duidelijk moet worden gemaakt wat van depositiebeleid afgeschaft kan worden.
- Doel en belang:
 - Het pakket is ondersteunend aan het normerend beleid waarbij afrekenbare bedrijfsspecifieke normen worden vastgesteld. Het borgen van afrekenbaarheid kost de nodige tijd, terwijl ook nu substantiële reductie behaald kan en moet worden. Met stimulerings-, kennisverspreidings- en voorlichtingsbeleid tussen 2026 – 2035 in combinatie met het invoeren van afrekenbare bedrijfsemissienormen vanaf 2035 kunnen managementmaatregelen een belangrijke bijdrage leveren aan emissiereductie van ammoniak en broeikasgassen en waterkwaliteit. In de melkveehouderij kan met de huidige bekende managementmaatregelen een reductie van 20 tot 30% ammoniakemissie worden gehaald in 2030 resp. 2035 ten opzichte van 2021. In de varkens- en pluimveehouderij is met voermaatregelen potentieel een ammoniakemissiereductie te halen van 1.2 tot 2.4 kton.
 - Door stimulerings- en kennisverspreidingsinstrumenten in te zetten wordt het peloton van veehouders gestimuleerd om de komende jaren bewust met verbetering van het mineralenefficiëntie aan de gang te gaan en uitgedaagd om tot emissiereducties te komen om vanaf 2035 te kunnen voldoen aan afrekenbare doelsturing en de wettelijke bedrijfsemissienormen.
 - Het stimulerings- en ondersteuningspakket is essentieel om de sector in beweging te krijgen en om in 2035 afrekenbare bedrijfsemissienormen in te kunnen voeren en te kunnen handhaven.
- Overig relevant:
 - Met dit stimuleringspakket kan in 2030 een substantiële reductie van emissies worden behaald, zoals is aangegeven in de kamerbrief *Startpakket Nederland van het slot*.
 - Een deel van deze middelen kan worden ingezet voor de uitvoering van de aangenomen motie Grinwins c.s. (Kamerstuk 28 973, nr. 273). Daarin wordt het kabinet gevraagd om sectorpartijen in de melkveehouderij uit te nodigen op korte

termijn een emissiereductieplan op te stellen dat gericht is op een reductie van de ammoniakemissie op melkveebedrijven met 30% in 2030 en wordt gevraagd aan het kabinet om hierbij te ondersteunen

- Een deel van de middelen kan worden ingezet voor de uitvoering van de aangenomen motie Van Campen (Kamerstuk 30 252 nr. 165). Daarin wordt het kabinet onder andere verzocht om te kijken wat nodig is om verwerking en aanwending van Renure schaalbaar te maken.
- Consequentie lager budget:
 - Indien besloten wordt om voor doelsturing minder middelen toe te kennen (onderkant van de bandbreedte zoals geschetst in de financiële notitie) vraagt dit een politieke keuze tussen de drie onderdelen van de post doelsturing. Dus ofwel minder budget voor het opzetten van de doelsturingssystematiek (1), ofwel minder budget voor directe ondersteuning aan boeren om maatregelen te nemen (2), ofwel minder budget voor ondersteunende maatregelen (zoals vouchers) en onderzoek en ontwikkeling (3).

1b. Uitvoering doelsturingssystematiek

€300 miljoen incidenteel tot en met 2030 en 30 miljoen structureel vanaf 2031

Maatregel (bedragen x € 1000)	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035	Stru c	Cum.
Uitvoering doelsturingssystematiek	28.00 0	34.00 0	98.00 0	76.00 0	64.00 0							300.00 0

- Inhoud:
 - Om doelsturing te kunnen uitrollen moet een datasysteem worden ingericht, is onderbouwende kennis nodig, moet toezicht en handhaving worden ingericht en moeten boeren in staat zijn de omslag naar doelsturing te maken.
 - Doelsturing draagt bij aan het halen van doelen op het gebied van stikstof, klimaat en waterkwaliteit.
 - De uitrol van doelsturing is opgedeeld in vier trajecten/maatregelen met onderstaande subdoelen:
 1. **De doorontwikkeling van de KPI-systematiek en uitrollen stoffenbalans** heeft tot doel om tot een landelijk gedragen KPI-systeem te komen, waarbij ook realistische streef- en drempelwaarden op bedrijfsniveau worden vastgesteld.
 2. **Data en monitoring** heeft tot doel om een datastrategie vast te stellen en een data-architectuur te ontwikkelen, waarbij geborgde data bij elkaar worden gebracht om bedrijfsprestaties te kunnen berekenen en een datasysteem wordt ontwikkeld dat kan worden gebruikt om doelsturing op het boerenland mogelijk te maken.
 3. **Toezicht en handhaving** heeft als doel om de werkprocessen en systemen zodanig in te richten dat deze organisaties kunnen werken met het doelsturingssysteem dat ontwikkeld wordt.
 4. **Implementatie systematiek doelsturing** heeft tot doel om bij te dragen aan het uitrollen van doelsturing door middel van diverse ondersteunende acties.
 - De kennisinstellingen geven aan dat doelsturing past bij de langetermijnstrategie voor de landbouw mits het instrument nader concreet wordt uitgewerkt. De uitvoeringsorganisaties merken op dat er moet gezorgd worden voor een zorgvuldige overgang naar doelsturing (met een evaluatiemoment om te kunnen bijsturen) en ook duidelijk moet worden gemaakt wat van depositiebeleid afgeschaft kan worden.
- Doel en belang:
 - Doelsturing draagt bij aan het halen van doelen op het gebied van stikstof, klimaat en waterkwaliteit.
 - Met doelsturing kan integraal gestuurd worden op knellende doelen en tegelijkertijd kan de boer zoveel mogelijk zelf bepalen hoe deze doelen bereikt worden, passend bij de eigen bedrijfsinrichting en omstandigheden. Hierdoor komt doelbereik sneller en beter dichterbij. Met deze middelen kan doelsturing volledig uitgerold worden en worden boeren en uitvoerende diensten (in samenwerking met ketenpartijen) in staat gesteld om de omslag naar doelsturing te maken.
- Overig relevant:
 - In het startpakket is 200 miljoen voor de uitvoering van de doelsturingssystematiek opgenomen. Daarmee is voorzien in het grootste deel van de benodigde middelen voor 2026 en 2027 voor de ontwikkeling van de doelsturingssystematiek en implementatie van doelsturing voor waterkwaliteit in de akkerbouw en de melkveehouderij. De 300 miljoen in het impuls pakket is grotendeels bedoeld voor de doorontwikkeling van het doelsturingssysteem vanaf 2028 en extra inzet op ondersteunend onderzoek en pilots, ontwikkeling van toezicht en handhaving t.b.v. doelsturing en de ondersteuning van het vakmanschap van boeren en bedrijfsadviseurs vanaf 2026.
 - Dit betreft een incidentele intensivering. Het kan in de toekomst blijken dat hier structurele kosten aan verbonden zijn. Daarvoor zal t.z.t. dekking gevonden moeten worden.

1c. Innovatiemaatregelen doelsturing (stalmaatregelen)

€ 70 miljoen, incidenteel

Maatregel (bedragen x € 1000)	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035	Stru c	Cum.
Innovatiemaatregelen doelsturing	6.00 0	28.50 0	28.50 0	3.50 0	3.50 0							70.00 0

- Inhoud:
 - Het stimuleringspakket ten aanzien van onderzoek en ontwikkeling van emissiearme stalsystemen en technieken richt zich op de volgende maatregelen:
 - Het stimuleren van onderzoek en ontwikkeling van nieuwe emissiearme stalsystemen en technieken (€ 50 mln., inclusief uitvoeringskosten)
 - Het versnellen van het innovatieproces (€ 20 mln.):
 - Het adresseren en wegnemen van risico's bij innovatie via het publiek-private Regieorgaan 'Versnellen innovatie emissiereductie duurzame veehouderij' (samenwerking van Rijk, provincies, gemeenten, veehouderijsectoren en andere partijen)
 - Stappen zetten naar een geborgde meetketen om op termijn op bedrijfsniveau continu emissies van ammoniak, fijnstof, geur en broeikasgassen te kunnen meten: doorontwikkeling stalmeetmethoden, datagebruik- en uitwisseling en de juridische aspecten rondom bedrijfsspecifiek meten, en ook het opdoen van kennis en ervaring om op termijn veehouderijbreed een nieuwe wijze van vergunningverlening (doelvoorschriftenvergunningen) toe te kunnen gaan passen.
 - Het subsidiëren van bedrijfsplanvouchers waarmee veehouders onafhankelijke adviseurs een bedrijfsreductieplan laten opstellen voor reductie van ammoniak- en broeikasgasemissies en verbetering van de waterkwaliteit (opgenomen als maatregel bij het hoofdonderwerp doelsturing managementmaatregelen, daarom hier geen budget opgenomen).
 - NB. Het stimuleren van toepassing van emissiearme stalsystemen en technieken op het boeren erf, maakt geen onderdeel uit van het impuls pakket. Hiervoor zijn nog geen middelen gereserveerd. Op dit moment is voor het toepassen van dergelijke systemen in de meeste gevallen een (aanpassing van) de natuurvergunning noodzakelijk. Het grootschalig ondersteunen van veehouders bij het doen van investeringen in dergelijke systemen is op dit moment daarom niet opportuun. Wel is het van belang om ervoor te zorgen dat onderzoek en ontwikkeling van nieuwe systemen gecontinueerd wordt.
 - De kennisinstellingen geven aan dat doelsturing past bij de langetermijnstrategie voor de landbouw mits het instrument nader concreet wordt uitgewerkt. De uitvoeringsorganisaties merken op dat er moet gezorgd worden voor een zorgvuldige overgang naar doelsturing (met een evaluatiemoment om te kunnen bijsturen) en ook duidelijk moet worden gemaakt wat van depositiebeleid afgeschaft kan worden.
- Doel en belang:
 - Emissiearme stalsystemen en technieken kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan emissiereductie van ammoniak en broeikasgassen, en andere stalemissies. Potentieel is er een reductie van de ammoniakemissie van 10 tot 13 kton voor 2035 te behalen. Het is nodig dat er steeds nieuwe technieken en systemen ontwikkeld blijven worden en bestaande systemen en technieken doorontwikkeld worden. Nieuwe innovatieve systemen en technieken kunnen namelijk oplossingen bieden voor problemen die ervaren worden met bestaande systemen en technieken. Daarnaast is onderzoek en ontwikkeling nodig om stappen te zetten om doelsturing en het toepassen van doelvoorschriftenvergunningen mogelijk te maken, waarbij veehouderij breed emissies op bedrijfsniveau continu gemeten kunnen gaan worden.

- Naast managementmaatregelen zijn stalmaatregelen van belang om te komen tot een substantiële reductie van emissies. Het is van belang dat het ondersteunen van innovatie en het versnellen van het innovatieproces de komende jaren door kan gaan, zodat op een later moment steeds betere praktijkrijpe toepassingen breed uitgerold kunnen worden en de beoogde emissiereductie in de praktijk behaald kan worden. Innovatie is een continu proces.
- Overig relevant:
 - In het startpakket is opgenomen dat boeren zelf kunnen kiezen welke maatregelen zij inzetten, zoals management- of stalmaatregelen en dat het kabinet overweegt ondersteunende maatregelen te nemen, onder andere gericht op innovatie.

2. Landbouwinnovatie

Incidenteel € 1.200 miljoen voor 2026-2035 (10 jaar, € 120 mln./jaar)

Waarvan:

- Incidenteel € 450 miljoen voor de periode 2026-2030 (5 jaar) (passend binnen de resterende € 2.600 miljoen uit de AP)

Maatregel (bedragen x € 1000)	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035	Struc.	Cum.
Landbouwinnovatie	43.000	86.850	105.450	106.850	107.850	0	0	0	0	0		450.000

- Incidenteel € 1.200 miljoen voor de periode 2026-2035 (waarvan € 750 miljoen nog niet gedekt)

Maatregel (bedragen x € 1000)	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035	Struc.	Cum.
Landbouwinnovatie	33.450	117.500	157.000	158.100	158.900	115.000	115.000	115.000	115.000	115.000		1.200.000

Doel

- Kennisontwikkeling en innovatie is essentieel voor een toekomstbestendige land- en tuinbouw en visserijsector die ecologisch, economisch en maatschappelijk duurzaam is. Toch blijkt dat veel ondernemers in de keten terughoudend zijn met investeren in nieuwe technieken, verdienmodellen en werkwijzen. Dit belemmert de transitie naar een integraal duurzame landbouw en een concurrerende sector.
- Effectief innovatiebeleid pakt de onderliggende financiële, organisatorische, institutionele én culturele drempels (markt- en systeemfalen) aan op alle niveaus in het innovatieproces, en zorgt daarmee voor een stabiel toekomstperspectief.
- Het beleid ziet op het reduceren van alle schadelijke emissies (dus niet alleen stikstof!), naar lucht, water en bodem, op klimaatmitigatie en -adaptatie, op gezonde bodems, op biodiversiteitsherstel- en behoud, op dierenwelzijn- en waardigheid, op oplossingen voor arbeidsvraagstukken en op nieuwe duurzame verdienmodellen en draagt daarmee bij aan duurzame voedselzekerheid en toekomstperspectief voor blijvers en nieuwkomers in de sector.

Inhoud van beleid

- Het samenhangende pakket landbouwinnovatie bestaat uit innovatieprogramma's en een daaraan onlosmakelijk verbonden solide en flexibel kennis- en innovatiesysteem:
 - Integrale inhoudelijke innovatieprogramma's zijn gericht op het ontwikkelen en doorontwikkelen van diverse gerichte innovaties.
 - Het kennis- en innovatiesysteem (instrumentenmix t.b.v. de ondersteuning in de verschillende fases van de innovatiecyclus) is nodig om de innovatieprogramma's uit te kunnen voeren.
- Zie bijlage 1 met toelichting voor de betreffende maatregelen.

Gevolgen financiële keuzes

- Met een dekking van € 450 miljoen uit de AP voor de periode 2026-**2030** wordt tenminste 64% van de kosten gedekt voor die periode.
- De gewenste aanvulling van € 750 miljoen voor de periode 2026-**2035** vult aan tot 100% en dekt ook een groot deel van de extra 5 jaar (2031-2035).
- Deze aanvulling van de tekorten tot 100% en het doortrekken naar 2035 leidt tot een aanzienlijk positief effect op de gewenste outputs, outcomes en impact van het beleid (Bijlage 2 bevat een overzicht daarvan per maatregel).
- Ter illustratie:
 - Er kan daadwerkelijk impact worden bereikt in het integraal verduurzamen van de akker- en tuinbouw. Een sector waar, naast klimaatverandering en bodemvruchtbaarheid, het waterkwaliteitsvraagstuk hoog op de agenda staat (vergelijkbaar met het stikstofvraagstuk in de veehouderij).

- Er kan een robuust landsdekkend netwerk van experimenteellocaties worden gerealiseerd waarvan twee derde kunnen doorlopen tot en met 2035.

HLA, Regeerprogramma en toezeggingen aan de Kamer

- HLA: De overgang van middel naar doelsturing vraagt om een goed gevulde gereedschapskist voor de boeren, tuinders en vissers om effectief te kunnen sturen op het reduceren van bedrijfsspecifieke emissies. Daar speelt innovatie een sleutelrol in (trappetje Remkes: innoveren, extensiveren, verplaatsen en stoppen); nieuwe vindingen moeten snel juridisch houdbaar in de dagelijkse praktijk kunnen worden toegepast.
- Regeerprogramma: *"Innovatie vormt een onmisbaar spoor om maatschappelijk doelen te halen. Daar zetten wij fors op in en we werken aan een lange termijn-aanpak voor investeringen en innovatie. Door inzet op kennis, innovatie en vaardigheden zal de Nederlandse land- en tuinbouw en de keten ook in de toekomst tot de meest concurrerende, innovatieve en duurzame systemen van de wereld behoren"*.
- Kamerbrief Startpakket MCEN: *Het kabinet overweegt ondersteunende maatregelen te nemen, onder andere gericht op innovatie. Dit pakket bouwt logisch voort op wat er al met het startpakket in gang is gezet.*
- Kamerbrief Hoofdlijnen inzet op stikstofemissiereductie: *Innovaties hebben een groot potentieel voor reductie van stikstofemissie¹. Ook heb ik aandacht voor natuurgerelateerde innovaties die ten gunste komen van de landbouw, zoals innovaties met betrekking tot de bestuiving van gewassen en bodemkwaliteit.*

¹ "Een groot deel van de milieuproblemen in de veehouderij kan met technische innovaties worden opgelost" - Ros, G.H., Kager, H., Boom, G., de Vries, W., 2025. Verkenning effecten landbouwinnovaties. Potentieel van landbouwinnovaties om emissies van ammoniak en broeikasgassen naar de lucht en verliezen van nutriënten naar het water te verlagen. Wageningen, Wageningen Universiteit, Rapport 2024.159

Toelichting innovatiemaatregelen

Maatregel	Beschrijving
IP Robotisering en digitalisering	Het doel van het uitvoeren van dit IP is verduurzaming van de productie, realiseren van nieuwe verdienmodellen, arbeidsbesparing en arbeidskwaliteitsverbetering en het mogelijk maken van doelsturing door middel van robotisering en verdergaande digitalisering. Ingezet wordt op technologische innovatie, het actieprogramma digitalisering, experimenteren, testen, validatie, implementatie in de praktijk, beleidsmaatregelen voor adoptie en opschaling, financiële steun, onderzoeksprogrammering, een passend wettelijk kader en onderwijs en educatie.
IP Weerbare teeltsystemen	Het doel van het uitvoeren van dit IP is te zorgen dat agrarische ondernemers een gezond verdienvermogen realiseren met duurzame plantaardige teeltsystemen, die bestand zijn tegen klimaatveranderingen en minder of geen chemische middelen gebruiken. Daartoe ontwikkelt het programma een goed gevulde gereedschapskist en biedt het (financiële) ondersteuning voor implementatie en opschaling van de aangeboden handelingsopties. Met het programma wordt een belangrijke bijdrage geleverd aan het bereiken van de wettelijk verplichte doelen voor water- en bodemkwaliteit en biodiversiteit. Het is extra relevant nu veehouders mogelijk gaan overstappen naar akkerbouw.
KI Realiseren landsdekkend netwerk experimenteerlocaties en praktijkpilots op boerenerven	Betreft subsidieregeling experimenteerlocaties en de EIP/GLB-regeling (43% cofinanciering EU/GLB). Experimenteerlocaties fungeren als een schakelpunt tussen onderzoek, praktijk en beleid, waardoor de ontwikkeling en doorstroom van innovatieve praktijken en nieuwe inzichten naar het boerenerv versneld kan worden. De positionering van experimenteerlocaties in de innovatieketen maakt ze uitermate geschikt om gebiedsgericht nieuwe ideeën te ontwikkelen en voor de praktijk klaar te stomen. Experimenteerlocaties staan dicht op de alledaagse praktijk en worden landsdekkend ingevoerd. Praktijkpilots op boerenerven (EIP/GLB) richten zich op het (door)ontwikkelen, praktijkrijp maken en communiceren voor grootschalige toepassing van innovaties in de praktijk.
KI Kennisverspreiding naar het boerenerv, onderwijs en educatie	Betreft de Sabe/GLB-regeling (43% GLB cofinanciering EU/GLB) en pakket onderwijs en educatie (w.o. het Groenpact). Maatregel gericht op: 1) kennisoverdracht naar de boeren op een praktische wijze om hiermee de eigen landbouwpraktijk te verbeteren door duurzame aanpassingen en 2) voor toekomstige boeren via groen onderwijs en educatie (jongeren, de boer van morgen).
KI Investeren in innovatieve monitoring stikstof (wettelijk verplichte nationaal kennisprogramma stikstof/NKS) en natuur	De maatregel richt zich op het waarborgen van de continuïteit en de doorontwikkeling (door middel van innovaties) in het meten en modelleren van stikstof en natuur in Nederland. Gedegen monitoring, met kwalitatief hoogwaardige metingen en modellen, is onmisbaar voor een goede onderbouwing van het stikstof- en natuurbeleid en te maken keuzes. Het geeft ook inzicht in effecten van maatregelen als het gaat over stikstofreductie en helpt daarmee om uitspraken te doen over de doeltreffendheid van deze maatregelen. Betreft een wettelijke taak/nationaal kennisprogramma stikstof. Het inzetten van innovatieve natuurmonitoringstechnieken maakt diverse maatregelen beter uitvoerbaar (vooral natuurherstel en ANB) en vergroot het doelbereik van de VHR en NHV. Het gaat dan om het ontwikkelen en meer inzetten van innovatieve monitoringstechnieken (o.a. AI, remote sensing, eDNA, digital twins). Dit moet ook een oplossing bieden voor het ecologentekort.
KI Ruimte bieden voor doorbraakinnovaties op de langere termijn	Maatregel om ook "out of the box" toekomstige innovaties te ontwikkelen (bijv. AI, biotechnologie), met oog voor de langere termijn, voor stikstof/natuur, maar ook voor andere en toekomstige opgaven. Subsidie voor 1 of 2 integraal samenhangende innovatieprogramma's met massa waarin publiek-privaat wordt

	samengewerkt aan de hele innovatiecyclus (TRL 1 t/m 9). Inrichting vergelijkbaar met het Nationaal Groeifonds.
KI Beleidsondersteunend onderzoek en gericht versterken van de kennisbasis	Het doel van beleidsondersteunend onderzoek (BO) en de o.a. daarvoor benodigde kennisbasis (KB), is om de benodigde kennis op te leveren over hoe we vanuit het beleid innovatie en de toepassing ervan kunnen stimuleren en vormgeven t.b.v. het halen van o.a. de stikstof-en natuurdoelen. Ook wordt via BO en KB kennis geleverd voor de onderbouwing van de bijdrage van stikstof-en natuurherstelmaatregelen aan de beoogde doelen, de maatschappelijke impact van de voorgestelde maatregelen en een efficiënte monitoring en evaluatie.
KI Flankerend beleid	Ontwikkeling van een modulaire subsidieregeling voor de ondersteuning van de uitrol (investeringen) van juridisch houdbare en werkende innovaties op de bedrijven (zoals de Svb-regeling bij de stallen). Betreft de ontwikkel- en uitvoeringskosten van deze regeling.

IP = Innovatieprogramma

KI = Kennis- en innovatiesysteem

*Voorlopige verdeling € 450 miljoen

3. Vrijwillige beëindigingsregeling veehouderijlocaties (Vbr)

€425 mln, incidenteel

Maatregel (bedragen x € 1000)	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035	Stru c	Cum.
Vrijwillige beëindigingsregeling veehouderijlocaties		50.000	275.000	100.000								425.000

- Inhoud:
 - De vrijwillige beëindigingsregeling veehouderijlocaties (Vbr) is een regeling naar analogie van de Lbv-regelingen. Een subsidieregeling die ondernemers de mogelijkheid biedt om op vrijwillige basis met financiële steun van de overheid hun veehouderijlocatie te beëindigen.
 - De regeling wordt opengesteld voor veehouders in Nederland die hun veehouderijbedrijf of een locatie van hun veehouderijbedrijf definitief en onherroepelijk willen beëindigen.
 - Veehouderijlocaties die binnen een nog vast te stellen zone rond urgente gebieden zijn gelegen kunnen daarbij met voorrang aanspraak maken op een beëindigingssubsidie (op basis van first come – first served). Als er na toekenning van subsidies binnen de gebiedsgerichte / zoningsaanpak nog subsidiebudget resteert, dan kunnen subsidieaanvragen die zien op veehouderijlocaties van buiten de zoning/ gebiedsgerichte aanpak aanspraak maken. Deze aanvragen worden gerangschikt op kosteneffectiviteit (euro subsidie per kilo ammoniakemissie).
 - De aanvullende financiering van € 500 miljoen – bovenop de € 750 miljoen die met het startpakket ter beschikking is gesteld – maakt dat meer ondernemers gebruik kunnen maken van deze regeling.
 - De inschatting is dat met het aanvullende budget potentieel 1 kiloton ammoniakemissie extra reductie kan worden gerealiseerd. De uiteindelijke reductie is afhankelijk van de daadwerkelijke deelname aan de regeling.
 - Het consortium onderschrijft in de analyse dat deze maatregel past bij effectief beleid.
- Doel en belang:
 - De Vbr heeft tot doel de ammoniakemissie vanuit de veehouderij blijvend te verminderen en een bijdrage te leveren aan het van het slot halen van Nederland. Dit verlaagt tevens de opgave voor de blijvende veehouders.
 - Borging van de gerealiseerde reductie vindt onder meer plaats door: het doorhalen van productierecht (definitief effect op de veestapel op nationaal niveau), het aanpassen dan wel intrekken van de natuurvergunning en het vastleggen van een kwalitatieve verplichting op de te beëindigen locatie waardoor op die locatie in de toekomst geen veehouderij meer mag komen.
 - De incidentele bijdrage van € 500 miljoen vergroot het doelbereik van de regeling, doordat in potentie meer veehouders kunnen deelnemen.
 - De ervaring met de lopende Lbv-regelingen is dat het animo voor vrijwillige beëindiging van veehouderijlocaties aanzienlijk is.
 - Hierbij speelt mee dat ruim de helft van de veehouders in Nederland nog niet eerder aanspraak heeft kunnen maken op een beëindigingsregeling.
 - De regelingen leiden binnen een afzienbare periode tot een daadwerkelijke reductie van emissie van ammoniak: de feitelijke emissiereductie zal uiterlijk anderhalf jaar na ontvangst van een positieve beschikking plaatsvinden (als de dieren en mest definitief zijn verwijderd). Formele vastlegging in vergunningen en in de stikstofbank (SSRS) neemt meer tijd in beslag.
- Overig relevant:
 - De Vbr is een doorontwikkeling van de in het HLA afgesproken Brede beëindigingsregeling.
 - De regeling draagt ook bij aan de doelen op het gebied van klimaat, het behalen van de nationale mestproductieplafonds en het verminderen van de druk op de mestmarkt.
- Consequenties bij een lager budget:

- Minder budget betekent minder bedrijven die kunnen meedoen en daarmee een navenant lager budget.

4. Agrarisch natuurbeheer (ANB)

€274,5 mln structureel

Maatregel (bedragen x € 1000)	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035	Struc	Cum.
Agrarisch natuurbeheer	0	99.582	353.720	320.430	342.194	269.212	269.212	269.212	269.212	269.212	275.000	2.461

- Inhoud:

- Met Agrarisch Natuurbeheer kunnen we agrarische ondernemers stimuleren om op vrijwillige basis een bijdrage te leveren aan de Europese wettelijke doelstellingen voor natuur, water en klimaat, op een manier die past bij hun bedrijfsvoering en een bijdrage levert aan hun verdienvermogen. Het gaat hierbij om de doelen van de Vogel- en Habitatrichtlijnen (VHR), de Natuurherstelverordening (NHV), de Kaderrichtlijn Water (KRW) en de Europese en nationale klimaatverplichtingen voor de landbouw en landgebruik.
- Deze unieke en belangrijke middelen inzetten willen we via een mix van subsidie-instrumenten die agrarische ondernemers in staat stelt met hun bedrijfsvoering een bijdrage te leveren aan de agrarische natuur van het gebied waar hun bedrijf is gevestigd.
- Het Agrarisch Natuurbeheer bestaat uit een samenhangend instrumentarium waar boeren op vrijwillige basis aan kunnen deelnemen. Instrumenten die hier onder vallen kunnen gebiedsgericht worden ingezet, zoals het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb), gebiedsspecifieke vergoedingen, herwaardering van grond, Nationale Grondbank, Ruilverkaveling, en investeringsregeling t.b.v. de inrichting van het gebied, zoals de aanleg van landschapselementen of plasdras, kennis-/samenwerkingsmaatregelen, monitoring en uitvoeringskosten.
- De uitbreiding van het ANB zal gericht zijn op gebieden waar vanuit de landbouw aanvullende inspanning nodig zijn om wettelijke doelen te halen, zoals de Nederlandse veenweidegebieden, in en rondom Natura 2000-gebieden, in grondwaterbeschermingsgebieden en brede beekdalen. Middelen in het startpakket voor het ANB worden met prioriteit specifiek ingezet voor gebieden in en rond stikstofgevoelige N2000 gebieden en leefgebieden voor de grutto. In deze gebieden draagt ANB bij aan doelen voor VHR, water en klimaat (kamerstuk DGNV / 99759612). Dus ook aan de wettelijke doelen die voor de Nederlandse veenweidegebieden, in grondwaterbeschermingsgebieden en brede beekdalen
- De kennisinstellingen geven in hun analyse aan dat agrarisch natuurbeheer een van maatregelen is die potentieel de grootste natuurwinst kan opleveren. Maar het totale effect hangt sterk af van de intensiteit en locatie van het agrarisch natuurbeheer (zie ook de PBL-policybrief Huitzing et al., 2025); bij uitvoering van met name zwaar aangepast beheer zal het effect groter zijn dan bij een aanpak waarin via vrijwilligheid met name de lichte beheerpakketten zullen toenemen.

- Doel en belang:

- Het ondersteunen en uitbreiden van het Agrarisch Natuurbeheer is een van de prioriteiten van dit demissionaire kabinet. In het HLA is opgenomen dat er structureel €500 mln beschikbaar zou worden gemaakt. In het startpakket is reeds €200 mln structureel opgenomen.
- Het aanvullende pakket voor ANB is nodig om het doelbereik in en rond stikstofgevoelige N2000 gebieden en leefgebieden voor de grutto te verhogen, nieuwe instrumenten in te zetten en doelbereik voor VHR, KRW en klimaat ook buiten deze gebieden te vergroten. Concreet, met het startpakket kan indicatief worden uitgebreid naar 195.000 ha ANLb, terwijl voor de natuur-, water- en klimaatdoelen een groter bereik nodig is, namelijk de beoogde 280.000 ha ANLb in 2031 (Kamerstuk 33572, 33573, 33574, 33575, 33576, 33577, 33578, 33579, 33580, 33581, 33582, 33583, 33584, 33585, 33586, 33587, 33588, 33589, 33590, 33591, 33592, 33593, 33594, 33595, 33596, 33597, 33598, 33599, 33600, 33601, 33602). Hiervoor dienen de resterende middelen te worden ingezet, zodat meer

agrarische ondernemers zich kunnen inzetten of hun huidige inzet kunnen versterken.

- Overige relevant:
 - De uitbreiding van het ANB en de inzet van de ANB-middelen zijn aangekondigd in de Contourenbrief Agrarisch Natuurbeheer (Kamerstuk 33576, nr. 402) van november 2024
 - Voor de ANB-inzet in 2025 zijn middelen vrijgemaakt via het amendement-Grinwis (Kamerstuk 36600, nr. 4)
 - In de Voorjaarsbesluitvorming (Kamerstuk 36725-XIV, nr. 3) heeft het huidige demissionaire kabinet in het Startpakket MCEN een bedrag van € 200 miljoen per jaar aan structurele middelen toegekend voor de uitbreiding van het Agrarisch Natuurbeheer, waarvan het overgrote deel voor de regeling Agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb).
 - In de Kamerbrief 'Uitwerking contourenbrief Agrarisch Natuurbeheer' (Kamerstuk 33576-460)² zijn ook de resterende middelen voor ANB gepresenteerd aan de hand van een overzicht van de AP-reeks.
 - Bij de uitwerking van de volledige ambitie met het Agrarisch Natuurbeheer worden de adviezen van de ecologische evaluatie van het Agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb), de beleidsbrief Agrarisch Natuurbeheer van het Planbureau voor de Leefomgeving, sectorpartijen en moties van de Tweede Kamer meegenomen, waaronder de recente motie van het lid Podt (Kamerstuk; 35334 /378) en eerdere moties van lid Kostic³ (Kamerstuk: 35 334/312) en het lid van Campen (Kamerstuk 36 600 XIV/42). In lijn met deze adviezen wordt het budget voor het ANLb primair gebiedsgericht ingezet voor zwaar beheer en de benodigde ruimtelijke concentratie, zodat er optimale effectiviteit wordt bereikt.
- Consequenties bij een lager budget:
 - Voor de structurele kosten ANB is geen bandbreedte opgenomen. Een evt. verlaging van budget zou tot gevolg hebben dat minder dan de geplande en gecommuniceerde² ANLb-hectares kunnen worden gerealiseerd dan hetgeen onderbouwd is door WUR en en SOVON³ en de minimale vereiste om bij te dragen aan de doelen van de Vogel- en Habitatrichtlijnen (VHR), de Natuurherstelverordening (NHV), de Kaderrichtlijn Water (KRW) en de Europese en nationale klimaatverplichtingen voor de landbouw en landgebruik. Hetzelfde geldt voor een eventuele verminderde inzet op andere instrumenten binnen het ANB-instrumentarium, zoals de gebiedsspecifieke vergoeding.
 - Bij een eventuele mindering in hectares, kunnen ook minder agrarische ondernemers profiteren van het ANB-instrumentarium.
 - ANB speelt bovendien een belangrijke rol de in de lopende inbreukprocedure over de Vogelrichtlijnen. ANB-instrumenten zoals het ANLb, investeringen en Gebiedsspecifieke vergoeding zijn cruciaal om maatregelen te kunnen nemen die mogelijk een inbreukprocedure kunnen voorkomen. Een afzwakking van het ANB-budget zal de positie van LVVN in de reactie richting de Europese Commissie niet versterken.

² Contourenbrief Agrarisch Natuurbeheer (Kamerstuk 33576, nr. 402) van november 2024. In de Kamerbrief 'Uitwerking contourenbrief Agrarisch Natuurbeheer' (Kamerstuk 33576-460)² zijn naast de 280.000 ha ook de resterende middelen voor ANB gepresenteerd aan de hand van een overzicht van de AP-reeks.

³ WUR en SOVON (2022). Benodigde oppervlakte extra natuur voor de Natura 2000-doelen

5. A Natuurherstelmaatregelen

€400 mln incidenteel;

Maatregel (bedragen x € 1000)	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035	Stru c	Cum.
Natuurherstelmaatregelen	10.00 0	65.00 0	65.00 0	65.00 0	65.00 0	35.00 0	35.00 0	20.00 0	20.00 0	20.00 0	0	400.0 00

- Inhoud:
 - Het gaat om een deelpakket van 400 miljoen voor natuurherstel.
 - De middelen worden ingezet voor aantoonbaar effectieve natuurmaatregelen die (onomkeerbare) verslechtering in kwetsbare Natura 2000-gebieden tegengaan. Het gaat om maatregelen zoals het tegengaan van verzuring, het verbeteren van de waterkwaliteit (vermesting), het tegengaan van verdroging en het beheeren van exoten die habitats verstoren. De maatregelen zijn niet ééndimensionaal gericht op stikstof, maar worden breed ingezet afhankelijk van de drukfactoren in het betreffende gebied.
 - De kennisinstellingen hebben gekeken naar de voorstellen voor een pakket van €3,5 mld en geven in hun analyse aan dat dat pakket logische elementen bevat om achteruitgang te stoppen. Met €400 mln kan aanzienlijk minder gedaan worden maar het is nog steeds een stap in de goede richting.
- Doel en belang:
 - Met een aantoonbaar geborgd pakket aan natuurmaatregelen per gebied (in combinatie met voldoende stikstofbronmaatregelen) **wordt verslechtering van de natuur gestopt**. Met dit bereikte niveau van natuurbehoud wordt, mede in het licht van de natuurherstelverordening, de basis geboden om te werken aan natuurverbetering en vergunningverlening voor diverse ontwikkelingen (t.b.v. additionaliteitstoets).
 - In het kader van de MCEN is de opgave voor natuurherstel uitgewerkt. Hiervoor is ingeschat dat er €3.5 miljard nodig is, met als onderbouwing het eerder opgestelde fiche voor de MCEN.
 - Met het voorliggende deelpakket zal geprioriteerd worden op de **meest urgente gebieden** om hier natuurmaatregelen uit te voeren om verslechtering tegen te gaan.
 - Om te komen tot een oplossing inzake de gerechtelijke uitspraken inzake Rendac en Greenpeace is naast stikstofreductie natuurherstel nodig.
 - Verslechtering van de natuur wordt door meerdere drukfactoren veroorzaakt dan stikstof, en natuurherstel vraagt dus om een brede aanpak op drukfactoren. Als deze drukfactoren in samenhang worden aangepakt kan stikstofreductie effectiever worden en kan de natuur sneller herstellen. Dit helpt bij vergunningverlening.
 - De wettelijke verplichting om ervoor te zorgen dat de natuur op deze plekken (in Natura 2000-gebieden) niet verder achteruit gaat en dat verslechterde natuur zo snel mogelijk wordt hersteld, ligt in het verslechteringsverbod (HR 6.2) uit de Habitatrichtlijn.
- Overig relevant:

- In de Kamerbrief over de Beleidsagenda Natuur (november 2024) heeft het kabinet toegezegd deze middelen vanaf 2026 te reserveren om maatregelen te nemen om verslechtering tegen te gaan.
- Consequentie in geval van een lager budget:
 - Voor de herstelopgave in en rondom stikstofgevoelige N2000 gebieden is uitgerekend (en positief geapprecieerd door PBL) dat een investering van €3,5 mld. nodig is. De €400 mln. die gereserveerd is voor natuur in het impuls pakket, is dus ongeveer 1/7 van de opgave.
 - Wanneer de middelen *binnen het natuurbudget worden gealloceerd* voor de multidisciplinaire gebiedsgerichte aanpak, zien de consequenties er heel anders uit. Uitgangspunt voor het alloceren van natuurgelden is dat een deel van de middelen voor natuur sowieso terecht zullen komen in de zones rondom de prioritaire gebieden. Veel van de benodigde (hydrologische) maatregelen moeten worden getroffen rondom Natura 2000-gebieden en kunnen dus geoormerkt worden ingezet in de multidisciplinaire gebiedsgerichte aanpak. Door deze middelen te alloceren voor zonering komt er optimale synergie tussen deze maatregelen met de overige zoneringsmaatregelen, maar blijft het tevens mogelijk natuurgeld in optimale samenhang (naast zonering ook met andere bestaande regelingen) en buiten de 250-meter zone (waar nodig voor hydrologisch herstel) in te zetten.
 - Het natuurpakket zal geprioriteerd worden op de meest urgente gebieden om hier natuurmaatregelen uit te voeren om verslechtering tegen te gaan. In deze prioritering worden verschillende criteria meegenomen, zoals geconstateerde verslechtering, het kunnen nemen van 'no regret' maatregelen uit de natuurdoelanalyses etc.

B. Monitoring

€12,5 mln structureel (monitoring)

Maatregel (bedragen x € 1000)	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035	Struc	Cum.
Verbeteren natuurmonitoring		7.500	12.500	12.500	12.500	12.500	12.500	12.500	12.500	12.500	12.500	107.500

- Inhoud:
 - Het gaat om €12,5 miljoen voor een versterking en intensivering van de natuurmonitoring.
 - Met het meerjarige Verbeterprogramma VHR monitoring werken we aan betere, meer uniforme en gebiedsgerichte data binnen en buiten natuurgebieden, met meer inzicht in systeemherstel en effectiviteit van maatregelen. Onderdeel van het programma zijn o.a. een landelijk registratiesysteem om voortgang en effectiviteit van maatregelen te monitoren, en uniforme kaders voor het beoordelen van habitatype kwaliteit en leefgebieden van soorten. Tevens werken we aan een aanpak om via bodemmetingen, in combinatie met andere abiotische en biotische aspecten zoals waterkwaliteit en -kwantiteit en vegetatie, de staat van de natuur verder inzichtelijk te maken.
 - Kennisinstellingen geven aan dat het doel van de maatregelen primair is om de achteruitgang van beschermde habitats en soorten te stoppen door het wegnemen of verkleinen van in het veld ervaren drukfactoren (stikstof, waterkwantiteit/verdroging, waterkwaliteit) op de plekken waar soorten en habitats nu nog aanwezig zijn. Basis voor de keuze van maatregelen zijn de recente natuurdoelanalyses (NDA's) waarin provincies per gebied schetsen welke drukfactoren momenteel achteruitgang veroorzaken. Een dergelijke strategie,

gebaseerd op monitoringsgegevens en een aanpak waarbij meerdere condities tegelijkertijd worden verbeterd is een logische strategie die kan helpen om achteruitgang tegen te gaan en het VHR-doelbereik een stap dichterbij te brengen. **Dit vergt ook een monitorings- en evaluatieprogramma** dat daarop aansluit (zie ook Monitoring en Evaluatie Natuur Effecten Water: NEWS).

- Doel en belang:
 - Door beter inzicht in de staat van de natuur kan beter gestuurd worden op natuurdoelen.
 - Sturen op de daadwerkelijk gemeten staat van de natuur is een doelstelling uit het hoofdlijnenakkoord. Uniformiteit, meer gebiedsgerichte data en meer inzicht in systeemherstel is daarbij essentieel.
 - Verbeterde monitoring is cruciaal voor de borging van de MCEN pakketten en voor het aantonen van additionaliteit.
 - De verbeterde monitoring draagt tevens bij aan de monitoringsvereisten van de Europese Natuurherstelverordening.
- Overig relevant:
 - Politiek wordt het intensiveren van monitoring breed gedragen.
 - In het startpakket is reeds € 12,5 miljoen hiervoor opgenomen. Met deze aanvullende middelen kan de beoogde verbetering van de natuurmonitoring (voor doelbereik, omgevingscondities incl. bodem, en maatregelen) gerealiseerd worden, in lijn met het pakket 'VHR compleet' dat eerder bestuurlijk overeen is gekomen, en in lijn met de wens om via bodemmetingen de staat van de natuur verder inzichtelijk te maken.

6. Ondersteunende en flankerende maatregelen (O&F)

€225 mln incidenteel;

Maatregel (bedragen x € 1000)	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035	Struc	Cum.
Ondersteunende en flankerende maatregelen	56.850	100.500	22.550	22.550	22.550							225.000

- Inhoud:
 - Het pakket ondersteunende en flankerende maatregelen bevat zeven maatregelen die zorgen voor uitvoerbaarheid (1), perspectief voor agrarische ondernemers (2) en sociaaleconomische vitaliteit en sociale erkenning (3). Het gaat om de volgende maatregelen:
 - De vier maatregelen voor uitvoerbaarheid hebben als doel om ondernemers en medeoverheden in staat te stellen de emissie reductie maatregelen uit te voeren. Ten eerste is inzet op zaakbegeleiding nodig om de vrijwillige beëindigingsregeling tot een succes te maken en ondernemers te helpen die twijfelen tussen stoppen, extensiveren of innoveren. Ook kunnen agrarische ondernemers via maatwerk en een ondernemingsplan ondersteund worden in het maken van deze keuzes over de toekomst van het bedrijf. Indien bedrijven ervoor kiezen te stoppen, willen zij mogelijk gebruik maken van een nationale grondbank. Daarom is hier inzet op nodig. Daar waar de MCEN maatregelen grote impact hebben is tot slot ondersteuning nodig voor medeoverheden omdat het uitvoerbaar maken van die maatregelen veel vraagt van hen.
 - Zaakbegeleiding
 - Ondernemingsplan en maatwerk
 - Uitvoeringskosten grondfaciliteit

- Ondersteuning gebieden
 - De maatregel voor sociaaleconomische vitaliteit en sociale erkenning is van belang omdat het deelpakket ook sociaaleconomische effecten heeft op individueel- en gebiedsniveau. Daarom is inzet nodig op sociale erkenning en de vitaliteit van het landelijk gebied, zodat gericht op de gebieden waar de grootste impact wordt verwacht bijgedragen kan worden aan de vitaliteit en toekomstbestendigheid. Met een sociaaleconomisch investeringsprogramma kunnen negatieve sociaaleconomische effecten gemitigeerd worden. Ook kan hiermee perspectief gegeven worden en betrokkenheid van gebieden gewaarborgd worden.
 - Sociaaleconomische investering in gebieden
 - De maatregelen voor perspectief zijn van belang voor een toekomstbestendige agrarische sector en dragen tevens bij aan draagvlak voor de emissie reducerende maatregelen. Via inzet op de vestigingssteun voor jonge boeren om bedrijven over te nemen en te starten wordt gewerkt aan een nieuwe generatie agrariërs die vaker openstaan voor innovatie, verandering en nieuwe technologieën. Inzet hierop is ook in lijn met de ambities van het hoofdlijnenakkoord. Daarnaast draagt een impuls aan de ecoregeling bij aan perspectief van agrariërs. Door boeren te compenseren die maatregelen nemen die bijdragen aan bodem- en luchtkwaliteit, biodiversiteit, waterkwaliteit en landschap kan het verdienmodel versterkt worden. Door het vermogen van het Investeringsfonds duurzame landbouw te verhogen kunnen meer boerenbedrijven omschakelen en wordt dragen zij bij aan een toekomstbestendige land- en tuinbouwsector in Nederland.
 - Eco-regeling
 - Vestigingssteun
- Doel en belang:
 - De maatregelen voor stikstofreductie vragen veel van ondernemers en het landelijk gebied. Stikstofmaatregelen kunnen leiden tot verlies van bestaanszekerheid, economische bedrijvigheid in regio's en sociale cohesie in gemeenschappen. Het pakket levert een onontbeerlijke bijdrage aan het vergroten van draagvlak en het behalen van doelbereik. Om het voorliggende deelpakket voor emissiereductie te laten slagen en goed te laten landen is een goede uitvoering onontbeerlijk en is tegelijkertijd perspectief nodig voor ondernemers, gemeenschappen en gebieden die geraakt worden. Aan de hand van deze drie deelonderwerpen is een set maatregelen geselecteerd die passend en proportioneel zijn bij het deelpakket. Conform eerdere ervaringen rondom benodigde ondersteunende en flankerende maatregelen is dit pakket gekozen waarbij 10% van het totaalpakket beschikbaar wordt gesteld voor ondersteunende en flankerende maatregelen.
 - Ondersteunende en flankerende maatregelen zijn cruciaal om het deelpakket te laten slagen. Mede vanwege het vrijwillige karakter van het deelpakket is het belangrijk dat ondernemers ondersteund worden in de te maken keuzes over de toekomst van het bedrijf en is perspectief nodig en inzet op sociaaleconomische vitaliteit om het draagvlak te vergroten.
- Overig relevant:
 - In het startpakket is toegezegd dat ondersteunende en flankerende maatregelen belangrijk zijn om de maatregelen dragelijk te maken en de concurrentiekracht van de sector te behouden.
 - In het regeerprogramma zijn toezeggingen gedaan over ondersteuning van het Rijk bij een uitvoeringsgerichte aanpak. Daarnaast heeft het kabinet aangegeven aan sociaaleconomisch vitaal landelijk gebied belangrijk te vinden en de inzet hierop te concretiseren.
 - In het startpakket is ook aangegeven dat het kabinet rekenschap geeft aan sociaalmaatschappelijke impact.
 - Ook medeoverheden benoemen het belang van ondersteunende en flankerende maatregelen voor draagvlak, perspectief en een goede uitvoering. Zo vraagt de VNG het rijk om met een uitvoeringsplan te komen dat oog heeft voor de uitdagingen waar de gemeentelijke sector voor staat vanwege het tekort aan middelen. Flankerende en ondersteunende maatregelen sluiten hierop aan.

- Consequentie lager budget (onderkant van de bandbreedte financiële tabel):
 - Het huidige impulspakket vraagt om een stevige inzet op flankerende en ondersteunende (O&F) maatregelen vanwege het deels vrijwillige karakter en de multidisciplinaire gebiedsgerichte aanpak. O&F maatregelen zijn belangrijk voor perspectief, uitvoerbaarheid en sociaaleconomische vitaliteit en dragen daarmee bij aan het vergroten van het doelbereik. Juist met een gebiedsgerichte aanpak worden er die gebieden grote veranderingen geïnitieerd en groeit de behoefte aan O&F maatregelen. Bij het NPLG is gebleken dat het ontbreken van sociaaleconomische flankerende maatregelen het draagvlak en de uitvoerbaarheid in de gebieden onder druk zet. Investerings in perspectief en brede welvaart zijn essentieel om fysieke opgaven mogelijk te maken.
 - Indien gekozen wordt voor de onderkant van de bandbreedte betekent dat 37 mln minder beschikbaar is voor het integrale O&F pakket. Deze korting zal over alle posten gevonden moeten worden op een nader uit te werken wijze.

7. Multidisciplinaire Gebiedsgerichte aanpak (Bouwblok)

Optie is om, naast de inzet op de Peel en de Veluwe, middelen te richten op additionele multidisciplinaire gebieden waarin diverse opgaven (landbouw, economie, natuur) samenkomen:

- MG Rotterdam: ontwikkeling en verduurzaming industrie en landbouw
- MG Groene Hart: woningbouwopgave en vergunningverlening landbouw
- MG Eindhoven: economische ontwikkeling en woningbouwopgave
- Dan wel met medeoverheden te bespreken gebieden met meervoudige (economische) opgaven.

Voor de meeste gebieden zal een combinatie van generiek en gebiedsgericht beleid nodig zijn om vergunningverlening weer los te trekken en economische ontwikkelingen mogelijk te maken. Dit betekent niet dat met deze aanpak additionaliteit kan worden aangetoond voor vergunningverlening in de multidisciplinaire gebieden. Daarvoor is zowel een voldoende generiek pakket als een aanvullend gebiedsspecifiek beleid nodig. Tegelijkertijd is een gebiedsgerichte aanpak wel cruciaal voor het aantonen van additionaliteit. Doel van een aanpak voor de genoemde multidisciplinaire gebieden is om daar focus en waar mogelijk een versnelling in aan te brengen. Met circa € 250 mln. kunnen gebiedsprocessen gestart worden, gericht op het in kaart brengen van de lokale situaties samen met bestaande ondernemers, en het vinden van mogelijk gebiedsoplossingen. Voor blijvende agrarische ondernemers gaat het om een combinatie van maatregelen en middelen om hen te ondersteunen bij onder andere het nemen van diverse managementmaatregelen en stalaanpassingen om hun ammoniakemissies te reduceren. Bij deze gebiedsgerichte aanpak zal afstemming worden gezocht met medeoverheden en maatschappelijke partijen.

8. Regionale maatwerkaanpak Peel en Veluwe

Maatregel (bedragen x € 1000)	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035	Struc	Cum.
RMA Veluwe/Peel												600.000

Inhoud

- Bij Voorjaarsnota is € 600 miljoen beschikbaar gesteld voor de regionale maatwerkaanpak (landbouw), startend in de Veluwe en de Peel.
- De voorstellen zetten in op vrijwilligheid. Het staat agrarische ondernemers vrij om gebruik te maken van de maatregelen. Dit kan wel betekenen dat het niet zeker is in welke mate en wanneer maatregelen tot doelbereik leiden, en dat voor extra beweging er stevige inzet nodig is op ondersteunende maatregelen.
- Bij besteding van middelen staat het perspectief voor blijvende agrarisch ondernemers voorop. Hierbij worden aan ondernemers opties geboden binnen 'het trappetje van Remkes'.
- De voorgestelde maatregelen vallen in belangrijke mate binnen de stroken van 250 meter. Hier is het vertrekpunt om in aanvulling op het generieke spoor met een zoneringsaanpak tot extra benodigd doelbereik te komen). Dat betekent bijvoorbeeld ook uitwerking van een additionele systematiek voor sturen op emissies op bedrijfsniveau door te kijken naar een norm per hectare.
- Besteding van middelen is gericht op stikstofemissiereductie en waar nodig op het beperken van de stikstofgevoeligheid van overbelaste natuur.

Invulling van de aanpak

- Om in deze gebieden verregaande emissiereductie en natuurherstel te realiseren, wordt onder andere gekeken naar het inzetten van de volgende instrumenten:
 - Innovatie: door met innovaties de bedrijfsvoering aan te passen, kunnen grote emissiereducties worden gerealiseerd. De aanpak ziet op het faciliteren van het benutten van technische innovaties.
 - Extensivering grondgebonden landbouw: Met deze maatregel wordt blijvende landbouw actief gefaciliteerd om hun bedrijfsvoering te extensiveren en de bijbehorende risico's te kunnen dragen, onder andere via grondafwaardering en ondersteuning bij de overname van vrijvallende landbouwgrond.
 - Hydrologisch herstel: De hydrologische maatregelen bestaan uit het verbeteren van het water- en bodemsysteem door onder andere het verondiepen en herinrichten van beken en watergangen, het aanleggen van meanders en natuurvriendelijke oevers, en het verhogen van waterbodems/peilopzet.
 - Maatwerkaanpak: De maatregel is gericht op circa 3 à 4 bedrijven als grootste depositiebronnen die nu buiten bestaande regelingen vallen, waaronder bedrijven met niet primaire agrarische activiteiten en daarom niet via bijvoorbeeld de Lbv(+)/MGB worden bereikt. Door gericht in te zetten op innovatie, verplaatsing of, in het ultieme geval, op beëindiging op deze locaties met een hoge emissiedruk op overbelaste Natura 2000-gebieden, levert deze aanpak een essentiële bijdrage aan het verlagen van stikstofdepositie en daarmee aan het herstel van deze kwetsbare natuurgebieden.
 - Er zijn verscheidene andere elementen verbonden aan het trappetje van Remkes die op dit moment in overleg met betrokken provincies worden uitgewerkt.

Handtekening bewindsman

Persoonsgegevens

Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Rijksoverheid
Aanbiedingsformulier
voor MCE&N

Van 1 *

Aanbieding

Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Type voorstel *

Notitie

Titel *

Titel en inhoud

Start uitvoering regionale maatwerkaanpak voor de Veluwe en de Peel

Openbare toelichting op inhoud en doelstelling van het voorstel *

In de kamerbrief 'Startpakket Nederland van het slot' van 25 april 2025 heeft het kabinet een regionale maatwerkaanpak aangekondigd, startend op de Veluwe en in de Peel. Hiervoor is via de voorjaarsnota €600 miljoen beschikbaar gesteld. Deze aanpak is uitgewerkt obv politieke besluitvorming, input regionale partners en nadere vervolgvragen.

Gerichte inzet op de juiste plekken is van belang om additionaliteit aan te kunnen tonen en zo vergunningverlening weer op gang te brengen. De voorgenomen maatregelen zijn onderdeel van die gerichte inzet. Voor zowel de Peel als de Veluwe wordt aangegeven wat de regio met de middelen wil bereiken en wat de voorgestelde maatregelen zijn. In de bijlage staat een uitgebreidere toelichting en onderbouwing.

Toelichting niet geschikt voor openbaarmaking

Eenheid kabinetsbeleid

Voorgesteld besluit *

Instemmen met het voorstel.

Datum aanbieding *

Behandeltraject

15 augustus 2025

Kenmerk *

100584875

Hamerstuk *

☐ Ja ☒ Nee

Voorgaande behandeling *

☐ Ja ☒ Nee

Gevolgen en juridisch kader

Gevolgen rijksbegroting *

☒ Ja☐ Nee

Gevolgen apparaatsuitgaven *

☐ Ja☒ Nee

Gevolgen voor regeldruk *

☐ Ja☒ Nee

Overeenstemming met JenV inzake wetgevingstoets *

☐ Ja☐ Nee☐ Niet geselecteerd voor toetsing☒ N.v.t.

Overeenstemming met BZK inzake constitutionele toets *

☐ Ja☐ Nee☐ Niet geselecteerd voor toetsing☒ N.v.t.

Overeenstemming met JenV inzake fouten- en misbruksignalering *

☐ Ja☐ Nee, met bijlage☐ Nee, zonder bijlage☒ N.v.t.

Aan EU Notificatie voldaan *

☐ Ja☐ Nee☒ N.v.t.

Verplichting int. verdragen en/of Europese regelgeving *

☐ Ja☒ Nee

Interdepartementale afstemming

Overeenstemming BZK inzake Uitvoerbaarheidstoets decentrale overheden (UDO) binnen Europees Nederland en/of Caribisch Nederland

☐ Ja☐ Nee☒ N.v.t.

Overeenstemming Aruba, Curaçao en Sint Maarten *

☐ Ja☐ Nee☒ N.v.t.

Overeenstemming Caribisch Nederland: is er sprake van comply or explain? Licht toe

☐ Comply☐ Explain☒ N.v.t.

Ambtelijk afgestemd *

☒ Ja☐ Nee☐ N.v.t.

in

DGO MCEN d.d. 12 augustus 2025

Overeenstemming bereikt op ambtelijk niveau *

☒ Ja☐ Nee☐ N.v.t.

Overeenstemming bereikt met

☒ AZ☐ A&M☐ BHO☐ BZ☐ BZK☒ Def☐ EZ☒ Fin☒ I&W☐ J&V☒ KGG☒ LVVN☐ OCW☒ SZW☒ VRO☐ VWS

Omschrijving geschilpunten

nvt

Contactpersonen

Naam *

Afdeling *

Telefoonnummer *

E-mailadres *

Contactpersoon 1

Contactpersoon 2

Persoonsgegevens

Persoonsgegevens

LVVN/DG RLG

LVVN/DG RLG

Persoonsgegevens

Persoonsgegevens

Persoonsgegevens@minInv.nl

Persoonsgegevens@minInv.nl

Formulier nummer 20250219-01

2

Begroting sectie A (uitgaven)

Budgetdisciplinesector *

☐ Budgettair Kader Zorg

☐ Sociale Zekerheid

☒ Rijksbegroting in enge zin

☐ N.v.t.

Initiële jaar *

2026

2026

2027

2028

2029

2030

2031

Begrotingshoofdstuk
XIV Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Beleidsartikel nummer
22

Naam
Natuur, visserij en landelijk gebied

Bedrag

111

111

378

0

0

0

Totale uitgaven

111

111

378

0

0

0

Begroting sectie A (ontvangsten)

Initiële jaar *

2026

2026

2027

2028

2029

2030

2031

Totale ontvangsten

Saldo uitgaven en ontvangsten

-111

-111

-378

0

0

0

Toelichting

Voorgestelde maatregelen zien zoveel mogelijk op 250m-stroken bij N2000 in Veluwe en Peel. Inzet is om met zoneringsaanpak tot extra doelbereik te komen, aanvullend op generiek spoor. Voorgestelde maatregelen dragen bij aan stappen richting een norm in deze stroken. Veluwe en Peel kennen een grote concentratie van emissies ook buiten de directe 250m strook. Voor doelbereik en efficiency worden middelen ook ten dele benut buiten de 250 meter (= tevens invulling motie Podt (28973, nr. 274) die verzoekt om obv gesprek met de regio invulling voor uitvoerbaarheid te versterken.

Inzet sluit ook aan bij reflectie van de kennisinstellingen op het startpakket MCEN. Besteding van middelen is gericht op stikstofemissiereductie, in samenhang met herstel van overbelaste natuur, moet voldoen aan staatssteunkaders en cumulatie zal worden voorkomen. Dit alles zal in de samenwerkingsovereenkomst en regeling worden opgenomen.

Notitie MCEN 19 augustus: Start uitvoering regionale maatwerkaanpak voor de Veluwe en de Peel

DGRTL/100584875

Aanleiding

In de kamerbrief 'Startpakket Nederland van het slot' van 25 april 2025 heeft het kabinet een regionale maatwerkaanpak aangekondigd, startend op de Veluwe en in de Peel. Hiervoor is via de voorjaarsnota €600 miljoen beschikbaar gesteld. Deze notitie werkt deze aanpak voor de Veluwe en de Peel verder uit op basis van politieke besluitvorming, overleg met regionale partners en vervolgvragen over de voorgestelde maatregelen, onder andere vanuit de IRF.

Gerichte inzet van maatregelen op de juiste plekken is van belang om additionaliteit aan te kunnen tonen en zo vergunningverlening weer op gang te brengen. De maatregelen die in deze notitie worden beschreven zijn onderdeel van die gerichte inzet. In deze notitie worden eerst de uitgangspunten weergegeven voor de besteding van de beschikbare middelen. Vervolgens wordt voor zowel de Peel als de Veluwe aangegeven wat de regio met de middelen wil bereiken en wat de voorgestelde maatregelen zijn. In Bijlage I is een uitgebreidere toelichting en (P*Q) onderbouwing voor een aantal maatregelen te vinden.

Voorgesteld besluit

Instemmen met de voorgestelde regionale maatwerkaanpak in de Veluwe & de Peel en de voorgestelde uitkeringsvorm en integraal meenemen in de financiële augustus-besluitvorming t.b.v. de komende begroting voor LVVN (als opvolging VJN-besluitvorming).

Uitgangspunten voor de voorgestelde maatregelen

- Bij besteding van middelen staat het perspectief voor blijvende ondernemers voorop. Hierbij worden aan ondernemers opties geboden binnen 'het trappetje van Remkes' (o.a. innovatie, omschakeling, extensivering).
- De voorgestelde maatregelen zetten volledig in op vrijwilligheid. Het staat agrarische ondernemers vrij om gebruik te maken van de maatregelen. NB. Interdepartementaal is ambtelijk gesignaleerd dat volledige inzet op vrijwilligheid het doelbereik onder druk kan zetten.
 - Dit betekent dat het vooraf niet zeker is in welke mate maatregelen bijdragen aan doelbereik, en dat voor extra beweging er stevige inzet nodig is op ondersteunende maatregelen.
- Tav de uitkeringsvorm is op voorstel van Financiën de keuze gemaakt voor een specifieke uitkering, mede gegeven het belang bij rechtszaken in de komende periode. In het najaar van 2025 zal de uitwerking plaatsvinden via een samenwerkingsovereenkomst met betrokken mede-overheden (met name provincies) en bijbehorende regeling.
- Met deze inzet op regionaal maatwerk is het mogelijk om van start te kunnen gaan met een bijdrage aan de door PBL gesignaleerde noodzakelijke gebiedsspecifieke maatregelen, naast aanpassingen in de juridische instrumentatie en de generieke landelijke benadering.
- De voorgestelde maatregelen worden zoveel mogelijk gericht op de stroken van 250 meter rond de Natura 2000-gebieden in de Veluwe en de Peel.
 - In deze stroken is de inzet om met een zoneringsaanpak tot extra benodigd doelbereik te komen, in aanvulling op het generieke spoor. Om de aanpak te borgen, wordt een vorm van normering ingevoerd in deze stroken. De voorgestelde maatregelen dragen bij aan het zetten van stappen richting deze norm.
 - De Veluwe en de Peel kennen een grote concentratie van emissies van bedrijven buiten de directe strook van 250 meter. Om met de beschikbare financiële middelen zoveel mogelijk aan de doelen bij te dragen en gebruik te kunnen maken van belangstelling voor bestaande regelingen, worden middelen ook ten dele benut buiten de 250 meter, maar zal het overgrote deel in de betreffende zones neerslaan. Daarmee wordt tevens invulling gegeven aan de motie Podt (Kamerstuk 28973, nr. 274) die verzoekt om op basis van het gesprek met de regio de randvoorwaarden voor de inzet te vergroten ter bevordering van de uitvoerbaarheid. Ook sluit dit aan bij de reflectie van de kennisinstellingen op de regionale maatwerkaanpak als onderdeel van het startpakket MCEN.

- Besteding van middelen is gericht op het helpen en stimuleren van ondernemers om hun stikstofemissie te reduceren en waar nodig breder herstel van overbelaste natuur.
- De maatregelen moeten passen binnen de staatssteunkaders. De voorgestelde maatregelen zijn getoetst of worden nog getoetst aan de relevante staatssteunkaders.
- Maatregelen dienen in samenhang bij te dragen aan stikstofreductie en natuurherstel. Via cumulatiebedingen wordt geborgd dat er geen dubbele subsidie wordt verstrekt.
- Met de nu beschikbare financiële middelen wordt een eerste stap gezet met de regionale maatwerkaanpak in de Veluwe en de Peel. Als onderdeel van de MCEN wordt ondertussen beleidsmatig gewerkt aan een bredere regionale maatwerkaanpak voor meer Natura 2000-gebieden. De maatregelen die nu voor de Veluwe en de Peel voorgesteld worden, kunnen dienen als een pilot voor de verdere uitwerking.

Regio de Peel

Regio de Peel wil werken aan toekomstperspectief voor de landbouw én natuurherstel. Een specifieke ambitie van de regio is om grasland te behouden. In de Peel wordt namelijk reeds zichtbaar dat het grondgebruik verschuift naar akkerbouw, onder andere door de afbouw en het vervallen van de derogatie¹ en de beëindigingsregelingen zoals de Lbv(-plus). Dit is onwenselijk voor de waterkwaliteit vanwege grotere risico's op uitspoeling door het gebruik van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen. Daarnaast wil de regio de maatregelen inzetten om te voorkomen dat bestaande, onherroepelijke natuurtoestemmingen – ook van agrarische bedrijven – moeten worden ingetrokken, mede in het licht van een aantal recente uitspraken van de rechtbank Oost-Brabant over de omstandigheden waarin over moet worden gegaan tot inperking van natuurtoestemmingen.

De regio wil werken aan deze ambities door in te zetten op gebiedsgerichte doorontwikkeling van landbouwbedrijven. Hierbij moeten alle ontwikkelpaden voor ondernemers beschikbaar zijn, zoals innoveren, omschakelen of extensiveren ('trappetje van Remkes'). Er moet ruimte zijn voor een innovatieve aanpak om toekomstbestendig de bedrijfsvoering aan te passen.

In overleg met medeoverheden en agrarische sector in de regio zijn concrete maatregelen opgesteld om de beschreven ambities te verwezenlijken. De maatregelen sluiten aan op bovenstaande uitgangspunten. Het pakket zet in op extensivering (waaronder herwaardering van grond en herverkaveling), innovatieve maatregelen in de bedrijfsvoering, verplaatsing of doorontwikkeling van een specifieke bedrijfstak, hydrologische maatregelen die verdroging tegengaan en het faciliteren van bedrijfsomschakeling en maatwerkinnovaties. Onder Tabel 1 wordt per maatregel een toelichting gegeven.

De maatregelen vullen elkaar aan en versterken elkaar. Gezamenlijk leveren zij een bijdrage aan het realiseren van de gebiedsdoelen voor stikstofreductie en natuurherstel. Het overgrote deel is direct gericht op stikstofreductie. De transitievergoedingen en de hydrologische maatregelen zijn hier ondersteunend aan. Om dubbele subsidiëring te voorkomen, is of wordt in alle betrokken regelingen – zowel op rijksniveau als in provinciale uitvoeringsregelingen – een cumulatiebeding opgenomen.

Uitgelicht: innovatieve aanpak

De regio wil dat agrariërs ruimte krijgen om met een innovatieve aanpak de bedrijfsvoering toekomstbestendig te maken. Ondernemers kunnen middels geborgde innovaties hun bedrijfsvoering aanpassen om minder stikstof uit te stoten. Ondernemers die een meer extensieve bedrijfsvoering beogen, worden juist gefaciliteerd middels innovaties om dit te doen. Voor beregening en bemesting worden ondernemers ondersteund met innovatieve alternatieven, om zo bij te dragen aan een betere waterhuishouding en waterkwaliteit. Voor een klein aantal specifieke activiteiten die stikstof uitstoten wordt ook gekeken naar een innovatieve maatwerkaanpak om een bijdrage te leveren aan het verlagen van stikstofemissie.

¹ De derogatie in het mestbeleid maakte het mogelijk om meer dierlijke mest toe te passen met als randvoorwaarde dat 80% van het bedrijfsareaal uit grasland moest bestaan. De derogatie en deze grasland-eis komt per 2026 te vervallen. Dit draagt bij aan een verschuiving naar akkerbouw, zoals maisteelt.

Extensivering grondgebonden landbouw

Met deze maatregel wordt blijvende landbouw actief gefaciliteerd om de bedrijfsvoering te extensiveren en de bijbehorende risico's te kunnen dragen, maar kan ook helpen bij het inspelen op de nieuwe omstandigheden in de bedrijfsvoering van agrariërs in de regio. Dit kan bijdragen aan het behoud van waardevol grasland en ontstaat ook een gezonde en toekomstbestendige bedrijfsvoering voor grondgebonden agrariërs in en rond De Peel. Het betreft circa 2.000 hectare agrarische grond, met een inzet van € 100 miljoen. Hiermee dragen we bij aan een gezonde en toekomstbestendige bedrijfsvoering voor grondgebonden agrariërs in en rond De Peel.

Tabel 1: voorgestelde maatregelen en bedragen (in mln) voor de Peel. Bedragen zijn een eerste indicatie.

Regio de Peel	Maatregelen (bedragen x1000 euro)	Totaal
Limburg	Gebiedsgerichte transitie landbouwbedrijven*	
	- Extensivering	€ 37.500
	- Hydrologisch herstel	€ 37.500
	- Gebiedsgerichte doorontwikkeling landbouwbedrijven tbv stikstofreductie	€ 75.000
	Totaal Limburg	€ 150.000
	* hierbij wordt in eerste instantie vanuit een innovatie-gedachte naar concrete oplossingen gekeken	
Noord-Brabant	Ondersteuning van extensivering grondgebonden landbouw	€ 62.000
	Hydrologisch herstel*	€ 35.000
	Gebiedsgerichte doorontwikkeling landbouwbedrijven tbv stikstofreductie*	€ 36.000
	Transitievergoeding compensatie en innovatie extensivering overgangsgebieden*	€ 7.000
	Maatwerkaanpak stikstof*	€ 10.000
	Totaal Noord-Brabant	€ 150.000
	Totaal De Peel	€ 300.000
	* hierbij wordt in eerste instantie vanuit een innovatie-gedachte naar concrete oplossingen gekeken	

Hydrologische herstel (maatregelen in en rond de Peel gericht op tegengaan verdroging en versterken van natuur)

Het voorstel richt zich op directe hydrologische ingrepen in het watersysteem in en rond de Natura 2000-gebieden van de Peel. Het gaat om het verbeteren van het water- en bodemsysteem via onder andere het verondiepen en herinrichten van beken en watergangen, het aanleggen van meanders en natuurvriendelijke oevers, en het verhogen van waterbodems/peilopzet. In totaal betreft het een ingreep op circa 3.000 hectare hydrologisch beïnvloede natuur en landbouwgrond met een inzet van €72,5 miljoen. De maatregelen zorgen voor een hogere grondwaterspiegel, vertraagde waterafvoer en verbeterde infiltratie, waarmee verdroging van de Natura 2000-gebieden wordt tegengegaan en de natuur kan herstellen. Ook agrariërs kunnen mogelijk profiteren van deze aanpak: via smart farming-technieken, ondersteuning bij het vrijwillig sluiten van beregeningsputten en alternatieve bemesting ontstaat een duurzamer grondwatergebruik. Deze maatregel draagt rechtstreeks bij aan het aanpakken van de belangrijkste drukfactoren binnen de Natura 2000-gebieden, zoals benoemd in de natuurdoelanalyse (NDA's): verdroging en vermessing/verzuring door stikstofdepositie. Het gaat hierbij ook om (volledige) compensatie voor waardeverlies van landbouwgrond.

Gebiedsgerichte doorontwikkeling landbouwbedrijven tbv stikstofreductie²

Het voorstel is om ondernemende en innovatieve blijvende agrarische bedrijven in de Peel te ondersteunen. De inzet is gericht op het verminderen van stikstofemissies nabij de Natura 2000-gebieden in de Peel door middel van geborgde, innovatieve aanpassingen in de bedrijfsvoering en het verplaatsen of doorontwikkelen van een specifieke bedrijfstak. Het betreft naar verwachting 40 tot 45 bedrijven waarvoor een bedrag van € 111 miljoen wordt gereserveerd. De maatregel is aantrekkelijk voor ondernemers met meerdere bedrijfstakken of locaties die willen investeren in één toekomstbestendige richting.

Transitievergoeding compensatie en innovatie extensivering overgangsgebieden²

Deze maatregel biedt financiële ondersteuning aan agrariërs in de overgangszone van Natura 2000-gebieden in de Peel, om de omschakeling naar een extensieve en innovatieve bedrijfsvoering mogelijk te maken. De maatregel is cruciaal voor een verantwoorde bedrijfsaanpassing, waarmee boeren kunnen blijven ondernemen en tegelijkertijd wordt bijgedragen aan natuurherstel via hydrologisch herstel en stikstofreductie. Ondersteuning vindt plaats gedurende een periode van 3 jaar, waarin circa 15 bedrijven kunnen worden begeleid in de eerste stap van hun transitie. Voor deze maatregel wordt € 7 miljoen gereserveerd. Dit bedrag dekt onder meer:

- Inkomensderving door extensivering of hydrologische effecten;
- Investerings in (technische) innovaties en nieuwe bedrijfsvoering;
- Inzet van ondersteuningsnetwerken en specialistisch advies;
- Verbreding kennis en toepassingen, ook ten behoeve van andere agrariërs in de regio.

Maatwerkenpak stikstof²

Deze maatregel is gericht op het verder terugdringen van stikstofemissies in en nabij de Natura 2000-gebieden in de NOVEX-regio De Peel, door maatwerkinterventies bij een beperkt aantal bedrijven met een zeer hoge emissiedruk. Het betreft 3 à 4 bedrijven die nu buiten bestaande landelijke regelingen vallen, zoals bedrijven met niet-agrarische of gemengde activiteiten die niet in aanmerking komen voor de Lbv(-plus), MGB of andere generieke regelingen. Voor deze maatregel wordt € 10 miljoen gereserveerd, waarmee per casus een maatwerktraject van gemiddeld € 3,5 miljoen mogelijk is. Deze aanpak levert een essentiële bijdrage aan het verlagen van stikstofdepositie op zwaar overbelaste Natura 2000-gebieden. Daarmee is het een sleutelmaatregel binnen het bredere pakket voor natuurherstel in de Peel.

Regio de Veluwe

Ook regio de Veluwe wil werken aan perspectief voor (blijvende) ondernemers én natuurherstel. Specifiek in en rondom de Veluwe bevinden zich veel piekbelasters die nu stoppen via de bestaande stoppersregelingen. Desondanks gaan blijvende ondernemers te maken krijgen met een forse stikstofemissiereductie opgave. Deze groep is omvangrijk en zal een forse omslag in de bedrijfsvoering moeten maken om perspectief te behouden.

De regio wil deze uitdagingen adresseren door maatregelen te treffen die bedoeld zijn voor de blijvende ondernemers. Hierbij is oog voor het verdienmodel van deze ondernemers.

Met medeoverheden en maatschappelijke partners wordt gewerkt aan een programmatische aanpak waarin maatregelen aansluiten op de uitgangspunten én praktisch uitvoerbaar zijn. Dit biedt ruimte om voort te bouwen op wat de afgelopen jaren al in gang gezet is. Bovendien versterkt het de samenhang tussen maatregelen. Een succesvolle uitvoering vraagt daarbij om zorgvuldigheid, vooral bij maatregelen waarbij innovatie een belangrijke rol speelt.

Om blijvende ondernemers te ondersteunen ligt het zwaartepunt van de voorgestelde maatregelen bij ondersteuning voor extensivering (twee-derde van het budget). Daarnaast wordt ingezet op innovaties, beekdalherstel en gebiedsprocessen. Naast deze maatregelen is gekozen voor ondersteunde maatregelen zoals het ondernemersplan, doelsturing op basis van meetbare KPI's en middelen voor vergunningverlening (promo-regeling). Samen draagt het pakket bij aan een

² Zie nadere toelichting op deze maatregel in Bijlage I

realistische en samenhangende overgangsstrategie voor de bedrijven die doorgaan in de regio. Onder Tabel 2 wordt per maatregel een toelichting gegeven.

Tabel 2: voorgestelde maatregelen en bedragen (in mln) voor de Veluwe. Bedragen zijn een eerste indicatie.

Regio de Veluwe	Maatregelen (bedragen x1000 euro)	Totaal*
Gelderland		
	Extensiveren in en rond Stikstof gevoelige N-2000 gebieden	€ 204.000
	Investeringsmaatregelen in gebieden	€ 40.000
	Stalinnovatie	€ 23.000
	Doelsturing met KPI's (Marke-model)	€ 10.000
	Ondernemersplan	€ 10.000
	Meetnetwerk	€ 7.000
	Beekdalherstel	€ 4.000
	Promo-Regeling	€ 3.000
	Totaal De Veluwe	€ 300.000

Extensivering in en rond stikstofgevoelige Natura-2000 gebieden

Deze maatregel is gericht op agrariërs die willen blijven ondernemen in de Veluwe en daarbij omschakelen naar een extensieve en duurzame bedrijfsvoering. De focus ligt op percelen in en rond stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden, waar de reductieopgave het grootst is. Door extensivering kunnen deze bedrijven hun emissies structureel verlagen en tegelijk hun toekomstperspectief versterken.

De maatregel bouwt voort op de eerdere extensiveringsregeling van LVVN, waarvoor veel belangstelling bestond. Provincie en Rijk werken samen om een regeling op te stellen die deze aanpak verder operationaliseert, met voldoende budgettaire ruimte. Voor circa 2.700 hectare binnen de 250-meterstrook wordt een zwaar extensiveringspakket ingezet. Het beoogde resultaat is een forse stikstofreductie tot 70% op deze gronden, waarmee een substantiële bijdrage wordt geleverd aan het herstel van overbelaste natuur.

De maatregel is vrijwillig van aard en wordt afgestemd op de praktijkbehoefte. Grondprijzen en bedrijfsmodellen verschillen per gebied, daarom is bij de budgettering uitgegaan van normbedragen, gemiddelden, ervaringscijfers en ruimte voor bijstelling tijdens de uitvoering. De maatregel richt zich expliciet op blijvers die een omslag willen maken naar een toekomstbestendig model van landbouw.

Investeringsmaatregelen in gebieden³

Deze maatregel versterkt de bestaande subsidieregeling Integrale Gebiedsprocessen (SIG/GLB) door aanvullende uitvoeringsmiddelen beschikbaar te stellen voor circa 9 gebiedsprocessen op de Veluwe. Per proces is gemiddeld € 10 miljoen nodig tot 2030. Deze maatregel dekt de jaren 2026-2028 met een totaalbedrag van €40 miljoen. Hiermee kunnen concrete maatregelen worden uitgevoerd zoals hydrologisch herstel, kennisoverdrachtactiviteiten, voorbereiding en uitvoering van kavelruil, het ontwikkelen en beproeven van innovaties en voor draagvlakontwikkeling en samenwerking. De huidige regeling dekt vooral voorbereiding; deze aanvulling voorkomt dat processen in de planfase blijven steken en versnelt de realisatie van natuur- en stikstofdoelen.

Stalinnovatie³

Voor circa 40–50 intensieve veehouderijen in de 250 meter brede zones rond de Veluwe wordt een gerichte regeling opgezet om toepassing van Best Beschikbare Technieken (BBT) mogelijk te maken. De gemiddelde subsidie per deelnemer is geraamd op €500.000, gebaseerd op investeringskosten voor systemen zoals Lely Sphere (melkvee) en luchtwassers (hokdieren), inclusief verbouwingkosten en borging. Het budget van €23 miljoen is afgestemd op de huidige beperkte beschikbaarheid van geborgde technieken en biedt gericht handelingsperspectief in gebieden met stevige reductieopgaven.

³ Zie nadere toelichting op deze maatregel in Bijlage I

Het kan een regeling zijn die vergelijkbaar met de Subsidiemodule bewezen en niet-bewezen innovaties verduurzaming veehouderij (Sbv) van LVVN. Verwachting is dat een gedeelte van de intensieve bedrijven naar de technische oplossing zal zoeken. Voor stalinnovaties is een beperkt budget opgenomen omdat er momenteel een beperkt aantal mogelijke (geborgde) oplossingen beschikbaar is indien uitgegaan wordt van volledige vrijwilligheid. Bovendien zal voor veel innovaties een aanpassing van de vergunning nodig zijn, wat in de huidige situatie niet eenvoudig is en waarbij onder meer gekeken kan worden naar onderdelen als het ondernemingsplan, de doelsturing via KPI's en de inzet van zaakbegeleiding.

Doelsturing met KPI's³

Deze maatregel stimuleert agrariërs via een subsidieregeling om hun stikstofinput en -verlies te verminderen op basis van een speciaal ontwikkelde KPI systematiek (Marke model). Dit KPI-sturingsmodel is eerder succesvol beproefd in de Achterhoek en wordt nu opgeschaald. De regeling is aanvullend op bestaande middelen en speelt in op toekomstige landelijke doelsturing. Naar verwachting doen 650–1.000 bedrijven mee, met een gemiddelde subsidie van €15.000 per bedrijf. De totale inzet bedraagt circa €10 miljoen. Hiermee wordt ervaring opgedaan met prestatiegericht belonen en wordt aansluiting gezocht bij toekomstige landelijke normen.

Ondernemingsplan

De aanpak maakt het mogelijk voor circa 225 agrarische ondernemers (80% van 283 bedrijven) in de 250 meter brede stroken rond de Veluwe een ondernemingsplan op te stellen. Dit plan helpt hen concrete keuzes te maken binnen 'het trappetje van Remkes'. Er wordt voorzien in financiering van kosten voor boeren en ondersteuning van de benodigde organisatie, zoals het deskundigenpanel en uitvoerende overheidsorganisaties (ca. €45.000 per plan, o.b.v. eerdere trajecten). Hiermee wordt een brede en gedragen transitie in gang gezet, waarbij ondernemers gericht toewerken naar een duurzame en juridisch houdbare toekomst.

Meetnetwerk

Het meetnetwerk bouwt voort op het bestaande netwerk dat sinds 2021 in de Regio Foodvalley is opgezet. Dit unieke systeem meet emissies in stallen en de buitenlucht bij 80 veehouderijen en 70 omgevingspunten, met dekking en precisie die elders in Nederland ontbreekt. Het netwerk wordt geactualiseerd met de nieuwste wetenschappelijke inzichten om emissie management en doelsturing praktisch toepasbaar te maken. Dit ondersteunt veehouders bij ammoniakreducerende maatregelen en is gekoppeld aan ondernemingsplannen en vergunningverlening.

De voortzetting is mede ingegeven door de motie Grinwis/van Campen (2023-2024 - 36 410 XIV Nr 60) die oproept het initiatief te behouden en te versterken, inclusief landelijke benchmarking. De middelen zijn bedoeld voor aanschaf en onderhoud van sensoren, data-analyse en ondersteuning van ondernemers. Co-financiering komt van de provincies Gelderland en Utrecht. Het plan is klaar voor uitvoering in 2025–2027, met mogelijke verlenging tot 2029 zodra aanvullende middelen beschikbaar zijn.

Beekdalherstel

Inzet op maatregelen en projecten voor beekdalherstel, o.a. het vasthouden van water en het verbeteren van de waterkwaliteit voor de landbouw en natuur. Dit zorgt voor meer weerbare natuur in overbelaste hexagonen en natuurherstel.

ProMo-regeling

De ProMo-regeling van gemeente Ede biedt ondernemers een legeskorting bij omgevingsplanwijziging (€800 i.p.v. €12.000 euro). Dit verlaagt de drempel om de agrarische bestemming van niet-actieve bedrijven te laten vervallen en stimuleert transformatie in het buitengebied.

Bijlage I - Specifieke toelichting op enkele maatregelpakketten

In deze bijlage wordt een nadere onderbouwing gegeven voor enkele voorgestelde maatregelen. Het betreft onderbouwing van de P*Q, inclusief de aannames om tot de berekening te komen. Deze zijn waar relevant afgestemd met betrokken beleids-DG's. De aannames in de P*Q zijn onder andere:

- normbedragen per maatregel of type activiteit (P), ontleend aan bestaande of vergelijkbare regelingen (zoals Lbv(-plus), GLB-pilots, eerdere provinciale subsidies);
- schattingen van hoeveelheden (Q), gebaseerd op de schaal van de maatregel, ervaringscijfers of inschattingen van het bereikbare aantal deelnemers of hectares.

De opgenomen budgetten zijn gericht op het realiseren van concrete maatregelen in het veld. Het kasritme is in de meeste gevallen gebaseerd op de jaarlijkse plafonds van de Rijksbegroting en is zodanig opgesteld dat het aansluit bij de verwachte uitvoeringsmomenten van de provincies.

Veel van de maatregelen betreffen al bestaande regelingen, waarbij de kosten en het tempo van uitgaven in de praktijk getoetst zijn. Voor de resterende maatregelen betreft het aanvullingen op bestaand beleid of opschaling van bewezen pilots. In die gevallen is gebruikgemaakt van reeds beschikbare ervaringscijfers. In het bijzonder geldt voor grotere of nog in ontwikkeling zijnde regelingen, zoals de extensiveringsregeling, dat op dit moment gewerkt wordt aan een modelregeling. De verwachting is dat deze eind 2025 gereed is, waarna provincies, mede op basis hiervan, hun eigen regeling kunnen opstellen en uitvoeren.

De Peel

Gebiedsgerichte doorontwikkeling van landbouwbedrijven - €111 mln (De Peel)

- Bij de gebiedsgerichte doorontwikkeling van landbouwbedrijven t.b.v. stikstofreductie wordt voor zover passend de systematiek van bestaande regelingen ingezet. De vergoeding zal wel beter aan moeten sluiten bij de werkelijke waardevermindering en voorgenomen extensivering van het bedrijf.
- Wat betreft de zorgen over de staatssteunkaders en de beperking van toekomstige groei: dit is een bekend en belangrijk aandachtspunt. Regelingen zijn ingericht binnen de geldende staatssteunkaders, die een blijvende beperking op de bedrijfsvoering kunnen betekenen. Dit kan de animo onder boeren beïnvloeden, vooral als men toekomstperspectief zoekt via groei of men anderszins de bedrijfsvoering wil aanpassen.
- De inschatting van deelname is gebaseerd op ervaringen met de bestaande provinciale regelingen, waarin ondernemers de keuzevrijheid hebben om te bepalen of extensivering en gedeeltelijke beëindiging past bij hun situatie. Daarnaast wordt met het kasritme in het fiche een realistische planning voor uitvoering en betalingen geschetst, waarmee rekening is gehouden met de praktische stappen die nodig zijn.
- Samenvattend: hoewel de staatssteunkaders inderdaad beperkingen opleggen, is er op basis van eerdere ervaringen en de mogelijkheid van maatwerk voldoende animo te verwachten. Extra duiding of gewenste aanpassingen zijn mee te nemen komen in de uitwerking bij het verdere vervolg.

Transitievergoeding - €7 mln (De Peel):

- De regeling compenseert boeren in overgangsgebieden rondom Natura 2000 die hun productie, bemesting en gebruik van kunstmest per hectare substantieel verlagen, in combinatie met weidegang, om negatieve effecten op natuurgebieden te verminderen.
- De vergoeding is bedoeld als inkomenscompensatie voor de periode van drie jaar waarin boeren extensiveren, om zo bedrijfseconomisch verantwoord de transitie te maken. Het onderscheid met het extensiveringsfiche is duidelijk: deze maatregel vergoedt inkomensderving, terwijl het extensiveringsfiche zich richt op waardevermindering van grond, en deze maatregelen komen niet automatisch op hetzelfde bedrijf terecht.
- De provincie Noord-Brabant kan de middelen via bestaande of nieuwe instrumenten inzetten, bijvoorbeeld op basis van de GLB-regeling "Samenwerking Veenweide – extensivering". De afspraken over inzet, doelen en monitoring worden vastgelegd in bestuurlijke afspraken met partners, zodat de middelen bijdragen aan stikstofreductie, natuurherstel en een toekomstperspectief voor de landbouw in De Peel. Uitvoeringskosten zijn onderdeel van de totale financiering, hoewel de exacte omvang daarvan nog nader wordt vastgesteld.

- Financiële onderbouwing: Er zijn circa 60 bedrijven in het overgangsgebied van de Groote Peel en Deurnsche & Mariapeel. Ongeveer 15 bedrijven kunnen/zullen worden geraakt door alle verschillende maatregelen die bedoeld zijn om negatieve effecten op natuurgebieden te verminderen zoals benoemd in de eerste bullet. Dit betreft verschillende soorten maatregelen. De gemiddelde omvang van de landbouwgrond per bedrijf is 78 hectare. De vergoeding is circa €2.000 per hectare per jaar, conform GLB-richtbedragen. De transitievergoeding loopt over 3 jaar. Dit leidt tot een indicatief totaal van circa €7 miljoen ($15 * 78 * €2.000 * 3 = €7.020.000$). Uitvoeringskosten worden ook gefinancierd, maar de omvang hiervan wordt nog vastgesteld.

Maatwerkaanpak stikstof - €10 mln (De Peel):

- De maatregel richt zich op circa 3 à 4 (deels) agrarische bedrijven in de Novex-regio De Peel die een uitzonderlijk hoge stikstofemissie veroorzaken, maar buiten bestaande beëindigingsregelingen zoals Lbv(-plus) en MGB vallen. Dit zijn vaak bedrijven met een gemengde bedrijfsstructuur (bijvoorbeeld opslag, verwerking en compostering naast veehouderij) of met een afwijkende juridische status. Hoewel zij niet als 'primair agrarisch' worden aangemerkt, zijn zij wel de grootste individuele stikstofbronnen in het gebied.
- Waarom deze bedrijven? Door hun specifieke kenmerken vallen ze buiten landelijke regelingen en industriële aanpakken, terwijl hun stikstofuitstoot disproportioneel bijdraagt aan natuurbelasting. Deze maatregel vult die leemte in en is essentieel om de stikstofdepositie rond Natura 2000-gebieden effectief te verminderen.
- Berekening kosten: Voor 3 à 4 bedrijven is gerekend met een gemiddelde subsidie van 2 tot 3 miljoen euro per bedrijf, wat neerkomt op een totaal van circa 6 tot 12 miljoen euro. Dit bedrag is gebaseerd op taxaties van waardevermindering van bedrijfsmiddelen, sloopkosten en mogelijke verplaatsingskosten. Ook worden uitvoeringskosten gefinancierd, al is die post nog nader te bepalen.
- Kostenopbouw per bedrijf waarbij de bedragen zijn afgeleid uit vergelijkbare (provinciale) beëindigingsregelingen en praktijkervaringen bij het waarderen en afwikkelen van veehouderijlocaties met hoge stikstofemissies.:

Kostenpost	Kostenpost Toelichting	Geschatte kosten (€)
Taxatie productiemiddelen (obv marktconforme taxaties)	Waardebepaling van stallen, mest- en voeropslag	200.000 – 300.000
Sloopkosten emissiebronnen (marktconform)	Marktconforme afbraak en verwijdering van stallen	500.000 – 800.000
Verplaatsing/verschuiving (gebaseerd obv gem. kosten in soortgelijke cases)	Kosten voor verplaatsen of aanpassen activiteiten	700.000 – 1.000.000
Juridische/advieskosten	Onderhandelingen, vergunningen en begeleiding	100.000 – 200.000
Overige uitvoeringskosten	Logistiek, coördinatie, monitoring	200.000 – 300.000
Onvoorzien (ca. 10%)	Buffer voor onverwachte kosten	200.000 – 300.000
Totaal		2.000.000 – 3.000.000

- Totaalraming: $3 \text{ bedrijven} \times €2.000.000 = €6.000.000$ / $4 \text{ bedrijven} \times €3.000.000 = €12.000.000$
- Onderbouwing raming. Mede gebaseerd op ervaringen met beëindiging via Lbv(-plus). De doelgroep betreft echter bedrijven met een vergelijkbare of zelfs fors hogere depositiebijdrage dan Lbv(-plus)-deelnemers. De inzet van middelen vereist maatwerk en vindt plaats in afstemming tussen Rijk en provincie, o.a. op basis van doelbereik en effectiviteit. Dit maatwerk kan worden opgenomen in de nadere samenwerkingsovereenkomst.
- Overwegingen bij de keuze voor LNVN als uitvoeringskanaal: Hoewel het formeel niet om primair agrarische bedrijven gaat, sluit deze aanpak inhoudelijk en voor de uitvoeringspraktijk beter aan bij de regionale maatwerkpakketten binnen LNVN dan bij sectorale regelingen van EZ/KGG. Dit zorgt voor samenhang met andere maatregelen in De Peel en voorkomt versnippering.

- Samenhang met regionale aanpak. Door deze bedrijven binnen de regionale aanpak aan te pakken, draagt de maatregel substantieel bij aan het terugdringen van stikstofdepositie en natuurherstel in een van de meest overbelaste Natura 2000-gebieden.

De Veluwe

Investeringsmaatregelen in gebieden - €40 mln (Veluwe):

- Wat betreft de reeds beschikbare middelen. Binnen het GLB-pijler 2-instrumentarium is reeds een subsidieregeling beschikbaar voor gebiedsprocessen: de regeling Integrale Gebiedsprocessen (SIG/GLB). Deze regeling kent een voorbereidingsvergoeding (circa 25%) en een uitvoeringsvergoeding (circa 75%) en dekt slechts een beperkt deel van de uitvoeringsbehoefte. De reeds beschikbare middelen zijn hoofdzakelijk bedoeld voor het procesmatige aspect van gebiedsontwikkeling (zoals planvorming, samenwerking en gebiedsverkenning) en zijn noodzakelijk om de eerste fase goed te doorlopen. Ze zijn dan ook in het geheel niet toereikend om de daadwerkelijke stap naar uitvoering (maatregelen op het terrein) versneld te realiseren. Provincie Gelderland benadrukt dat extra middelen nodig zijn om het potentieel van lopende gebiedsprocessen daadwerkelijk te verzilveren.
- Deze maatregel richt zich op het aanvullen van de reeds beschikbare middelen met uitvoeringsbudget, zodat gebiedsprocessen uitmonden in daadwerkelijke maatregelen in het gebied: concrete investeringen in bijvoorbeeld landschapsherstel, hydrologische maatregelen, agrarisch natuurbeheer, inrichting van gronden en kavelruiluitkomsten. Deze aanvullende middelen zorgen dat gebiedsprocessen niet stilvallen na de planfase, maar daadwerkelijk leiden tot uitvoering van maatregelen in het landelijk gebied.
- P x Q onderbouwing. Er wordt uitgegaan van circa 9 gebiedsprocessen in Gelderland die in aanmerking komen voor deze versnelde uitvoering. P: Per gebiedsproces is gemiddeld €10 miljoen aan aanvullende uitvoeringsmiddelen nodig tot 2030. Dit leidt tot een totale raming van €90 miljoen tot 2030. De eerste 3 jaar vraagt dit een initiële inzet van circa €40 miljoen. Dit is expliciet bedoeld als aanvullende financiering bovenop bestaande middelen en richt zich op de uitvoering die nu onvoldoende is afgedekt. Deze raming is in lijn met inschattingen van de provincie.
- Kostenopbouw per gebied:

Kostensoort	Indicatiebedrag	Bron - onderbouwing
Landschapsherstel & inrichting	€2,0 – €2,5 mln	Kosten voor landschapselementen (zoals houtwallen, poelen, natuurvriendelijke oevers) zijn bij eerdere POP3-projecten en GLB-pilots vaak tussen de €10.000 en €30.000 per ha. Bij uitvoering op ±100 ha: €1–3 mln.
Hydrologische maatregelen	€1,5 – €2,0 mln	Gebaseerd op waterschapsprojecten en provinciale maatregelen m.b.t. vernattingsprojecten. Gemiddeld €15.000–€20.000 per ha voor peilbeheer, greppelherstel en bufferzones.
Agrarisch natuurbeheer	€1,0 – €1,5 mln	Uitgaande van €500–€1.000 per ha per jaar aan beheervergoeding voor 10 jaar (bijv. via Boeren Natuur). Voor 100–150 ha: €1–1,5 mln.
Kavelruil & grondmobiliteit	€1,0 – €1,5 mln	Gebaseerd op ervaringen POP3-kavelruilprojecten: gemiddeld €5.000–€10.000 per hectare inclusief begeleiding, notaris, compensatie.
Innovatie & pilots	€0,5 – €1,0 mln	Kosten van demonstratieprojecten (kringlooplandbouw, bodemmaatregelen) liggen tussen €100.000 en €500.000 per pilot. Bij 2 à 3 pilots: €0,5–1,0 mln.
Uitvoeringscapaciteit (gebiedsteam)	€0,75 – €1,0 mln	Personeelskosten gebiedsregisseur, ecologen, juristen, communicatie: €100.000 – €200.000 per jaar over 5 jaar.

Ruimtelijke procedures & planvorming	€0,5 – €0,75 mln	Gebaseerd op MER's, bestemmingsplanprocedures, vergunningen. Kosten lopen op tot enkele tonnen per gebiedsproces (bron: RVO en omgevingsdiensten).
Totaal	€ 10 mln.	

- De totaalinschatting komt dan gemiddeld uit op ± €10 miljoen per uit te voeren gebiedsproces tot 2030. Enige variatie is mogelijk afhankelijk van het gebiedstype (nat/droog, landbouw/natuur, draagvlak, enz.).
- De voorgestelde inzet is een logische aanvulling op reeds bestaande instrumenten. Het is nadrukkelijk geen vervanging, maar verbreding en verdieping van de gebiedsgerichte aanpak, met focus op uitvoering. Dit voorkomt dat goedlopende gebiedsprocessen in de verkenning blijven steken. Realisatie van concrete stikstof- en natuurdoelen wordt versneld mogelijk.

Stalinnovatie – €23 mln (Veluwe):

De raming van €500.000 per deelnemer is gebaseerd op een inschatting van de investeringskosten per bedrijf bij toepassing van de Beste Beschikbare Techniek (BBT) in de stroken rondom de Veluwe en de Landgoederen Brummen, zoals verkend door provincie Gelderland:

- Voor melkveebedrijven (ca. 50): een basis Lely Sphere-systeem kost circa €175.000 per installatie bij 100 koeien. Grotere bedrijven (200+) hebben meer uitbreiding nodig.
- Voor hokdierbedrijven (ca. 90): chemische luchtwassers kosten gemiddeld tussen €150.000 en €250.000 per stal.
- Vergoedingspercentage: uitgaande van een vergoeding van 85% van de investeringskosten, komt de gemiddelde subsidie per bedrijf tussen de €150.000 en €212.500 uit.
- Gegeven de variatie in bedrijfsgrootte, meerdere stallen per bedrijf, aanvullende kosten voor borging, monitoring en eventuele verbouwing, is een gemiddelde subsidie-inschatting van €500.000 per deelnemer reëel voor deze specifieke zones met harde reductie-eisen en BBT-verplichting richting 2030/2035.

Hoewel uit de kostenschatting blijkt dat een volledige uitrol voor alle relevante bedrijven in de stroken zou leiden tot een (veel) hogere totale investeringsbehoefte, is in deze fase gekozen voor een gerichte regeling met een beperkt budget van €23 miljoen. Dit bedrag is voldoende om naar verwachting circa 40–50 bedrijven in de zones te ondersteunen bij vroege toepassing van BBT-maatregelen. Daarmee fungeert de regeling als een gerichte stimulans en versneller in aanloop naar de normstelling in 2030. Bij succes kan opschaling overwogen worden.

Doelsturing met KPIs (Marke-model) - €10 mln (Veluwe):

- Het Markemodel is ontwikkeld als pilot in de Achterhoek en wordt gezien als een innovatieve en veelbelovende vorm van doelsturing, waarbij agrariërs worden beloond op basis van prestaties op meetbare KPI's, waaronder stikstofinput en -verlies. Hoewel er nog geen landelijke normen zijn vastgesteld, sluit het Markemodel inhoudelijk aan bij de landelijke KPI-set, waardoor compatibiliteit met toekomstig nationaal beleid is gewaarborgd.
- De nu voorgestelde inzet van middelen is bedoeld voor opschaling en doorontwikkeling van het model. Dit draagt bij aan verdere innovatie en voorbereiding op landelijke implementatie, en past daarmee ook als pilot binnen het nationale programma doelsturing. Er is bovendien sprake van momentum: door voort te bouwen op het succesvolle pilottraject in de Achterhoek, kan de provincie bijdragen aan de landelijke ontwikkeling van prestatiegericht beleid, gebaseerd op belonen in plaats van verplichten.
- Deze middelen zijn provinciaal en aanvullend. Ze komen niet in de plaats van de reeds beschikbare doelsturingsmiddelen, maar versterken de aanpak. Vanuit bestaande middelen binnen het landelijke programma doelsturing is momenteel geen budget beschikbaar voor deze opschalingsfase in Gelderland. Het gaat hier dus om een provinciale investering in innovatie, gericht op praktijkrijpe toepassing, met mogelijke landelijke opschaling als doel.
- Financiële onderbouwing P × Q: Gemiddelde subsidie per deelnemend bedrijf: ca. €15.000 (voor meerdere jaren deelname, afhankelijk van prestaties op KPI's en bedrijfsomvang). Naar verwachting kunnen tussen de 650 en 1.000 ondernemers, afhankelijk van score op KPI's en bedrijfsgrootte, worden bereikt. De totale geraamde investering is dan €10 miljoen. Het bedrag is gebaseerd op ervaring uit eerdere pilots, met een beloningssysteem per hectare dat toeneemt bij hogere prestaties op doelindicatoren (zoals vermindering stikstofinput/-verlies).

- Het Markemodel stimuleert ondernemerschap, innovatie en intrinsieke motivatie bij agrariërs. Naast de overheid kunnen ook andere partijen (zoals ketenpartijen, waterschappen of natuurorganisaties) financieel bijdragen, wat het model duurzaam en breed gedragen maakt. Door nu te investeren, blijft Gelderland vooroplopen in de ontwikkeling van toekomstgericht landbouwbeleid.

MCE&N 19 augustus 2025: Stand van zaken (ambtelijk)

1. Inleiding:

In de MCE&N wordt sinds 25 april gewerkt aan de uitvoering van de genomen besluiten uit het startpakket en daarnaast aan een samenhangend vervolgpakket, bedoeld om Nederland gaandeweg van het slot te halen en duurzaam mogelijk te maken dat vergunningverlening, economische bedrijvigheid van alle sectoren en het benodigde natuurherstel gerealiseerd worden op een geborgde manier.

De MCE&N bevindt zich daarmee nu in een tweede fase: van verdere uitwerking & besluitvorming (inclusief financiële aspecten) enerzijds en uitvoering anderzijds. Dit is een én-én aanpak, besluitvorming en executie. Aan deze én-én aanpak wordt gewerkt volgens de vastgestelde aanpak in de MCE&N van 27 mei. Waarbij ook de inbreng van de Kamer steeds wordt betrokken, in het bijzonder moties en toezeggingen.

Tijdens de zomer hebben MKGG, Stas FIN en MLVVN via twee BWO's gezamenlijk gewerkt aan gedragen voorstellen op het onderwerp borging en de balans in het impuls pakket, daarbij is ook inbreng van maatschappelijke partners en medeoverheden betrokken. De uitkomsten hiervan liggen voor ter bespreking en om te besluiten of deze voorstellen ingebracht kunnen worden bij de begrotingsraden. Daarnaast ligt op deze MCE&N de AMvB kleine en tijdelijke emissies en de nadere uitwerking van de aanpak voor de Veluwe en de Peel voor.

In aanvulling wordt hieronder op enkele punten de stand van zaken ambtelijk toegelicht. Zo wordt een update gegeven over de contacten die lopen met medeoverheden en maatschappelijke partijen ter voorbereiding op de 'Cathuissessies' en het 'Havenoverleg' (2.);

Wordt de voortgang weergegeven over de beroepsprocedure van de Staat in zake Greenpeace en enkele andere lopende juridische procedures (3.);

Is er n.a.v. de vorige MCE&N doorgewerkt aan het uitwerken van de reflectie van het PBL en kennisinstellingen op het totale maatregelenpakket, waarbij ook vragen vanuit de MCEN zijn betrokken (4.);

Wordt er in opdracht van de REA een analyse uitgevoerd van knellende EU wet- en regelgeving (5.);

Als laatste wordt stilgestaan bij enkele overige zaken zoals communicatiemomenten met de Kamer, de afronding van het informatieverzoek Baudet en de voortgang op spoor 1 (6.) en de meest actuele planning (7.).

2. Contacten met medeoverheden en maatschappelijke partijen:

Er wordt een nieuwe ronde 'Catshuissessies' (die plaatsvinden in de Blauwe Zaal op het ministerie van EZ/KGG) voorbereid met de gebruikelijke samenstelling (medeoverheden en maatschappelijke partijen als basis). Doel van de sessies is om een constructief gesprek over het (mogelijke) vervolgpakket van de MCE&N te voeren en daarbij ook de aangedragen voorstellen van verschillende partijen te bespreken. De medeoverheden hebben aangegeven hun sessie te willen benutten voor de bespreking van het zgn. 'Bouwstenenplan' en daartoe LTO en NAJK aan te laten sluiten. De bestuurlijke overleggen met de opstellers van het Bouwstenenplan en de maatschappelijke partijen staan inmiddels gepland op maandag 25 augustus en dinsdag 26 augustus, en zijn/worden ambtelijk voorbereid.

Daarnaast vindt op maandag 25 augustus het tweede 'havenoverleg' met de Rotterdamse Haven plaats. Na een productief eerste overleg zal het tweede gesprek met gebiedspartijen toezien op het uitwerken van voorstellen om bij te dragen aan het vergemakkelijken van de

vergunningverlening. Het doel van dat gesprek is het voorgenomen gebiedsproces verder uiteen te zetten.

3. *Hoger beroep Greenpeace en juridische procedures:*

Ook op enkele andere zaken lopen juridische procedures; in de zomer is de Staat door Farmer's Defence Force in een kort geding gedaagd rondom de aanpak van PAS-melders; deze zaak loopt nog en zal op korte termijn behandeld worden.

4. *Reflectie op mogelijke spoor 2 maatregelen door kennisinstellingen:*

Het PBL heeft in de MCEN van 1 juli haar reflectie (en van overige kennisinstellingen) op het totale maatregelenpakket gegeven (nb. de MCE&N heeft besloten in deze volgende besluitvormingsfase in te zetten op een impuls pakket en niet het totaalpakket). Verschillende departementen hebben verduidelijkende vragen gesteld, deze zijn doorgeleid naar het PBL en waar nodig van reactie voorzien.

Na de presentatie in de MCE&N heeft het kennisconsortium de slides nog van nadere tekstuele duiding voorzien; waarin ook die vragen betrokken zijn. Deze uitgebreide duiding sluit aan bij de toelichting zoals deze is gegeven tijdens de MCE&N van 1 juli. Conform planning zal na Prinsjesdag de reflectie van het kennisconsortium geopenbaard worden.

Het kennisconsortium gaf in haar reflectie aan dat de reductie van sommige landbouwmaatregelen waarschijnlijk te positief is ingeschat. Ambtelijk LVVN bevestigt deze inschatting van de kennisinstellingen. Er vindt momenteel een extra verificatie van de reductiecijfers plaats.

5. *Analyse EU wet- en regelgeving*

Op verzoek van de REA (8 juli) wordt o.l.v. BZ gewerkt aan een notitie waarin een analyse wordt gemaakt over welke EU wet- en regelgeving Nederland als dichtbevolkt land extra treft. De notitie staat gepland voor agendering in de volgende REA van 9 september en heeft (gedeeltelijk) raakvlakken met de MCEN-opgave. Voor de vervolgstappen van de MCEN, richting de EU zijn de resultaten van het juridisch spoor en het maatregelenpakket uitgevraagd en is er een start gemaakt met de analyse. Ten aanzien van een kansrijke EU-inzet geldt dat deze gebaat is bij een maatregelenpakket dat een structurele daling van stikstofemissies en depositie borgt.

6. *Overige actualiteiten:*

Communicatie met de Kamer

Er staan twee debatten gepland in de Tweede Kamer. Op 3 september staat het plenair debat Wet Maatwerkaanpak PAS-projecten gepland en op 10 september het commissiedebat stikstof- en mestbeleid. Na vervolgbesluitvorming van de MCE&N (Prinsjesdag) zal de Kamer zo snel als mogelijk hierover middels een Kamerbrief worden geïnformeerd. De hoofdlijn van de eventuele financiële besluitvorming zal in de beleidsagenda LVVN worden opgenomen.

Informatieverzoek Baudet

De leden Mutluer en Baudet hebben voor het zomerreces beide een informatieverzoek gedaan over de besluitvorming en documenten in de MCE&N. Hierop heeft het kabinet een omvangrijk aantal stukken geopenbaard in twee tranches. Externe partijen (leden van de Catshuissessies en deelnemers aan de kennis-en wetenschapssessies) zijn in de gelegenheid gesteld om hun bezwaren tegen het openbaren van de door hun ingebrachte adviezen kenbaar te maken. Na het aflopen van deze termijn heeft geen enkele partij hun bezwaar kenbaar gemaakt. Daarmee zal er spoedig door MLVVN ook deze laatste set aan documenten aan de Kamer worden toegezonden.

Voortgang nieuw vergunningsstelsel

Naast de stappen die al binnen spoor 1 zijn gezet, waaronder de aankondiging van de Rekenkundige ondergrens en de AMvB kleine en tijdelijke emissies, wordt er volgens het spoorboek spoor 1 eveneens gewerkt aan een de mogelijkheden om tot een nieuw vergunningsstelsel te komen. MVRO en MLVVN staan hierover in nauw contact; ook met medeoverheden. Na een BWO op donderdag 21 augustus zal zo snel als mogelijk na interdepartementale afstemming de MCEN worden geïnformeerd over mogelijke vervolgstappen op dit spoor.

7. Planning:

Hieronder volgt de huidige planning, die de komende periode bijgesteld/ aangevuld kan worden, afhankelijk van de voortgang en de oordeelsvorming in de Kamer (over inhoudelijke en financiële onderwerpen).

22 augustus	MR (mogelijk, gezamenlijk voorstel borging en financiën; AMvB klein en tijdelijk)
25 augustus	Vervolgoverleg Haven Rotterdam
25 augustus	BO medeoverheden
26 augustus	BO maatschappelijke partijen
26 augustus	MCE&N (agenda ntb)
27 augustus	Begrotingsraden LVVN (beleidsagenda)
29 augustus	MR (concluderend, incl. beleidsagenda)
3 september	Plenair debat (TK) wet maatwerkaanpak PAS-projecten
10 september	Commissiedebat (TK) Stikstof en mestbeleid
12 september	MR (vervolgpakket)
16 september	Prinsjesdag; publicatie kamerbrief vervolgpakket
17-18 september	Algemene Politieke Beschouwingen

Handtekening bewindspersoon

Persoonsgegevens

Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Rijksoverheid

Aanbiedingsformulier
voor MCE&N

Van 1 *

Type voorstel *

Aanbieding

Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Notitie

Titel *

Titel en inhoud

Voorstel beoordeling handhavingsverzoeken PAS-melders

Openbare toelichting op inhoud en doelstelling van het voorstel *

Momenteel lopen er in verschillende provincies 115 handhavingsverzoeken bij PAS-melders. De inzet van het Rijk en provincies is om die af te (laten) wijzen waar dat binnen de mogelijkheden ligt. Tot 1 juli 2025 konden bevoegd gezagen op basis van huidige jurisprudentie afzien van handhaving. Provincies geven aan dat zonder aanvullende inzet de kans groot is dat provincies gedwongen worden om handhavend op te treden bij PAS-melders. In deze nota wordt het inzetten van depositiedaling uit natuurmaatregelen als optie daartoe besproken. Het Rijk wordt gevraagd een besluit nemen en duidelijkheid aan provincies te geven over aanvullende inzet om afzien van handhaving mogelijk te blijven maken.

Toelichting niet geschikt voor openbaarmaking

Eenheid kabinetsbeleid

Voorgesteld besluit *

Instemmen met het voorstel.

Datum aanbieding *

Behandeltraject

22-aug-2025

Kenmerk *

98479308

Hamerstuk *

☐ Ja ☒ Nee

Voorgaande behandeling *

☐ Ja ☒ Nee

Gevolgen en juridisch kader

Gevolgen rijksbegroting *	☐ Ja	☒ Nee		
Gevolgen apparaatsuitgaven *	☐ Ja	☒ Nee		
Gevolgen voor regeldruk *	☐ Ja	☒ Nee		
Overeenstemming met JenV inzake wetgevingstoets *	☐ Ja	☐ Nee	☐ Niet geselecteerd voor toetsing	☒ N.v.t.
Overeenstemming met BZK inzake constitutionele toets *	☐ Ja	☐ Nee	☐ Niet geselecteerd voor toetsing	☒ N.v.t.
Overeenstemming met JenV inzake fouten- en misbruiksignalering *	☐ Ja	☐ Nee, met bijlage	☐ Nee, zonder bijlage	☒ N.v.t.
Aan EU Notificatie voldaan *	☐ Ja	☐ Nee	☒ N.v.t.	
Verplichting int. verdragen en/of Europese regelgeving *	☐ Ja	☒ Nee		

Interdepartementale afstemming

Overeenstemming BZK inzake Uitvoerbaarheidstoets decentrale overheden (UDO) binnen Europees Nederland en/of Caribisch Nederland	☐ Ja	☐ Nee	☒ N.v.t.					
Overeenstemming Caribisch Nederland: is er sprake van comply or explain? Licht toe	☐ Comply	☐ Explain						
Overeenstemming Aruba, Curaçao en Sint Maarten *	☐ Ja	☐ Nee	☒ N.v.t.					
Ambtelijk afgestemd *	☒ Ja	☐ Nee	☐ N.v.t.	in CFL van 6 mei				
Overeenstemming bereikt op ambtelijk niveau *	☒ Ja	☐ Nee	☐ N.v.t.					
Overeenstemming bereikt met	☐ AZ	☐ A&M	☐ BHO	☐ BZ	☒ BZK	☒ Def	☒ EZ	☐ Fin
	☒ I&W	☐ J&V	☐ KGG	☒ LVVN	☐ OCW	☐ SZW	☐ VRO	☒ VWS
Omschrijving geschilpunten	n.v.t.							

Contactpersonen

	Contactpersoon 1	Contactpersoon 2
Naam *	Persoonsgegevens	Persoonsgegevens
Afdeling *	Beleid, Toestemmingverlening, PAS-melders	Beleid, Toestemmingverlening, PAS-melders
Telefoonnummer *	Persoonsgegevens	Persoonsgegevens
E-mailadres *	Persoonsgegevens @minInv.nl	Persoonsgegevens @minInv.nl

Ministerie van Landbouw, Visserij,
Voedselzekerheid en Natuur

Ministeriële Commissie Economie en Natuurherstel (MCEN)

**Directoraat Generaal
Landelijk Gebied en Stikstof**

Auteur

Persoonsgegevens

T

Persoonsgegevens

Persoonsgegevens@minlnv.nl

Datum

22-08-2025

Kenmerk

DGLGS / 98479308

nota

Voorstel beoordeling handhavingsverzoeken

Kopie aan

Bijlage(n)

Onderwerp

Momenteel lopen er in verschillende provincies 115 handhavingsverzoeken bij PAS-melders. De inzet van het Rijk en provincies is om die af te (laten) wijzen waar dat binnen de mogelijkheden ligt. Tot 1 juli 2025 konden bevoegd gezagen op basis van huidige jurisprudentie afzien van handhaving. Provincies geven aan dat zonder aanvullende inzet de kans groot is dat provincies gedwongen worden om handhavend op te treden bij PAS-melders. In deze nota wordt het inzetten van depositiedaling uit natuurmaatregelen als optie daartoe besproken.

Advies

- Geadviseerd wordt om als Rijk aanvullende inzet te plegen om af te zien van handhaving bij PAS-melders, om zo tijd te bieden voor het vinden van een oplossing voor de PAS-meldingen.
- Hiervoor is het inzetten van depositiedaling uit natuurmaatregelen als optie geïdentificeerd.
- Het gezamenlijk ambtelijk advies is om positief te besluiten over het inzetten van depositiedaling uit natuurmaatregelen.

Kernpunten

- De provincies hebben het Rijk in het BO PAS-melders van 19 februari verzocht om hen bij te staan in het *tijdelijk* afzien van handhavingsverzoeken in de vorm van aanvullende rijksinzet voor de periode waarin een structurele oplossing voor PAS-melders wordt gevonden.¹
- De Ministeriële Commissie Economie en Natuurherstel heeft eind april het startpakket gepresenteerd waarmee een eerste stap wordt gezet in het vlottrekken van de vergunningverlening.
- De MOB heeft aangegeven geen vertrouwen te hebben in het startpakket en heeft aangekondigd per provincie 10 nieuwe handhavingsverzoeken in te dienen. Dit verhoogt de urgentie voor aanvullende rijksinzet.
- Voor deze aanvullende inzet geldt een aantal uitgangspunten:
 - Het Rijk werkt samen met provincies en PAS-melders.
 - Het Rijk faciliteert eigen initiatieven van een PAS-melder met een handhavingsverzoek om tijdelijk de bedrijfsvoering aan te passen

Ontvangen BPZ

¹ Dit voorstel vormt een onderdeel in de grotere aanpak waar met de maatwerkaanpak gezocht wordt naar een structurele oplossing voor PAS-melders (individuele route, collectieve route, inzet zaakbegeleiders, schadecommissie etc.).

zodat de activiteit binnen referentiesituatie past. Te denken valt bijvoorbeeld aan:

- Het tijdelijk minder of geen mest uitrijden;
- Het tijdelijk terugbrengen van het aantal dieren;
- Het tijdelijk terugbrengen van het eiwitgehalte in veevoer;
- Het terugbrengen van de activiteit tot de referentiesituatie waarmee de PAS-melding vervalt.
- De aanvullende inzet ondersteunt bevoegd gezagen om zoveel mogelijk PAS-melders met een handhavingsverzoek te helpen bij het afzien van handhaving.
- De aanvullende inzet voldoet aan de jurisprudentie die geldt bij het beoordelen van handhavingsverzoeken: ²
 - De aanvullende inzet bewerkstelligt stikstofreductie op dezelfde locatie waar de PAS-melder depositie veroorzaakt (ruimtelijke match);
 - De aanvullende inzet geldt ten minste voor de periode waarin wordt afgezien van handhaving;
 - Wanneer inzet inhoudt dat bepaalde activiteiten die stikstofdepositie veroorzaken stoppen, moet vaststaan dat in die periode de activiteiten die zijn betrokken in de maatregel, niet worden hervat;
 - Er wordt een registratie bijgehouden welke depositieafname door welke maatregel (per hexagoon) wordt ingezet voor welk bedrijf. Dit overzicht moet verifieerbaar en controleerbaar zijn.
- De aanvullende inzet interfereert niet met de kansen voor toestemmingverlening.
- De aanvullende inzet is op korte termijn i beschikbaar.
 - De aanvullende inzet is niet strijdig met wet- en regelgeving en/of politieke afspraken;
 - De randvoorwaarden voor de aanvullende inzet zijn reeds beschikbaar.
- Deze notitie presenteert het inzetten van depositiedaling uit natuurmaatregelen als optie en maakt inzichtelijk hoe deze zich tot de uitgangspunten verhoudt.
- Voor het inzetten van depositiedaling uit natuurmaatregelen geldt dat het niet voor alle PAS-melders met een handhavingsverzoek direct een oplossing biedt. Tegelijkertijd geven provincies aan dat de kans groot is dat zij handhavend op moeten treden als er geen aanvullende rijksinzet komt.

² ECLI:NL:RVS:2024:844, ECLI:NL:RBGEL:2025:1135, ECLI:NL:RVS:2025:678.

Toelichting

Het inzetten van depositiedaling uit natuurmaatregelen

Kenmerk
DGLGS / 98479308

- In Overijssel wordt depositiedaling uit de MGA-1 ingezet voor het afzien van handhaving. Ook wordt in Overijssel depositiedaling uit een tijdelijke pachtmaatregel met succes ingezet.
- Het is mogelijk om depositiedaling van andere maatregelen (zoals natuurmaatregelen of bronmaatregelen (maar ook initiatieven buiten een formele regeling om) in te zetten om af te zien van handhaving.
- Een voorbeeld is stikstofreductie verkregen uit de MGA-1, Lbv en Lbv-plus en mogelijk depositiedaling uit nieuwe of aanvullende maatregelen.
- Er loopt een verkenning om een dergelijke pachtmaatregel zoals gebruikt in Overijssel landelijk uit te rollen. Bijvoorbeeld met overheidsgronden (rijk, provincie en gemeente) met agrarische bestemming. Uit een inventarisatie naar gronden in het beheer/bezit van het Rijksvastgoedbedrijf blijkt dat het met name om mogelijke locaties in Flevoland en de kop van Noord-Holland gaat.
- Voor de Lbv en Lbv-plus geldt wanneer alle deelnemers besluiten te stoppen, de potentiële reductie voor de Lbv-plus over het hele land 33,77 mol/ha/jaar is. Voor de Lbv is die 2 mol/ha/jaar.^{3 4} Deze ordegrrootte is groter dan de vrijgemaakte ruimte uit de Srv. Daarnaast leveren de Lbv en Lbv-plus mogelijk in alle provincies ruimte op.

Het inzetten van depositiedaling uit natuurmaatregelen in relatie tot de uitgangspunten

- Het inzetten van depositiedaling uit natuurmaatregelen voldoet aan de jurisprudentie rond afzien handhaving.
- Nog niet alle natuurmaatregelen kunnen nu ingezet worden. Ondanks dat de Lbv en Lbv-plus gesloten zijn, is nog niet voldoende duidelijk wat deze maatregel in totaal aan reductie oplevert, omdat nog niet alle deelnemers definitief zijn. Onderdeel van het inzetten van depositiedaling uit natuurmaatregelen is om de depositiereductie gefaseerd in te zetten (ruimte van bedrijven die gestopt zijn).
- Voor het registratie-vereiste is het noodzakelijk dat er een registratie wordt bijgehouden. Om registratie te faciliteren is het wenselijk om een tool in te richten. Die is er nu nog niet. Wel is door de key-users van AERIUS de gebruikerswens ingediend om een specifieke registratietool in te richten. Totdat de eventuele tool operationeel is, wordt ingezet op het maken van afspraken met provincies.
- Het inzetten van depositiedaling uit natuurmaatregelen interfereert niet met de kansen voor toestemmingverlening. Ruimte voor natuur kan niet worden gebruikt voor toestemmingverlening.
- Het inzetten van depositiedaling uit natuurmaatregelen is niet strijdig met wet-en regelgeving (interfereert niet met het stikstofbankensysteem)

³ Kamerstuk 30252, nr. 174 en Kamerstuk 35334, nr. 358

⁴ Voor deze voorlopige berekening geldt dat het aantal het aantal deelnemers nog niet vaststaat. Dit kan effect hebben op de gemiddelde potentiële reductie. Ook moet er nog besluitvorming plaatsvinden over de vraag 'Wat is genoeg voor natuur'. Dit kan de hoeveelheid ruimte die gebruikt kan worden bij beoordeling handhavingsverzoeken nog beïnvloeden.

en/of politieke afspraken (interfereert niet met kansen voor toestemmingverlening).

- Het inzetten van depositiedaling uit natuurmaatregelen is, mits besluitvorming, op korte termijn en in tranches beschikbaar.⁵

Overige overwegingen, kansen en risico's

- In april 2024 heeft MR ingestemd met een vergelijkbaar voorstel, toen gericht op het inzetten van depositiedaling uit de MGA-1 in de provincie Overijssel.
- Het inzetten van depositiedaling uit natuurmaatregelen stimuleert het treffen van de juiste (gerichte) maatregelen om af te kunnen zien van handhaving.
- Het inzetten van depositiedaling uit natuurmaatregelen biedt meer mogelijkheden voor bevoegd gezagen, omdat meer maatregelen geschikt zijn voor het beoordelen van handhavingsverzoeken bij PAS-melders.
- Op termijn zou de depositiedaling verkregen vanuit andere natuurmaatregelen ingezet kunnen worden voor het beoordelen van handhavingsverzoeken met als doel afzien van handhaving.
- Het inzetten van depositiedaling uit natuurmaatregelen ziet toe op het inzetten van bestaande natuurmaatregelen. Dit vraagt geen extra financiële inzet. Het toevoegen van mogelijke nieuwe maatregelen, kan op termijn nieuwe financiële inzet vragen.
- Met het faciliteren van een tool waarin depositiedaling uit natuurmaatregelen wordt bijgehouden, wordt inzichtelijk gemaakt wat de natuurmaatregelen aan depositiedaling opleveren. Dit heeft als gevolg dat ruimte niet 'verdwijnt' en dat informatie uit de tool gebruikt kan worden in de onderbouwing van additionaliteit van projecten.
- Voor de Lbv-regelingen geldt dat daar waar vrijkomende ruimte voor andere doelen dan natuur benut kan worden, het legaliseren van PAS-melders prioriteit heeft en vervolgens andere urgente en maatschappelijke ontwikkelingen mogelijk worden kunnen gemaakt.⁶ Over de prioritering van ruimte bestemd voor toestemmingverlening moet nog nadere Kabinetsbesluitvorming plaatsvinden. Hiervoor wordt een apart voorstel voorbereid.

Jurisprudentie beoordeling handhavingsverzoeken

Uit jurisprudentie volgt dat alleen onder bijzondere omstandigheden het bestuursorgaan kan besluiten niet handhavend op te treden. Dit kan zich voordoen als handhavend optreden onevenredig is in verhouding tot de daarmee te dienen doelen. Om af te kunnen zien van handhaving moet worden beoordeeld of er een redelijk evenwicht is tussen de belangen van de PAS-melders en het natuurbelang dat wordt gediend met handhavend optreden. Aan het natuurbelang kan in die afweging tegemoet worden gekomen door het treffen van maatregelen. Hiervoor gelden de voorwaarden uit de jurisprudentie zoals opgenomen onder de uitgangspunten. Het bestaan van concreet zicht op legalisatie kan een reden zijn

⁵ Ruimte kan pas worden ingezet als de activiteit niet meer kan worden hervat.

⁶ Kamerstuk 30252, nr. 174

**Directoraat Generaal
Landelijk Gebied en Stikstof**

dat handhaving als onevenredig kan worden beschouwd. Voor het afzien van handhaving hoeft niet voldaan te worden aan additionaliteit.

Kenmerk
DGLGS / 98479308

Wens rondom registratietool

Door de key-users van AERIUS is de gebruikerswens ingediend om een specifieke registratietool in te richten voor de depositiedaling vanuit natuurmaatregelen t.b.v. het afzien van handhaving. In die tool kunnen alle natuurmaatregelen geregistreerd worden die worden ingezet t.b.v. afzien van handhaving waardoor de ruimtelijke match in 1 systeem kan worden bijgehouden. Op die manier kan ook een bijdrage geleverd worden aan het onderbouwen van additionaliteit. De tool wordt momenteel uitgewerkt.

Handtekening bewindspersoon

Persoonsgegevens

Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Rijksoverheid

Aanbiedingsformulier
voor MCE&N

Van 1 *

Type voorstel *

Titel *

Openbare toelichting op inhoud en doelstelling van het voorstel *

Toelichting niet geschikt voor openbaarmaking

Voorgesteld besluit *

Datum aanbieding *

Kenmerk *

Hamerstuk *

Voorgaande behandeling *

Aanbieding

Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Notitie

Titel en inhoud

Notitie Borging, Financiën en Veluwe en de Peel

Ten behoeve van nadere besluitvorming over een vervolgpakket van de MCEN zijn tekstvoorstellen uitgewerkt t.a.v. borging van de aanpak, multidisciplinaire gebieden, middelen voor natuurherstel rond de Rotterdamse Haven en de inzet op de Veluwe en de Peel.

Instemmen met het voorstel.

Behandeltraject

26 augustus 2025

100744650

☐ Ja ☒ Nee

☐ Ja ☒ Nee

Gevolgen en juridisch kader

Gevolgen rijksbegroting *	☒ Ja	☐ Nee		
Gevolgen apparaatsuitgaven *	☐ Ja	☒ Nee		
Gevolgen voor regeldruk *	☐ Ja	☒ Nee		
Overeenstemming met JenV inzake wetgevingstoets *	☐ Ja	☐ Nee	☐ Niet geselecteerd voor toetsing	☒ N.v.t.
Overeenstemming met BZK inzake constitutionele toets *	☐ Ja	☐ Nee	☐ Niet geselecteerd voor toetsing	☒ N.v.t.
Overeenstemming met JenV inzake fouten- en misbruiksignalering *	☐ Ja	☐ Nee, met bijlage	☐ Nee, zonder bijlage	☒ N.v.t.
Aan EU Notificatie voldaan *	☐ Ja	☐ Nee	☒ N.v.t.	
Verplichting int. verdragen en/of Europese regelgeving *	☒ Ja	☐ Nee		
Naam verdrag *	VHR			

Interdepartementale afstemming

Overeenstemming BZK inzake Uitvoerbaarheidstoets decentrale overheden (UDO) binnen Europees Nederland en/of Caribisch Nederland	☐ Ja	☐ Nee	☒ N.v.t.					
Overeenstemming Caribisch Nederland: is er sprake van comply or explain? Licht toe	☐ Comply	☐ Explain						
Overeenstemming Aruba, Curaçao en Sint Maarten *	☐ Ja	☐ Nee	☒ N.v.t.					
Ambtelijk afgestemd *	☐ Ja	☒ Nee	☐ N.v.t.					
Overeenstemming bereikt op ambtelijk niveau *	☐ Ja	☒ Nee	☐ N.v.t.					
Geen overeenstemming bereikt met	☒ AZ	☐ A&M	☐ BHO	☐ BZ	☐ BZK	☐ Def	☒ EZ	☒ Fin
	☒ I&W	☐ J&V	☒ KGG	☐ LVVN	☐ OCW	☐ SZW	☐ VRO	☐ VWS
Omschrijving geschilpunten	Borging aanpak (doelsturing, tussendoelen), financiering aanpak multidisciplinaire gebieden en natuurmaatregelen rond Rotterdamse Haven, besteding van 97 mln binnen de aanpak voor de Veluwe en de Peel, dekking structurele kosten en kasreeks 2026.							

Contactpersonen

Naam *	Contactpersoon 1	Contactpersoon 2
	Persoonsgegevens	
	DG LGS, LVVN	DG LGS, LVVN
	Persoonsgegevens	
Afdeling *		
Telefoonnummer *		
E-mailadres *	Persoonsgegevens@minInv.nl	Persoonsgegevens@minInv.nl

Begroting sectie A (uitgaven)

Budgetdisciplinesector *

☐ Budgettair Kader Zorg

☐ Sociale Zekerheid

☒ Rijksbegroting in enge zin

☐ N.v.t.

Initiële jaar *

2026

2026

2027

2028

2029

2030

2031

Begrotingshoofdstuk

XIV Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Beleidsartikel nummer

21

Naam

Land- en tuinbouw

Bedrag

108

264

494

294

182

50

Begrotingshoofdstuk

XIV Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Beleidsartikel nummer

22

Naam

Natuur, visserij en landelijk gebied

Bedrag

60

222

481

448

470

317

Begrotingshoofdstuk

XIV Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Beleidsartikel nummer

23

Naam

Kennis en innovatie

Bedrag

43

87

105

107

108

0

Totale uitgaven

211

573

1080

849

760

367

Begroting sectie A (ontvangsten)

Initiële jaar *

2026

2026

2027

2028

2029

2030

2031

Totale ontvangsten

Saldo uitgaven en ontvangsten

-211

-573

-1080

-849

-760

-367

Toelichting

Dekking uit AP enveloppen voor LVVN.

ANB en natuurmonitoring (samen 287 mln struc.) worden gedekt uit de structurele ANB envelop.

Overige maatregelen (samen 2,6 mld incidenteel, 2026 t/m 2035) worden gedekt uit de envelop van 5 mld.

BWO notitie, Borging, Financiën en Veluwe en de Peel

In de MCEN van 19 augustus is er afgesproken de teksten in verschillende notities aan te scherpen, het betreft de notities borging (doelsturing, tussendoelen), financiën (multidisciplinaire gebieden en overige financiële punten op de kasreeksen en ongedekte structurele kosten) en de Veluwe en de Peel (besteding van de 97 miljoen). Hieronder vindt u de aangescherpte kamerbrief teksten op deze onderwerpen.

I. Borging

Eenheid kabinetsbeleid

Eenheid kabinetsbeleid

II. Financiën

a. Multidisciplinaire gebieden en specifiek Rotterdamse Haven

Eenheid kabinetsbeleid

Eenheid kabinetsbeleid

b. Stand van zaken kasreeks 2026 en structurele kosten

De kasreeksen van het impuls pakket sluiten niet aan op de het ritme waarin de resterende HLA-middelen op de Aanvullende Post staan. Zonder aanpassing van kasreeksen leidt dat tot een extra belasting van 2026 met ca. € 200 mln. FEZ heeft ambtelijk contact met FIN over de belasting van het saldo in 2026. Afgesproken is dat LVVN nogmaals kijkt of (een deel van) de benodigde ruimte binnen de LVVN-begroting gevonden kan worden. Dat wordt voor de MCEN van 26/8 uitgezocht.

De mogelijke structurele kosten voor doelsturing (30 mln. per jaar; na 2030) en gebiedsgerichte aanpak (bandbreedte +/- 0,4-9 mln. per jaar) zijn momenteel ongedekt. Dit kan oplopen tot een budgettair tekort van ongeveer 39 mln. per jaar (vanaf 2031). Hier is momenteel geen oplossing voor gevonden. Op andere tafels is afgelopen periode gesproken over de inzet van structurele middelen die mogelijk anders besteed gaan worden. Een mogelijke oplossing moet in de MCEN van 26/8 politiek gewogen worden. Een andere oplossing kan zijn om dit vraagstuk over te laten aan partijen die zich buigen over het totaalpakket van de MCEN (dus niet nu al bij het impuls pakket). Dat betekent dat besluitvorming over het totaalpakket voor 2030 moet plaatsvinden.

III. Veluwe en de Peel

Toelichting 97 mln zoals verzocht door de MCEN

- Het kabinet heeft in april 2025 een regionale maatwerkaanpak aangekondigd, startend op de Veluwe en in de Peel. Hiervoor is via de voorjaarsnota €600 mln beschikbaar gesteld. In de MCEN van 19 augustus zijn de voorgestelde maatregelen voor de Veluwe en de Peel besproken om invulling te geven aan de aanpak en is voor het merendeel akkoord bevonden (€503 mln). Over een deel is nog geen overeenstemming (€97 mln).
- Voor de Veluwe zijn dit maatregelen voor innovatie, doelsturing, meetnetwerk en investeringsmaatregelen in gebieden (€80 mln) en voor de Peel de maatwerkaanpak en de transitievergoeding bij extensivering (€17 mln).
- Ambtelijk zijn over de € 97 mln. verduidelijkingen gedeeld door LVVN met FIN om misvattingen hierover weg te nemen.
- De voorgestelde maatregelen dragen in samenhang bij aan stikstofreductie en natuurherstel. De maatregelen vullen elkaar aan en versterken elkaar. Om de aanpak te borgen, is een vorm van normering beoogd voor de stroken rond N2000-gebieden. Het is met name de set aan maatregelen als geheel die bijdraagt aan het zetten van stappen naar die norm.
- De verstrekking van de financiële middelen vindt plaats via een specifieke uitkering om doelbereik te borgen.
- Indien een selectie van maatregelen nu niet verder kan, zal dit tot verdere vertraging leiden in de realisatie vanaf 2026. Met name op de Veluwe, aangezien het hier een significant deel van de maatregelen betreft (vier maatregelen à €80 mln). Hierdoor is het niet mogelijk om het volledige 'Trappetje van Remkes' voor boeren te faciliteren (extensiveren, omschakelen, innoveren, stoppen, verplaatsen), treedt dataverlies op bij meetreeksen en worden maatwerkoplossingen voor enkele niet-agrarische piekbelasters vertraagd

Concepttekst Kamerbrief

Eenheid kabinetsbeleid

Eenheid kabinetsbeleid

MCE&N 26 augustus 2025: Stand van zaken (ambtelijk)

1. Inleiding:

In de MCE&N wordt sinds 25 april gewerkt aan de uitvoering van de genomen besluiten uit het startpakket en daarnaast aan een samenhangend vervolgpakket, bedoeld om Nederland gaandeweg van het slot te halen en duurzaam mogelijk te maken dat vergunningverlening, economische bedrijvigheid van alle sectoren en het benodigde natuurherstel gerealiseerd worden op een geborgde manier.

De MCE&N bevindt zich daarmee nu in een tweede fase: van verdere uitwerking & besluitvorming (inclusief financiële aspecten) enerzijds en uitvoering anderzijds. Dit is een én-én aanpak, besluitvorming en executie. Aan deze én-én aanpak wordt gewerkt volgens de vastgestelde aanpak in de MCE&N van 27 mei. Waarbij ook de inbreng van de Kamer steeds wordt betrokken, in het bijzonder moties en toezeggingen.

In de MCE&N van 19 augustus is op de onderwerpen borging, financiën (waarop MKGG, SFIN en MLVVN ook gedurende de zomer met elkaar hebben gewerkt aan gedragen stukken) en de uitwerking voor de Veluwe en de Peel nog geen akkoord bereikt. Aangescherpte teksten en voorstellen liggen deze MCE&N wederom voor om tijdige besluitvorming in het kader van de augustusbesluitvorming mogelijk te maken. Daarnaast liggen deze MCE&N stukken voor die gaan over het weegmoment mest en afroming en de handhavingsverzoeken PAS-melders.

In aanvulling hierop wordt hieronder op enkele punten de stand van zaken ambtelijk toegelicht. Zo wordt een update gegeven over de contacten die lopen met medeoverheden en maatschappelijke partijen ter voorbereiding op de 'Cathuissessies' en het 'Havenoverleg' (2.);

Wordt er ingegaan op het eindigen van de termijn voor internetconsultatie voor het vervangen van de Omgevingswaarde Stikstof en het starten van de internetconsultatie voor de AMvB 'kleine en tijdelijke emissies voor verduurzamingsprojecten' (3.);

En wordt er stilgestaan bij enkele overige actualiteiten (4.), te weten de aanstaande communicatie met de Kamer en de voortgang in spoor 1 op het opstellen van een vergunningensysteem gebaseerd op ervaringen uit het milieuspoor.

Er wordt afgesloten met de meest actuele planning (5.)

2. Contacten met medeoverheden en maatschappelijke partijen:

Op maandag 25 augustus heeft het tweede 'havenoverleg' plaatsgevonden. Hier is met de gebiedspartijen van de Rotterdamse Haven gesproken over wat er nodig is om de vergunningverlening voor dat gebied te versoepelen. De optie van het starten van een gebiedsproces is hier besproken. In de afspraken die voorliggen op de MCE&N over een impuls pakket is ruimte om dit gebiedsproces, evenals een gebiedsproces voor Brainport Eindhoven en het Groene Hart te starten.

Daarnaast vinden er op donderdag 28 augustus twee bestuurlijke overleggen plaats met de medeoverheden en maatschappelijke partijen. De ambtelijke voorbereidingen hierop lopen. Doel van de sessies is om een constructief gesprek over het (mogelijke) impuls pakket van de MCE&N te voeren. Daarbij worden de aangedragen voorstellen van verschillende partijen eveneens besproken.

3. Diverse internetconsultaties:

De internetconsultatie van de speedwet 'Vervangen omgevingswaarde stikstof' is afgesloten op zondag 24 augustus. Op het moment van schrijven zijn er reeds 62 reacties binnengekomen (dit aantal kan dus nog toenemen gedurende het weekend) vanuit

verschillende belangenorganisaties en particulieren. De reacties worden momenteel bestudeerd.

De MR heeft op vrijdag 22 augustus ingestemd met het starten van de internetconsultatie van de AMvB 'kleine en tijdelijke emissies voor verduurzamingsprojecten'. De internetconsultatie loopt tot en met 2 oktober. Tot die tijd kan de samenleving reageren op de voorgestelde AMvB. Zoals besproken in de MCE&N van 19 augustus wordt er parallel gewerkt aan het opstellen van een impactanalyse en ecologische onderbouwing die de concept AMvB nog kunnen verrijken.

4. Overige actualiteiten:

Communicatie met de Kamer

Er staan twee debatten gepland in de Tweede Kamer. Op 3 september staat het plenair debat Wet Maatwerkaanpak PAS-projecten gepland en op 10 september het commissiedebat stikstof- en mestbeleid. Na vervolgbesluitvorming van de MCE&N (Prinsjesdag) zal de Kamer zo snel als mogelijk hierover middels een Kamerbrief worden geïnformeerd. De hoofdlijn van de eventuele financiële besluitvorming zal in de beleidsagenda LVVN worden opgenomen.

Voortgang spoor 1, nieuw vergunningsstelsel

De MCE&N heeft eerder besloten om juridische maatregelen te treffen die kunnen bijdragen aan het verlichten van de vergunningsverlening problematiek. In het bijzonder de stappen die zijn gezet om een rekenkundige ondergrens in te voeren en het starten van de internetconsultaties van de Spoedwet vervangen omgevingswaarde stikstof en de AMvB kleine en tijdelijke emissies voor verduurzamingsprojecten. Daarnaast wordt gewerkt aan het fundamenteel herzien van het vergunningstelsel onder andere door middel van het aansluiten van de natuurvergunningverlening op die van het stelsel van de milieuwetgeving. Voor dit laatste is een concept AMvB opgesteld en hierop is een aantal expertoordelen uitgevraagd. Een drietal oordelen zijn ontvangen, de komende periode worden de overige oordelen verwacht. MVRO en MLVVN hebben afgesproken dat de onderbouwing die ligt onder het herzien van het stelsel van vergunningverlening op basis van ervaringen op het milieuspoor zal worden aangescherpt en aangevuld op basis van al deze oordelen.

5. Planning:

Hieronder volgt de huidige planning, die de komende periode bijgesteld/ aangevuld kan worden, afhankelijk van de voortgang en de oordeelsvorming in de Kamer (over inhoudelijke en financiële onderwerpen).

25 augustus	Vervolgoverleg Haven Rotterdam
26 augustus	MCE&N (Borging/ financiën/ Veluwe en de Peel; weegmoment mest en afoming; handhavingsverzoeken PAS-melders)
27 augustus	Begrotingsraden LVVN (beleidsagenda)
28 augustus	BO medeoverheden
28 augustus	BO maatschappelijke partijen
29 augustus	MR (concluderend, incl. beleidsagenda)
3 september	Plenair debat (TK) wet maatwerkaanpak PAS-projecten
10 september	Commissiedebat (TK) Stikstof en mestbeleid
12 september	MR (vervolgpakket)

16 september	Prinsjesdag; publicatie kamerbrief impulspakket
17-18 september	Algemene Politieke Beschouwingen

MCE&N 2 september 2025: Stand van zaken (ambtelijk)

1. Inleiding:

In de MCE&N is sinds 25 april gewerkt aan de uitvoering van de genomen besluiten uit het startpakket en daarnaast aan een samenhangend vervolgpakket, bedoeld om Nederland gaandeweg van het slot te halen en duurzaam mogelijk te maken dat vergunningverlening, economische bedrijvigheid van alle sectoren en het benodigde natuurherstel gerealiseerd worden op een geborgde manier.

De MCE&N bevinDt zich nu bij de afronding van het werk in deze tweede fase. Het betrof de verdere uitwerking & besluitvorming (inclusief financiële aspecten) enerzijds en uitvoering anderzijds. Aan deze én-én aanpak is gewerkt volgens de vastgestelde aanpak in de MCE&N van 27 mei. Waarbij ook de inbreng van de Kamer steeds is betrokken, in het bijzonder moties en toezeggingen.

De afgelopen periode is na uitgebreide en zorgvuldige bespreking via BWO's en de MCEN van 26 augustus de besluitvorming over contouren van het impulspakket afgerond (MR 29 augustus). Daarbij is inhoudelijk zeer nadrukkelijk gesproken over borging van doelen in 2035 en streefwaarden in 2030, inclusief betrokkenheid van maatschappelijke partijen en medeoverheden (in het bijzonder de input van het zgn. Versnellingsplan en het zgn. Bouwstenen-plan). De uitkomsten van die gesprekken hebben geleid tot tekst voor de komende Kamerbrief ten aanzien van borging. De komende periode wordt aan die brief gewerkt om op Prinsjesdag de Kamer te informeren (in samenhang met miljoenennota en bekendmaking augustusbesluitvorming). Deze brief zal via reguliere kanalen worden voorbereid ten behoeve van de MR van 12 september 2025.

In deze MCE&N ligt het aangehouden voorgestelde besluit voor over wijzigen van het uitvoeringsbesluit Meststoffenwet (weegmoment en afomingsperCenTages).

In aanvulling op bovenstaande wordt hieronder op enkele punten de stand van zaken ambtelijk toegelicht.

Er wordt stilgestaan bij de verplaatste 'Blauwe Zaal Sessies' met medeoverheden en maatschappelijke partijen (2.);

En wordt er een toelichting gegeven op enkele overige actualiteiten (3.), te weten, de communicatie met de Kamer in de vorm van verschillende debatten, de publicatie van de reflectie van het kennisconsortium op het totale pakket van maatregelen, en enkele lopende juridische zaken.

Er wordt afgesloten met de meest actuele planning (4.)

2. (Verplaatste) Blauwe Zaal Sessies met medeoverheden en maatschappelijke partijen:

Om een nuttig en productief gesprek te kunnen voeren met de medeoverheden en maatschappelijke partijen, is gegeven de politieke situatie besloten de blauwe zaal sessies uit te stellen. De besluitvorming over contouren van een impulspakket lag in de MR van 29 augustus en de komende periode wordt gewerkt aan een Kamerbrief. Om alsnog medeoverheden en maatschappelijke partijen goed te kunnen betrekken worden de Blauwe Zaal-sessies gepland vóór 12 september en idealiter vóór het commissiedebat 'Stikstof en mestbeleid' op 10 september (zie ook onder 3.). In voorbereiding hierop krijgen deze partijen de voorgenomen contouren van het impulspakket (vertrouwelijk) te lezen; zodat daarover -én over de concrete bijdragen van medeoverheden en maatschappelijke partijen- een constructief gesprek kan plaatsvinden voorafgaand aan besluitvorming over de definitieve Kamerbrief.

3. Overige actualiteiten:

Communicatie met de Kamer:

De komende weken staan een aantal debatten in de Kamer gepland die ook betrekking kunnen hebben op het werk van de MCEN. Op woensdag 3 september staat het plenaire debat 'Wijziging van de Omgevingswet (maatwerkaanpak PAS-projecten)', op (vooralsnog) woensdag 10 september het commissiedebat Stikstof en mestbeleid debat en op 17 en 18 september de Algemene Politieke Beschouwingen (APB). Alle debatten zijn reeds in voorbereiding. Het is de verwachting dat in alle drie deze contactmomenten met de Kamer ook de werkzaamheden van de MCEN en (de voorbereidingen op) het impuls pakket aandacht zullen vragen.

Publicatie reflectie kennisconsortium:

Na berichtgeving in de media heeft het PBL en vervolgens ook het RIVM de reflectie op het totale maatregelpakket stikstof gepubliceerd. Voor de goede informatiepositie van de Kamer is deze reflectie zo snel als mogelijk ook door MLVVN bij de Kamer aangeboden.

Juridische zaken:

Er lopen diverse juridische zaken.	Procespositie
Procespositie	

Daarnaast zijn er recentelijk een tweetal kort gedingen aangespannen met als doel het afdwingen van legalisatie van PAS-melders. Bij de rechtbank Zutphen (7 pasmelders) is de voeging van MOB toegestaan, hiertegen heeft FDF (eiser) beroep aangetekend, er heeft nog geen inhoudelijke behandeling plaatsgevonden. Afgelopen donderdag was het tweede kort geding bij de rechtbank Roermond. Een geverifieerde PAS-melder/vleeskuikenproducent eist dat de staat binnen een maand maatregelen moet nemen, zodat de PAS-melding binnen drie maanden gelegaliseerd kan worden. De uitspraak van de rechtbank Roermond in dit kort geding is binnen twee weken, uiterlijk 10 september.

Europa:

Eerder is in de MCEN aangegeven dat in samenhang met het zgn. spoor 4 (Europese aanpak) ook een inventarisatie van knellende Europese wetgeving zou plaatsvinden. Aan deze inventarisatie wordt gewerkt, deze wordt geagendeerd voor de REA van 9 september.

Gebiedsgericht gesprek Rotterdam en Eindhoven:

Met de multidisciplinaire gebiedsgerichte aanpak zet het kabinet op een aantal specifieke gebieden op het versoepelen van de vergunningverlening.

Afgelopen week vond een constructief vervolggesprek plaats met de Rotterdamse Haven, waarbij de mogelijkheden van een gebiedsgericht proces werden doorgenomen, daaraan wordt thans verder uitvoering gegeven.

Daarnaast is door verschillende leden van het kabinet de wens geuit om eenzelfde gesprek te voeren met de regio Brainport Eindhoven. Dit overleg wordt voorbereid voor de tweede helft van september.

4. Planning:

Hieronder volgt de huidige planning, die de komende periode bijgesteld/ aangevuld kan worden, afhankelijk van de voortgang en de oordeelsvorming in de Kamer (over inhoudelijke en financiële onderwerpen).

2 september	MCEN (weegmoment mest en afroaming)
3 september	Plenair debat (TK) wet maatwerkaanpak PAS-projecten

5 september	MR
pm september	Blauwe Zaal-sessies medeoverheden, maatschappelijke partijen
9 september	Onderraad/MC (Kamerbrief impulspakket)
10 september	Commissiedebat (TK) Stikstof en mestbeleid
12 september	MR (impulspakket)
16 september	Prinsjesdag; publicatie kamerbrief impulspakket
17-18 september	Algemene Politieke Beschouwingen
23 september	Onderraad/MC (memorie van grieven en WUR rapport)

Handtekening bewindspersoon

Persoonsgegevens

Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Rijksoverheid
Aanbiedingsformulier
voor RFL

Van 1 *

Aanbieding

Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Type voorstel *

Notitie

Titel *

Titel en inhoud

Toedeling middelen vervolg aan de LVVN-begroting

Openbare toelichting op inhoud en doelstelling van het voorstel *

Met voorliggende notitie wordt de RFL gevraagd om in hoeverre akkoord kan worden gegeven op de toedeling van middelen aan de LVVN-begroting waartoe eerder reeds is besloten.

Toelichting niet geschikt voor openbaarmaking

Voorgesteld besluit *

Instemmen met het voorstel.

Datum aanbieding *

Behandeltraject

05-sep-2025

Kenmerk *

100956252

Hamerstuk *

☐ Ja ☒ Nee

Voorgaande behandeling *

☐ Ja ☒ Nee

Gevolgen en juridisch kader

- Gevolgen rijksbegroting * ☒ Ja ☐ Nee
- Gevolgen apparaatsuitgaven * ☐ Ja ☒ Nee
- Gevolgen voor regeldruk * ☐ Ja ☒ Nee
- Overeenstemming met JenV inzake wetgevingstoets * ☐ Ja ☐ Nee ☐ Niet geselecteerd voor toetsing ☒ N.v.t.
- Overeenstemming met BZK inzake constitutionele toets * ☐ Ja ☐ Nee ☐ Niet geselecteerd voor toetsing ☒ N.v.t.
- Overeenstemming met JenV inzake fouten- en misbruiksignalering * ☐ Ja ☐ Nee, met bijlage ☐ Nee, zonder bijlage ☒ N.v.t.
- Aan EU Notificatie voldaan * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Verplichting int. verdragen en/of Europese regelgeving * ☐ Ja ☒ Nee

Interdepartementale afstemming

- Overeenstemming BZK inzake Uitvoerbaarheidstoets decentrale overheden (UDO) binnen Europees Nederland en/of Caribisch Nederland ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Overeenstemming Caribisch Nederland: is er sprake van comply or explain? Licht toe ☐ Comply ☒ Explain

Extra veld voor toelichting *

Voorstel raakt niet aan Caribisch Nederland.

- Overeenstemming Aruba, Curaçao en Sint Maarten * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Ambtelijk afgestemd * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.
- Overeenstemming bereikt op ambtelijk niveau * ☐ Ja ☐ Nee ☒ N.v.t.

Contactpersonen

	Contactpersoon 1	Contactpersoon 2
Naam *	Persoonsgegevens	Persoonsgegevens
Afdeling *	LG&S, TLG	LG&S, TLG
Telefoonnummer *	Persoonsgegevens	Persoonsgegevens
E-mailadres *	Persoonsgegevens @minInv.nl	Persoonsgegevens @minInv.nl

Begroting sectie A (uitgaven)

Budgetdisciplinesector *

☐ Budgettair Kader Zorg

☐ Sociale Zekerheid

☒ Rijksbegroting in enge zin

☐ N.v.t.

Initiële jaar *

2026

2026

2027

2028

2029

2030

2031

Begrotingshoofdstuk

XIV Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Beleidsartikel nummer

21

Naam

Land- en tuinbouw

Bedrag

0

0

130

470

195

0

Begrotingshoofdstuk

XIV Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Beleidsartikel nummer

22

Naam

Natuur, visserij, en landelijk gebied

Bedrag

0

107

338

538

338

188

Begrotingshoofdstuk

XIV Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Beleidsartikel nummer

51

Naam

Nog onverdeeld

Bedrag

0

-107

-468

-1008

-533

-188

Totale uitgaven

0

0

0

0

0

0

Begroting sectie A (ontvangsten)

Initiële jaar *

2026

2026

2027

2028

2029

2030

2031

Totale ontvangsten

0

0

0

0

0

0

Saldo uitgaven en ontvangsten

0

0

0

0

0

0

Toelichting

De reeksen op artikel 22 en artikel 51 zijn structureel vanaf 2031.

Ministerie van Landbouw, Visserij,
Voedselzekerheid en Natuur

Raad voor de Fysieke Leefomgeving (RFL)

**Directoraat Generaal
Landelijk Gebied en Stikstof**

Auteur

Persoonsgegevens

Persoonsgegevens@minlnv.nl

TER BESLISSING

Datum

03-09-2025

Kenmerk

DGLGS / 100958022

nota

TER BESLUITVORMING

Kopie aan

Bijlage(n)

Parafenroute

Aanleiding

In de ministerraad van 29 augustus jl. is besloten om middelen van de aanvullende post over te hevelen naar de begroting van het ministerie van LNV en daarbij neer te laten slaan op artikel 51, nog onverdeeld. Voor een aantal elementen uit het vervolgpakket geldt dat er goede redenen zijn om deze nader toe te delen aan de betreffende begrotingsartikelen. Onderstaande doet een voorstel welke middelen dat betreft.

Beslispunt:

Aan RFL ligt onderstaande integrale onderbouwde tabel voor ten behoeve van overbrenging van middelen (incidenteel en structureel) naar de betreffende begrotingsartikelen van de begrotingsstaat LNV; beslispunt is in hoeverre de RFL akkoord kan gaan met de voorgestelde tabel.

Toelichting

- In de ministerraad van 29 augustus l. is besloten om €2,6 miljard incidenteel en € 287,5 miljoen structureel over te hevelen naar de begroting van het ministerie van LNV, waarbij het uitgangspunt is dat deze landen op artikel 51 onverdeeld; dat is op die wijze opgenomen in de miljoenennota.
- Voor enkele maatregelen ligt het in de rede om de middelen direct over te hevelen naar de desbetreffende begrotingsartikelen omdat deze goed onderbouwd zijn en deze uitgaven noodzakelijk zijn om tijdig (geborgd) effect te sorteren; de MR van 29 augustus gaf daartoe in enige mate de ruimte.

Ontvangen BPZ

Directoraat Generaal
Landelijk Gebied en Stikstof

- In bijlage 1 is per maatregel een onderbouwing gegeven waarom overheveling gerechtvaardigd is.

Kenmerk
 DGLGS / 100958022

Maatregel	Over te hevelen middelen - incidenteel	Over te hevelen middelen - structureel
Incidenteel		
1. Gebiedsgerichte aanpak Rotterdam (natuur)	€ 50 mln.	
2. Doelsturing - innovatie	€ 70	
3. Multidisciplinaire gebiedsgerichte aanpak	€ 250 mln.	
4. Agrarisch natuurbeheer		€ 175 mln.
5. Natuurmonitoring		€ 12,5 mln.
6. Ontwikkelkosten doelsturing	€ 300 mln.	
7. Vrijwillige brede beëindigingsregeling	€ 425 mln.	
8. Natuur (excl. €50 mln. Rotterdam - zie 1)	€ 350 mln.	

Tabel 1: voorstel voor overheveling middelen naar begrotingsartikelen

Bijlage 1: toelichting per maatregel

Gebiedsgerichte aanpak Rotterdam (natuur)

Kenmerk
DGLGS / 100958022

- Met de gebiedsgerichte aanpak Rotterdam gaan we gericht aan de slag met natuurherstelmaatregelen ten behoeve van vergunningverlening.
- Het is belangrijk dat richting deze maatschappelijke partners helderheid geboden kan worden over de hoogte en het kasritme van beschikbare middelen voor een langjarige aanpak van natuurherstel en beheer.

Doelsturing – innovatie

- Het gaat hier om stappen die noodzakelijk zijn om op termijn aan bedrijfsspecifieke emissienormen te kunnen voldoen met nieuwe bewezen, emissiearme stalsystemen en technieken en om de werking daarvoor op individueel bedrijfsniveau aan te kunnen tonen.
- Het innovatieproces staat nooit stil en het is nodig om dat te blijven stimuleren om tot steeds betere en integrale oplossingen te komen.
- Het overboeken van deze middelen zorgt dat er een snelle start gemaakt kan worden en de stappen tijdig gezet kunnen worden richting de inwerkingtreding van bedrijfsspecifieke emissienormen in 2035.

Multidisciplinaire gebiedsgerichte aanpak

- Met de multidisciplinaire gebiedsgerichte aanpak gaan we gericht aan de slag met ontwikkeling van de landbouw en emissiereductie van blijvende boeren ten behoeve van vergunningverlening.
- Daarbij is het voor de uitwerking van de maatregelen en het handelen als één overheid van belang dat er zekerheid is over de beschikbare middelen voor een langere periode, zodat ondernemers en medeoverheden meerjarige toekomstbestendige plannen kunnen ontwikkelen. Voor meerdere N2000- gebieden zijn door middel van gebiedsprocessen belangrijke opgaven en maatregelen al deels in beeld waardoor stappen gezet kunnen worden met effectief, gericht en gedragen beleid.
- Het is daarbij niet wenselijk onzekerheid te laten bestaan over de hoogte en het wanneer van beschikbare middelen.

Agrarisch natuurbeheer

- Agrarisch natuurbeheer breidt uit en wil meer geconcentreerd en zwaarder beheer mogelijk maken. Door nu zekerheid te bieden over de groei van beschikbare middelen kunnen provincies en agrarische collectieven met vertrouwen meerjarige contracten voorbereiden.
- Dankzij middelen voor investeringen kan het zwaardere beheer worden voorbereid en opgevolgd door beheerafspraken.
- De groei vindt met prioriteit in gebieden rond Natura 2000, leefgebieden voor de grutto en overige aandachtsgebieden cf. de Contourennota 2024.

Natuurmonitoring

- Natuurmonitoring is een speerpunt van dit kabinet, zoals benoemd in het hoofdlijnenakkoord. Bij toedeling van de middelen kan de voorbereiding en uitvoering van verbeterde monitoring sneller gestart worden, waardoor resultaten eerder beschikbaar komen.

Vrijwillige brede beëindigingsregeling

- Voor de Vrijwillige beëindigingsregeling is in het startpakket € 750 miljoen beschikbaar gesteld, (inclusief uitvoeringskosten). Met het vervolgpakket wordt een bedrag van € 425 miljoen (inclusief uitvoeringskosten) beschikbaar gesteld.

**Directoraat Generaal
Landelijk Gebied en Stikstof**

Kenmerk
DGLGS / 100958022

- De regeling wordt momenteel verder uitgewerkt en zal na politieke besluitvorming ter prenotificatie aan de Europese Commissie worden voorgelegd.
- Hiertoe dient ook een budgetplafond te worden opgenomen in de regeling. Om een bedrag vast te stellen dat past bij het totaal beschikbare budget (minus uitvoeringskosten) is het van belang dat de middelen worden overgeboekt naar artikel 21. Dit is ook nodig om de regeling direct na goedkeuring door de CIE te kunnen publiceren en twee á drie maanden later open te stellen.
- Een eenmalige toekenning van het totaalbudget betekent tevens dat er geen tussentijdse wijzigingen van de regeling nodig zijn, waardoor het tempo van doelbereik wordt vergroot.

Natuur

- Om zicht te krijgen op vergunningverlening zijn maatregelen voor natuurherstel spoedig nodig. Toedeling van de resterende middelen zorgt ervoor dat er nu langjarige zekerheid is over de natuurmiddelen, opdat hier op korte termijn een regeling voor opgezet kan worden.
- Duidelijkheid op korte termijn over budget is nodig om langjarige afspraken te kunnen maken met betrokken medeoverheden en uitvoerende organisaties.
- Het overboeken van het resterende bedrag past bovendien bij de eerdere toezeggingen van dit Kabinet in de kamerbrief Beleidsagenda natuur, om vanaf 2026 500 miljoen in te zetten voor natuurmaatregelen met als doel het tegengaan van verslechtering in de meest urgente gebieden.

Ontwikkelkosten doelsturing

- Om in 2035 een afrekenbaar systeem van bedrijfsspecifieke emissienormen te hebben, moeten we het doelsturingssysteem technisch sluitend ontwikkelen, inclusief de vormgeving van de bijbehorende apparaats- en systeemkosten. Dit kost in totaal € 500 mln. en is randvoorwaardelijk voor de stabiele en uitvoeringsbestendige vormgeving van doelsturing.
- Juist die doelsturing en de sluitende werking daarvan zijn kernelementen van de afspraken in het kabinet ten aanzien van borging. Veelal moeten verplichtingen worden aangegaan voor de hele periode (2026-2030) om daadwerkelijk met de ontwikkeling van het systeem te kunnen beginnen (bijvoorbeeld: de ontwikkeling van een datasysteem, waarvoor ook externe partijen als kennisconsortia langjarig worden ingeschakeld, is niet in kleine stukjes te knippen).
- In het startpakket was al € 200 mln. beschikbaar gesteld. Met dit vooruitzicht werd het voornemen om de doelsturingssysteem snel te ontwikkelen kracht bij gezet.
- Met het overboeken van de nog resterende € 300 mln. kan die technische ontwikkeling nu daadwerkelijke volledig plaatsvinden. De overige posten rondom het mogelijk maken van doelsturing (bijv. managementmaatregelen) blijven op artikel 51 staan.

Bijlage: tabel maatregelen incl. bijbehorende kasritmes

Maatregel	Over te hevelen middelen – incidenteel	Over te hevelen middelen – structureel	2026	2027	2028	2029	2030	2031 e.v.
Incidenteel								
Gebiedsgerichte aanpak Rotterdam (natuur)	€ 50 mln.		0	0	50	0	0	0
Doelsturing – innovatie	€ 70 mln.		0	0	20	50	0	0
Multidisciplinaire gebiedsgerichte aanpak	€ 250 mln.		0	0	100	150	0	0
Agrarisch natuurbeheer		€ 175 mln.	0	99,582	175	175	175	175
Natuurmonitoring		€ 12,5 mln.	0	7,5	12,5	12,5	12,5	12,5
Ontwikkelenkosten doelsturing	€ 300 mln.		0	0	60	120	120	0,0
Vrijwillige brede beëindigingsregeling	€ 425 mln.		0	0	50	300	75	0,0
Natuur (excl. €50 mln. Rotterdam – zie 1)	€ 350 mln.		0	0	0	200	150	0,0
Totaal over te hevelen naar beleidsartikelen	€ 1.445 mln	€ 187,5 mln.	0	107,082	467,5	1007,5	532,5	187,5
Beschikbaar op artikel 51	-	-	0	107,082	467,8	1.526	1.690	282

Handtekening bewindspersoon

Persoonsgegevens

Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Rijksoverheid
Aanbiedingsformulier
voor RFL

Van 1 *

Aanbieding

Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Type voorstel *

Brief aan de Tweede Kamer

Titel *

Titel en inhoud

Kamerbrief vervolgstap 'Nederland van het slot'

Openbare toelichting op inhoud en doelstelling van het voorstel *

In de brief die voorligt presenteert het kabinet nieuwe stappen om Nederland van het slot te halen. Dit betreft een vervolgpakket met maatregelen gericht op emissiereductie en natuurherstel, en verder ingevulde borging van de aanpak.

Toelichting niet geschikt voor openbaarmaking

Eenheid kabinetsbeleid

Voorgesteld besluit *

Instemmen met agendering in onderraad of ministerraad.

Datum aanbieding *

Behandeltraject

9 september 2025

Kenmerk *

100958564

Hamerstuk *

☐ Ja ☒ Nee

Voorgaande behandeling *

☐ Ja ☒ Nee

Gevolgen en juridisch kader

Gevolgen rijksbegroting *

☐ Ja☒ Nee

Gevolgen apparaatsuitgaven *

☐ Ja☒ Nee

Gevolgen voor regeldruk *

☐ Ja☒ Nee

Overeenstemming met JenV inzake wetgevingstoets *

☐ Ja☐ Nee☐ Niet geselecteerd voor toetsing☒ N.v.t.

Overeenstemming met BZK inzake constitutionele toets *

☐ Ja☐ Nee☐ Niet geselecteerd voor toetsing☒ N.v.t.

Overeenstemming met JenV inzake fouten- en misbruiksignalering *

☐ Ja☐ Nee, met bijlage☐ Nee, zonder bijlage☒ N.v.t.

Aan EU Notificatie voldaan *

☐ Ja☐ Nee☒ N.v.t.

Verplichting int. verdragen en/of Europese regelgeving *

☐ Ja☒ Nee

Interdepartementale afstemming

Overeenstemming BZK inzake Uitvoerbaarheidstoets decentrale overheden (UDO) binnen Europees Nederland en/of Caribisch Nederland

☐ Ja☐ Nee☒ N.v.t.

Overeenstemming Caribisch Nederland: is er sprake van comply or explain? Licht toe

☐ Comply☐ Explain

Overeenstemming Aruba, Curaçao en Sint Maarten *

☐ Ja☐ Nee☒ N.v.t.

Ambtelijk afgestemd *

☐ Ja☐ Nee☒ N.v.t.

Overeenstemming bereikt op ambtelijk niveau *

☐ Ja☐ Nee☒ N.v.t.

Contactpersonen

Naam *

Contactpersoon 1

Persoonsgegevens

Contactpersoon 2

Persoonsgegevens

Afdeling *

LNVN, DG LGS

LNVN, DG LGS

Telefoonnummer *

Persoonsgegevens

Persoonsgegevens

E-mailadres *

Persoonsgegevens@minInv.nl

Persoonsgegevens@minInv.nl